

***KO'U 'AO'AO
O KE KUAHIWI***

Na Jean George
kahaki'i 'ia e ka mea kākau

Ko'u 'Ao'ao o ke Kuahiwi
na'u nō,
na K. Kalipati

KO‘U ‘AO‘AO
O KE KUAHIWI

Kākau a kahaki‘i ‘ia e
JEAN GEORGE

Unuhi a Ho‘onohono‘ia e
Laiana Wong
Ho‘oponopono ‘ia e
Kamoā‘elehua Walk

no ke Ke‘ena Ho‘onohono Ha‘awina o ka ‘Oihana Ho‘ona‘auao,
Moku‘āina ‘o Hawai‘i
me ka ‘ae a Dutton Children's Books

E.P. Dutton mā, huipū ‘ia
Nū Ioka

Ko‘u Pakele ‘Ana I Ka ‘Ino Hau

"Eia nō wau ma ko‘u kuahiwi, i loko ho‘i o kahi hale kumulā‘au a ko ne‘i po‘e i kā‘alo mau ai me ka mahu‘i ‘ole iki ē ma ‘ane‘i nō au. He kumu hemalaka ke kumulā‘au, nona ho‘i ke anawaena he ‘eono kapua‘i, a me nā makahiki lehulehu i like paha ka nui me ko ke kuahiwi pono‘ī. Ua loa‘a mai ua kumu nei i loko o kēlā kau wela aku nei i hala a ua puhi a pao aku nō au a po‘opo‘o kahi pūhā no‘u e noho ai, a‘u ho‘i e kapa aku nei ‘o ku‘u home ia.

"Iā ‘oe nō a komo aku i loko, aia ko‘u moe ma ka ‘ākau. Ua hana ‘ia nā ‘āpana papa o lalo mai loko mai o ka lā‘au lehu a ua uhi ‘ia i nā ‘ili kia. Ma ka ‘ao‘ao hema kahi e kū ana ka‘u kapuahi ha‘aha‘a i like kona ki‘eki‘e me ko ku‘u kuli a i hana ‘ia nō ho‘i me ka lepo pālolo a me ka pōhaku. He puka uahi kona, a no laila mai e pua a‘e ai ka uahi ma o kekahi puka pu‘upu‘u lā‘au lā. Ua pao aku au he ‘ekolu pu‘upu‘u hou aku i mea e komo mai ai ke ea ‘olu‘olu. ‘O ua ea ‘olu‘olu lā e komo mai nei, he pākela hu‘ihu‘i, a no ka mea, ‘o ke anu o waho, ma lalo a‘e ia o ke kēkelē ‘ole o ke anawela, eia na‘e, he hiki nō ia‘u ke noho pumehana ma loko nei o ko‘u kumulā‘au me ke kākau ‘ana i kēia mo‘olelo, a me ke komo ‘ole aku ho‘i i ka mikilima. He ahi ha‘aha‘a e ‘ā ana ma ke kapuahi ka mea e mahana nei ko ka lumi holo‘oko‘a.

"‘O ka lā ‘ehā kēia o Kekemapa ke ‘ole au e kuhihewa nei. Eia na‘e, ‘a‘ohe o‘u maopopo le‘a. ‘O ka lā ‘elima paha, lā ‘eono paha. I loko o ia mau lā i hala iho nei, ‘a‘ole au i helu i nā kepa ma ka pou ‘ōlapa haole a‘u e ho‘ohana nei i ‘alemanaka na‘u. ‘O ka pa‘ahana loa i ka ‘ohi ‘ana i nā hua a me nā ‘ano pī‘ai like ‘ole, ka hana ‘ana i ka ‘i‘o kia uahi a me ka lawai‘a ‘ana nō ho‘i, ‘a‘ohe o‘u manawa e nānā ai a ‘ike ‘o ka lā ‘ehia lā ia o ka mahina.

"‘O ke kukui e mālamalama mai nei ia‘u e kākau nei, he ‘aila kia i ninini ‘ia i loko o ke kuapo‘i honu, a ‘o kona ‘uiki, he ‘āpana wela i uhae ‘ia mai loko mai o ko‘u lolewāwae, a‘u i komo mau ai ‘oiai e noho ana ma ke kūlanakauhale.

"Ua helele‘i maila ka hau a pō ka lā o nehinei, a pēlā nō ho‘i i kēia lā. ‘A‘ohe a‘u puka aku i waho o ko‘u kumulā‘au mai ia wā mai i ho‘omaka ai ka ‘ino, a ‘akahi nō au a ‘ike i ia mea he manakā i loko o kēlā mau mahina he ‘ewalu i hala a‘e nei. ‘O ka wā nō ho‘i ia a‘u i ha‘alele ai i ko‘u home no ka noho ‘ana ma kua‘āina nei.

"Ua ikaika nō nā iwi o‘u. Ua ‘ono ka mea‘ai. He ‘ai wau i ke kupa honu i kekahi manawa, a me ka linalina ‘ēkona (‘o ia ho‘i ka hua o ke kumu ‘oka) i kekahi manawa, a ua hele a akamai au i ka hana aku i ia mau mea. He ho‘āhu au i nā lako mea‘ai ma loko o nā wahi po‘opo‘o a‘u i pao aku ai no‘u iho ma loko o nā paia o ko‘u lumi pūhā kumulā‘au.

"I loko o kēlā mau lā ‘elua i hala aku nei, ia‘u nō e nānā ai i ia mau wahi po‘opo‘o, mana‘o ihola ē kohu kiulela nō paha ko‘u ‘ano ke nānā aku. ‘O nā kiulela maoli na‘e, ‘a‘ohe o‘u lihi ‘ike i ho‘okahi o lākou mai ka lā mai ma mua aku o ka ho‘omaka ‘ana o ka ‘ino. Ke pe‘e lā nō paha

Ko'u 'ao'ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi 'ia e K. Laiana Wong

lākou kekahi me ka 'ai pū i kā lākou mau hua i hō'ili'ili ai.

"Pehea lā? 'O ka Pālona paha kekahi e pe'e ala, 'a'ole paha? 'O ia ho'i kahi mukuela 'āhiu ma 'ō aku o ka pōhaku nui ma ka 'ākau aku ho'i o ko'u kumulā'au, kahi e noho ana. He aha lā ho'i, 'a'ole wau e nānā i kēia manawa, a no ka mea, aia nō ka 'ino ke ku'u ala ma waho; a 'o ko'u mea i maopopo ai, no ka mea, ke mao a'e nei ke kaumaha o ku'u kumulā'au a 'a'ohe kulukulu nui o kona mau waimaka e like me ma mua. A no ka mea ho'i, i ka wā hao nui mai o ka makani, kani'uhū 'i'o ke kumulā'au holo'oko'a, mai ka wēlau a i ka mole, i kahi nō ho'i a'u e noho nei.

"Ke mana'o nei wau e pā'eli'eli aku māua 'o ka Pālona i ka lā 'apōpō, i ka hau nui i uhi maila ma luna o ka 'āina, a puka aku i kahi e pā ai 'o ka lā. Inā na'e au e pā'eli'eli i ka hau, inā nō e pono ana ke waiho 'ia ia hau ma kahi ka'awale, a ho'okahi wale nō wahi me ia ke 'ano, 'o ia nō 'o loko o ku'u wahi home kumulā'au. 'O ka'u mea e ha'oha'o nei, 'o ia kēia, he mea ma'amau ia'u ka 'eli 'ana i ka hau mai luna iho, akā, 'akahi nō au a ho'ā'o i ka 'eli mai lalo a'e.

"He 'eli paha ka Pālona mai lalo a'e. Ma hea lā na'e 'o ia e waiho ai i kāna hau e 'eli ai? Aia nō paha a 'apōpō mai, a laila nō au e 'ike ai."

I ko'u wā o kēlā kau ho'oilo aku nei i kākau ai i ia mau hua'ōlelo i hō'ike 'ia a'ela ma luna, ua kau mai ka weli ma luna o'u me ka mana'o ho'i, 'a'ole paha wau e puka hou mai loko aku o ko'u kumulā'au. 'Elua lā 'o ka maka'u 'ana pēlā, a mai ka wā mai nō ho'i ia a ka 'ino mua i hao mai ai ma nā kuahiwi 'o Katakila. I ko'u wā na'e i puka a'e ai ma kahi pā mai o ka lā, a ma ka 'ōnou po'o aku i loko o ka hau a me ke kū a nīao a'e ho'i, pēlā nō au i hana ai, a laila, hū a'ela ka 'aka i loko o'u no ko'u 'ano maka'u wale ma mua.

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

Ua ke‘oke‘o nā mea a pau, me ka ma‘ema‘e a ‘ōlinolino nō ho‘i, a he nani mai ho‘i kau. He keu ka uliuli māla‘ela‘e o ka lewa. ‘O ka ulu hemalaka, ua pāni‘oni‘o ke‘oke‘o i ka hau, a ua laumania ho‘i ka moena ke‘oke‘o e uhi ana i ke kula a puni; a ‘o ka ‘oawa, e ‘alohi lilelile mai ana i ka hau pa‘a a aliali. Mea ‘ē ka nani o ia wahi, a ‘o ke ano a maluhia loa, ‘a‘ole hiki ke kāohi ‘ia ka ‘i‘ini ‘aka e hū nei i loko o‘u. A ‘o ka ‘aka‘aka ‘oko‘a nō ia, no ka mea, ‘akahi nō au a ho‘omanawanui i ka ‘ino hau. A ‘o ka‘u iā ‘oe, e ka makamaka heluhelu, i ‘ike ‘oe, ‘a‘ole nō ia he mea ‘ino loa.

Ma hope iho, ‘uā a‘ela au i ka ‘ī a‘e penei, "Uīhā! Ua ola kēia nei!" ‘A‘ole na‘e i lele ko‘u leo a mamao loa, no ka mea, ua kāohi ‘ia e ke kaumaha hau nāna e ho‘oluheluhe ana i nā mea a pau o ia wahi.

Hākilo akula au mai ‘ō a ‘ō i ‘ike au i kahi hō‘ailona no ka Pālona Mukuela mai. Aia kona mau meheu ma ‘ō a ma ‘ane‘i o kona pōhaku a ma ia wahi aku a i ia wahi aku. Mau hola nō paha ka lō‘ihi o kona le‘ale‘a ‘ana ma loko o ka hau ma‘ema‘e.

Ia‘u i ‘ike aku ai i ia le‘ale‘a ‘ana ona, ulu a‘ela ka ‘i‘ini i loko o‘u e komo pū ma ia māhele, a no laila, hō‘oi akula ku‘u po‘o i loko o ke kumulā‘au me ka hōkiokio ‘ana a‘e. He mea ho‘opū‘iwa kēia i ka‘u palekona, a‘u ho‘i i a‘o ai a laka, a ua lele maila kēlā a ku‘u mai ma luna o ko‘u lima. ‘O ko māua lele a he‘e akula nō ho‘i ia mai luna iho o ua kuahiwi nei a hiki loa aku i lalo, a ua hele a mālua ka hau ma hope mai ma muli o kā māua hehi nui ‘ana. ‘Ānō lā, ua ‘olu‘olu maila ko‘u na‘au i ia le‘ale‘a ‘ana a he ma‘ū nō ia, no ka mea, ua kau ‘i‘o ko‘u weli i ia wā ma mua aku nei a ka ‘ino e hao mai ana.

I loko o kēlā mau mahina i hala aku nei, a mai ka mahina mai ho‘i kēlā ‘o Mei, e a‘o ana au i ka ho‘ā ‘ana i ke ahi me ka pōhaku pōhaku paea a me ke kila, e huli ana nō ho‘i i mau lau nahele na‘u e ‘ai ai, a e a‘o ana nō ho‘i i ka hopu ‘ana i nā holoholona a me ka lawai‘a ‘ana — a ‘o ka‘u o ke a‘o ‘ana i ia mau mea, i mea nō e mākaukau ai nō ke kolo koke wale aku i loko o ko‘u hale kumulā‘au i ia wā nō e pā mai ai ka ‘ino a pa‘a ua mau kuahiwi Katakila lā, me ka lako ho‘i i nā mea‘ai a pau e lawa ai, a i mahana nō ho‘i ka noho ‘ana ma laila.

I loko o ke kau wela a me ke kau hā‘ulelau, ua mana‘o ‘ē au no ka hō‘ea ‘ana mai o ke kau ho‘oilo me ka mana‘o pīhoihoi. Akā, i ka lā ‘ekolu o Kekemapa, i ka ‘ōmalumalu ‘ana mai ho‘i o nā manuhakili panopano a hākumakuma, ua hele a hu‘ihu‘i maoli ke ea a ua helele‘i wiliwili maila ka hau pūehuehu mua loa o ka ho‘oilo i o‘u lā, a e aho paha e ha‘i aku me ka ‘oia‘i‘o no ko‘u mana‘o ho‘i aku i Nū Ioka. Ua nui ko‘u maka‘u i ia pō mua a‘u i noho ai i loko o ka ululā‘au a ‘ike ai ho‘i i ka hiki ‘ole ia‘u ke ho‘ā i ke ahi, eia na‘e, ‘a‘ole i like ka weli o ia wā me ko ka wā i ahu ai ka hau a ki‘eki‘e i ka ‘oawa a māhuahua ai ho‘i a pa‘a ku‘u kuahiwi.

I ia manawa, e ho‘ouahi ana au i ka i‘a, he i‘a punakea, a he ‘ekolu ko lākou nui. E mālama ana au i ke ahi i ‘ole e lapalapa a‘e a puhi i nā i‘a a pāpa‘a. ‘Oia i au e hana ana, ho‘omaopopo ihola i ka hō‘ea koke ‘ana mai o ka pō‘ele‘ele i o‘u lā, a ha‘oha‘o ihola i ka ma‘a ‘ole o ia hola i ka ‘ike i ia ‘ano pō‘ele‘ele. Ua pa‘a ‘o Weliweli (‘o ku‘u palekona kēlā) i ka nāki‘i ‘ia i kona lālā lā‘au. Ua ‘ano pīhoihoi ‘o ia ke nānā aku, a e huki ana ‘o ia i kona kaula i pa‘a ai. I ia manawa,

ho‘omaopopo ihola au i ke anoano palena ‘ole o ua ululā‘au lā. ‘O nā manu pao lā‘au nō ho‘i, ka mea nāna e kikokiko ana ma nā wahi a pau o laila i ia kakahiaka holo‘oko‘a nō a huli ke kau o ke awakea, ‘o lākou kekahi i hāmau loa. ‘A‘ohe he wahi kiulela ho‘okahi a ‘ike ‘ia mai. ‘A‘ohe kunuko, ‘a‘ohe kikakī, ‘a‘ohe nūhaīa, ua pau lākou i ka ha‘alele. Hākilo akula au i ‘ike paha i kā ka Pālona Mukuela e hana ana, akā, ‘a‘ohe ‘o ia. Hākilo akula au.

Mai ko‘u kumulā‘au aku, ua hiki ke ‘ike ‘ia ka ‘oawa ma ‘ō aku o ke kula. E lele mai ana he wai hu‘ahu‘a kuakea mai waena mai o nā pōhaku ‘ele‘ele nui a hā‘ule ana i ke awāwa ma lalo aku. Ua like a like ka uliuli lipolipo o ka wai o ke ki‘owai ma laila me ko nā pōhaku a puni, a ke ‘ole ka ‘oē‘oē mai a ka wai e lele ana, e kuhihewa nō paha auane‘i ka mea e nānā ana, ‘a‘ole kēlā he wai. A ma luna a‘e o ia wahi hāuliuli, kau maila he uluna nui hāuliuli, ‘o ia ho‘i, ‘o nā ao panopano a hākumakuma o ka ho‘oilō. Ua like nō ko lākou ‘ano pūkalakī me ko ka makani nāna lākou e lawe mai ala. He nani ko‘u maka‘u, a i loko nō o ko‘u mana‘o ‘ana ua lawa ka‘u mea‘ai a e maika‘i ana nā mea a pau, ua maopopo, ‘a‘ole nō e hiki ke pau ka maka‘u ma ka mana‘o wale ‘ana nō. Ua maka‘u maoli au, a no laila, ho‘opio ihola i ke ahi, lālau akula i nā i‘a, a lawe aku.

Ua ho‘ā‘o au e hea hōkiokio aku i ku‘u palekona iā Weliweli, akā, ‘a‘ole na‘e i hiki i ko‘u mau lehelehe kū‘ululū ke mōkio pono, a ‘o ke ea wale nō kai puka mai. No laila, lālau akula au i nā kaula ‘ili i nīki‘i ‘ia ma kona mau wāwae, a ‘o ko māua komo koke akula nō ia i loko o ko‘u lumi kumulā‘au ma o ke pani puka lā i hana ‘ia no loko mai o ka ‘ili kia.

Kau akula au iā Weliweli ma luna iho o ka pou moe a pupue ihola ma luna o ua moe lā; kohu pōpō lā e waiho ana ma laila. Hali‘a akula ko‘u mana‘o i ko‘u kūlanakauhale, iā Nū Ioka, a me kona mau kukui lehulehu a me ka hana kuli pau ‘ole. Ua mālie ke ‘ano o nā ‘ino hau o laila. Hali‘a akula nō ho‘i au i ko mākou ke‘ena noho. He mahana a mā‘ama‘ama ua wahi ke‘ena lā i ko‘u ho‘omaopopo ‘ana. Eia nō na‘e, he ‘umikūmākahi mākou a ua pa‘apū ke ke‘ena. Aia ‘o Pāpā, ‘o Māmā, ‘ehā kaikuahine, ‘ehā palala a me a‘u. ‘A‘ohe mea ho‘okahi o mākou i hoihoi i ka noho ‘ana ma laila, koe paha ‘o Nina, a ma muli wale nō paha o kona kūlana ‘ōpiopio loa a ‘ike ‘ole ho‘i i ia mea he noho hemahema a ‘olu‘olu ‘ole. ‘O Pāpā, ‘a‘ohe ona hoihoi iki i ia noho ‘ana. He selamoku ‘o ia ala ma mua, akā, i ko‘u wā i hānau ‘ia ai, ho‘i maila ia i uka o ka ‘āina e hana ai ma ke ano he po‘olā. ‘A‘ohe ona hoihoi i ka ‘āina. E aho nō ke kai nui ākea me ka pulupē mau o ka ‘ili i ka ‘ehuehu o ke kai.

Eia aku nō a eia mai, he ha‘i mo‘olelo mai ‘o ia ala no ko‘u kupunakāne kuakahi, no Kalipalī, ka mea ho‘i nona ka ‘āina a‘u e noho nei ma nā kuahiwi ‘o Katakila. Ua kua ‘o ia i nā kumulā‘au, a ua kūkulu i hale nona, a ua kā aku nō ho‘i i ka lepo a mākaukau ia ‘āina no ke kanu ‘ia ‘ana. Akā, i loko nō o kēia ho‘oikaika nui ‘ana ona ma ka ‘āina, ua nui kona ‘i‘ini e lilo i selamoku. A no laila, waiho maila ‘o Tūtū Kalipalī i kāna pāumu e mahi ana a ha‘alele aku no ke kai.

Ia‘u e moe ana me ko‘u pāpālina e pili pono ana ma ke kapa, he ‘ili kia i kohu ‘aila kona ‘ala ke honi aku, ua hiki ia‘u ke lohe i ka leo o Pāpā i ka ‘ōlelo ‘ana mai, "Aia nō kēlā ‘āina i loko o ka inoa o ka ‘ohana a hiki i kēia lā. Aia nō ho‘i ma kekahi wahi o loko o kēlā mau kuahiwi ‘o Katakila he kumu pīki i kālai ‘ia i ka inoa ‘o Kalipalī. He kiahō‘omana‘o kēlā e kuhi ana i ka palena ‘ākau o ia māhele ‘āina, a e kuhi pū ana nō ho‘i i kahi hana kū i ka na‘aupō a Kalipalī.

‘A‘ole kēlā ‘āina he wahi kūpono no kekahi Kalipalī e noho ai."

"‘A‘ole kūpono no kahi Kalipalī e noho ai," i ‘ōlelo hou ai au i loko o‘u. "He wahi kūpono ‘ole no kahi Kalipalī e noho ai, a, eia kā wau ke noho nei ma kahi kokoke nō i ua kumu pīki lā nō i kālai ‘ia i ka inoa ‘o Kalipalī, ‘a‘ole nō paha i ‘oi aku ma mua o ka ‘ekolu haneli kapua‘i wale nō ke ka‘awale mai ne‘i nei aku a hiki i laila."

I ia manawa a‘u e ho‘omana‘o ana i ia mau mea, kau maila nā ‘ēheu o ka hiamoe, a i ke ala ‘ana a‘e, pōloli ihola nō au. No laila, kīkēkē akula au i kekahi mau hua walanuka a hō‘oā a‘e. Ninini maila i ka palaoa ‘ēkona a‘u i ku‘i ai, ninini pū mai me ka lehu i pau ai ka mu‘emu‘e. Hao akula i ka hau o waho a‘e o ka puka a ho‘owili a‘e a wali pono. A laila, palai akula au i nā palaoa palai ‘ēkona ma luna o kekahi kini a‘u i ho‘ohana ai i kapuahi kuke. Hamo akula au i ke kele pī‘ai uliuli, a ia‘u nō e pā‘ina ana, mana‘o ihola au ē he ‘āina kūpono nō kēia no kekahi Kalipalī e noho ai.

Komo Akula Au I Loko O Kahi Hana Hou

Ua ha‘alele au iā Nū Ioka i loko o Mei. ‘O ka‘u mau ukana, he pahi pelu, he ko‘i lipi, he pōpō kaula, a me ke \$40 a‘u i ho‘āhu ai ‘oiai au e kālewa makanina ana. He pōhaku paea ka‘u kekahi me ke kila, a ma kekahi halekū‘ai Pākē ma ke kūlanakauhale kahi i kū‘ai ai. Na ke kanaka nona ia halekū‘ai i hō‘ike mai i ka mea e hana ai. Ua hā‘awi maila kēlā i ka ‘a‘ahi no ka mālama ‘ana i ia mau mea, hā‘awi pū mai nō ho‘i me ka ‘āhia, ka mea ho‘i e ‘ā koke ai ke ahi. Ua ha‘i maila kēlā ia‘u, inā e pau ka ‘āhia, ma kahi ona, ua hiki nō ke ho‘ohana ‘ia ka lehu o kahi lole i puhi ‘ia pāpa‘a.

Mahalo akula au i ia kanaka me ka ‘ōlelo aku, "'O kēia mau mea āu, he mau mea e pōina ‘ole ia‘u."

Ia‘u ma luna o ke ka‘aahi nāna e holo ana no nā Katakila, wehe a‘ela au i ka pōhaku paea a me ke kila mai loko mai o ka ‘a‘ahi a ho‘oma‘ama‘a ihola i ke kākā ‘ana o kekahi i kekahi a lele mai ana nā hunaahi. A ma luna o kahi pepa wahī au i kākau ai i kēia mau hua‘ōlelo:

"‘O ke kākā ikaika ka pono. Mai pōina ho‘i e pa‘a ke kila ma ka lima hema, a na ka lima ‘ākau e lawelawe i ka pōhaku paea a kākā aku ma luna o ke kila.

"Kahi pilikia na‘e o kēia hana, he lelekē nā hunaahi ma ‘ō a ma ‘ane‘i a ma ia wahi aku ia wahi aku."

A ‘o ia nō ka pilikia. I ia pō, ua hā‘ule pahū ko‘u mana‘o e ho‘ā i ke ahi, a e like me ka‘u i hō‘ike mua ai ma luna a‘ela, he mea kēlā e kau nui ai ko‘u weli.

Ua hō‘ea aku ua ka‘aahi lā ma kona palena pau, a mai laila au i noi aku ai i alakau a hiki loa aku ma nā kuahiwi Katakila. Ua kū maila kekahi kalaka a kau akula au ma luna, a ‘oiai māua ‘o ke

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

kalaiwa o ua kalaka nei e kā‘alo ana i kekahi ulu hemalaka kuauli a nani loa, ‘ōlelo akula au iā ia, "Eia nō kahi a‘u i mana‘o ai e hele."

Hākilo akula kēlā i ia wahi a puni, a laila nīnau maila, "Noho ‘oe ma ‘ane‘i?"

Hō‘ole akula wau, "A‘ole. Ke holo malū nei au mai ko‘u home aku a ‘o kēia nō ke ‘ano ululā‘au a ko‘u mana‘o i kau nui ai e hele. E ho‘omoana nō paha au ma ‘ane‘i i kēia pō." A laila, lele akula au mai ke kalaka iho.

"E ke keiki," i ho‘ōho ai ke kalaiwa kalaka, "ua pa‘a ‘i‘o kou mana‘o?"

"Ua pa‘a nō," wahi a‘u i pane aku ai.

"He aha lā ho‘i. I ko‘u wā e ‘ōpiopio ana, ‘o wau kekahi i holo malū mai ka home aku. Kahi na‘e o ka ‘oko‘a, he mahi‘ai ko‘u ‘ohana a ua ha‘alele wau i ka pāumu no ke kūlanakauhale. Eia nō ‘oe he keiki no ke kūlanakauhale ke holo nei no kua‘āina. Ua maka‘u au i ke kūlanakauhale. Pehea? E maka‘u ana paha ‘oe i ka ululā‘au, ‘a‘ole paha?"

"A‘ole loa!" i ‘uā a‘e ai au me ka leo nui.

‘Oiai wau e hele aku ana a komo ma kahi malu o ua ululā‘au nei, lohe akula au i ko ia ala leo i ka ‘ī mai penei, "Eā, e ho‘i mai ana au ma ‘ane‘i i ka lā ‘apōpō. Inā e loli ka mana‘o, e ho‘iho‘i nō au iā ‘oe i ke kūlanakauhale."

Hū a‘ela kā ia ala ‘aka. A‘ole au i nele i ka ‘aka ‘ia mai e kānaka i ia mau lā. ‘O Pāpā kekahi i ‘aka mai ia‘u. I kona wā i lohe ai no ko‘u mana‘o e holo aku wau i ko Tūtū kuakahi Kalipālī ‘āina e noho ai, mea ‘ē ka hū nui a‘ela o kāna ‘aka. A laila, ha‘i maila kēlā no kona wā i holo ai mai kona home aku. Ua kau akula ma luna o kekahi moku e holo ana no Sinekapola. Akā, i ia wā koke ihola nō i kani ai ke oeo nāna e hō‘ike mai ‘o ka wā auane‘i ia a ka moku e holo ai, lele maila ‘o ia mai luna mai o kēlā moku a holo akula no kona hale. Moe hou akula ‘o ia ma luna o kona moe me ka mahu‘i ‘ole ‘ia mai o kona ha‘alele ‘ana aku nei i ka hale. A pau kēia mo‘olelo ‘ana mai a ia ala, ‘ōlelo maila penei, "O hele ‘oe. E ho‘ā‘o ho‘i. He mea ia no kēlā me kēia ‘ōpio e ho‘ā‘o ai."

I ko‘u komo loa aku i loko o ia ululā‘au, a ma kahi paha o ka ho‘okahi mile ka loa, a laila, hō‘ea akula wau ma kapa o kekahi kahawai. He kahawai nō ho‘i ia nona ka wai anuheha e ehehene maila i loko o kona kahe nui ‘ana. Ua uluāhewa ‘ia kona mau kapa e nā kupukupu, a ua pa‘apū kona mau pōhaku i ka limu.

Noho ihola au i lalo a honi aku i ke ‘ala o nā paina. Ua unuhi a‘ela au i ka‘u pahi pelu a ‘oki akula i kekahi la‘alā‘au. ‘O ko‘u ho‘omaka ihola nō ia e kalakalai aku. He mea puni au i ke kalakalai a ua loa‘a nō ko‘u wahi ‘ike i ia māhele. Ho‘okahi manawa, kālai akula au i kekahi moku, ka mea ho‘i a ka‘u kumu kula i hō‘ike akula i mua o nā mākua i ko lākou wā i kipa mai ai

i ke kula.

'O ka'u i hana mua ai, 'o ia ho'i ke ka'akepa aku i kekahi 'ao'ao o ua la'alā'au nei, a laila, ua 'oki i kekahi lā'au li'ili'i a koli aku i kekahi wēlau a 'oi'oi ka maka. Ua ka'akepa au i kekahi wēlau, a laila, me kekahi 'āpana 'ili nahae o ka lā'au, hauhoa ihola i ia mau wēlau 'elua i ka'akepa 'ia, a ma ke 'ano he alo a he alo i hauhoa ai. Pēlā i loa'a ai ka'u makau.

Wahi a kekahi puke a'u i heluhelu ai ma ka Hale Waihona Puke Aupuni o Nū Ioka no nā hana a pau e pono ai ke ola 'ana ke komo aku kānaka ma ka ululā'au, pēia nō e hana 'ia ai ka makau. Pau ka'u makau i ka hana 'ia, pā'eli'eli ihola au i ka lepo i loa'a ai he mau ko'e i maunu na'u. I kā aku ka hana, ho'okahi wale nō kā 'ana a pā kahi pa'a o ka honua i ka'u ko'i lipi. 'A'ohe o'u mahu'i iki ma mua e pa'a mau ana nō ka honua i ka hau i loko o Mei, akā na'e, 'akahi nō wau a hele ma kahi anuanu loa o uka.

He mea kēia e ho'ouluhūa ai i ka mana'o, no ka mea, e kau nui ana ko'u mau no'ono'o ma ka lawai'a 'ana i mea e loa'a ai ke ō e pono ai ka'u huaka'i a hō'ea aku ma ka hale o ko'u kupuna kuakahi, kahi ho'i e hiki ai ia'u ke hana i nā kīpuka a pahu paha e ho'opa'a ai i nā holoholona.

Hākilo akula au i ke kahawai i 'ike au inā aia kekahi mea 'ē a'e ma laila na'u e 'ai ai. A ia'u e hana ana pēlā, kuke akula ko'u lima i kekahi paukū lā'au i hele a popopo loa, a ua hemo mai ua paukū lā'au nei a helele'i ana nā hunahuna popopo. Ho'omana'o a'ela au i nā mea i 'ike 'ia no nā lā'au ua kahiko me ia nei. Aia i loko o laila nā mea kolo o nā 'ano like 'ole he nui. He lehulehu a manomano lākou, a aia nō lākou i loko o nā kūlana hiamoe like 'ole. Kākā akula au i ua lā'au popopo lā a mā'ino'ino weluwelu, a loa'a mai ho'i he ilo ua anuanu a ke'oke'o.

Nāki'i koke ihola au i ke kaula i ka'u makau a mali ihola, a laila, huli hele akula ma uka o ke kahawai i wahi kūpono no ka lawai'a 'ana. Ma loko o nā puke he nui a'u i heluhelu ai no ka lawai'a 'ana, he mea ma'amau iā lākou ka ho'ākāka 'ana i nā wahi e loa'a mau ai 'o ka i'a. Ua ho'opa'ana'au au i ia mau mea, a penei ia: "Ma loko o nā kahawai, he mea mau i nā i'a ka 'ākoakoa 'ana ma kahi hohonu mālie a kahe 'ole paha o ka wai. Ma nā po'o o nā wahi pāpā'u, nā ki'owai, nā wiliau ma lalo o nā pōhaku a paukū lā'au paha, nā wahi hohonu kokoke ma kapa

kahawai, a me nā wahi ma lalo o nā lālā luheluhe o nā kumulā‘au — he mau wahi loa‘a mau o ka i‘a."

‘O kēia kahawai na‘e a‘u e huli hele nei, kohu mea ala, ‘a‘ohe ona wahi mālie a kahe ‘ole paha o ka wai, a ua hala paha he mau kaukani mile i ka huli ‘ia ma mua o ka loa‘a ‘ana mai he wahi hohonu a mālie ma kahi kokoke i kapa kahawai, a ma kahi malu ho‘i ma lalo o nā lālā luheluhe o kekahi kumulā‘au. E ka makamaka heluhelu, ‘a‘ole paha e pono ka‘u ‘ōlelo ‘ana he mau kaukani mile ka huli hele ‘ana, ‘a‘ole pēlā ka ‘oia‘i‘o. A no laila, e huikala mai ia‘u. Ma muli paha o ka inaina e noho ali‘i ana ma kona lua a me kona ho‘ouluhua ‘ana mai paha a pilikia ko‘u no‘ono‘o, no laila nō paha i kuhihewa ai wau he mau kaukani mile kēlā. Ua hele paha a hehena i ia manawa i ka mana‘o e make ana paha au i ka pōloli.

Kukuli ihola au ma kapa kahawai a ho‘oku‘u i ke kaula (‘o ka‘u aho kēlā) i loko o ka wai. Ua nui ko‘u mana‘olana e ‘aki mai kahi i‘a. E pōmaika‘i ana ka‘u huaka‘i i ka loa‘a mai o ho‘okahi wale nō i‘a, a no ka mea, wahi a nā mea a‘u i heluhelu ai, ma o ka i‘a ho‘okahi lā e loa‘a mai ai nā ‘ike he nui. ‘O ia ho‘i, ma o ka nānā ‘ana i nā mea o loko o ka ‘ōpū o ia i‘a ho‘okahi e hiki ai iā ‘oe ke ‘ike i nā mea a nā i‘a ‘ē a‘e e ‘ai nei. Eia kekahi, ua hiki nō ho‘i ke ho‘ohana ‘ia nā loko i maunu e mali ai i ka makau.

I ka iho ‘ana aku o ka ilo no kahi o lalo loa o ke kahawai, ma ke ‘ano wiliwili i iho ai a lewalewa

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

mālie ana ma laila. ‘A‘ohe ‘emo, ‘oni ana ke kaula i hele mai nei a liolio pono, e ‘āne‘e ana ho‘i ma kekahi ‘ao‘ao, a laila, ma kekahi ‘ao‘ao, a ma ke ‘ano pipi‘o nō ho‘i kekahi. ‘O ko‘u huki ‘ino a‘ela nō ia, akā, ‘a‘ohe wahi mea a mau iki. Ua hemo na‘e kahi makau a‘u, hemo pū me ka mea nāna ia i ‘aki, a ‘o ua mea lā (a he aha lā nō ho‘i ia?), ua ‘āha‘i aku no kona wahi i hiki mai ai.

I nānā aku ka hana, mai uē wau. Ua lilo ka‘u maunu. Ua haki ka‘u makau. Ua anuanu au, me ka pōloli a me ka maka‘u nō ho‘i, a i loko nō o ke anu o waho, pi‘i mai ana ka wela o loko. Kalakalai ihola au i makau hou. Kahi ‘oko‘a na‘e o kēia makau hou, ua ‘ano kikiti au ma ka hana ‘ana, ‘o ia ho‘i, ua ho‘ohana ‘ia ke kaula ma kahi o ka ‘ili lā‘au i mea hauhoa. I ka wā i pau ai, ho‘i akula au i ua paukū lā‘au popopo lā, a ma ka laki nō i loa‘a mai ai ka‘u ilo hou a‘e. Ho‘i akula au i ke kahawai a ho‘oku‘u ihola i ia makau hou. ‘A‘ohe li‘uli‘u, huki mai ana au i kahi i‘a punakea a pae ma kula.

Kūlepelepe a‘ela ua i‘a nei, a no laila, po‘i akula au iā ia me ko‘u nui kino. ‘A‘ohe o‘u makemake iki e kūlepelepe aku ‘o ia ala a komo hou aku i loko o ka wai, kahi e pakele ai.

Ua ho‘oma‘ema‘e ihola e like me ka mea a‘u i ‘ike ai a ke kanaka o ka halekū‘ai i‘a i hana ai. Akā, i kua‘i aku ka hana me ka nānā aku inā he mea ko loko o ka ‘ōpū, he ‘ala‘ala wale nō ka loa‘a. ‘O ko‘u hoka ihola nō ia. Eia na‘e ka mea ‘āpiki, no ko‘u ‘ano ‘akahi akahi i ia mau lā, no laila, ‘a‘ole au i ‘ike ē he mea ka ‘ōpū hakahaka e hō‘ike mai ai i ke kūlana pōloli o nā i‘a a me ko lākou ‘ano i ia manawa he kamawae ‘ole a pono ‘aki wale mai ho‘i i nā mea a pau i kohu mea‘ai. ‘O ka‘u na‘e e mana‘o ana i ia manawa, ‘o ko‘u hopena nō paha auane‘i ia. A no laila, me ka na‘au kaumaha au i lālau aku ai i nā loko o ua wahi i‘a punakea nei a mali ihola i ka‘u makau. ‘A‘ole i hiki aku ua makau nei i lalo loa, a, ‘aki maila kekahi i‘a. Ua hemo kēlā a pakele aku, akā, i kekahi ‘aki hou ‘ana mai, ua mau pono, a no laila, huki a‘ela au a pae ma kula. ‘O i lawai‘a akula au a loa‘a mai ‘elima i‘a punakea li‘ili‘i. A laila, ‘imi akula i wahi e ho‘omoana ai a ho‘ā ai ho‘i i ke ahi.

‘A‘ole he hana nui ka loa‘a ‘ana mai o kahi nani ma kapa o ia kahawai. Ua koho au he wahi ‘olu‘olu o ka ulu hemalaka ma ka‘e o kekahi pōhaku nui a ulu ‘ia ho‘i e ka limu.

he mau wahi hale pāpā o mākele...
e ho‘ā ‘ia ke ahi ma kahi i kepa‘ia
ai ka lepo, ua kekahi, e kiunai aku
ke pau!

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

Ua mana‘o au e kūkulu mua i ko‘u moe ma mua o ke kuke ‘ana i ka mea‘ai. A no laila, ‘oki akula au i kekahi mau lālā a hāli‘i aku ma ka lepo. A laila, ho‘ohiō ihola i kekahi mau lālā malo‘o ma ka ‘ao‘ao o ka pōhaku a uhi akula iā luna i nā lālā hemalaka. Ua lilo kēia i hale kāpi‘o no‘u, a ia‘u i kolo aku ai i loko a moe i lalo, hele a ‘ano ‘ē ko‘u na‘au i ka ‘e‘ehia a me ka pīhoihoi o ka manawa.

Ma ‘ane‘i, e ka makamaka heluhelu, e aho paha e ho‘ōki i kēia loloiāhili ‘ana a kāua a ho‘omau aku i ka ha‘i ‘ana i kēia mo‘olelo. I ia manawa, aia wau ma ka ‘ao‘ao ‘ākau o ke kuahiwi. Ua iho koke maila nā ‘ēheu o ka pō‘ele‘ele, a e ‘īniki mai ana ho‘i ke ea hu‘ihu‘i. A ‘oi ai nā aka e nene‘e mai ana i o‘u lā, ho‘oikaika akula au i ka ‘ohi wahie. ‘O ia ho‘okahi wale nō paha ka hana a‘u i hana pololei ai i ia pō a kakahiaka a‘ela, a no ka mea, ua ho‘omana‘o a‘ela au ē ma ka ululā‘au, ‘o ka wahie i ‘oi a‘e o ka malo‘o, ‘o ia nō nā lālā malo‘o e pa‘a mau ana nō i ko lākou mau kumu. A ‘o ia nō ka‘u wahie i ‘ohi ai a kū ka paila. Aia nō na‘e paha kēlā paila ke kū nei ma laila a hiki i kēia lā, a no ka mea, ‘a‘ole i hiki ia‘u ke ho‘ā i ke ahi i ia pō a ao.

Ua lehulehu nā hunaahi, a eia kekahi, ua pā pono ka ‘āhia i nā hunaahi a ‘ā iki, akā na‘e, no ka manawa wale nō. Ua puhi akula au i ia ‘ā iki ‘ana. Ua hō‘a‘apu a puni me nā lima i ‘ole e pio i ka makani. Akā, ‘a‘ohe wahi mea a‘u e hana ai e mau ai ka ‘ā ‘ana. I lawa nō a kau ‘ia ka la‘ola‘o, ‘o ka pio koke wale ihola nō ia.

Ma ia hope iho, ua hele a pō‘ele‘ele loa. ‘O i noke ihola na‘e au i ke kākā aku ma luna o ke kila me ka pōhaku paea, ‘oi ai nō na‘e, ‘a‘ole i hiki ke ‘ike pono ‘ia ka ‘āhia i ia manawa. I ka hopena, hā‘awi pio ihola kēia mana‘o ho‘ā ahi. Ua kolo akula au i loko o ko‘u hale kāpi‘o e noho hoka ai i loko o ka nui o ko‘u hemahema.

He wā nō kēlā i kū i ka hilahila. Nani ho‘i ko‘u hāwāwā i ia pō mua. I kēia manawa na‘e, ua ‘ano hapa mai ka hilahila, a ‘o ia wale nō ka mea e hiki ai ia‘u ke hō‘ike aku, i kēia manawa, no nā mea i ‘ike ‘ia i ia wā.

Ua hana akula au i ko‘u moe ma kahi o ke kahawai e hao nui mai ai ‘o ka makani, a mai kahi anu mai ho‘i o uka loa e hao maila. He ma‘ū nō ia inā ua kūkulu au i ko‘u hale ma kekahi ‘ao‘ao a‘e o ka pōhaku, ‘a‘ole na‘e pēlā. Aia nō ia e kū ana ma waenakonu o ke ala e puahiohio mai ai ‘o ua makani hu‘ihu‘i lā a hala aku i ke awāwa ma lalo aku. He anuanu mai ho‘i kau a kākawaū nō ho‘i, a ‘o ko‘u ‘ōpū, e nakulu ana nō i ka nui o kona pōloli. ‘A‘ole i lawa nā lālā hemalaka ma lalo iho o‘u e nolunolu ai ko‘u moe, a no laila, lālau akula au i kekahi o nā lālā o luna o ke kaupoku a ho‘āhu hou a‘ela i ko‘u moe a nolunolu. ‘Ānō lā na‘e, ua anuanu ko‘u mau po‘ohiwi. Pupue ihola au a kohu pōpō. A i ka wā e ‘ane‘ane ai e hiamoe, pa‘ē maila ke kani a ka uipouila ma ko‘u pepeiao. Inā ua lohe ‘ē ‘oe i ke kani a ka uipouila ma mua, inā nō ua maopopo iā ‘oe ko‘u mea i hiki ‘ole ai ke hiamoe. He keu kā ho‘i kēlā a ka mea leo nui.

Auē nō kā ho‘i ē! Aloha nō kahi keiki ‘o au i ka moe hulihuli i ia pō a ao. ‘A‘ole paha i piha ‘umikūmālima ko‘u mau minuke hiamoe i ia pō. A ‘o ka nui o ko‘u maka‘u a me ka māluhiluhi, ua hele a malo‘o maoli ka pu‘u. Pākela ho‘i ko‘u makewai i ia manawa, ‘a‘ole na‘e au i makemake e ho‘okoko ke aku ma kahawai i loko o ia pō‘ele‘ele o hehi hewa a hina palaha i loko

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

o laila. E pilikia nui au inā e pulu ‘elo‘elo i ka wai hu‘ihu‘i, a no laila, noho pa‘a ihola me ke kū‘ululū a ‘ōpili ‘i‘o o ku‘u kino. A ma ‘ane‘i, e ku‘u mea heluhelu, e pono paha ke hō‘ike aku wau i ka ‘oia‘i‘o — ua kulukulu iki nō nā waimaka o‘u.

Mahalo nui palena ‘ole ka lā a me kahi hana i kuluma mau iā ia, ‘o ia ho‘i ‘o kona puka ‘ana mai i kēlā me kēia kakahiaka. I kona wā i ho‘omā‘ama‘ama mai ai i ka lewa o ia kakahiaka, a i nā manu ho‘i i ala mai ai, ua maopopo ia‘u, ‘a‘ole nō wau e ‘ike hou i kekahi mea e like ana kona nani me kēia lā nui poepoe ‘ula weo a‘u e ‘ike nei i ka pi‘i mai ma luna lā o ka honua.

‘O ka maha koke a‘ela nō ia o ko‘u na‘au, a ho‘omaka akula au i ka pi‘i aku no kahi o ke alanui. He mana‘o ko‘u inā e hiki aku wau ma kahi kokoke i ke alanui, ‘o ia ka mea e pau ai ko‘u hemahema.

‘O ia pi‘i akula a hiki ma luna o kahi pu‘u, a ma laila wau i kū ai. I ‘alawa aku ka hana, aia lā he hale. He hale ‘olu‘olu mahana ho‘i kēlā i loa‘a nā kukui e ‘ā ana ma loko o nā pukaaniani a me ka uahi e pua mai ana mai loko a‘e o ka puka uahi. Eia hou, aia ua wahi hale mahana nei ma kahi o ka ho‘okahi haneli kapua‘i wale nō mai ko‘u wahi ho‘omoana aku i ‘alo‘alo ai i nā ‘īnea o ka pō hu‘ihu‘i.

Me ka hilahila ‘ole au i holo aku ai i o ua hale nei a kīkēkē ‘ino akula i ka puka. He ‘elemakule ‘olu‘olu kai ‘ō‘ili mai. A ma ka hopuna‘ōlelo lō‘ihi ho‘okahi au i hō‘ike aku ai i nā mea a pau i

'ike 'ia o ia pō ma mua aku. A i ka hopena, nīnau akula au penei, "A no laila, e hiki paha ia'u ke kuke i ka'u po'e i'a ma 'ane'i? E kala loa ko'u 'ai 'ole, he mau makahiki paha ka lō'ihī."

Hene maila ko ia ala 'aka. Huhuki ihola i kona 'umi'umi ('a'ole na'e me ka mana'o "'umi'umi kao"), a laila, lawe akula i nā i'a. 'A'ole wau i 'ike i kona inoa, a, palai ana 'o ia i ka'u mau i'a ma loko o kāna pā palai.

I ka ho'olauna aku na'e a me ka ho'olauna mai, pane maila kēlā 'o Pila mea kona inoa, eia na'e, 'a'ole au i lohe i kona inoa hope, no ka mea, ua hiamoe 'ē wau ma luna o kona noho paipai ma ka 'ao'ao o ke kapuahi o ka lumi kuke, kahi i kū ai.

A li'uli'u, ala maila au a 'ai ihola i nā i'a, 'ai pū nō me ka palaoa, ke kele, ka siriala a me ke kalima. Pau kēia pā'ina 'ana, 'ōlelo maila kēlā, 'ī maila, "E Kamuela Kalipalī ē, inā he mana'o kou e ha'alele i ka home no ka nohona makanahēle, e pono ke a'o i ka ho'ā 'ana i ke ahi. 'Ānō lā nō paha kāua e a'o ai."

Ua hala nā hola o ka 'auinalā i ka ho'oma'ama'a 'ana. Kākau ihola au i kēia mau hua'ōlelo ma lalo nei i 'ole au e pōina i nā mea āna i hō'ike mai ai.

"Ke 'ike 'ia mai ka 'ena'ena o ka 'āhia, e puhi aku me ke kau mālie pū aku ho'i i nā kui (lau) paina malo'o, kekahi ma luna o kekahi. E noke aku i ka puhi mālie. A laila, kau i kekahi paukū la'ola'o nona ka lō'ihī he ho'okahi 'īniha. Kau aku i ka nui o ka pulupulu i hiki ke lālau 'ia ma ka lima ho'okahi. E noke i ka puhi."

Ka Loa'a 'Ana Mai O Ko Kalipalī Paumu

I kekahi lā a'e, aloha akula au iā Pila, a ia'u e ho'i ana me ka piha pū o ka lua o ka inaina, a komo hou ana ho'i ma ke alanui, kāhea maila kēlā, "A hui hou paha kāua i kēia pō, 'eā. Inā he mana'o kou e hiamoe me ka 'olu'olu a ma lalo ho'i o kaupoku, e hāmama ana ko'u puka."

Pane akula au, "'Ae. Hiki nō." E mana'o ana na'e au 'a'ole paha māua e hui hou. Ua pa'a ia mea he ho'ā ahi ia'u, a 'o ia nō ka mea e pono ai, a ola ai ho'i au ma nā kuahiwi 'o Katakila. Eia kekahi, ua loa'a mai kahi 'ike no ka lawai'a 'ana kekahi. A i ia manawa, mana'o ana au ua lawa ko'u 'ike no ia mau māhele.

Ma o kekahi mau ka'a lā a 'ekolu i hiki aku ai au ma Telepai i ia kakahiaka. Aia nō ma kahi o laila kā Tūtū kuakahi kumu pīki i kālai ai i kona inoa, iā Kalipalī. A ma muli o nā mo'olelo lā a ku'u pāpā i maopopo ai ia mea ia'u.

Ua nīnau hele aku au a puni 'o Telepai a pō ihōla ke ao. 'A'ole kanaka o laila i kama'āina i ka 'ohana 'o Kalipalī, a 'a'ohe wahi mea iki a 'ike 'ia no kahi kumu pīki a Tūtū Kalipalī. A no laila,

hiamoe ihola au ma luna o ka lānai o ka halekula i ia pō, a he ‘aukā kokoleka wale nō ka‘u ‘ai o ia ahiahi. He wahi ‘o‘ole‘a a anuanu kēlā, akā, ‘o ka nui o ko‘u luhi i ia manawa, ‘o kahi o ko‘u kino e kau ai, kau pū nō me ke keha.

I kekahi ao ‘ana a‘e, nalu ihola wau no kahi hea lā e loa‘a mai ai ka pāumu o Kalipalī. Ma kekahi palapala ‘āina kahiko paha? Ma ka hale waihona puke? Koe aku ka nānā ‘ana, a no ka mea, ‘o ka ho‘ā‘o ka pono.

He kōkua ko ke kahu mālama puke. He ‘ano ‘ōpiopio ‘o ia, he maku‘e ka maka a me ka lauoho, a ua like nō ka nui o kona ho‘ohihi i nā puke me ko‘u.

‘A‘ole i hemo mai ka hale waihona puke a hiki i ka hapalua hola ‘umi, akā, ua hiki ‘ē akula wau ma laila i ka hola ‘eiwa. Ia‘u e kali ana ma ke alapi‘i o mua o ua hale lā, e ka‘anini ana ho‘i ma muli o ka lawa ‘ole o ke ahonui. ‘O ka‘anini ihola ma laila a hala nā minuke he ‘umikūmālima a iwakālua paha, a laila, wehe ‘ia maila ka puka a ‘ō‘ili maila kekahi wahine lō‘ihi nāna i kono mai ia‘u e komo aku ma laila no ka hele lanakila ‘ana i ‘ō i ‘ane‘i a hiki i ka wā e hemo maoli ai ia wahi.

‘O ka‘u wale nō ‘o ka hō‘ike ‘ana aku iā ia, ‘o kahi pāumu o Kalipalī ka‘u i ‘imi mai nei, a me nā makahiki he ho‘okahi haneli a ‘oi aku paha o kona noho ‘ole ‘ia e kānaka, a ‘o ko ia ala ‘eu akula nō ia i ka huli aku ma nā hakakau o nā palapala ‘āina, nā puke mo‘olelo no nā Katakila, a me nā waihona nō ho‘i i piha i nā leka a me nā palapala ho‘olilo, a me ia mea aku ia mea aku i loa‘a mai paha mai kēlā wahi kēia wahi a puni ‘o Telepai.

‘A‘ole i li‘uli‘u, loa‘a maila iā Mike Wili, i ke kahu mālama puke, ka pāumu o Kalipalī i loko o kekahi puke kahiko no ke Kalana ‘o Telauea. A laila, kuhikuhi akula ‘o ia i nā ala e hō‘ea aku ai ma laila. A pau kēia kuhikuhi ‘ana, nīele maila kēlā, "‘O ke aha kāu o ka ‘imi ‘ana mai i ia wahi? ‘O kahi ha‘awina kula paha lā?"

"‘A‘ole, e Mike Wili. He mana‘o ko‘u e hele ma laila e noho ai."

"‘Eā, e Kamuela, he wahi kēlā i pa‘apū i nā kumulā‘au a uluāhewahewa ‘ia e ka nāhelehele. ‘O ka paepae wale nō paha o ka hale kai koe, a ua pa‘a nō paha i ka limu."

"‘O ia ihola nō ka‘u e ake nei. Ke mana‘o nei au e hele ma laila e ‘ūmi‘i ai i nā holoholona a ‘ai ai i nā hua a me nā pī‘ai nō ho‘i. A ma laila nō au e kūkulu ai i hale no‘u, a no ka mea, ‘o wau nō ‘o Kamuela Kalipalī, a ‘o ko‘u mana‘o ia e noho ma ka ‘āina o ku‘u tūtūkāne kuakahi."

‘O Mike Wili ke kanaka mua loa i piliwi mai i ka‘u. Mino‘aka maila ‘o ia me ka noho ho‘okīki‘i akula ma kona noho a ‘olelo maila, "‘O ia ho‘i."

I ia manawa, e hemo ana ka hale waihona puke. Kū a‘ela wau me ka lapulapu ‘ana a‘e i ia mau palapala a māua i hō‘ili‘ili ai, a ho‘i akula. Ia‘u e pahu ana i ka puka a hāmama, ‘olelo maila

kēlā, "E Kamuela, he nui nā puke maika‘i o loko nei no nā kumuhana like ‘ole he nui wale. He meakanu ‘oe, he kumulā‘au, he holoholona nō ho‘i. Inā e hemahema ka noho ‘ana, e ho‘i mai paha ma ‘ane‘i nei i loa‘a iā ‘oe ka mea e pono ai."

He ‘ano kānalua paha ko ia ala, a no laila, ho‘ohiki akula au e ho‘omana‘o mai nō i kāna ‘ōlelo ke pilikia mai.

Ma o kā Mike Wili palapala ‘āina lā i loa‘a mai ai ka pā pōhaku mua nāna e hō‘ike ana i kekahi palena o ka pāumu. A penei nō ho‘i: ‘O nā alanui kahiko a pau e hiki aku ai i ka pāumu, ua lilo i ka uluāhewa ‘ia mai e ka nāhelehele, akā, ma ka loa‘a ‘ana mai o ke kahawai e kahe ana ma ke awāwa, loa‘a pū mai me ko‘u ala e hele aku ai ma kahi o ka ho‘okahi mile a me ka hapa no ka ‘ākau, kahi i hālāwai mai ai me ia pā pōhaku e hō‘ike ana i ka palena o ka pāumu. ‘O ia pā pōhaku aku nō a hala nā pi‘ina a me nā ihona he nui wale o nā kuahiwi. E hō‘alo a‘e ala i nā pōhaku nui, a e moe like ana me nā ‘oawa kīke‘eke‘e a hiki loa aku i ka pāumu.

He mea ‘ane hiki ‘ole ke piliwi ‘ia ka loa‘a ‘ana mai o ia wahi. Li‘uli‘u ko‘u noho ‘ana ma luna o nā pōhaku ‘āhinahina kahiko me ka hākilo pū aku i ka ululā‘au a i nā kuahiwi kūnihi nō ho‘i e kau maila, a me ka ‘ōlelo pū ‘ana i loko o‘u, "He moe‘uhane nō paha kēia, a ke ua mai ala ka ua o waho, a i mea e ho‘omālielie mai ai iā mākou kamali‘i, ke ha‘i mai nei ‘o Pāpā i nā mo‘olelo e pili ana no ko Tūtū kāne kuakahi Kalipalī pāumu, a ‘o ke akamai loa o ia ala i ka ha‘i mo‘olelo, ke mōhala nei ma ko‘u mau ke‘ena no‘ono‘o nā mea a pau āna e ‘ōlelo nei."

A laila, pohala maila au a hō‘ole ihola i ia mana‘o, "A‘ole. A‘ole. Eia nō wau ma ka ‘āina, a no ka mea, ‘akahi nō wau a ‘ike i ka pōloli nui e like me kēia nei."

Ulu a‘e ana ka ‘i‘ini i loko o‘u e holo aku i o Mike Wili lā a ha‘i aku iā ia no ka loa‘a ‘ana mai o nei wahi ia‘u. A pālua ko‘u kumu i mana‘o ai pēlā. ‘O ia ho‘i, ma kekahi ‘ao‘ao, e hau‘oli nō ‘o ia ala ke lohe mai, a ma kekahi ‘ao‘ao penei: I ia wā a‘u e ha‘alele ana i ku‘u home, ‘ōlelo maila ko‘u pāpā, "Inā e loa‘a kēlā wahi iā ‘oe, e hō‘ike aku i kama‘āina o Telepai. No ka mea, e makemake ana paha wau e kipa aku iā ‘oe i kekahi lā." He ‘ōlelo kū‘akū wale nō na‘e kāna, no ka mea, ua mana‘o ‘o ia e hā‘ule pahū ana ko‘u mana‘o holo aku a e ho‘i mai ana nō i kekahi lā a‘e. Akā, inā paha he mau pule ko‘u o ka noho ‘ana ma kua‘āina nei, inā nō e piliwi mai ‘o ia ala i ka‘u i ‘ōlelo ai, a e lilo nō kona mana‘o kipa mai i mana‘o maoli.

‘O ka nui na‘e o ko‘u pōloli, ‘a‘ohe o‘u makemake e holo aku i laila. Ua lālau aku na‘e i ka‘u makau a me ke aho, a ‘eu akula ma ka ihona kuahiwi no kapa o ke kahawai.

A loa‘a kahi ‘o‘opu pākē nepunepu, ho‘i akula i ka pā pōhaku me ka ‘oli‘oli o ka na‘au.

E ‘aui ana nō ka lā i ia manawa, a no laila, ‘a‘ole au i ho‘opau manawa i ka māka‘ika‘i aku a puni ‘o laila. ‘A‘ole ho‘i au i nānā inā e lawa ana paha ka manawa, ‘a‘ole paha, no ka ‘oki ‘ana i nā lālā hemalaka i mea e nolunolu ai ko‘u moe. Hō‘eleu ihola na‘e au i ka ho‘ā ‘ana i ke ahi me ka mana‘o nō ho‘i ‘o ka i‘a mo‘a a me ke ahi ho‘opumehana ka mea e pono ai ko‘u

ho'omanawanui 'ana i nā hola lō'ihī o ka pō hu'ihu'i. 'A'ole 'o Mei 'o ka mahina mahana loa ma nā kuahiwi Katakila.

A ma ka mā'ama'ama mai a ke ahi au i kākau ai i kēia mau hua'ōlelo i ia pō:

"'Aloha, e Pila ['o ia kēlā 'elemakule a'u i noho ai ma kona hale]:

"'Ekolu o'u ho'ā'o 'ana e ho'ā i ke ahi, a laila, 'ā mai ana he wahi pu'u mau'u malo'o. 'Oī aku nō paha ka maika'i o ka mau'u malo'o ma mua o ke kui paina i pulupulu no ke ahi. I ka lā 'apōpō, e ho'ā'o ana au i ka 'ili o luna o ke kumu pūkowi o kapa kahawai, kahi e ulu ai. Ua heluhelu au ma kekahi puke no kēia 'ano lā'au. He 'aila kona a nā 'Ilikini i ho'ohana ai i mea e ho'ā ai i ke ahi. I kēia ahiahi na'e, ua hana au e like loa me kāu i kuhikuhi mai ai, a 'o ia ka mea i mo'a ai ka'u 'o'opu pākē i pā'ina ahiahi ai. Ho'onā 'ia ihola ka 'ono a ka pu'u.

Na 'u no, na Kamu."

Ma hope iho o ka'u kākau 'ana pēlā, ho'omaopopo ihola au ē 'a'ole au i 'ike i ko Pila inoa hope, a no laila, ho'ō akula i ka leka i loko o ko'u pākeke no ka manawa. Ho'āhu a'ela au i nā lālā hemalaka a nolunolu ko'u moe, a 'o ko'u ho'i koke akula nō ia i ka hiamoe.

E ka mea heluhelu, e pono paha ia'u ke hō'ike aku ma 'ane'i no ia ahi mua a'u. He mea kupanaha maoli nō. Mai loko mai o ia mau mea i kohu mau mea 'ole lā, he mau'u, he 'āhia a me ka la'ola'o nō ho'i, i loa'a mai ai kēia mea ola he ahi. He lapalapa, he 'a'aka ke ahi, me ka ho'opua a'e i ka uahi, a 'o ka ululā'au nō ho'i a puni, e ho'omālamalama 'ia ana i kona 'ena'ena. Ua lilo nā kumulā'au he mau hoa no'u e 'olu'olu ai ka na'au. Kū kilakila ua ahi nei me ka pale aku i ka pō'ele'ele i 'ole e uhi mai ma luna o'u lā. 'Oko'a loa kēia pō, 'oko'a ho'i kēlā pō mua 'ā 'ole o ke ahi a kau nō ho'i o ka weli. Ua 'olu'olu ka na'au i ka mā'ama'ama, ua pumehana ke kino i ke ahi, ua piha ka lua o ka inaina i ka i'a, a 'akahi no au a 'ike i ia mea he 'ae'oia o ka nohona, a he mea nō paha ia a'u e 'ike hou 'ole ai ma loko o kēia mua aku.

Ka Loa'a 'Ana Mai O Nā La'au He Nui E Pono Ai

I kekahi kakahiaka 'ana a'e, kū a'ela au i luna me ke kīko'oko'o pū a'e. Nānā akula au ma 'ō a ma 'ane'i o laila. E haiamū ana nā manu he nui a lehulehu ma nā lālā o nā kumulā'au, mau manu li'ili'i kēlā e lelekē ana me ke kanikani pū 'ana a'e nō ho'i.

"He leleaoa 'ana paha kēia a ka manu kūolokū," i 'ōlelo iho ai wau i loko o'u. A laila, hū a'ela ka'u 'aka, a no ka mea, 'akahi nō wau a 'ike i ka nui manu e haiamū ana pēlā. Walo akula ko'u leo nui a puni ka ululā'au, a 'o ko lākou mau leo li'ili'i, me he mea lā e 'ō mai ana ia'u.

E 'ai ana lākou. E lele kikihi ana nō ho'i 'ekolu a 'ehā paha o lākou, ma waena o nā lālā, me ke kiko aku i ka 'ili lā'au i wahi mea kolo 'ono na lākou e 'ai ai. Nalu ihola au inā aia paha ma laila he wahi mea'ai na ke keiki pōloli. Huki maila au i kekahi lālā i 'ike aku au. He lau wale nō ko

luna, me nā pua nō ho‘i. Ua ho‘ā‘o ihola au i kekahi pua. ‘A‘ohe wahi mea na‘e a kū i ka ‘ono. Wahi a kekahi puke a‘u i heluhelu ai, ma ka nānā ‘ana i nā mea a nā manu a holoholona paha e ‘ai ai, pēlā e ‘ike ‘ia ai ka mea hiki ke ‘ai ‘ia a ‘ai ‘ole ‘ia paha o ka ululā‘au. No ka mea, inā aia he mea hiki ke ‘ai ‘ia e ka holoholona, hiki nō ho‘i ke ‘ai ‘ia e kākāna. Eia kekahi, ‘o ka lākuna paha ka mea i like loa kākāna mea e ‘ono ai me kākāna. ‘O ka manu na‘e, ‘a‘ole paha i like loa.

He aha lā kā ho‘i kā lākou e ‘ai nei? He mea paha e hiki ‘ole ia‘u ke ‘ike? He mū paha, he mea kolo? He aha lā ho‘i ia, ‘a‘ole au i nānā i ia manawa. Ua huli aku na‘e ko‘u mana‘o a ho‘oholo ihola e hele i ka lawai‘a. Lawe akula wau i ke aho a me ka‘u makau a iho akula no ke kahawai.

I hō‘ea aku ka hana ma laila, moe ihola wau ma luna o kekahi paukū lā‘au hina me ka ho‘oku‘u aku i ka makau i loko o ka wai a‘ia‘i a ‘ōlinolino. ‘A‘ohe he wahi mea a ‘aki mai, a no ia mea, no laila, māhuahua a‘ela ko‘u pōloli. E nahā mai ana ka umauma. ‘Eā, e ka makamaka heluhelu, ‘akahi kā ho‘i ka ‘eha‘eha o ia mea he pōloli.

Kainō he wahi loa‘a wale o ka mea‘ai ke kahawai. Eia na‘e, ma hea lā? Ua pono ka loa‘a koke mai o ka‘u wahi ‘ai o pilikia auane‘i. I ko‘u hākilo ‘ana aku ma ka wai a‘ia‘i a ‘ike i nā meheu o nā kio nahawele ma ka lepo kekeke. ‘O ko‘u holo akula nō ia ma luna o ia paukū lā‘au nei a hiki ma kula. Wehe a‘ela i ko‘u lolo a lele akula i loko o ka wai hu‘ihu‘i.

‘A‘ole i li‘uli‘u ka‘u ‘ohi ‘ana i nā kio nahawele a ‘ane piha ho‘okahi peka (ma kahi kēlā o ka ‘elua kālani). Ho‘omaka ihola wau i ka wahī ‘ana i ia mau mea me ko‘u kueka no ka lawe ‘ana aku i ko‘u wahi i ho‘omoana ai.

Akā, i ia manawa nō a‘u e hana ana pēlā, ho‘omana‘o ihola wau i ka‘u ahi, aia nō i loko o ko‘u pākeke. ‘Ē, ‘a‘ole wau pono e ho‘i aku i uka o ku‘u wahi ho‘omoana, ua hiki nō ke noho ma ‘ane‘i iho nei nō o kapa kahawai, kahi e kuke a ‘ai ai ho‘i i ia po‘e kio nahawele a‘u. A no laila, lāwalu ihola ma ka nānahu a ‘ai. ‘A‘ole i like ka ‘ono o ia mea me ko ka ‘ōlepe — ua ‘oi iki aku paha ka ikaika o kēia nei — akā na‘e, pau ‘ekolu i ka ‘ai ‘ia, ‘o ka pōina ihola nō ia i ia mea he ‘ōlepe, ‘o ka lilo nō ho‘i ia o ke kio nahawele ‘o ia ka mea i ‘oi a‘e o ka ‘ono. ‘A‘ole i li‘uli‘u, pae maila ka wa‘a.

Ma hope mai, ‘auana hele akula wau a hō‘ea aku i ko Tūtū kuakahi pāumu, a ma laila wau i makahi‘o aku ai ma waena o nā ‘ano kumulā‘au like ‘ole he nui. He kumu mēpala ‘oe, he pīki ‘oe, he paina, he lā‘au ‘īlio, a me ka lehu nō ho‘i; a eia aku nō a eia mai, kū maila kahi hikolī nani hiehie. Ua kaha wau i palapala ‘āina e hō‘ike ana i nā hi‘ohi‘ona o ka pāumu, a ua kahape‘a wau i nā wahi a pau e loa‘a ai ke kumu hikolī. Ia‘u wale iho nō, he keu kēlā ‘ano lā‘au a ka mea waiwai loa. No ka mea, e loa‘a ana nō nā hua hikolī i loko o ke kau hā‘ulelau, kona wā ho‘i e hua mai ai, a eia hou, ua hiki nō ke hana ‘ia ka pa‘akai mai loko mai o nā lālā. ‘Okī akula wau i kekahi lālā. A ‘okī‘okī ihola nō a li‘ili‘i. A laila, wahī ‘ia a‘ela i loko o ko‘u kueka.

‘O ke ‘ano o ka ‘āina, he ‘ōpu‘upu‘u loa ‘a‘ole o ka‘e mai, a ha‘oha‘o ihola wau pehea lā i kua ai ‘o Tūtū kuakahi i nā kumulā‘au, a palau ai ho‘i i ka lepo o ia ‘āina ‘ōpu‘upu‘u. Aia he kahawai li‘ili‘i e kahe ana ma waenakonu o laila, a he mea pōmaika‘i nō, no ka mea, ma laila e loa‘a ai

ka‘u wai, a ‘a‘ole wau e pono e hele a hiki loa aku i ke kahawai nui i wai a i i‘a paha.

I ka huli ‘ana o ke kau o ke awakea, loa‘a maila ka mea a‘u i mana‘o ai ‘o ia ka paepae kahiko o ka hale. Ua pololei ‘o Mike Wili, iā ia i ‘ōlelo mai ai, ‘a‘ole paha kahi hale e kū nei i kēia mau lā. I nānā aku ka hana, he mau pōhaku wale nō i ho‘āhu ‘ia ma ke ‘ano he kua kai koe. Aia kekahi lua ‘ano pāpa‘u ma waenakonu, kahi i kū ai ‘o ka lumi ho‘āhu o lalo o ka hale, a aia nā kumulā‘au e ulu mai ana ma kahi i kū ai ka lumi ho‘okipa i kekahi wā e kala loa. Makahi‘o akula wau ma nā wahi a puni i ‘ike inā aia he wahi pono i koe o ko Kalipalī hale.

Ua ‘ike wau i kekahi kumu ‘āpala, a kainō he hua ko luna. Ua ‘eu akula wau i laila, akā, i hō‘ea aku ka hana, eia kā, ‘a‘ohe wahi ‘āpala iki a loa‘a mai. Ma ka ‘āmana na‘e o kekahi kumu ‘āpala, ma kahi o ke kanahā kapua‘i mai laila aku, e pa‘a ana he wahi ‘āpala ua kahiko a malo‘o. Na kekahi kiulela nō paha ia i hūnā a pōina. ‘O ko‘u lālau akula nō ia a ‘ai. He keu a ka mea kohukohu ‘ole o ka ‘ono — ‘o ko‘u mana‘olana na‘e i ia manawa, he mea e pono ai ke olakino, ‘o ia paha, ‘a‘ole paha, koe aku ia. Aia kekahi kumu ‘āpala ma laila, a me ‘ekolu kumu walanuka nō ho‘i. Kahape‘a ihola wau i ko lākou mau wahi ma ka palapala ‘āina me ka mana‘o pū ihola ua pōmaika‘i maoli wau i ka loa‘a ‘ana o lākou.

Huli hele akula wau a puni ua paepae pōhaku lā me ka mana‘o e loa‘a mai paha kahi ‘āpana hao i pono hana na‘u. Akā, no ka nui ‘ino o nā lau ma laila i lilo i kīpulu, a ma hope mai, i lepo, a me ka nui nō ho‘i o ka nāhelehele i uluāhewahewa a‘e ma laila, a laila mae ihola, no laila, ‘a‘ohe mea iki i loa‘a mai. Ua mana‘o wau, aia wale nō a loa‘a mai ka‘u kopalā, a laila nō e ho‘i mai ai.

Pi‘i akula wau i uka o ke kuahiwi me ka hōkiokio pū ‘ana a‘e a me ka huli hele ‘ana aku nō ho‘i i mea‘ai na‘u. Ua hahai akula wau i ka pā pōhaku, a ua nui nā mea a‘u i ‘ike ai no ko‘u ‘āina ma ka‘e o ia pā. Ua loa‘a he wahi nenelu i ulu ‘ia a pa‘apū i ka huelopōpoki a me ka lau pia, a he mau mea‘ai kēia e mā‘ona ai ke ‘ai aku.

I ka wā i kau ai ka lā i ka lolo, hiki akula wau ma kahi kula mau‘u ākea o ke kuahiwi. Aia ma waenakonu o laila, he pōhaku nui e kū oheohe ana. A ma ka‘e o uka o ia kula, he ulu pūkowi ke‘oke‘o. He nui nā lā‘au ‘ē a‘e kekahi. Ua loa‘a ka mēpala a me ka ‘oka ma ke kūkulu komohana, a me kekahi ulu hemalaka nō ho‘i ma ka ‘ākau nāna e kono mai ana ia‘u e hele ma ia ‘ao‘ao aku o ua kula mau‘u nei a hiki i ona lā.

‘Akahi nō wau a ‘ike i nā kumulā‘au o ia ‘ano. He po‘e pilikua lākou, a he keu nō ho‘i a ke ki‘eki‘e loa, Ua ho‘omaka nō paha ko lākou ulu ‘ana i kinohi o ke ao nei.

I ko‘u komo ‘ana aku ma laila, ‘a‘ole i hiki ke lohe ‘ia ko‘u mau hehi ‘ana iho ma muli o ka nolunolu a me ke kawaū o ka moena, he kui paina, e ‘a‘ahu ana i ka honua. A ma waena o lākou, e kū ana nā pōhaku nui i ulu ‘ia e ka limu a me nā kupukupu. Kohu mea lā he po‘e ‘ili‘ili wale nō i mua o ia po‘e pilikua kumulā‘au lā.

Ia‘u nō e kū ana ma lalo o kekahi kumulā‘au i kū nō a ka mea hanohano a kū kilakila nō ho‘i, a

kohu mō‘ī ho‘i kona kūlana ke nānā aku, i ia manawa nō, kupu maila kahi mana‘o i loko o‘u.

No Ke Kumula‘au Kahiko Launa ‘Ole

Ua lawa nō paha ko‘u ‘ike no nā kuahiwi Katakila e ‘ike ai ē ke hō‘ea mai ke kau wela, hō‘ea pū mai me ka po‘e māka‘ika‘i he nui a lehulehu. A i loko nō o ke ‘ano kua‘āina loa o ko Tūtū kuakahi ‘āina, e ‘ō‘ili mai ana nō na‘e kekahi po‘e hahai holoholona, lawai‘a, a pi‘i mauna wale nō paha ma laila.

No laila, ua mana‘o au i hale e hiki ‘ole ke ‘ike ahuwale ‘ia. No ka mea, he mana‘o hopohopo ko‘u o ho‘iho‘i ‘ia wau ma kahi a‘u i hiki mai ai ke loa‘a mai i kekahi po‘e.

Ua nānā akula au i ua kumulā‘au kahiko nei. I ia manawa nō i maopopo ai ia‘u ‘o ia ana nō ko‘u home. Pehea lā na‘e e lilo ai i hale no‘u, ua koe aku ia. ‘O ke ki‘eki‘e o nā lālā, ‘a‘ole paha e kūpono ‘o laila i wahi e kūkulu ai i ka hale. Ua hiki paha ke pāku‘i aku he hale kāpi‘o ma hope ona, akā, e pupuka paha kēlā. Ka‘apuni mālie akula au i ua kumu kahiko nei, a i ka hapalua like o ia ka‘apuni ‘ana, ‘ike maopopo le‘a au i ka‘u e hana ai. Aia ma ka ‘ao‘ao o ua kumu lā e huli ana i ke komohana, a ma waena ho‘i o ‘elua o kona mau kīkala, he wahi po‘opo‘o, a popopo loa ho‘i o kona paukū kino. Wawa‘u iki akula wau i ia wahi popopo a helele‘i mai ana ke okaoka ua kahiko a ‘ai ‘ia ho‘i e ka mū. Noke akula wau i ia wawa‘u ‘ana, a no ka nui o ko‘u pīhoihoi, eia aku a eia mai, pao akula wau me ke ko‘i lipi.

I ka hemo ‘ana mai o ua okaoka popopo lā, ua lawa ka nui o ka pūhā e hiki ai ia‘u ke kolo aku i loko me ka noho ne‘epū a‘e ma laila. Ua ‘olu‘olu ‘o loko o laila, a kohu honu au e noho ana i loko o kona una. ‘Oi pao akula au a pauaho mai, me ka pōloli nō ho‘i. Ua hālāwai mai nei au me kahi pa‘a ‘o‘ole‘a o loko loa o ia lā‘au, a he hana nui nō ka pao ‘ana. A no ko‘u hopohopo o hō‘ea koke mai ‘o Kekemapa ma mua o ka wā e lawa ai ka nui o ka pūhā e hiki ai ia‘u ke moe aku i loko o laila, no laila, ho‘ōki ihola au i ka‘u hana a nalu iho i ka‘u e hana ai.

E ku‘u makamaka heluhelu, hāwāwā maoli wau ma nā hana a pau o ia mau lā mua. ‘O ia ho‘i, ‘a‘ole au i ho‘olālā pono i ka‘u mau mea e hana ai, e la‘a nō me kēia: Ma ko‘u ho‘oikaika nui i ka pao ‘ana i ia kumulā‘au a po‘opo‘o, pēlā i loa‘a mai ai ku‘u wahi home, akā, ‘a‘ole na‘e i loa‘a he wahi mea na‘u e ‘ai ai. A ‘o ka nui o ka mālo‘elo‘e o ko‘u kino i ia manawa, ‘a‘ole i hiki ia‘u ke ‘oni aku e ki‘i. Aloha nō kahi kino o‘u. ‘A‘ohe mea e nā ai ka inaina o kona lua. ‘A‘ohe mea e pau ai ka ‘eha koni o kona mau ‘i‘o huki, i hele nō ho‘i a mālo‘elo‘e i ka ‘ohi mau i mea‘ai e hānai iho ai i ua lua ana ‘ole nei ona. ‘O kona huli ‘ana i wahi e hō‘olu‘olu iho ai kekahi mea e luhi ai, a he mea ho‘i ia e pau ai ka manawa. I ia manawa, ho‘omaopopo ihola wau i kēia ‘ano lauwiwili ‘ana o ka‘u mau hana, a nalu ihola wau no ka po‘e o ka wā kahiko. Pehea kā ho‘i i loa‘a ai ko lākou manawa ka‘awale e hiki ai ke a‘o i ka ho‘ā ‘ana i ke ahi, ka hana ‘ana i nā pono hana a me nā mea ‘ē a‘e a pau e pono ai ke ola ‘ana ma kua‘āina.

Ua ha‘alele wau i ke kumulā‘au a hele aku no kekahi ‘ao‘ao aku o ke kula mau‘u me ka ‘imi pū ‘ana aku i mea‘ai na‘u. ‘O ia kula mau‘u nō a komo aku ma kekahi ululā‘au ma ‘ō aku o laila. Ma laila wau i ‘ike ai i ka ‘oawa a me kona wai kuakea e lele maila me ka ‘ulupā ‘ana aku i nā pōhaku ‘ele‘ele a hō‘ea aku ma kahi ki‘owai ma lalo aku.

Ua wela ko‘u kino a hauka‘e loa i ka lepo. A no laila, iho akula au ma nā pōhaku a komo akula ma loko o ke ki‘owai. ‘O ka hu‘ihu‘i loa o ka wai, ‘alalā a‘ela wau. A i ka wā i pae hou mai ai ma kula a komo ai i ko‘u mau lolewāwae ‘elua a me nā kueka ‘ekolu (pēlā wau i lawe pū ai i ko‘u mau lole me a‘u, no ka mea, e aho kēlā ma mua o ka halihali ‘ana i ka pāisi), i ia wā, e mau ana nō ka ‘īniki mai a ka hu‘ihu‘i i ka ‘ili. Na kēia hu‘ihu‘i nō wau i ho‘opiha i ka ‘eu. Lelele akula wau ma kapa kahawai a palaha aku ma kahi pahē‘e. I ka hina ‘ana i lalo, hālāwai ko‘u maka me kekahi ōpū waioleka niho‘īlio.

Inā ua nānā mua ‘oe i kēia ‘ano pua ma ka māla hō‘ike‘ike meakanu a ma loko paha o nā puke meakanu i loa‘a nā ki‘i waiho‘olu‘u, inā nō ua pa‘a iā ‘oe kona nānā ‘ana, ‘a‘ole ho‘i e poina. He ‘ano pua līlia melemele ‘o ia i makikoe kona ‘au a ‘ololaha ho‘i kona mau lau ‘ōni‘oni‘o ‘āhinahina. Eia kekahi, he hua kanu kona i nui ka ‘ono. ‘A‘ole wau e kū hou ana mai ia ‘ohi ‘ana a‘e, a hapa piha ko‘u mau pākeke i ka ho‘ō ‘ia i ia mau mea.

"E ‘ai launahale nō wau no ka ‘aina awakea," i ‘ōlelo ai wau, ia‘u e pi‘i ana i ka pi‘ina kūnihi o ka ‘oawa. Aia nō kēia mau pua ke mōhala nei ma kauwahi o ka ululā‘au, ‘oi ai nō na‘e ua hiki ‘ē mai nā lā hope o ke kau kupulau. Ua hiki nō ke ‘ai maka ‘ia ka hua, a inā he mea pōloli loa ‘oe, ‘a‘ole ‘oe e nānā i ka mo‘a a mo‘a ‘ole paha. ‘O kona ‘ono, ua ‘ano like me ka pāpapa laima. A ia‘u e noke ana i ka ‘imi mea‘ai, ‘imi ana nō ho‘i me ka ‘ai pū aku i ia po‘e mea. A i loko o ia wā a‘u e ho‘i ana i ke kula mau‘u, kahi e mōhala ana ‘o ka laulele, pau li‘ili‘i mai ana ka nakulu ‘ana

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

o ka ‘ōpū. ‘O ka laulele kekahi mea i hiki ke ‘ai ‘ia. ‘O kona lau a me nā a‘a ka mea ‘ai ‘ia. He ‘ono ia ua ‘ano ikaika, eia na‘e, he ma‘a wale mai nō koe.

I ia manawa, lele maila kekahi ‘alalā a hō‘ea i loko o ka ulu ‘ōlapa haole me ke kani iki ‘ole mai. Kainō he mea ma‘amau i nā ‘alalā ke kanikani. Pēlā nā ‘alalā o Kūwaena Pāka a‘u i kama‘āina ai. Eia kā, ‘o kēia nei, ‘a‘ole. E ānehe a‘e ana kēia me ke akalele i ‘ole e lohe ‘ia mai. ‘O kona mea e hana ana pēlā, ‘a‘ole maopopo. ‘O ka mea nui na‘e ia‘u, he mea hiki ke ‘ai ‘ia ia ‘ano manu. ‘O ka ‘alalā na‘e, ‘a‘ole ‘o ia ‘o ka manu ‘ono loa. Eia na‘e, ‘a‘ohe o‘u ‘ike i kēlā i ia manawa, a no laila, ‘o ko‘u hahai akula nō ia ma hope ona i ‘ike wau i kahi āna e lele ai. E mana‘o ana au e kā aku iā ia. He hana ho‘opau manawa wale nō paha kēlā, akā, ‘o ia ihola ke ‘ano o ko‘u no‘ono‘o ‘ana i ia mau lā. I ka hopena na‘e, ua kō ka mana‘o, a me ke kā ‘ole aku i ua manu lā.

Penei nō ka mea i ‘ike ‘ia: Komo akula wau ma ka ululā‘au me ka nānā ‘ana i ‘ō a i ‘ane‘i. ‘A‘ole wau i ‘ike i kahi ‘alalā, akā, ua ‘ike nō he pūnana la‘alā‘au nui ma luna o kekahi kumu paina i kohu mea ua loa‘a i ka wī. ‘O ko‘u ho‘omaka a‘ela nō ia e pinana i ua kumu paina lā. I ia wā na‘e a‘u e pinana ana, lele akula ka manu. I loko nō o ko‘u hoka, noke akula i ka pinana, a ‘o ko‘u kumu aha lā o ka hana ‘ana pēlā, ‘a‘ole wau ‘ike, no ka pinana wale ‘ana nō paha. ‘O ia pinana nō a hō‘ea aku ana i kahi o ka pūnana. A ma hope, ua lilo ‘o ka hua ‘alalā a me ka launahale ka‘u pā‘ina awakea o ia lā.

Ia‘u e ho‘omākaukau ana i ka pā‘ina awakea, ua loa‘a maila ka mea e pau ai ka luhi i ka pao ‘ana. A penei ho‘i. I ia manawa, ho‘ā ihola au i ke ahi. A laila, hō‘a‘apu ihola wau i kekahi lau kāpiki nui a nāki‘iki‘i aku a pa‘a i nā lau mau‘u. Wahi a ka lohe, ua hiki nō ke paila ‘ia ka wai i loko o ka lau, a mai ia manawa mai a‘u i lohe ai, noho ana ka ‘i‘ini i loko o‘u e ho‘ā‘o, i ‘ike maka wau i ka ‘oia‘i‘o a me ka ‘ole paha. A i ho‘ā‘o aku ka hana, ua hiki nō. Pēlā wau i paila aku ai i nā hua ‘alalā. Eia na‘e ka mea kupanaha, ua mau ka ma‘ū o ka lau i ka wai, a i loko nō o ka puhi ‘ia a pāpa‘a mai ‘o luna o ka lau, mai kahi o ka ‘ili wai aku a hiki i lalo loa, ‘a‘ole ia i pō‘ino i ke ahi. Hau‘oli ihola wau i ka ‘ike aku i kēia.

A pau ka pā‘ina ‘ana, hehi ana wau ma luna o ke ahi me ka mana‘o ho‘opio aku. Ia‘u e hana ana pēlā, a me kekahi wāwae ho‘i e kau ana ma luna me ka mākaukau e hehi aku, i ia manawa koke ihola nō i ho‘omana‘o ai i ka hana a nā ‘Ilikini.

Pao aku lākou i ka wa‘a me ka puhi aku i ka paukū lā‘au i ke ahi. ‘O ia puhi ‘ana ka mea e emi mai ai ka nui o ka hana a me ka nui ho‘i o ka manawa e lilo ai i ia hana. No ia ho‘omana‘o ‘ana i kā lākou hana, ‘o ia ko‘u mea i mana‘o ai e puhi aku i ke kumulā‘au i ke ahi. Inā e hana wau me ke akahale, inā paha e hapa mai ka nui o ka hana. Holo akula wau ma loko o ka ulu hemalaka me kekahi paukū lā‘au e pa‘a ana i ka lima, a e ‘ā ana kekahi wēlau. Ia‘u nō a hō‘ea aku i ko‘u kumulā‘au lā, ho‘ā ihola i ke ahi i loko o ka pūhā a‘u e pao ana.

Ko'u 'ao'ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi 'ia e K. Laiana Wong

'Oiai ke ahi e 'ā mai ana, no'ono'o ihola wau, e aho paha ka loa'a 'ana o kekahi pākeke wai ma kahi kokoke mai i 'ole e hōlapu loa ke ahi. Maka'au ana au i 'ō a i 'ane'i o laila. Aia kā kahi kokoke loa o ka wai ma 'ō loa aku o ke kula mau'u a ma lalo o ka 'oawa. Pehea lā wau e pono ai? 'A'ole paha he mana'o maika'i ka noho 'ana ma ku'u kumulā'au, ma kahi mamao nō ho'i mai ka wai aku. Ua pono ka loa'a 'ana o ka wai no ke kuke 'ana, ka inu 'ana, a me nā mea 'ē a'e a pau e 'olu'olu ai ka noho 'ana. Nānā akula au i ua hemalaka kū kilakila lā me ke kaumaha o ka na'au, a i ia wā koke nō a'u e 'ane'ane ai e ho'opio i ke ahi, 'ōlelo ihola wau i loko o'u, a he mea paha ia a'u i 'ike ai i loko o kekahi puke, 'ī ihola, "He ulu ke kumu hemalaka ma kahi o nā kahawai a pūnāwai paha o uka o nā kuahiwi."

'O ko'u huli koke a'ela nō ia e nānā. He pōhaku nui wale nō ko kēlā wahi a puni. No ka ma'ū na'e o ke ea, no laila i pa'a ai ko'u mana'o ē he wai nō ko laila kekahi. Aia lā na'e i hea? Ua 'imi hele akula wau ma 'ō a ma 'ane'i o nā kōā pōhaku a ma nā wahi po'opo'o a pau, a i ia wahi aku ia wahi aku, 'a'ole na'e he wahi mea a loa'a iki mai o ka wai. A laila, 'oiai wau e huli ho'i mai ana, mai hā'ule wau i loko o kekahi pūnāwai i like kona nui me ko ke kapu 'au'au. Aia nō ia ma waena o kekahi mau pōhaku nui 'elua nāna e kia'i mai ana i ia wahi. Ua uluwehi 'ia ua mau pōhaku nui lā a 'elua e nā mea ulu he nui wale. He pua 'oe, he kupukupu 'oe, he limu, he nāhelehele kekahi, a me nā mea nō ho'i a pau i pono i ka wai.

Ho'ōho a'ela wau i loko o ka nui o ko'u hiala'ai, "Auē nō ho'i kēnā mea nani ē," a laila, ho'opalaha ihola ma ko'u 'ōpū, a me ke komo loa aku o ko'u maka i loko, inu ihola. I ke ka'aka'a 'ana a'ela o ko'u mau maka e nānā, he a'ia'i mai ho'i kau, a aia ma loko o laila he mau 'ēlala e kā ana i ko lākou mau hoe a ka'awale mai o'u lā aku. A ma ka 'ili wai ho'i, e holo kikihi ana nā pu'u me he mau pōkā lā. Eia aku a eia mai, lu'u aku ana lākou a hiki i lalo loa, me ka pa'a 'ana i kekahi hu'a ea e hanu ai. I ia manawa kā, 'ike akula wau i kekahi 'ōpae kuahiwi.

Kuemi koke akula wau i hope, a 'o ko'u ho'ohulihuli a'ela nō ia i nā pōhaku, a ma lalo o laila i loa'a ai nā 'ōpae he nui wale. Ua 'ano 'āhē wau i kinohi, a no ko'u maka'u o 'īniki 'ia mai ko'u lima, 'a'ole wau i lālau koke aku iā lākou i ia manawa. Ma hope iho na'e, ua mana'o wau e aho ka 'eha o ka 'īniki 'ia ma mua o ka 'eha o ka 'ōpū ke lewalewa ka houpo, a no laila, me ka 'uī 'ana iho o ko'u mau niho i po'i aku ai a pa'a ka 'ōpae. Ua 'īniki 'ia mai nō kā, akā, 'a'ole wau i nānā, 'o ka mea nui, ua loa'a ka'u 'aina ahiahi. Eia ho'i ka mea 'āpiki, 'akahi nō wau a ho'olālā i

ka‘u e hana ai. He mea kāka‘ikahi maoli nō ka‘u ho‘olālā ‘ana pēlā i loko o ia mau lā mua. A no laila, inā ua ulu mai kekahi mana‘o ho‘olālā i loko o‘u i ia mau lā, hau‘oli nō wau, a no ka mea, inā ua ho‘olālā ‘ia ka hana, inā nō ua holopono ia hana. Wahī ihola wau i nā ‘ōpae i loko o nā lau, a me ka ho‘ō aku i loko o ko‘u mau pākeke, ho‘i akula no kahi o ku‘u kumu hemalaka e ‘ā mai ala.

I ko‘u ho‘i ‘ana aku i laila, i ia manawa nō, ho‘omana‘o ihola au i ka wai. Auē nō ho‘i ua poina ke ki‘i ‘ana i ka wai. Pehea lā na‘e e ki‘i ai ke ‘ole ka pākeke? A pehea lā ho‘i e loa‘a ai ka pākeke e ki‘i ai? Pēia ke ‘ano na‘aupō o ka mea ma‘a wale nō i ka noho ‘ana ma ke kūlanakauhale. He mea ma‘amau ka loa‘a ‘ana o nā pākeke like ‘ole. He pākeke no ka holoi ‘ana i ka hale, he pākeke no ke ki‘i ‘ana i ka wai. A no laila, i ka wā i pono ai ka pākeke, ua mana‘o wau ‘o ka‘u wale nō, ‘o ka hele aku i ka lumi kuke a loa‘a mai ka‘u pākeke.

"I lepo nō paha ma kahi o ka wai i mea kinai ahi," i ‘ōlelo ai wau ia‘u e holo aku ana i ku‘u kumulā‘au. No ka mea, ua like nō paha ka ikaika o ka lepo me ko ka wai i ke kinai ahi.

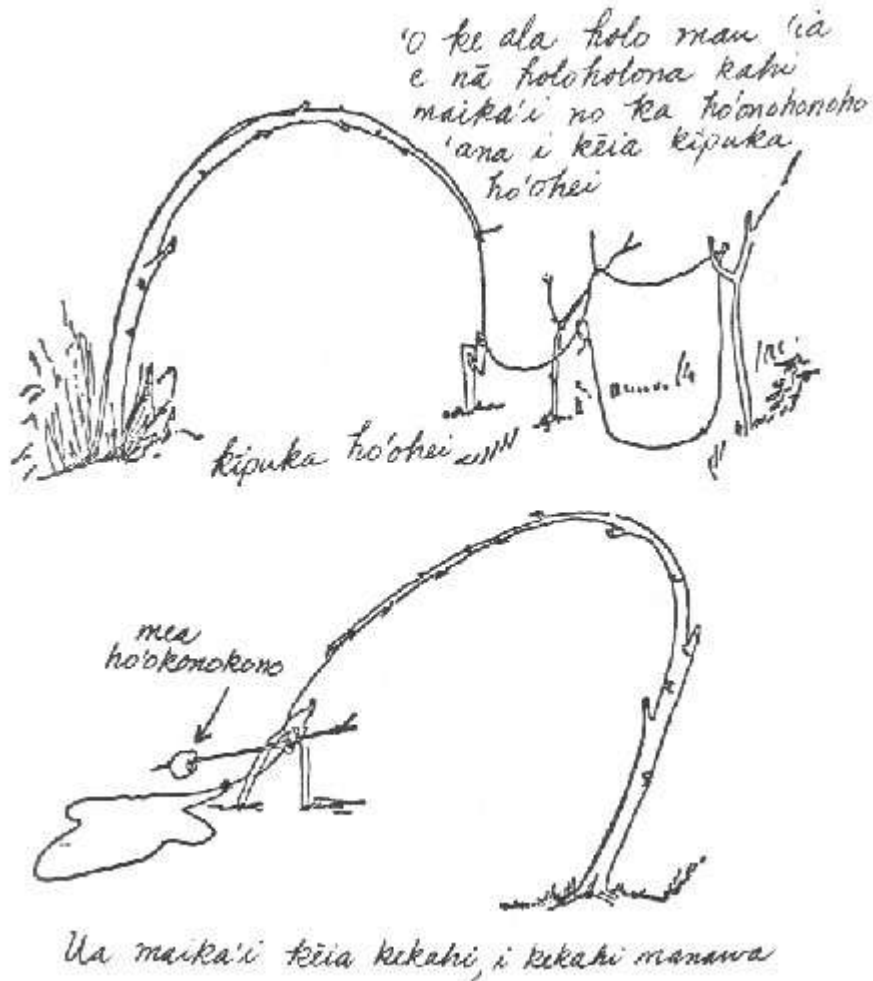
Hala a‘ela he mau lā o ka‘u hana ‘ana, ka puhi a pao ‘ana ho‘i i ke kumulā‘au, ka ‘ohi ‘ana i ka mea‘ai; a i kēlā me kēia lā, kalakalai akula a kepa maila kahi pou a‘u i ho‘ō ai i ka lepo i ‘alemanaka na‘u.

Hālāwai Maila Au Me Kekahi O Ku‘u Lāhui Kanaka

I kekahi lā i loko o Iune, i ka wā ho‘i i loa‘a ai ‘elima kepa ma ka‘u pou ‘alemanaka, pau pono ko‘u hale i ka pao ‘ia. Ua lawa nō ka nui e hiki ai ia‘u ke kū a‘e i luna a moe iho paha i lalo, me ka lawa nō ho‘i o ka lumi i koe e kū ai kahi ‘ōkumu lā‘au i noho no‘u. Ma nā ahiahi mahana, he moe au i lalo me ka ‘ōpū e pili ana ma ka papahale, a me ka hākilo pū aku i nā mea ma ‘ō aku o ka puka e ho‘olohe aku ai i nā ‘ūhini a me nā sikēka, a ia‘u e moe ana ma laila, moe ana nō me ke ake nui e ‘ike i ka ua e loku mai ala ma waho a‘e o ku‘u home kumulā‘au. ‘O ka‘u o ka mana‘o ‘ana pēlā, ua ana wau i ka noho ‘ana me ka pulu ‘elo‘elo i loko o ka mahina ‘o Mei, i loko ho‘i o ka wā loku mau o ka ua, a ua mana‘o nō ē he mea paha e ‘oli‘oli ai inā e hiki ia‘u ke noho malo‘o i loko o ku‘u home hemalaka hou ‘oiai ka ua e loku mai ala ma waho. ‘A‘ohe na‘e he ua a hiki mai i loko o ia mau lā a li‘uli‘u loa. Ua malo‘o.

I kekahi kakahiaka, aia wau ma ka‘e o ke kula mau‘u. Ua kua aku nei i kekahi kumu lehu ‘u‘uku, a e ‘oki‘oki ana a li‘ili‘i i nā paukū, a ma kahi ho‘i o ka ‘umikūmāwalu ‘īniha ka lō‘ihi o kēlā me kēia paukū. E mana‘o ana au i mau mea kēia po‘e lā‘au e pono ai ke kūkulu ‘ana i ko‘u moe, a‘u ho‘i i mana‘o ai e hana li‘ili‘i i kēlā me kēia ahiahi ma hope o ka pā‘ina ahiahi.

‘Oiai ua hiki mai ke kau wela, he mea loa‘a wale ka mea‘ai, a eia kekahi, ua loa‘a nō he mau hola ka‘awale ma hope o ka ‘aina ahiahi no‘u e hana ai i kēlā me kēia mea a‘u e mana‘o ai e hana. I ia mau lā, ua lako wau i ka wāwae poloka, ka honu, a me ka lāpaki nō ho‘i i kekahi manawa; ‘o ka lāpaki na‘e ka mea i ‘oi a‘e o ka ‘ono. Ua pau ka‘u mau kīpuka manu i ka ho‘onohonoho ‘ia, a pēlā nō ho‘i me nā kīpuka holoholona. Eia kekahi, ua lako pono i nā a‘a huelopōpoki a‘u i ‘eli ai ma ka ‘unelunelu.

Inā he mana'ō kou e 'ai i ke a'a huelopōpoki, 'o ka mo'a le'a ka pono. No ka mea, he mea uaua loa ke 'ole ke kuke 'ia a mo'a, a he 'eha makehewa ko nā ā i ka naunau pau 'ole. Eia na'e, ma hope o nā pule he 'elua a 'ekolu paha, ke loa'a mai kona 'i'o i ke alelo, he kōhu 'uala kahiki ka 'ono. A ia'u wale iho nō, he keu ka mōkaekae.

Ma 'ane'i, e ka mea heluhelu, e ho'i paha kāua i ia kakahiaka kau wela a'u e 'ohi ana i nā mea e pono ai ke kūkulu 'ana i ko'u moe. Ia'u e 'oki'oki ana i ka lā'au, e hana pū ana me ka hīmeni 'ana a'e, a me ka hana kolohe aku i kekahi lākuna a'u i kama'āina a'e nei, a penei nō ho'i ka'u hana: Ua kolo mai nei 'o ia ala i loko o kekahi pūhā kumulā'au a ho'i akula i ka hiamoe. Eia aku na'e a eia mai, kīkēkē akula au ma kahi o kona pūhā me ka'u ko'i lipi. He puka mai auane'i kona po'ō malohi, a nunulu mai me kona ukiuki. 'A'ohe li'uli'u, mania hou mai ka maka, a laila, he'e aku kēlā i loko o kona pūhā a nalowale.

I ke kolu o ka manawa a'u i hana ai pēlā, ua ho'omaopopo ihola wau aia kekahi mea e hana 'ia ana ma ka ululā'au, a no ka mea, 'a'ohe he'e makahiamoe aku o kahi lākuna i loko o ka pūhā. Ua

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

hō‘ā‘ā na‘e kona mau maka, a ‘o kona mau pepeiao, e kukū ana ia ma luna o ke po‘o. E haka pono ana i kekahi mea ma ka ihona aku o ke kuahiwi. I nānā aku ka hana o‘u, ‘a‘ohe wahi mea hou a ‘ike ‘ia mai, a no laila, huli akula au i ka‘u e hana ana. ‘O ua wahi lākuna lā, nalowale ihola i loko o ka pūhā.

"He aha maila kāu o ka pīhoihoi loa?" i nīnau aku ai au me ke ake e ‘ike au i kāna i ‘ike aku nei.

Ua pau nā pou o ko‘u moe i ka hana ‘ia, a e huli ana wau i kumu lehu hou e kua ai, i loa‘a nā papa e kū ai nā pilina o lalo. I ia manawa koke ihola nō, mai lele wau mai loko a‘e o ko‘u mau kāma‘a.

‘O ko‘u mea i pū‘iwa ai, he leo kanaka kēlā e ‘ī mai ana, "'Eā, he aha kāu e hana ho‘okahi nei ma uka nei o kuahiwi?" I huli aku ka hana, kū ana wau i mua o kekahi luahine, he alo a he alo. Ua komo kēlā i ka pāpale lā polū a me ka lole palaunu ‘alu‘alu.

"Auē kou leo ho‘opū‘iwa mai ē!" i ‘ōlelo ai wau. "Ho‘omaka‘u ‘i‘o mai nei kou leo ia‘u. ‘A‘ole ma‘a ko‘u pepeiao i ka leo kanaka." Ua ahuwale nō paha ko‘u pū‘iwa i ia manawa, no ka mea, ua hene maila kā ia ala ‘aka. Ho‘opāki‘i ihola ‘o ia iā mua o kona lole, a laiā, hāwanawana maila me ka ‘ī mai, "Ua hūhewa mai nei ‘oe?"

"Auē. ‘A‘ole loa," i pane aku ai au.

"‘A‘ole paha e kūpono ka noho ho‘okahi ‘ia o uka nei e ke keiki me ‘oe ka ‘u‘uku. Ua lapu kēia kuahiwi."

"Ua lapu?" i ho‘ōho ai au.

"‘Ā ‘oia. A he mo‘olelo nō ho‘i ko kēia wahi no kekahi mau kānaka ‘u‘uku nāna e pā‘ani maika ma lalo iho nei o ka ‘oawa i loko o ka mōlehulehu ‘ana iho." Makalena maila kēlā. "'Eā, ‘o ‘oe pū paha kekahi o lākou?"

Hō‘ole koke akula au, "'A‘ole. ‘A‘ole wau e puni. Ua heluhelu wau i kēnā mo‘olelo. He mo‘olelo ho‘opunipuni wale." ‘O ka‘u ‘aka‘aka akula nō ia i mua ona a pupuku maila kona lae.

"Kā! He aha lā ho‘i. Mai nānā maka wale mai nō, e kōkua mai i ka ‘ohi ‘ana a piha kēia ‘ie i ka ‘ōhelo papa."

Ku‘ihē ihola au a no‘ono‘o a‘e i kāna i noi mai nei. Auē nō kā ho‘i ē, ke ‘ōlelo nei kēia ka‘aka no ka‘u mau ‘ōhelo papa!

"E hō‘eleu ‘oe, e ke keiki. E pono ke keiki me ‘oe ka nui o nā makahiki e ho‘oikaika ma nā hana e pono ai, ‘a‘ole ‘oe e ho‘opau manawa ma nā hana lapuwale e like me kēia pā‘ani kuwala pahi āu e pā‘ani nei me nā paukū lā‘au. E uhaele kāua." A laila, ukali akula wau iā ia a i loko o ke

kula mau'u.

Ua li'uli'u kā māua hana 'ana me ka 'ekemu 'ole aku o kahi i kekahi. 'O ka 'oia'i'o, minamina ihola wau i ka'u po'e 'ōhelo papa, a no laila, 'ano mili'apa wau i ka 'ohi 'ana. Ia'u nō e ho'okomo aku ai i kekahi 'ōhelo papa i loko o kā ia ala 'ie, no'ono'o ihola no kona 'ono ke 'ai aku.

"Ma hea 'oe, kahi e noho ai?" Pū'iwa hou ihola wau i ka lohe i ko ia ala leo. Mau pule ko'u noho ho'okahi 'ana me ka lohe wale aku nō i nā kani o nā 'ūhini, nā manu, a me nā lākuna. He mea ho'opū'iwa maoli ka leo kanaka ke lohe aku, a 'o ke 'ano 'ē o kā ia nei 'ōlelo, he mea ia e ho'onui ai i ka pū'iwa.

"Noho wau ma 'ane'i nei," wahi a'u i pane aku ai.

"Ma Telepai nei? Maika'i. E ukali mai 'oe ia'u a hiki aku i ko'u hale."

Ua pa'a kona mana'o 'o Telepai kēia, a 'a'ohē a'u mea e 'ōlelo ai nāna e ho'ololi i ia mana'o ona. A no laila, 'a'ole wau i pa'akikī aku.

Ua pau loa paha nā 'ōhelo papa i ka 'ohi 'ia. 'A'ohē wahi mea koe. Kū a'ela 'o ia, a kui lima mai, a 'o ka iho akula nō ia ma ka ihona kuahiwi. A kainō 'o wau ke alaka'i aku iā ia. Eia kā, 'a'ole. Ua ka'a aku ke alaka'i 'ana ma lalo ona. A 'o kona mau lima, ua like me nā niho 'ōpae. A inā paha wau i mana'o e pakele iā ia, 'a'ole nō paha e kō ia mana'o. No laila, ua hele pū akula me ia, me ka ho'olohe pū aku i kāna mau 'ōlelo.

Hō'ike maila kēlā no nā mea hou a pau o ne'i nei a o ke ao nei nō ho'i a puni, a he mea 'olu'olu ho'i i ka pepeiao ka lohe 'ana no nā hui kinipōpō o ka Lekue Aupuni, ka ho'ā'o 'ia 'ana o kekahi pōkā nui 'ātoma, a me kekahi 'īlio nō ho'i, 'ekolu wale nō ona wāwae, nāna i alualu mai i kā ia nei po'e moa. A ma waena o kēia mau kanikani āna i ho'opuka mai ai 'o ia i kēia, "'O ka 'oi kēlā o nā māla 'ōhēlo papa maika'i ma nā kuahiwi Katakila a puni. Pi'i mai wau i kēia kula mau'u nei i kēlā me kēia kau kupulau. He kanahā nō ho'i nā makahiki o ko'u pi'i 'ana mai i kēia mau 'ōhelo papa a'u. I kēlā me kēia makahiki na'e, he 'oi iki a'e ka pa'akikī o ka pi'i 'ana mai. Mau nō na'e ko'u hele 'ana mai, a no ka mea, 'a'ohē kele i 'oi aku kona 'ono ma mua o ka mea i hana 'ia mai loko mai o nā 'ōhelo papa o kēia kuahiwi. Ua 'ike nō wau, a no ka mea, ua alahula kēia wahi ia'u." A pau kēia wahi loloiāhili 'ana, ho'i pololei akula i kāna hō'ike no nā Nū Ioka Ianeki me ka ho'omaha 'ole. Kohu mea lā ho'okahi wale nō kumuhana.

'Oiai wau e kōkua ana iā ia i ka hehi pono 'ana ma nā pōhaku nāna e ka'i ana a hiki ma kekahi kapa a'e o ke kahawai, pa'ē maila he leo 'alalī mai ka lewa mai. I hika'a a'e ka hana, aia lā he manu nui 'ēheu lō'ihī e kīkaha mai ala ma ke awāwa. Ua nanea wau i ka nānā aku i ke 'ano māmā a miomio o kona lele 'ana.

"He 'io kakā," i 'ōlelo ai kēlā. "Ho'opūnana mai lākou ma 'ane'i i kēlā me kēia makahiki. 'O

ka'u kāne, he kī aku iā lākou i ka pū ma mua. Ua 'ōlelo 'o ia he pepehi moa lākou. 'A'ole na'e wau i puni. 'O ka 'īlio 'ekolu wāwae a Mike Raili ka pepehi moa ho'okahi o kēia wahi."

'Oiai ua wahine lā e hehi ai ma luna o kēlā me kēia pōhaku, he kūlanalana ke 'ano. 'A'ole na'e he wahi mea a pau mai o kāna 'ōlelo 'ana mai. Kohu mea lā he mana'o'i'o kona e pae ola aku ma kēlā 'ao'ao aku o ke kahawai pehea lā kona akahēle a akahēle 'ole paha. 'A'ole 'o ia i nānā.

A li'uli'u loa, hō'ea akula māua i ke alanui. 'A'ohē a'u ho'olohe nui iā ia i ia manawa. Ua lilo ko'u no'ono'o i ka 'io kakā. "'O ka palekona pelekalina nō paha kēlā, ka manu a nā mō'ī, ka mea ho'i i kaulana i ka hahai holoholona.

"E loa'a ana nō kekahi na'u pono'ī," i mana'o ai au i loko o'u. "E ho'oma'ama'a nō wau iā ia i ka hahai mea'ai na'u."

A laila, hiki akula māua 'o kahi luahine ma ko ia ala hale palaunu ma ka'e o ke kūlanakauhale.

A ia'u e ho'omaka ana i ka ho'i aku, huli maila kēlā i o'u lā me ka nīele mai,

"E ke keiki, ma hea ana 'oe, kahi e hele ai?"

Kū akula wau a mana'o ihola. "Auē nō ho'i ē, ke mana'o nei paha 'o ia ala e ka'i aku māua i loko o ke kūlanakauhale." A 'oiai he leo ho'okō 'ole 'ia paha ko ka luahine, huli akula wau i ona lā, a me ka mino'aka aku, pane akula wau, "I ka hale waihona puke."

Ko Ka Mō'ī Kahu

Ua hau'oli nō 'o Mike Wili i ka 'ike hou mai ia'u. 'Olelo akula wau i ko'u ake e heluhelu i nā puke a pau e pili ana no nā palekona a me nā 'io, a i huli aku ka hana ona, ua loa'a mai he mau puke iā ia o ia 'ano, 'oiai nō na'e, 'a'ole nui nā mea e loa'a ai no kēia kumuhana. Ua heluhelu au a pō ka lā, a ua nui nā wahi 'ike i loa'a mai. A i ka wā e pa'a ana ka hale, a ha'alele ana au, hāwanawana maila 'o Mike Wili ma ko'u pepeiao, "E Kamu, pono paha ka 'ako 'ia o kou lauhō."

E kala loa ko'u 'ike 'ole ia'u iho, a 'a'ohē o'u mana'o ē he 'ano pūkalakī a pelekunu paha ko'u nānā 'ana. "Auē, 'a'ohē a'u 'ūpā."

No'ono'o iki ihola kēlā, a unuhi maila i kāna 'ūpā ke'ena. A laila, kono maila ia'u e noho ma nā alapi'i o hope o ka hale. Ua mai au kāna hana. A pau, ua like wau me kēlā keiki kēia keiki o ia wahi nāna i ho'oikaika i ka pā'ani i ia lā a pō, a nāna ho'i e hiamoe aku ana i ia pō, ma loko o kekahi hale o ke 'ano ma'amau, ma hope wale na'e o ka 'au'au 'ana me ke kopa.

'A'ohē au i ho'i aku i ku'u kumulā'au i ia pō. Ua pala nā 'āpala o Mei, a ia'u e hele ana ma ka ululā'au, 'ai ho'onu'unu'u pū ihola a hewa ka waha. He momona maoli ka 'ono, a 'ano like me

ka mai‘a ka momona. A i loko nō o ke ‘ano lepo a walewale ho‘i, ua nui ko‘u ‘ono iā lākou.

Ma ke kahawai, lawai‘a akula a loa‘a mai kahi i‘a he punakea. Ke nānā aku i ka nui o nā pono lawai‘a ho‘ohiluhilu e kū‘ai ‘ia nei ma nā halekū‘ai pono lawai‘a, he makau nalo ‘oe, he aho ‘oe, a me nā mea ‘ē a‘e he nui e pono ai, kainō he mea pa‘akikī ka lawai‘a ‘ana i ka i‘a punakea. Eia kā, ‘o ka ‘oia‘i‘o, he keu a ka i‘a loa‘a wale, ma mua ho‘i o nā i‘a ‘ē a‘e a pau. He i‘a waha nui nō ‘o ia. He pono ‘aki wale me ke ale ho‘i i ka nui kino o nā mea a pau āna e ‘ike ai. Ke ‘aki mai kēlā i ka‘u makau lā‘au, he mau pa‘a nō. Kahi ‘āpiki na‘e o ka i‘a punakea, ‘a‘ohe ona pōloli i ka wā e ka‘awale ai ka manawa o kānaka. Ua pōloli na‘e lākou i ia ahiahi a‘u e ‘ōlelo nei, a ‘o ko‘u mea i maopopo ai, no ka mea, e wiliau ana ka wai o kahawai a e lelekē ana nā minao a me nā mea ‘u‘uku ‘ē a‘e nō ho‘i. Ke ‘ike ‘ia kēlā, ‘o ka wā nō ia e lawai‘a ai. He loa‘a wale mai koe.

Ho‘ā ihola au i ke ahi ma luna o kekahi pōhaku nui pālahalaha i loko o ke kahawai. Ua hana wau ma laila i mea e hiki ai ia‘u ke kilo a‘e i ka lani. He ake ko‘u e ‘ike hou aku i kahi palekona a‘u i ‘ike ai ma mua. Eia kekahi, mali akula wau i ke po‘o i‘a punakea i ka makau a ho‘oku‘u iho i loko o ka wai. E nānā mai paha auane‘i kahi honu i ke po‘o i‘a punakea me ka moni pū o kona hā‘ae.

Ua kali ihola wau i ka ‘ō‘ili hou ‘ana mai o kahi palekona me ke ahonui. ‘A‘ohe hana ko‘iko‘i i ia manawa nāna e koi mai ana ia‘u e hele i kahi ‘ē. A he makepono ia kali ‘ana, no ka mea, i ka hala ‘ana o ho‘okahi hola, ‘ike akula wau he huna ‘u‘uku loa ma ‘ō loa aku o lalo o ke awāwa e kauaheahe mai ala me ka hahai pū mai i ke kahawai. Aia nō ia ma kahi mamao e kauaheahe mai ana i kona wā i huli mai ai a māpu maila no ka honua nei lā. Nānā akula wau. I ea hou mai ka hana a pi‘i a‘e i ka lewa, pi‘i pū nō me ka pa‘a ‘ana o kāna ‘ai. A iā ia i lele aku ai i ke awāwa, ‘ano hemahema maila kona lele ‘ana ma muli o ke kaumaha o kāna ukana e halihali ala.

Holokikī akula wau ma kapa kahawai a hiki i kahi kokoke i nā pali, kahi i nalowale ai ka manu, a ma laila wau i kūkulu ai i pupupu hale. A ‘oiaia ua a‘o iho nei wau i ia lā ē he mea ma‘amau i ka ‘io kakā ka ho‘opūnana ‘ana ma nā alo pali, no laila, ho‘oholo ihola wau i wahi kūpono kēia e hālua ai i kahi manu.

I kekahi wana‘ao ‘ana a‘e, ala a‘ela ko‘u hiamoe a ‘a‘ako aku i ka pā‘eli‘eli i nā pia o kapa kahawai, kahi i ulu ai. Pūlehu ihola wau i kēia a paila a‘ela i nā kio nahaweale no ka pā‘ina kakahiaka. A pau, pupue ihola ma hope o kekahi kumu wīlou a hākilo akula i ke alo pali.

Ua hō‘ea maila nā ‘io mai hope mai o‘u me ka lele pipi‘o ana ma luna pono o ke kahawai. Ua lele ‘ē aku paha i ka ‘imi ō ma mua aku o ko‘u ala ‘ana a‘e i ia kakahiaka, a no ka mea, eia nō lāua ke ho‘i maila me ka mea‘ai. He mea nō kēia e lana ai ka mana‘o, no ka mea, e hānai ana paha lāua i nā manu keiki, a inā pēlā, aia nō paha ka pūnana ma kahi kokoke mai.

Ua nānā au i kekahi makua e huli ana i o ke alo pali lā a nalowale. ‘A‘ole i li‘uli‘u, ho‘i maila kēlā, ‘a‘ohe na‘e kāna ukana e pa‘a ana ma kona māi‘u‘u. "Hehē!" i ho‘ōho a‘e ai wau me ka nui o ke ohohia, a ho‘opa‘ana‘au ihola i kona wahi o ka pali i ‘ō‘ili hou mai nei.

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

Ma hope o ko‘u holo pākākā ‘ana aku ma kahi pāpa‘u o ke kahawai a pae ma kapa aku o kekahi ‘ao‘ao, kū ana wau ma kumu pali me ka ha‘oha‘o ‘ana iho. Pehea lā au e pinana ai a i luna o ua pali kūnihi lā?

‘O ka nui o ko‘u ake i palekona na‘u, ho‘omaka akula i ka pinana wawa‘u ‘ana a‘e, me ka huli ‘ana o ko‘u mau manamana wāwae a me nā manamana lima nō ho‘i i mau wahi māwae a po‘opo‘o paha e ho‘opa‘a ai. ‘A‘ole i kūnihi loa ka māhele o lalo, akā, i ka wā i hala ai ia māhele i hope a mana‘o ai ho‘i ua pa‘a ko‘u kūlana ma laila nō, me ka hiki ‘ole ke ne‘e hou aku i mua, loa‘a maila na‘e he wahi kaulu e ho‘omaha ai.

‘O ia pinana a‘e a hiki wau ma kahi ki‘eki‘e loa. I ‘alawa aku ka hana i ke kahawai ma lalo o‘u, kohu mea lā e niniu ana. ‘O ka pau koke ihola nō ia o ko‘u ‘i‘ini e ‘alawa hou aku i lalo. Noke akula wau i ka pinana a hiki i kekahi kaulu hou a‘e. Moe akula wau ma laila a ku‘u ka nae. A no ka mālo‘elo‘e a paupauaho loa, e ha‘alulu ana ko‘u kino.

Hika‘a a‘ela wau i luna i ‘ike wau i ka nui o ka pi‘ina e koe nei i mua o‘u. I ia wā koke ihola nō, pā ka lima i kekahi mea ke‘oke‘o palupalu. Auē nō ho‘i ē, he ki‘o manu kā! I nānā hou aku ka hana, aia lā e noho ana ma kahi kokoke i ia wahi i hāpala mai nei ko‘u lima, he mau pūnua ‘ōweuweu ‘ekolu ua hākea a ‘āhinahina. ‘O ka hāmama o ko lākou mau nuku, kohu mea pū‘iwa loa lākou.

"Aloha mai," wahi a‘u i ‘ī aku ai. "Kiuki maoli ‘oukou."

I ia wā ho‘okahi nō a‘u i ho‘opuka ai i ia mau hua‘ōlelo, ‘imo like maila ua po‘e pūnua ‘io lā a i ‘ekolu. Huli like ana ko lākou mau po‘o i ka nānā mai, ‘oiai ko‘u lima e kīko‘o aku ana i o lākou lā. A ia‘u e hana ana pēlā, ‘oia mau hāmama nō ho‘i o ko lākou mau nuku. Ua nui ko‘u ho‘ohihi iā lākou. ‘A‘ole na‘e i hiki ke loa‘a mai i ka lima.

Ua kokolo li‘ili‘i wau i mua, a i ia manawa, mai ka lani mai nō ho‘i a i ka honua, pā maila ko‘u kīpo‘ohiwi i kekahi mea, a he ‘eha mai ho‘i kau! I huli aku ka hana, ‘o ka ‘io wahine nui kā! Ua kiko ‘ia mai nei wau e ia ala, a eia nō ‘o ia ke lele hou maila me ka mana‘o ‘iliki hou mai.

Kau ‘i‘o ka weli. E moku ‘i‘o ‘ia ana paha a weluwelu ko‘u kino. Eia na‘e ka mea kupanaha, me ke komo honua mai o kahi koa i loko o‘u i ia manawa, ne‘e koke akula wau i mua a lālau aku i ka pūnua i ‘oi a‘e o ka nui. No ka mea, ma waena o nā wahine e loa‘a ai nā ‘io i nui a‘e o ke kino. ‘O ia ho‘i nā mea i kapa ‘ia he "palekona". ‘O ia nō ho‘i ka mea e ha‘aheo ai nā mō‘ī o ke ao. Ho‘ō akula wau i kahi pūnua i loko o ko‘u kueka, ho‘opili pa‘a maila i ke alo pali, a ho‘omākaukau ihola no ke kūpale aku i ka lele hou ‘ana mai a ka makuahine, a ke lele mai ka ‘io, ‘o ia nō ‘oe ‘o ka pōkā. I ka ho‘okokoke ‘ana mai, kau akula ko‘u wāwae, a ‘o lalo o ko‘u kāmā‘a kenika kai hālāwai mai me ko ia ala ‘iliki ‘ana mai.

Lele akula kēlā a huli ho‘i mai me ka māhuahua ‘ana a‘e o ka māmā holo. A ‘o ka nui o ka māmā a‘u e ‘ōlelo nei, ma kahi ia o ke 50 a 60 paha mile i loko o ka hola ho‘okahi. Aloha nō

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

kahi keiki ‘o wau ke hā‘ule. I ia manawa, lauele akula ko‘u mana‘o i ku‘u wahi kino e waiho ala ma lalo o ke awāwa me ka weluwelu mā‘ino‘ino. Auē nō ho‘i ka māna‘ona‘o ē! A no laila, ‘ōlelo ihola wau i loko o‘u me ka pa‘a o ka mana‘o, "E Kamu Kalipalī ē, e pono iā ‘oe ke iho koke aku, me he lāpaki lā, mai kēia wahi aku, a i kēia manawa ‘ānō nō ho‘i."

Lele akula wau a ku‘u iho ma luna o ua kaulu ākea lā ma lalo iho nei. A laila, he‘e akula ma ko‘u lemu a hiki aku i lalo o kekahi kaulu a‘e a kū ihola ma laila. Kohu mea lā, ‘a‘ole i hiki i kahi ‘io wahine ke helu me ka pono, no ka mea, ‘a‘ole ‘o ia i ‘ike, aia kekahi o kāna po‘e pūnua ua lilo mai nei ia‘u. I nānā aku ka hana ona i kona pūnana, a ‘ike aku i nā nuku pūnua e hāmama mai ana, poina ihola iā ia kahi keiki ‘o wau.

Ua kikiwi akula wau a hō‘ea ma ke kahawai. Pehea lā i hiki aku ai ma laila me ka pō‘ino ‘ole o ka‘u ukana ‘ōweuweu e hi‘ialo nei, ‘a‘ole maopopo. ‘O Weliweli na‘e, ‘o ia ho‘i ka inoa a‘u i kapa aku ai iā ia i ia manawa ‘ānō ma muli o ka nui o nā pilikia weliweli a māua i ‘alo aku nei, ‘a‘ohe ona hoihoi iki ia‘u. Walu maila kona mau māi‘u‘u i ko‘u ‘ili i mea e pa‘a pono ai ‘oiai māua e iho holuholu mai ana a hiki i lalo nei o kumu pali.

I ka wā i hō‘ea aku ai ma kapa o ke kahawai, waiho akula wau iā Weliweli ma kahi ōpū makou, a ‘o ko‘u moe palaha akula nō ia ma kona ‘ao‘ao e hi‘olani pū ai me Niolopua.

I ko‘u ala ‘ana a‘e, eia nā maka palupalu ‘elua o kahi pūnua po‘o hākea pūkalakī i mua pono o ko‘u mau maka e haka pono mai ana. Eia aku a eia mai, e ‘o‘oi mai ana he wahi hulu kū‘oko‘a ma waena o nā hulu ‘ē a‘e, kohu hulu lā e ‘o‘oi mai ana mai loko mai o ka ‘a‘a pua ‘Ilikini. ‘O kona nuku ho‘i, he kikiwi i lalo i kahi manawa ma ke ‘ano nunulu; a i kekahi manawa, kikikwi a‘e i luna ma ke ‘ano mino‘aka.

"E ku‘u Weliweli ē. He kū nō ‘oe a ka mea u‘i launa ‘ole," wahi a‘u i ‘ōlelo ai.

Waewae a‘ela ‘o ia i kona mau hulu me ka ‘oni‘oni pū o kona kino. Hāpai a‘ela wau iā ia ma ka poho o ko‘u lima a kau i mua o ko‘u maka. Honi akula wau me ko‘u ihu e ‘ōnou ana ma loko o kona weuweu nolunolu. He mea ‘ano pōhūhū a ‘a‘ala ho‘i ke honi aku.

Ua ho‘ohihi wau i kahi manu a‘u. Mai ia honi mua ‘ana mai, he ho‘ohihi mai ho‘i kau. Nanea wau i ka nānā ‘ana i ka ‘oni hemahema ‘ana o kona kino, nanea ho‘i i ka lohe ‘ana i ka pana ola o kahi mea me ia nei ka ‘ōpiopio.

Kīko‘o maila kona mau wāwae ma waena o ko‘u mau manamana lima. Lawe a‘ela wau i nā wāwae, a me ka ho‘omalielelie aku i na ‘ehēu ‘upa‘ipa‘i, kau a‘ela i kahi pōpō manu ma lalo pono o ko‘u ‘auwae a paipai a‘ela.

"E Weliweli ē," i 'ōlelo ai au. "E le'ale'a ana kā kāua mau mea a pau e hana pū ai."

Holo i hola wau i kahi moku a koko mai o ko'u po'ohiwi ma loko o ke kahawai, a ho'ō i hola i ka lihi o kahi nahae weluwelu o ko'u kueka i loko o kona puka i hemo mai ai, a laila, ho'i akula no ko'u kumulā'au.

No Ke Kanaka Mua Nana Au I Huli Mai

I hō'ea aku ka hana ma ka'e o ke kula mau'u, 'ano 'ē i hola ko'u na'au i ka mana'o he mea hou ko kahi ho'omoana o'u. Pehea lā wau i 'ike ai he kanaka ko laila, 'a'ole wau maopopo. 'O ka'u wale nō 'o ka ho'ākāka 'ana aku, 'o ia nō kēia: 'o ka lō'ihī o ko'u noho 'ana ma waena o nā manu a me nā holoholona, ua hele a he mea 'ē loa ka ne'e 'ana o kōnaka ma ka ululā'au i ka'u lohe, 'o ia nō 'oe 'o ka pohā 'ana lā a ka pūkuniahi ke ho'ohālike 'ia mai me ka pū pā'ani.

Ho'omaka i hola ko'u kolo 'ana aku no kahi ho'omoana. I ko'u wā i 'ike lihi ai i ua kanaka lā a'u i ho'ohuoi ai aia paha ma laila, ho'ōki i hola i ke kolo a hākilo wale akula. Ua komo kēlā i ka pa'alole o ke kahu ululā'au. I ia manawa nō, kau maila ka mana'o ē ua ho'ouna 'ia mai paha kēlā

no ka hopu ‘ana mai ia‘u a ho‘iho‘i aku, ‘o ko‘u ha‘alulu koke ihola nō ia. ‘A‘ohe li‘uli‘u, maha hou maila ko‘u na‘au i ka no‘ono‘o ē ‘a‘ole wau pono e ho‘i aku i ko‘u home kumulā‘au, kahi e kū nei ‘o ua kanaka nei. ‘A‘ole. Ua hiki nō ia‘u ke hele me ka lanakila ma ‘ō a ma ‘ane‘i a ma ia wahi aku ia wahi aku o ka ululā‘au me ka ho‘omoana ‘ana iho ma kahi a‘u e mana‘o ai e noho. He ma‘a wale nō ka‘u mea e minamina ai no ko‘u home kumulā‘au.

Hele akula wau ma ke kula mau‘u me ka hō‘alo aku i kēlā wahi a hō‘ea aku ma kahi o ka ‘oawa. ‘Oiai wau e hele ana ma laila, nānā akula i kekahi ‘ūmi‘i holoholona. He hā‘uleāpa‘a ke ‘ano o ia ‘ūmi‘i. (‘O kona mea e akāka ai, ‘o ia ho‘i, he kau ‘ia kekahi mea kaumaha, e la‘a me ka pōhaku, ma luna o ke ko‘o. Aia he ‘āpana ‘i‘o a mea ‘ē a‘e paha ma lalo o laila. I ka wā e huki ai kahi holoholona i ia ‘i‘o, huki pū mai i ke kaula i nāki‘i ‘ia iā lalo o ke ko‘o. He wahi ‘oni iki o kēlā ko‘o, ‘o ka hā‘ule koke ia o ka pōhaku ma luna o ua wahi holoholona lā. Pō‘ino, a make paha i kekahi manawa.) ‘O kēia hā‘uleāpa‘a nei, ua hā‘ule nō kona pōhaku a he lāpaki ko lalo.

Ua koho wau i kahi ‘olu‘olu ma lalo iki a‘e o ka‘e o ua ‘oawa lā i wahi no‘u e noho ai, kahi ho‘i e hiki ai ia‘u ke hākilo aku i ko‘u kumulā‘au. Ma laila wau i kua‘i ai i kahi lāpaki me ka hānai aku iā Weliweli ma nā māhele āna i puni ai, ‘o ia ho‘i, ‘o ke ake, ka pu‘uwai, ka lolo. ‘Ai ho‘onu‘unu‘u ihola kēlā. A ‘oiai wau i nānā ai iā ia i ke ale ‘ana i ia mau mea, piha maila wau i ke aloha nona. He mea ho‘i i hiki ‘ole ia‘u ke ho‘ākāka pono. Ha‘oha‘o ihola wau i ia mea kamaha‘o he ola e holo nei i loko o ko ia ala kino huluhulu ‘u‘uku ‘ano ‘ē a puni. Ha‘oha‘o nō ho‘i i nā kani āna i kū ‘ole i kekahi ‘ōlelo, a me kona mau maka palupalu. Ua like nō ia ola me ke ola e noho nei i loko o‘u.

Ua hele a makahiamoe kahi manu i ka mā‘ona loa. Nānā wau ‘oiai kona mau maka e pani ana mai lalo a‘e me ka nui o ka mania. Kūlanalana a‘ela kona kino weuweu me ke ka‘apeha pū a‘e o ka puapua i ‘ole e hina wale, a laila, me ke kani‘uhū iki ihola i poholo mālie ai i lalo o ka nu‘a lau, a ‘o ka hi‘olani akula ia me Niolopua.

I ia wā, ‘a‘ohe a‘u nānā i ka hala ‘ana o ka manawa, a no ka mea, ua pa‘a ko‘u mana‘o e noho pa‘a a ha‘alele ua kanaka lā. No laila, nanea ihola au i ka nānā ‘ana i ku‘u wahi ‘io kakā, ‘o ka hana lāli‘i ‘ia o kona mau hulu hou, ‘o kona mau lihilihi maka i kohu kupukupu ke nānā aku, a me nā kumukumu hulu nō ho‘i e kupu nei ma ke kumu o ka nuku. He mau hola nanea mai ho‘i kau.

Ke ala mai ‘o Weliweli, he hānai aku wau iā ia, a laila, ke ho‘i aku i ka hiamoe, he nānā aku nō wau i kona kino e holuholu like ana me kona hanu mālie ‘ana. ‘O wau kekahi e hanu ana pēlā, eia na‘e, me ka hapa mai ō ka wikiwiki. ‘O ka pana ho‘i kekahi o kona pu‘uwai, he ‘oi aku ka wikiwiki ma mua o ko‘u. Ua hana ‘ia ‘o ia ala mai luna a lalo ma nā ‘ano a pau e pono ai ka ‘eleu.

I ia manawa, ua ho‘omaopopo ihola wau i ka lewalewa ‘ana o ko‘u houpo. Hākilo akula wau i ‘ike inā ua ha‘alele kahi kanaka. Aia nō kā na‘e ma laila e hāmama ana ka waha a e peki ana i ‘ō a i ‘ane‘i.

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

Aia nō ia ma kahi pā mai o ka lā, a ua hiki ke ‘ike ahuwale ‘ia. He kahu kinai ahi kā. I ia manawa koke nō au i ho‘omaopopo ai ē ‘a‘ohe ua o ia mau pule he ‘ekolu i hala aku nei a ua ‘ike ‘ia mai nō paha ka pua ‘ana a‘e o ka uahi o ka‘u ahi e nā mokulele kia‘i ka‘ahele nāna e mālama i ka malu o nā ululā‘au o nā awāwa a me nā kuahiwi. No ia ‘ike ‘ia ‘ana paha o ka uahi, no laila, ua ho‘ouna ‘ia mai kekahi kanaka e hele mai a nānā. Ho‘omana‘o a‘ela wau i ko‘u mau meheu e ka‘apuni ana i ke kumulā‘au, ke kapuahi pōhaku i piha i ka lehu, nā māmala lā‘au a‘u i waiho mōkākā ai ma hope o ke kūkulu ‘ia ‘ana o ko‘u moe; a ho‘ohiki ihola me ka mana‘o pa‘a e mālama i ka ma‘ema‘e o ko‘u pā hale ma loko o ia mua aku.

No ko‘u hiki ‘ole ke ho‘i aku ma laila i ia manawa, no laila, hana ihola wau i ke kupa lāpaki i loko o kekahi kini i loa‘a mai ia‘u ma lalo o ka ‘oawa. Hō‘ono‘ono akula wau me ka ‘aka‘akai pilau a me nā a‘a o ke keaka i ka ‘āwai ulu wale.

He ‘ekolu lau nui o ke keaka i ka ‘āwai e kau ana ma luna o ke ‘au, a he mea ‘ike wale ‘ia ‘o ia ma muli o kona lau ‘ōni‘oni‘o e pi‘o maila ma luna o kona ‘īkoi pua ‘o‘ole‘a, he mea ho‘i i kohu kahuna pule kūo‘o ke nānā aku; a ua kapa ‘ia ua kahuna pule lā ‘o Keaka. He mea mu‘emu‘e ke keaka i ka ‘āwai ke ‘ai maka ‘ia. ‘O ke ku‘i ‘ana a loa‘a ka palaoa, a laila, ka waiho ‘ana a li‘uli‘u, ka mea e pono ai. ‘O wau na‘e, ua ‘ai aku nō ‘oi mu‘emu‘e.

‘O ka‘u ahi i kuke ai i ka lāpaki, he li‘ili‘i wale nō ka uahi. No ka mea, ua wae ihola wau ma nā wahie malo‘o loa wale nō. Ua kūkulu ‘ia nō ho‘i ma ka‘e o ke kahawai. ‘O ke ahi i ‘u‘uku ka uahi ka pono i ia ahiahi, o ‘ike ‘ia mai auane‘i.

A pau ka pā‘ina ahiahi, ho‘āhu a‘ela i mau lālā i moe no‘u, a moe ihola me Weliweli ma ko‘u ‘ao‘ao. Wahi a ka lohe, aia ka ma‘alahi o ka ho‘olaka ‘ana i ka palekona i ka nui o ka hamohamo a paipai ‘ana iā ia.

Ua lilo ko‘u no‘ono‘o i nā ‘ano pālulu a‘u e hana ai no kona po‘o a me nā kaula nō ho‘i e pa‘a ai; a ‘a‘ole li‘uli‘u, poina wale ihola kahi kanaka e kū ala ma kahi o ko‘u kumulā‘au.

Ia‘u e moe kīko‘o ana ma luna o nā lālā lā‘au, e moe ana nō me ka ho‘olohe pū aku i ke kani ‘ana a nā pīuī lā‘au e heahea aloha ana kekahi i kekahi. ‘Oi ho‘olohe akula nō a kau ke keha.

A‘o Wau I Ka Ho‘ono‘ono ‘Ana I Ka‘u Mea‘ai

Ua ho‘ā ihola kahi kia‘i kinai ahi i ke ahi i loko o nā hola anuanu o ke aumoe. I ka wana‘ao ‘ana a‘e, nānā akula wau i ke kanaka. E hiamoe ana kēlā ma ka‘e o nā lehu momoku ahi. Kolo akula au no ka ‘oawa a hānai ihola iā Weliweli ma nā hakina lāpaki, a laila, ānehe akula a hiki ma ka‘e o ke kula mau‘u. Ma laila wau i nānā ai i kekahi pahu ‘ūmi‘i holoholona a‘u i ho‘onoho ai i ka lā ma mua aku. ‘O ke ‘ano o ia pahu, ua nāki‘iki‘i wau he mau la‘alā‘au kekahi i kekahi ma ke ‘ano he hale lā‘au. Ua ‘oi aku ka maika‘i o kēia pahu ma mua o nā kīpuka a hā‘uleāpa‘a paha, a ua nui nā lāpaki a kiulela nō ho‘i i pa‘a ma loko ona. Ua loa‘a kekahi māmota kekahi.

I ko‘u wā i ho‘okokoke aku ai i laila, ua ‘ike wau i kahi pahu ua pa‘a. A he mea nō ia pa‘a ‘ana o ua pahu lā e ho‘olana ai i ko‘u mana‘o a hiki i kēia lā. ‘O ia mau nō ko‘u ha‘oha‘o ‘ana i ka na‘aupō o nā holoholona. Pehea lā i maopopo ‘ole ai iā lākou ke kumu i waiho wale ‘ia ai kahi ‘āpana ‘i‘o ‘ono loa ma ia wahi kohu ‘ole wale?

I kēia kakahiaka, ua kaulakō aku wau i ua pahu lā a hiki ma loko lilo o ka ululā‘au, a ma laila i wehe ai. Ia‘u e kauō ana i ka pahu, e ho‘ā‘o ana ho‘i e kuhi i ke ‘ano o ka holoholona i pa‘a ma loko. Ua ‘ano māmā a piha ‘eu nō ho‘i. E ka‘anini ana me ka lele pū ‘ana nō ho‘i mai kekahi kū‘ono a i kekahi. Ki‘ei akula wau i loko i ‘ike wau ma hea lā ‘o ia, a i mea ho‘i e hiki ai ia‘u ke lālau aku me ka nahu ‘ole ‘ia mai. Eia aku na‘e a eia mai, ‘a‘ole holopono kēia mana‘o o‘u e nahu ‘ole ‘ia, a he mau ‘ālina ko ko‘u lima e ho‘oia‘i‘o ai.

I ka ho‘okokoke ‘ana aku o ko‘u maka i kahi puka o ua pahu lā. Ulu maila he haunaele ma loko. A mai ia wahi pōuliuli mai i ‘ā maila ‘elua maka ‘alohi e haka pono mai ana. Me ke ka‘uka‘ulua ‘ole iho i lele mai ai kahi mukuela wīwī, a puka maila mai loko mai o kahi puka ‘a‘ole i ‘oi aku kona nui ma mua o ka pāpapa loloa. ‘O ka lele pololei maila nō ia a kau maila ma luna o ko‘u po‘ohiwi. Nuku maila kēlā me kona ‘ano hae e poina ‘ole ia‘u, a laila, heo akula a nalowale ma lalo o nā lau o nā līlia laukolu a me nā pope a‘a ‘ula.

Aea hou maila kēlā ma kahi o ka ‘elima kapua‘i ke ka‘awale mai o‘u nei aku, a nuku hou maila. Ho‘ohū akula wau me ka ‘ōlelo aku, "E kū ‘oe hele pēlā!" ‘O kāna na‘e, ‘o ka ‘āwīwī pololei mai i o ko‘u kuli lā me ke kau mai o kona wāwae ma luna o ko‘u lolewāwae, a haka aku haka mai ana māua he alo a he alo. ‘A‘ole wau e poina i ko‘u weli iho a me ka ha‘oha‘o i ka wiwo ‘ole lua

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

‘ole o kahi mukuela ‘u‘uku. Eia nō ke kūpale iho nei i kona pono me ka ho‘owahāwahā pū mai ia‘u. Ma o ka ‘oa‘oaka ‘ana mai o kona mau maka a me ka pelu ‘ana o kona lehelehe i ‘ike ai wau i ka nui o kona inaina ‘a‘ole o kana mai, a no ko‘u ho‘opa‘a ‘ana lā iā ia. I loko nō o kona hiki ‘ole ke ‘ōlelo i ka‘u ‘ōlelo, ua mōakāka na‘e kāna e namunamu nei.

Eia ka mea kupanaha, ‘a‘ohe wahi maka‘u iki o ua wahi mukuela lā. ‘A‘ohe wahi holoholona ‘ē a‘e, a he nui nā holoholona o laila i kama‘āina ia‘u i ia wā, i maka‘u ‘ole ho‘i i mua o ko‘u alo. Me ka ‘alalī ‘ana a‘e ‘o ia i lele mai ai ma luna o‘u. ‘O ko‘u pū‘iwa ihola nō ia me ka maka‘u nō ho‘i. Mai ko‘u ‘ūhā mai i lele hou ai a kau ana ma luna o kahi po‘o o‘u. Apu maila kēlā a piha ka nuku i ko‘u lauoho, a laila, huki ‘oko‘a a‘ela me ka luliluli ‘ino o ke po‘o. ‘O ka ‘ōkalakala maila nō ia o ko‘u ‘ili. Ua kau ho‘i ka weli. ‘A‘ole i hiki ia‘u ke ‘oni a‘e. A he ma‘ū nō paha ia, no ka mea, ma muli o ia pāna‘i ‘ole aku i ka hakakā, no laila, emi maila ko ia ala hae a lilo kona mau ‘alalī weliweli he mau nonolo mālie wale nō. ‘A‘ole na‘e i hiki ia‘u ke ‘oni iki i ia manawa.

‘A‘ohe li‘uli‘u, iho maila kēlā me ka ho‘ohiehe kohu ali‘i, a hele akula me ka huli ho‘i ‘ole mai. Poholo miomio ihola kēlā ma lalo o nā lau me he i‘a lā e ‘āha‘i ana i ka hohonu. ‘A‘ohe nehe iki o nā lau e hō‘ike ai i kahi āna i hele aku nei.

A pēlā māua i launa mua ai me ka Pālona, a ‘o ia nō ho‘i ka maka mua o kahi ho‘ālohaloha ‘ana i maika‘i loa, ‘oiai nō na‘e ua nui ka none ‘ana a me ka hana kolohe ‘ana ho‘i o kekahi i kekahi.

‘Oiai e hana ‘ia ana kēia mau mea, e nānā mai ana ‘o Weliweli me ka nui o kona maka‘u a pīhoihoi. I loko nō o kona kūlana ‘ōpiopio a ‘akahi akahi nō ho‘i, ua ‘ike nō i kahi ‘enemi ma ka nānā wale aku nō. Lālau akula wau a hi‘i mai i ke alo me ka hāwanawana aku ma kona mau hulu ‘ā‘i i puā i ke ‘ala manu.

"He ‘ike nō ko ‘oukou, no nā mea ‘āhiu ho‘i, no ia mau māhele."

Nani ho‘i ua hiki ‘ole ia‘u ke ho‘i aku i kauhale, no laila, ho‘oholo ihola wau e noho ma kahi ‘unelunelu ma ke kūkulu komohana o ke kuahiwi a pō ihola ia lā. He wahi piha nō ho‘i ia wahi i nā huelopōpoki a me nā poloka.

Kaualewa ihola ‘o Weliweli ma luna iho o ko‘u pu‘upu‘u lima ‘oiai māua e hele ana. Ua ‘a‘apo koke maila kēlā i ia hana i loko o ho‘okahi wale nō ‘auinalā a me ia pō. He keu nō ho‘i ‘o ia ala a ka manu akamai loa.

Iā māua e hele ana, ho‘opū‘iwa akula i kekahi kia. He kia wahine kēlā. Nānā akula wau iā ia e lelele aku ana me ka nui o ka miomio, a ‘ōlelo akula wau iā Weliweli, "'O ia ala nō ka mea e pono ai. Ua pono e hana ‘ia ke pani puka no ko‘u hale, nā kaula ‘ili nou, a me kekahi kapa no‘u. Eia na‘e, pehea lā e loa‘a ai ka‘u kia?'"

‘A‘ole kēia ‘o ka manawa mua a‘u i ‘ōlelo ai pēlā. Ua piha ka ululā‘au i nā kia, a ua kaha ‘ē wau ma luna o kekahi ‘āpana ‘ili pūkowi i nā kuhikuhi e hō‘ike ana i kahi i ho‘onoho ‘ia ai ‘o nā

Ko'u 'ao'ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi 'ia e K. Laiana Wong

hā'uleāpa'a, nā kīpuka, nā lua a me nā mea 'ē a'e e hopu ai i ke kia. 'A'ole na'e i loa'a mai ka hā'ina.

Ua 'aui akula ka lā, a i ka mōlehulehu 'ana iho, ānehe akula māua no ko'u home me ka pe'e hele pū aku ma hope o nā kumulā'au. I hō'ea aku ka hana, 'a'ole ke kahu kinai ahi. No laila, ho'oma'ema'e ihola wau i ia wahi o mua o ko'u hale. Lūlū akula i nā kui paina ma nā wahi neoneo a nele i ka uhi 'ole 'ia, a laila, ho'ā ihola he ahi 'u'uku me ka la'ola'o malo'o loa, i 'ole e nui ka uahi. 'A'ohe o'u 'i'ini e 'ike hou i ke kahu mālama ululā'au. Ua nui ko'u aloha i ku'u wahi home kumulā'au, a 'oiiai ua hiki nō paha ia'u ke noho ma kahi 'ē, 'a'ohe o'u mana'o e hana pēlā.

A 'oiiai nō ho'i wau i ho'i hou mai nei i ko'u hale, ho'omaka hou ihola i ka'u mau hana. Ua loa'a kekahi mea hou a'u i mana'o ai e ho'ā'o. 'O ia ho'i, ua ho'ū ihola i kekahi mau paukū lā'au hikolī a paila a'ela 'oiiai wau e ho'omākaukau ana i ka pā'ina ahiahi. A ma mua o ko'u ho'i 'ana i ka hiamoe, kākau ihola wau i kēia mau lālani:

"I kēia ahiahi, eia nō wau ke hana nei i ka pa'akai. Ua maopopo nō ia'u 'a'ole i pono ka po'e o ka wā kahiko i ka pa'akai, akā, he mana'o ko'u e 'oi aku ka 'ono o kēia mau launahelu ulu wale ke kāpī 'ia i ka pa'akai. Ua 'ike wau inā e paila 'ia ka paukū hikolī a malo'o, he mea ia e loa'a mai ai ka pa'akai e koe ana. 'O ia nō ka'u e ho'ā'o nei."

I ke kakahiaka 'ana a'e, pāku'i akula wau i kēia mau hua'ōlelo:

"He 'oia'i'o nō! Ua malo'o mai nei ke kini, a he loa'a kahi mea 'ele'ele e pili ana ma nā 'ao'ao. He keu a ka mea pa'akai kona 'ono. Ua ho'ā'o wau i ia mea ma luna o ka wāwae poloka no ka pā'ina kakahiaka, a ua 'ono nō. Eia kā ho'i ka mea a ko'u mana'o i kau nui ai."

he moe i hana 'ia me nā papa lehu

A no laila, 'a'ako akula wau i ka hana pa'akai a hala nā lā he 'ekolu a 'ehā paha. Ua pao akula nō ho'i i kahi po'opo'o i loko o ko'u hale i wahi e mālama 'ia ai ka pa'akai.

"June 19

"Ua pau iho nei ko'u moe i ka hana 'ia i kēia lā. Ua 'ike 'ia nō ho'i ka waiwai o nā paukū lā'au lehu. He mea ia e holu ai ka moe a 'olu'olu ai ka hiamoe. Kūpono ka nui o ua moe nei i ka

‘ao‘ao ‘ākau o loko o ka lumi. He lālā hemalaka ka mea e nolu nei i kēia manawa, akā, he mana‘olana ko‘u e loa‘a auane‘i ka ‘ili kia. Ke hana nei wau i kahi hā‘uleāpa‘a nui loa, i like ho‘i kona ki‘eki‘e me ko‘u a me kahi paukū lā‘au kaumaha loa a ‘ane hiki ‘ole ia‘u ke hāpai. Ke kānalua nei nō na‘e wau, no ka mea, he mea ha‘ūle pahū wale a‘e nō ia ke nānā aku. ‘A‘ohe na‘e wau ‘ike i kekahi ala e kō ai kēia ‘i‘ini o‘u.

"June 20

"I kēia lā, ua ho‘oholo au e ‘eli i lua e pa‘a ai ke kia, a no laila, eia nō wau ke kalakalai nei i kopalā mai loko mai o kahi papa lā‘au i loa‘a mai nei ma kahi o ke kahawai i ke kakahiaka nei. Nui ko‘u mahalo i ke kahawai a me ka nui o nā mea i loa‘a mai ma kahi ona. ‘O ia ho‘i, ‘o nā kini a‘u i ho‘ohana ai i mau ipuhao, a me kēia papa ‘oka a‘u e kalakalai nei, ka mea ho‘i e loa‘a ai ka‘u kopalā.

"Ua a‘o mai nei ‘o Weliweli i ka lelele mai ka ‘ōkumu lā‘au mai a hiki i ko‘u pu‘upu‘u lima. Eia na‘e, ‘a‘ole hiki iā ia ke lele pono i kēia manawa. ‘O ka lō‘ihi o kona mau hulu ‘ēheu, ma kahi wale nō ia o ka ho‘okahi ‘īniha. He aloha nō paha ko ia ala no‘u."

No Ka Hō‘ea ‘Ana Mai O Kahi Pani Puka I O‘u Lā

Ho‘okahi kakahiaka, ma mua o ke ala ‘ana mai o nā pūi lā‘au, e ho‘ouahi ana au he mau kāuna i‘a i loa‘a mai nei ma kahawai. Ke nui loa nā i‘a e loa‘a mai ana a hiki ‘ole paha ke pau ia nui ia‘u i ka ‘ai ‘ia, pā‘i‘o ihola a kau ma kahi hakakau a‘u i kūkulu ai me nā paukū lā‘au, a laila, ho‘ouahi li‘ili‘i a malo‘o mai. Pēlā nō e mālama ‘ia ai ke koena mea‘ai. Inā paha e mana‘o ‘oe e ho‘ā‘o mai i ka ho‘ouahi ‘ana, mai pōina ka ho‘ohana i lā‘au ‘o‘ole‘a i wahie, a ‘o ka hikolī ka mea i ‘oi a‘e o ka maika‘i. I ka manawa mua loa a‘u i hana ai, ua ho‘ā‘o i ka lā‘au paina. Ua pohō nā i‘a i ka uahi ‘ele‘ele a piha i ke tā. I ia kakahiaka, ua anoano nā mea a pau, a ho‘okahi manawa, pa‘ē honua maila he ‘alalī weliweli ma ko‘u pepeiao. Lele na‘aupō akula wau a poholo aku ma loko o ko‘u pūhā kumulā‘au. A i ka wā i emi iki mai ai ko‘u maka‘u, nānā akula wau i waho.

"Auē e ka Pālona Mukuela ē. ‘O ‘oe kā!" wahi a‘u i ho‘ōho ai me ka mau nō o ka pū‘iwa. Ua pa‘a ko‘u mana‘o ‘o ia ihola nō kahi mukuela i hālāwai mai me a‘u ma ka pahu ho‘opa‘a holoholona. Aia ‘o ia ma luna o ka pōhaku nui o mua o ke kumu hemalaka e pa‘ipa‘i ana i nā kupukupu me kona mau wāwae mua, a me ka ‘oala ‘ana a‘e ho‘i no ka haka pono mai.

"E noho pa‘a ‘oe ma laila," i ‘ōlelo aku ai au. ‘A‘ohe wahi mea a maliu iki mai. Ua kōheoheo ‘oko‘a mai na‘e mai luna mai o kona pōhaku a holokikī wale mai i o‘u lā. ‘A‘ohe nō i ‘emo, eia nō kahi mukuela e ho‘opūnini mai nei ma kahi o ko‘u wāwae a puni, e lelele ana ho‘i me ke ohohia nui. Kohu kinipōpō ke nānā aku.

‘Ī akula wau, "Me he lā ua nui kou ‘oli‘oli i ka ‘ike mai ia‘u, e ka Pālona. ‘O ia nō paha kou kumu e ho‘opūnini mai nei, ‘eā?" Apu maila kēlā a pa‘a ko‘u lolewāwae, huki iki a‘ela, a laila,

holo akula no kona pōhaku. Ma laila ‘o ia i komo iho ai i loko o kekahi lua li‘ili‘i. I kona wā i ‘ō‘ili hou mai ai, ‘aki akula i kahi kupukupu ma kahi kokoke mai, a laila, holo a‘ela a puni ka pōhaku. Puka akula wau no ka huli ‘ana aku iā ia, akā, i nānā aku ka hana — ‘a‘ole mukuela. Ho‘ō ihola wau i kahi paukū lā‘au i loko o ua lua nei ma ke kumu o ka pōhaku me ka mana‘o hō‘eu‘eu iā ia. ‘Oiai, ‘o ko‘u kūlana i ia manawa he lele wale o ka hauli, no laila, ia‘u nō a lohe i ka pohā ‘ana mai a kahi pū e kūpina‘i ana i ka ululā‘au, i ia manawa koke ihola nō, ‘o ko‘u lele nui a‘ela nō ia i ka lewa a hala ka ho‘okahi kapua‘i ke ki‘eki‘e, a laila, lele akula i loko o ko‘u pūhā. Nēnē a‘ela ka ‘ūhini. Wa‘uwa‘u ihola ka manu ‘oau i nā lau. ‘Oi kali ihola au a hala aku kahi minuke keu aku a ka lō‘ihi. I nānā hou aku ka hana, holo a‘e ana he mea kino hāuliuli ma ke kula mau‘u. ‘O ia holo aku a ‘ōkupe honua me ka palaha aku nō ho‘i i lalo.

Kohu mea lā he kia kēlā. A me ka no‘ono‘o ‘ole i kahi hea lā a‘u e holo nei, holo pupuāhulu akula wau no ka‘e o ua kula mau‘u ala.

‘A‘ohe wahi mea a ‘ike ‘ia mai, a no laila, holo akula wau i waho o ka mau‘u. Aia lā, e waiho ana ma laila, kahi kia ua make! Me ke ku‘upau loa wau i kaulakō aku ai i kona kino kaumaha a i loko o ka ululā‘au. A laila, ‘āwīwī akula wau i ko‘u kumulā‘au, lapulapu a‘ela i nā lālā hemalaka o ko‘u moe, ho‘i koke akula i kahi o ua kia lā e waiho ana a uhi ihola i kona heana. Ho‘ō ihola wau i mau kupukupu ma ‘ō a ma ‘ane‘i a kohu mea he mau meaulu maoli lā e ulu ana nō. I ko‘u hō‘ea hou ‘ana aku ma ko‘u wahi ho‘omoana, paupauaho ihola nō.

Me ka ‘āwīwī wau i ho‘opio iho ai i ke ahi. Uhi koke ihola i ka lepo, hūnā akula i ka‘u hakakau i‘a uahi ma kahi o ke kahawai, lawe a‘ela iā Weliweli a komo akula i loko o ko‘u kumulā‘au.

Aia nō kekahi mea e kī hewa nei i nā holoholona, a e huli hele mai nō paha auane‘i i kāna luapo‘i, he kia. Mai kēlā ‘ao‘ao mai o ke kuahiwi i hiki mai ai ka pōkā, a no laila, he loa‘a nō ma kahi o ka ‘ehā wale nō minuke e ho‘oma‘ema‘e ai i ko‘u wahi, me ka ho‘onalonalo iho i nā mea a pau, ma mua o ka hiki ‘ana mai o ua mea kī hewa lā.

A pau nā mea a pau i ka ho‘omākaukau ‘ia, a pe‘e ana wau ma kahi e ‘ike ‘ole ‘ia mai ai, ho‘omaka a‘ela kā Weliweli ke‘u ‘ana mai ma muli o ka pōloli. Auē, ‘a‘ole au i hānai aku iā ia i ia kakahiaka. Pehea lā wau e ho‘ākāka aku ai iā ia i ka pono o ka mālama ‘ia o ka hāmau i ia manawa? Pehea lā e a‘oa‘o ai ka palekona makuahine i kāna mau keiki no ka pilikia e hō‘ea mai ana? Ua hāpai a‘ela wau iā ia ma nā lima a hamohamo i kona ‘ōpū. Hakakā iki maila kēlā, akā, ‘a‘ole na‘e i li‘uli‘u, waiho mālie mai ana ma ko‘u mau lima me kona mau wāwae e kau ana ma luna, a me nā maka e ‘alohi mai ana. ‘Oi hamohamo akula nō wau a nanea maila kēlā. Inā ua ho‘ōki wau i ia hana, ‘a‘ole paha e li‘uli‘u, ‘eu hou a‘ela kēlā. ‘A‘ole nō paha kēia ‘o ka hana a kona makuahine e hana ai i mea e ho‘omālielie ai iā ia, eia na‘e, ua kō.

I ia manawa, lohe ‘ia maila ka hakihaki ‘ana o nā la‘alā‘au o ka nāhelehele me ka nehe ‘ana a‘ela o nā lau, a laila, ‘ō‘ili maila kekahi kanaka ma ke kula mau‘u me ka pū kī lū e pa‘a ana ma ka lima. ‘O luna wale nō o kona po‘ohiwi kai ‘ike ‘ia. Hākilo akula kēlā i ‘ō a i ‘ane‘i o ia wahi a puni, a huli maila me ka hele pololei mai no ka ulu hemalaka. Ua kolo akula wau ma luna o ko‘u moe a hamohamo ihola i kahi Weliweli, i kahi manu pōloli ho‘i.

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

‘A‘ole i hiki ke ‘ike ‘ia ua kanaka lā mai ko‘u moe aku, ua hiki nō na‘e ke lohe ‘ia.

Ua lohe wau iā ia i kona ho‘okokoke ‘ana mai i ke kumulā‘au. ‘Ike akula wau i kona kāma‘a puki. Kū iki maila ‘o ia ma ha‘i o ka lehu, a naue aku. Ua hiki ia‘u ke ‘ike i ka lele ‘ana a‘e o ko‘u kueka ma luna a‘e o ko‘u pu‘uwai e pana ‘i‘o ana. Ua kau ‘i‘o nō ka weli.

‘Oi moe ihola wau ma luna o ko‘u moe a huli ke kau o ke awakea, me ka ‘ōlelo ho‘onā pū aku i kahi pōpō hulu ma ko‘u lima no ka ‘i‘o kia e loa‘a mai ana nāna ke noho mālie me ka ho‘omanawanui iho.

Mai kahi mai ma ‘ō lilo aku o kekahi ‘ao‘ao o ke kuahiwi i lohe ‘ia mai ai kekahi pohā ‘ana a ka pū. E lana ana ko‘u mana‘o ua hā‘ule kahi kia ma luna o ka manamana wāwae o kēlā mea kī hewa, a aia nō ia e ho‘i aku ala no kona home.

I ka lā nō a kau mai i ka lolo, ki‘i akula wau i ka‘u makana he kia. Noho maila ‘o Weliweli ma ko‘u ‘ao‘ao ‘oiai wau e lole ana i ka ‘ili a pākā hapahā ana i ke kino. A ua ‘ai kahi manu i ka ‘i‘o kia a pepe‘e mai ke kino.

‘A‘ole wau i kākau i ka ‘ehia lā hola i ka‘ahope i ka hana ‘ana i nā mea a pau e mākaukau ai ka ‘i‘o no ka uahi ‘ana, a mākaukau ai ho‘i ka ‘ili no ka ho‘olu‘u ‘ia ‘ana, akā, ua hala nā lā he nui wale.

A i ka wā nō a‘u i noho ai i ka ‘ai kia, he pā‘ina ‘ono mai ho‘i kau! ‘Oiai nō na‘e, ‘o ka ‘i‘o kia wale nō kai loa‘a. Kākau ihola wau ma luna o kekahi ‘āpana ‘ili pūkowi. "Kohu mea lā ua ulu wau ho‘okahi ‘īniha ma ka ‘ai kia." A pau ia pā‘ina ‘ana, hele akula māua ‘o Weliweli i ke kula mau‘u a palaha ihola wau ma luna o ka mau‘u. Kau maila nā hōkū, ‘a‘ala ihola ka honua, a ua pani wau i ko‘u mau maka me ka lohe pū ‘ana aku i kahi kani li‘ili‘i e pohāpohā mai ana.

"O wai ke ho‘opohāpohā nei?" i nīnau aku ai wau iā Weliweli i loko o ko‘u makahiamoe. Ua ho‘ēheu iki wale a‘e nō kēlā me ka ‘ekemu ‘ole mai.

Ua ho‘olohe akula wau. ‘O ia pohāpohā li‘ili‘i nō. Huli akula wau a pili ana ko‘u maka i ka mau‘u. Hūlali mai ana kekahi mea ma lalo a‘e o‘u, a i ka mā‘ama‘ama pōwehiwehi o ka mali‘o i ‘ike ai wau i kekahi ko‘e e puka mai ana mai loko mai o kona lua.

Puka maila kekahi ko‘e ma kahi kokoke mai, a lohe ‘ia mai ua kani pohā nei. Eia kā ka mea kupanaha, he pohā mai kahi hu‘a ea i ia wā nō e puka mai ai kēia po‘e leo ‘ole mai lalo mai o ka lepo. ‘O ko‘u mino‘aka wale ihola nō ia. Ua hau‘oli nō wau i ka ‘ike mai i kēia wahi mea hou. ‘Oiai nō na‘e, ‘a‘ole i maopopo ko‘u mea i hau‘oli ai pēlā. ‘O ka ‘ike aku paha i kahi mea aloha, ‘o ke ko‘e ‘u‘uku, i pa‘a mau ma kona ao pō‘ele‘ele o lalo o ka lepo, kahi i noho ai, eia na‘e, ua hiki ke lohe ‘ia kona wahi kūkala ākea ‘ana mai; he mea nō ia e ‘oli‘oli ai ka na‘au.

Ka Ho'ona'auao 'Ia 'Ana O Weliweli

I loko o ko'u wā ka'awale, kohikohi akula i ka huluhulu kia mai kona 'ili aku i mākaukau pono no ka ho'olu'u 'ia 'ana. Eia ka mea i maopopo: i mea e palupalu ai ka 'ili, ua pono e ho'olu'u 'ia i loko o ia mea he 'akika tanika a li'uli'u. Ua hiki nō ke loa'a ka 'akika tanika mai loko mai o ka 'ili 'oka, eia na'e, 'a'ole wau i 'ike pehea lā e loa'a ai; aia a hala nā pule he 'ehiku, a laila, 'ike. Ua pono nā māmala 'oka he nui wale e kū ana i ka wai. Ke hui ka wai me ka 'ili 'oka, he loa'a mai ka 'akika tanika. Kahi o ko'u pilikia, 'a'ole ia 'o ka loa'a 'ana o ka 'oka a wai paha, 'o ka loa'a na'e o kahi ipu i lawa kona nui e kū ai ka 'ili kia.

I kekahi ahiahi, 'oiai wau e ho'i mai ana mai ke kahawai, kau maila kahi mana'o o'u.

Ua hiki maila ka ua i ka lā ma mua aku i hala, a iā māua 'o Weliweli e kā'alo ana i mua o kekahi 'ōkumu lā'au kahiko, 'ike akula wau ua ho'oki'o maila ka wai ua i loko o laila. "He 'ōkumu 'oka nō kā ka mea e pono ai," i ho'ōho aku ai wau i mua o kahi manu u'i.

No ia mana'o, no laila, kua akula wau i kekahi 'oka ma kahi o ka 'oawa, puhi ihola a po'opo'o mai, a laila, halihali akula i ka wai a piha a hō'ū ihola i ka 'ili kia. 'Oi kū ihola ua 'ili lā a li'uli'u, he mau lā 'elima paha ia kū 'ana, a laila, kaula'i a'ela. I ka wā i malo'o ai, ua pa'a loa me he papa lā'au lā ka 'o'ole'a, a ua pono ka naunau 'ana, ka 'āna'anai 'ana, ke ke'ehi 'ana me ka wāwae, a me ka 'uī'uī 'ana nō ho'i i mea e palupalu ai. He hana nui nō, akā na'e, i ka wā i pau ai kēia mau mea i ka hana 'ia, ua loa'a maila ke pani no ko'u puka. Kau a'ela wau i ua pani nei ma nā kui lā'au ma loko iki a'e o ka waha o ka pūhā. 'O kona nui loa ma mua o ka puka, eia aku nō a eia mai, 'oki akula wau ma nā lihi i loa'a mai kahi 'āpana na'u e hana ai i kaula 'ili a 'ili kalapu wāwae paha no Weliweli. He mea ma'amau i nā palekona a pau ke komo 'ana i nā 'ili kalapu wāwae i mea e nāki'i 'ia ai a pa'a no ka ho'oma'ama'a a ho'olaka 'ia 'ana.

'O ke koena 'i'o i hiki 'ole ia'u ke 'ai i ia manawa, ho'ouahi 'ia a mālama 'ia no kekahi lā. 'A'ohe māhele i ho'omāunauna wale 'ia o ua wahi holoholona lā; 'o kona iwi nō ho'i kekahi, ua hana 'ia i maka ihe. Ua ana wau i ka hopu lima aku i nā poloka. He keu nō ia a ka hana ho'opūhili. No laila, ua hana wau 'elua maka 'o'oi, a hauhoa ihola i ka wēlau o kekahi 'au lō'ihī a moe like ana lāua. Ua nui nā poloka i loa'a mai ma muli o kēia ihe. He puni wau i ka 'ai poloka, a ua 'ike wau i nā 'ano kuke 'ana like 'ole he nui e mōkaekae ai, akā na'e, 'o ke kupa poloka ka'u punahele, a penei e hana ai: "E kua'i iā loko a ma'ema'e, e lole i ka 'ili, a laila, e kupa a palahē. Ho'okomo i ka 'aka'akai ulu wale, ka hua o ka līlialanawai a me ke kāloke ulu wale nō ho'i. E ho'ohui i ka palaoa 'ēkona i kūpū mai ke kai. Ninini i loko o ka una honu no ka lawelawe 'ana."

Ko'u 'ao'ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi 'ia e K. Laiana Wong

‘Ānō lā, ua lahilahi loa ko‘u mau lolewāwae ‘elua a ‘ane pau ka pono, a ‘o ko‘u mau kueka ‘ekolu, ua ‘āpulu weluwelu. E kau nui ana ko‘u mana‘o i ka pa‘alole ‘ili kia, a ia‘u nō e nānā ai i ke kia, nānā nō me ka make‘e i kona ‘ili.

‘A‘ole ke kia he mea loa‘a wale. A no laila, kūkulu a‘ela wau i ka ‘ūmi‘i ko‘o "4" ma lalo o ka paukū lā‘au, a ho‘ā‘o ihola e ho‘opōpō i mau pī‘ai ‘elepeli i pūpū ho‘okonokono na ke kia. Ua hele wale na‘e a palahē, a no laila, ua hā‘ule pahū ia mana‘o. Ma hope, ho‘omana‘o ihola wau he puni ke kia i ka pa‘akai. A no laila, ua hana wau i ka pa‘akai hikoī a ho‘ohui ihola me ka ‘aila honu a pili pa‘a ka pōpō.

I kēlā me kēia ahiahi, he uhaele aku māua ‘o Weliweli, a he ukali mai nō kahi Pālona Mukuela i kekahi manawa, i ka‘e o ke kula mau‘u e nānā aku ai i ka ulu ‘ōlapa haole i ‘ike inā ua hā‘ule ka paukū lā‘au. Ho‘okahi ahiahi, ua ‘ike akula mākou a he mau kia ‘ekolu e kū mālie ana ma kahi o laila, a e honi ana ho‘i i ke ‘ala o ka pa‘akai. I ia manawa koke nō, lele ‘oko‘a maila ka Pālona no ka huki ‘ana i ko‘u lolewāwae, eia kā na‘e, ua kū ko‘u ‘ili i ko ia ala niho. Ua ulu iki a‘e nō paha wau, no ka mea, ‘a‘ohe hui o ke kākini me ka lolewāwae i kēia mau lā, a ua ahuwale ka ‘ili. ‘Akahi ka‘u ‘alalī ‘ana a‘e. ‘O ka naholo akula nō ia o nā kia.

Alualu akula wau i kahi Pālona a hiki loa aku ma ka hale. Me he mea ala e ‘aka‘aka mai ana kēlā ‘oiāi ‘o ia e kikihi ana mai o‘u aku me ke kōheoheo a kaka‘a pū ‘ana ho‘i a nalowale akula.

Ha‘oha‘o ihola wau i ke ‘ano o ua Pālona lā. He aha kāna o ka hoihoi ‘ana mai ia‘u? Eia aku a eia mai, waiho ihola wau i mau hakina honu a kia paha nāna, a he honi aku nō ‘o ia, ‘oiāi nō na‘e ‘a‘ohe wahi mea a ‘ai aku. Ua lilo i ka manu ‘oau. He mea ma‘amaui i ka hapanui o nā holoholona ka ho‘opilimeā‘ai mai ke hānai ‘ia aku. ‘O ka Pālona na‘e, ‘a‘ole. ‘A‘ohe ona ‘ai i ka‘u e hānai aku ai, eia na‘e, he hoihoi mai ia‘u. Kupanaha maoli! Ua li‘uli‘u ko‘u nalu ‘ana i ia ‘ano ona, a laila, kupu maila kekahi mana‘o i loko o‘u, a penei ho‘i. He kanaka male ‘ole nō paha ‘o ia ala, e noho mehameha nei. A no ka loa‘a ‘ole he hoaloha a ‘ohana paha e launa pū ai, launa maila me ia mea ‘ano ‘ē he kanaka. He aha lā ho‘i. He mea ‘olu‘olu ‘o ia ala a he hoihoi wale mai nō ma muli o ko‘u ‘ano iho. ‘O ia nō ku‘u mea mahalo.

Ho‘oma‘ama‘a akula wau iā Weliweli i nā lā a pau. A he hana nui nō. Penei ke ‘ano: He ku‘u aku wau iā ia ma luna iho o kona ‘ōkumu lā‘au a peki aku i hope he mau kapua‘i me kahi ‘āpana ‘i‘o e pa‘a ana ma ka lima. A laila, e hōkiokio aku me ka mana‘olana e lilo ia hōkio ‘ana i hō‘ailona na Weliweli e ‘ike ai he ‘āpana ‘i‘o ko ka lima. A no laila, ia‘u e hōkio aku ai, hōkio nō me ka hō‘ike pū aku i ka ‘i‘o. He ho‘ā‘o ‘o ia e lele mai e ki‘i, akā, he hā‘ule pahū wale nō kai ‘ike ‘ia. Aia nō a nui hewahewa ia mau hā‘ule pahū ‘ana, a laila, lele maila kēlā a hiki loa i ko‘u lima me ka hā‘ule ‘ole. I hō‘ea mai kēlā i ka lima, he hamohamo nō wau iā ia me ka hānai aku i ua ‘i‘o lā. ‘A‘ole i li‘uli‘u, walea ihola ‘o ia i ka lele, a no laila, ma ia hope aku, ‘a‘ohe o‘u hānai aku i ka ‘i‘o ke ‘ole kona lele mai i ka lima.

Ho‘okahi kakahiaka ‘oi pā‘ina ana, hōkiokio akula wau iā Weliweli. ‘A‘ohe a‘u mea‘ai e hānai aku ai, ‘a‘ole ho‘i ‘o ia ala i pōloli i ia manawa, eia na‘e, lele maila kēlā i o‘u lā. Ua nui ko‘u hau‘oli. No ka mea, ua a‘o nō kēlā i ia hōkio ‘ana nona ka mana‘o, "E lele mai."

Ua nānā wau i loko o kona mau maka ‘āhinahina palupalu i ia kakahiaka. Kohu mea lā ua noho mai nei ‘o ia ala a kupa i ko‘u alo. A ‘oiāi ‘o ia e noho ana ma luna o ko‘u lima, poho a‘ela nā hulu me he ala e ‘ī mai ana ua ‘olu‘olu nā mea a pau.

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

I kēlā lā kēia lā, peki hou akula au i hope a nui iki a‘e ke ka‘awale mai o Weliweli mai, a i mea ho‘i kēia e ho‘onui ai kona ikaika lele. I kekahi lā, lele akula kēlā a hala ke kanalima kapua‘i ka mamao, a no laila, ho‘omākaukau ihola māua, a mākaukau, a laila, hele akula i ka ‘ohi mea‘ai. A i mea kēia e ho‘omana‘o ai i ka lilo ‘ana o ia māhele, ‘o ka lele, i wai ‘au‘au nona.

He komo aku wau i ko‘u kueka kahiko loa no ka ‘ohi mea‘ai. ‘A‘ole nō i kūpono loa ia kueka no ka ‘ohi ‘ana, a no laila, ‘oiai wau e ho‘opiha ai i nā pākeke, lilo ko‘u mana‘o i ko‘u kueka ‘ili kia hou a me nā pākeke i ‘oi aku ka nui, a‘u ho‘i e hana ai ke loa‘a mai ka ‘ili kia.

He kau wela maika‘i loa kēlā ‘a‘ole o kana mai. Ua nui nā mea‘ai e ulu wale ana ma ka loa a me ka laulā, a ma nā pe‘a nō ho‘i a pau o ia ‘āina. He ‘ohi mea‘ai wau i ke kakahiaka, a i ka ‘auinalā, ho‘iho‘i aku i ko‘u kumulā‘au, kahi e ho‘āhu ai. ‘O ka nui o ka mea‘ai a‘u i ‘ohi ai, ‘a‘ole paha e lawa ka nui o ko‘u pūhā e ho‘āhu ‘ia ai nā mea a pau e pono ai ka nohona ‘oiai ka ho‘oilo, a no laila, ho‘omaka akula wau i ka puhi aku i pūhā hou. Eia ho‘i kekahi, i ka wā auane‘i e hua mai ai nā ‘ēkōna, nā walanuka a me nā hua hikolī, e pono ana wau i kekahi pahu nui loa. ‘Eā, i mea e piha ai ho‘okahi wale nō una honu i ka ‘i‘o hua, ua pono nā hua he nui a lehulehu — a eia ka mea ‘āpiki, ke ‘ōlelo wale nei nō wau no ka una o ia mea ‘u‘uku he honu pahu, ‘a‘ole ‘o ka honu ‘aki.

I ka hiki ‘ana mai o nā lā ho‘onanea o ke kau wela, hiki pū mai me kahi mea e pau ai ka maluhia. ‘O ia ho‘i kēia, ua lē‘ī mai nei nā kuahiwi i ka nuku nā kānaka; ‘o ka māka‘ika‘i ‘oe, ‘o ka pi‘i mauna ‘oe. Ua nui nā manawa a‘u i pe‘e aku ai i loko o ko‘u kumulā‘au, me ka pani ‘ana ho‘i i ka puka, ‘oiai ua po‘e malihini lā e hehi hele a‘e ana me ka nui o ka hana kuli e walo ana i ke kula. E hele ana lākou i ka ‘oawa, a no ka mea, ‘o ia ka palena e piha ai nā mile ‘ehā o ka pi‘i ‘ana mai i uka nei, a ma laila nō lākou e huli a ho‘i aku ai.

Ho‘okahi kakahiaka, lohe wau i kekahi hui māka‘ika‘i pi‘i mauna e ho‘okoko mai ala. Hōkio akula wau iā Weliweli, a me ka ho‘ohākālia ‘ole iho, lele maila kēlā a komo i loko o ke kumulā‘au. Ua pōuliuli loa ‘o loko o laila ‘oiai ke pani ua pa‘a. Ua mana‘o au i ihoiho i mea e mālamalama ai, a no laila, ho‘omaka akula e hana i kukui me ka ‘uiki ‘ili kia. Ia‘u na‘e e ‘oki ana i ka ‘ili, pa‘ē maila kahi leo ‘alalī huini lua ‘ole.

Hele a nui a‘ela ka leo o nā pi‘i mauna. Nalu ihola wau inā paha ua hā‘ule kekahi i loko o ka ‘oawa, ‘a‘ole paha. ‘Olelo akula wau iā Weliweli, "E ku‘u manu nani ē, ‘a‘ole kēlā he leo kanaka. Ke ‘ole wau e kuhihewa nei, aia nō paha kahi kia ua pa‘a ma lalo o ka paukū lā‘au. Eia kā na‘e kāua ke pa‘a nei i loko o kahi kumulā‘au me he po‘e ‘ēkōna lā ua ho‘āhu ‘ia no ka ho‘oilo, a me ka hiki ‘ole ho‘i ke hele aku e ki‘i i ka pono o kāua."

‘O i noho ihola māua a li‘uli‘u, a ‘ane hiki ‘ole ho‘i ia‘u ke kāohi iho i ka ‘i‘ini e kīko‘o aku i ko‘u po‘o ma waho a‘e o ka puka e nānā. I ia manawa nō a‘u e mana‘o ana pēlā, lohe ‘ia maila ka leo o kekahi kāne i ka ho‘ōho a‘e, "E nānā mai i kēia po‘e kumulā‘au!"

Pane a‘ela kekahi leo, he wahine, "Auē ka mea nunui ē, e Hale! ‘Ehia lā ho‘i nā makahiki o lākou?"

"'Ekolu haneli paha. 'Ehā haneli. 'Ehia lā ho'i?" wahi a Hale i pane aku ai.

Ua hehi hele a'ela lāua a puni ia wahi, a eia kekahi, ua noho aku ma luna pono kā o ko ka Pālona pōhaku pono'ī. I ia wā, ua 'ane'ane paha e mākaukau lāua no ka pā'ina awakea, 'o ia nō na'e ka wā i ho'omaka a'e ai ka haunaele o waho. A he mea nō ia i 'ane loa'a mai ai kou wahi mea kākau i ka 'ike 'ia mai.

"E Hale, he aha ka pilikia o kēlā wahi mukuela. Ke holokē a'e nei 'o ia ma 'ō a ma 'ane'i o kēia pōhaku." A laila, he leo 'alalī! A me ke kani a nā kāma'a puki e kuakuai ana ma luna o ka pōhaku.

"Ua huhū 'o ia ala!" 'O ka wahine kēlā.

"E maka'ala, e Kalēsi, ke hele pololei aku nei 'o ia i kou wāwae!" 'O ka holo akula nō ia o lāua.

'Ānō lā, e pa'a ana ko'u waha i ka lima i 'ole e hū mai ka 'aka. Ua ha'uha'u, ua kalea, 'a'ole na'e wau i lohe 'ia. Aia lāua ma ke kula mau'u, ua kipaku 'ia mai ka ululā'au aku, hō'auhe'e 'ia akula nō ho'i e ka hae o kahi mea maka koa, 'o ka Pālona Mukuela.

'Oia mau nō ka'u 'aka'aka a hiki i kēia lā ke no'ono'o a'e i ia mau mea.

Ua kau 'ē maila ka pō'ele'ele ma mua a'e o ko māua 'o Weliweli hiki 'ana aku ma kahi o ke kia, a kū nō ia kia a ka mea nani.

Aia a pau nā lā hope o Iune, pau pū me ka ho'ouahi 'ana i ka 'i'o a me ka ho'olu'u a ho'opalupalu 'ana i ka 'ili, a laila, ho'omaka akula wau i ka hana 'ana i ko'u pa'alole 'ili kia. Ua hana wau i kui humuhumu mai loko mai o ka iwi, a ua hahae i ko'u lolewāwae kahiko loa i loa'a mai ka lauana e ho'ohālike ai. A laila, 'oki ihola i ka 'ili kia. Ua mālama wau i ua lolewāwae kahiko lā a'u i lawe mai ai mai ke kūlanakauhale mai, a puhi akula i loa'a mai he 'ano 'āhia (E

ka makamaka heluhelu, e ho‘omana‘o a‘e kāua i ka mea i hō‘ike ‘ia ma luna a‘ela. ‘O ia ho‘i, ua hiki nō ke ho‘ohana ‘ia ka lole i puhi ‘ia a pāpa‘a i mea ‘āhia, ke ‘ole ka loa‘a o ka ‘āhia maoli).

"E Weliweli ē," i ‘ōlelo aku ai au i kekahi ‘auinalā, ‘oiai wau e pa‘u ana i ka humuhumu. E wae ana kēlā i kona mau hulu i hele mai nei a ‘ele‘ele kekahi, ma‘oha kekahi, a me ke ke‘oke‘o pū nō ho‘i kekahi. ”‘A‘ohe paha he wā e pau ai kēia hana. Pono kāua i ka ‘ili kia hou, i mea ho‘i e lawa ai ko‘u pālule."

‘A‘ole i loa‘a hou mai kekahi kia a hiki mai ke kau hā‘ulelau, a no laila, mai loko mai o nā koena ‘ili i hana ai au i mau ‘a‘a kua nui no ka ‘ohi mea‘ai ‘ana. Ua ho‘olewalewa ihola au i kekahi pākeke i mua o‘u, a ‘o kekahi, aia ma hope. Ua nāki‘i ‘ia kekahi i kekahi ma o ke kalapu lā, a ‘o ia nō ho‘i ka mea e lewalewa ai. A ma ia hope aku, ua ‘ike ‘ia nō ka waiwai o ia mea.

Ua pa‘a ko‘u lolewāwae i Iulai. A he kū pono nō. ‘O ka helu ‘ekahi nō ia o ka lolewāwae maika‘i a‘u i ‘ike ai. Ua nui ko‘u mahalo i kona nani. He kāhiko mai ho‘i kau.

‘Oiai, ua loa‘a mai nei ia mau ‘a‘a a me ko‘u lolewāwae ikaika, ua hiki nō ke ho‘oikaika i ka ‘ohi aku ma nā mea‘ai o nā ‘ano hou like ‘ole he nui wale, a haliahali nui mai i ka home e ho‘ā‘o ai. ‘O ka makalika paha, ‘o ka ‘ili o ke kumu popela, a‘u ho‘i i ‘ike ai i kona ‘ai ‘ia ‘ana e kahi kiulela, a me ka melehune nō ho‘i kekahi. He ‘ano melehune kēia a‘u i ‘ike ai ua hiki nō ke ‘ai ‘ia me ka loa‘a ‘ole mai i ka ma‘i. I loko nō o ia wahi ‘ike o‘u, ‘o ia mau kānalua nō na‘e, a no laila, i ia ahiahi mua a‘u i ‘ai ai i ia mea, noho hopohopo ihola me ka mana‘o he make mai paha auane‘i ko‘u hopena. ‘A‘ole na‘e pēlā, a no laila, ma ia hope aku, ua ‘ai ho‘onu‘unu‘u wau me ka hopohopo ‘ole. A he ‘ono ‘i‘o nō. Eia na‘e, e ka mea heluhelu, mai noho a mana‘o mai ua hiki ke pono ‘ai wale aku i nā ‘ano melehune like ‘ole. He mea make kekahi ‘ano melehune ke ‘ai aku, a ‘o ka melehune ulu wale o ka ululā‘au ka mea helu ‘ekahi o ka maka‘u āu e maka‘ala ai. ‘O ia nō ka mea a ke kanaka o ka māla hō‘ike‘ike meakanu, i nui kona ‘ike i ia māhele, i ha‘i mai ai. Mea maila kēlā ē ‘o ia ala nō ho‘i kekahi e ‘ai ‘ole i ka melehune ulu wale.

Ua like ka ‘ono o ka ‘ili iho o ke kumu popela me ka hua huika ke ‘ai aku, a no laila, ua kaula‘i nui wau i ia mea a ku‘i ihola a loa‘a ka palaoa. Eia na‘e, he hana nui ia, e aho nō ka ho‘omanawanui a pala mai nā ‘ēkona i loko o ‘Aukake, no ka mea, he ‘oi aku ka palaoa ‘ēkona ma ka ‘ono, a he hapa iki mai nō ho‘i ka hana.

He ‘oma ‘ia iho nō nā ‘ēkona i ke ahi, a laila, wili aku ma waena o nā pōhaku ‘elua. He hana nui kēia kekahi, akā, ‘oiai ua loa‘a ku‘u home i lako i ke kia uahi, a ‘a‘ole wau e pono e hele pinepine aku i ke ki‘i mea‘ai, ua lawa nō ka manawa e hana ai i ka palaoa. ‘O ka‘u wale nō, he ho‘ohui i ka wai pūnāwai a palai aku ma luna o kahi ‘āpana kini, a loa‘a mai ka palaoa palai helu ‘ekahi o ka ‘ono. He pālalahala ke ‘ano a pa‘a nō ho‘i, e like me ka‘u i mana‘o ai ‘o ia ke ‘ano o ka palaoa ‘Ilikini. ‘Ono wau i ia mea a he lawe pū wau i ke koena me a‘u no ka pā‘ina awakea.

I kekahi lā mālie o ‘Aukake, haele akula māua ‘o Weliweli i ke kula mau‘u. E a‘o ana wau iā ia i ka lele mai i o kahi luapo‘i ho‘ohaehae lā. He wahi paukū lā‘au kēia i uhi ‘ia i ka ‘ili holoholona a me ka hulu, a nāki‘i ‘ia ho‘i i ka ‘āpana ‘i‘o. He ho‘olei a‘e wau i ia mea i luna o ka lewa, a he

māpu mai ‘o Weliweli a lālau aku. ‘A‘ohe ona kaula ‘ili e pa‘a ai ‘oi lawelawe ana i ia mau māhele, a he lele nō ‘o ia a hiki i luna lilo me ke kauahehe mālie ma laila, kohu lau helele‘i lā ke nānā aku. Aia wale nō a pōloli loa ‘o ia ala, a laila e ho‘oku‘u ‘ia aku ai e lele pēlā. A ua pono e pōloli loa, ma hope ‘a‘ole ‘o ia e ho‘i mai.

He mau manawa kāka‘ikahi wale nō ‘o ka ho‘ā‘o ‘ana, a, walea maila kēlā i ia hana. ‘A‘ohe hala ua ki‘i lā i ka māi‘u‘u. Piha hia‘ai nō wau i ka ‘ike aku i ko ia ala akamai i ia māhele. Ke pa‘a ke ki‘i i ka hopu ‘ia, e kimo mai kahi manu me kāna luapo‘i a hiki i lalo o ka honua, a e holo aku nō wau i ona lā, lālau aku i kona mau kalapu wāwae, a hele aku i ka pōhaku nui o ke kula mau‘u e noho ai ‘oiai ‘o ia ala e ‘ai ana i ka ‘āpana ‘i‘o. Aloha nō ia mau ahiahi nanea. ‘O ka ‘oi nō na‘e, ‘o ia nō ke ahiahi a‘u i kākau iho ai i kēia mau hua:

"Akahi nō a hopu aku ‘o Weliweli i ka luapo‘i maoli. Ua pae mai nei nō ‘o ia ma ke kūlana o nā palekona i ‘ai lolo; ‘oiai nō na‘e he kepola wale nō kai loa‘a. He mea mahu‘i ‘ole ‘ia kāna hana ‘ana pēlā. Penei ka mea i ‘ike ‘ia: Ua pi‘i a‘ela kēlā i luna o ka lewa, a ma laila ‘o ia e kīkaha pipi‘o a‘e ai me ke kali pū mai i ko‘u ho‘olei ‘ana i ka luapo‘i ho‘ohaehae. ‘Oiai wau e ne‘e ana i mua, ho‘opū‘iwa akula i kahi kepola, a ‘o kona lele a‘ela nō ia.

"Ua lele akula kahi kepola no kekahi ‘ao‘ao aku o ke kula mau‘u. Mai ka lani mai nō a ka honua, a me ka māmā lua ‘ole, lele ‘ino maila ‘o Weliweli, me he makani puahiohio lā. ‘Akahi nō paha wau a ‘ike i ka hōkū welo ‘ele‘ele lā. A laila, me ka ‘ūpa‘ipa‘i ‘ino o nā ‘ēheu, ho‘ēmi ihola kēlā i kona ‘āwīwī lele, a i ia manawa koke ihola nō, lālau akula a pa‘a kahi kepola. I hō‘ea hou mai ka hana i o‘u lā, lālau akula wau i ke kepola a hā‘awi akula i ka luapo‘i ho‘ohaehae ma kahi ona. E ka mea heluhelu, alia ‘oe e kapa mai i ka loko ‘ino. Ke ‘ole ko‘u ‘au‘a ‘ana pēlā, e ma‘a auane‘i ‘o ia ala i ka ‘ai i kāna e hopu ai, a inā pēlā, he ‘ōhukahuka wale nō koe."

Loa‘a Mai He Kane

‘O ka le‘ale‘a o nā le‘ale‘a o ia kau wela, ‘o ia nō ka ‘au‘au pūnāwai ‘ana. He keu kā ho‘i a ka wai hu‘ihu‘i loa, a he mea ho‘āla mai ia‘u i kēlā me kēia kakahiaka. Ala pū nō ho‘i me ka piha ‘anapau ‘a‘ole o ka‘e mai ka nui. (E ka mea heluhelu, ‘a‘ole kēia he hana ma‘amaui i nā Hawai‘i. ‘O ia ho‘i, he ‘au‘au nā Hawai‘i ma kai aku o kahi e loa‘a mai ai ka wai inu, ‘a‘ole ma ia wahi ho‘okahi nō.)

He nāki‘i aku wau iā Weliweli i kahi lālā hemalaka ma luna a‘e o‘u, a eia aku eia mai, ho‘opakīpakī a‘e iā ia i ka wai anuheha. He ho‘ēheu a‘e nō kēlā me he mea pi‘oloke lā e ho‘onanā maila, a laila, ‘o ka ‘oni ‘ino ihola nō ia. A ‘oiai wau i ka ‘au‘au, wae ihola kēlā i kona mau hulu. A me ko‘u pupue ‘ana iho i ka wai, ma ia wahi limua o waena o nā kupukupu, e kūlolo iho ai i ko‘u kino me ka ‘ili o ka lā‘au ka‘a. He mea nō ia e loa‘a mai ai ke kopa ke kūlolo aku.

Ia‘u nō e komo aku ai i loko o ka wai, he lelele aku nō nā poloka, me ka waiho ‘ana mai i ia wahi no‘u ho‘okahi. A ‘o ke keluka lā‘au nīele, ho‘okokoke maila ia ma ka‘e o ua pūnāwai nei i ‘ike i ka mea hou o ka ‘āina. He mea ‘aka‘aka nō paha mākou ke nānā aku; ‘o wau ho‘i, ka mea e ho‘ōho ana i ko‘u anu, ‘o Weliweli, ka mea e wae ana i nā hulu, a ‘o ke keluka lā‘au nō ho‘i ka

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

mea e kimokimo ana kona po‘o u‘i. I kekahi manawa, e hele mai nō ka Pālona Mukuela a maka kihi mai iā mākou. ‘A‘ohe ona hoihoi iki i ka wai. Ha‘oha‘o ihola wau i ka mea aha lā āna e hana ai i mea e mālama ai i ka hinuhinu o kona hulu. ‘O i ha‘oha‘o ihola nō ho‘i a hiki mai kekahi lā a mākou e walea ana ma luna o ka pōhaku ma ka ‘ao‘ao o ua pūnāwai lā. Ua pulupē kona hulu i ke kēhau i pili mai i nā kupukupu. Palu ihola kēlā iā ia iho a hinuhinu mai.

Ho‘okahi kakahiaka, ua lohe ‘ia mai ka ‘oē o nā lau ma luna a‘e o laila. ‘A‘ohe nō i ‘emo, ‘ike akula ‘o Weliweli i kahi i lohe ‘ia ai ‘o ua kani ‘oē ala. Ua hele a ma‘a wau i ka nānā aku i ia wahi like a Weliweli e nānā aku ai ke lohe ‘ia mai he kani ‘ano ‘ē i loko o ka ululā‘au, a no ka mea, ‘o ia ala nō ke ‘ike mua i nā mea hou a pau o ka ‘āina ma mua o‘u. I kēia manawa, ke hākilo aku nei ‘o ia nei i ke kumu hemalaka ma luna a‘e o māua. I nānā aku ka hana o‘u, aia lā, he lākuna ‘ōpiopio kā. E kanikani ana kēlā, a ‘oiāi ua huli mai nei nā maka a pau o ia wahi a kau ana ma luna ona, ‘o ka iho maila nō ia i o mākou nei.

A pēlā i hui mua ai māua ‘o Weliweli me Kēsi Kuna Limahue, ka ‘aihue kaulana o ko Kalipālī pāumu.

Ua iho maila kēlā, me ke po‘o e alaka‘i ana i mua, no kahi o ko mākou pūnāwai. He lākuna ‘ōpio wīwī a pūkalakī ‘o ia, a no kona ‘ano māiki loa ke nānā aku, kohu mea lā na ka makuahine kumulau i hānau mai, na ka mea ho‘i i lawa ‘ole kona waiū e hānai mai ai. He aha lā ka mo‘olelo o ua ‘o K. K. Limahue? He mea ho‘oniniu pu‘uwai paha, pehea lā?

He keiki makua ‘ole paha kēlā. He mea kipaku ‘ia paha e kona makuahine mai kona home aku, a ma muli paha o kona hi‘ohi‘ona ‘ano ‘ē, he maka lalau. Pehea lā ho‘i? ‘A‘ole wau e nānā. I hele mai nei nō kēlā i o māua nei i ke noi kōkua, a ‘oiāi ‘a‘ole kihi ke huli kua ‘ia ka mea nele, a no laila, alaka‘i akula māua ma mua, a ma hope mai ‘o ia ala a hō‘ea akula ma ke kumulā‘au, kahi a‘u i hānai aku ai iā ia.

I loko o ka pule ho‘okahi wale nō, ‘ike ‘ia ka mōhāhā ‘ana mai o kona kino a nepunepu. Ho‘opāki‘i akula wau i kona huluhulu pūkalakī a pau ka ‘oi‘oi, a wa‘uwa‘u ihola i kona mau pepeiao a pau ka mane‘o, a ‘a‘ole i li‘uli‘u, lilo ua ‘o K. K. Limahue i hoapili aloha no‘u. A ma ia hope iho, ua ‘ike ‘ia kona waiwai kōkua. He mea hiamoe ‘o ia ma luna o ke ēulu kumu hemalaka, a he hiamoe nō a pō ke ao ke ‘ole māua e hele aku i ke kahawai. Inā na‘e he mana‘o ko māua e hele aku nō, ‘a‘ole nō e nele i ka hahai ‘ia mai e ia ala, a ma hope mai ‘o ia e lele mai ai ma ia lālā aku a i ia lālā aku o nā kumulā‘au. A hō‘ea aku i ke kahawai, ma laila ‘o ia e hō‘ike ai i kona waiwai kōkua. ‘O ia ho‘i kēia, he keu kā ‘o ia a ka mea akamai i ka ‘eli kio nahawehe. A he kōkua nui kēlā i kēia wahi keiki, no ka mea, e hiki nō ke loa‘a iā ia nā kio nahawehe ma nā wahi he nui e loa‘a ‘ole ai i nā kānaka makua, pehea lā ka nui o lākou. Eia na‘e ka mea ‘āpiki, he puni nō ‘o ia ala i ka ‘ai i ia mea, akā, inā e hā‘ule i ka ‘ai ‘ana, inā nō e hele a piha koke ka ‘ōpū, a laila, pau kona hoihoi i ka ‘eli. A no laila, ‘au‘a wau iā ia ‘a‘ole e ‘ai. Aia nō a lawa ko‘u makemake, a laila, ku‘u aku nō iā ia e ‘ai.

He mea ‘ono ‘i‘o nō ke kio nahawehe. Eia iho nei he mau ‘ōkuhi no ka ho‘omākaukau ‘ana.

"E kaka aku i ke kio nahawehe i ka wai puna a pau ka lepo. Kupa aku ma ka wai i ho‘ohui ‘ia me ka pa‘akai. A hala ‘elima minuke, waiho aku ma ka ‘ao‘ao a ma‘alili, a laila, poke. Kūpeni i ka palaoa ‘ēkona i ‘ānoni ‘ia me ka ‘aka‘akai pilau a me ka ‘āpala hapa pala, a pēlā e ‘ono ai."

Na Weliweli ka hahai luapo‘i li‘ili‘i, a ‘oiāi ua lae ‘ula mai nei ‘o ia i ia ‘oihana, ua nui nā ‘ano mea‘ai mōkaekae like ‘ole i loa‘a iā mākou. He lāpaki kū ‘oe, he kinipai kolohala paha, a he kepola nō ho‘i i kekahi manawa. Hā‘awi akula na‘e wau i nā kepola iā Weliweli. A e like me ka nui o ia po‘e holoholona a manu li‘ili‘i paha e pau ana iā mākou i ka ‘ai ‘ia, pēlā e māhuahua ai lākou a lako hou mai ko laila a puni.

Ua ka‘a mai ka huli ‘ana i nā meainu ma lalo o‘u, ‘oiāi nō ho‘i, ‘o wau wale nō ke hemahema i ka loa‘a ‘ole. I kekahi lā, ua loa‘a maila he mau kumu sasapalasa ma ha‘i o ke alanui. ‘Eli akula wau i nā a‘a a kū ka paila. Kohikohi ihola i ka ‘ili, a pau, kaula‘i a‘ela. ‘O ia nō ka mea e pono ai ke kī sasapalasa, a ‘a‘ohe lua e like ai ka ‘ono. ‘O ka peniali‘i kekahi mea maika‘i i meainu, a ua kaula‘i nui wau i ia mea mai luna mai o ke kaupoku o loko o ko‘u lumi kumulā‘au, kaula‘i pū nō me nā lau o ka pī‘ai ho‘oilo. Ua maika‘i kēia mau lā‘au ‘ala a pau i mea e hō‘ono‘ono ai i nā mea ‘ano ko‘eko‘e a kohukohu ‘ole paha i ka ‘ono.

Ua pu‘ia ‘o loko o ka lumi i ke ‘ala o ka uahi i ‘āwili ‘ia me ka mineka. ‘O ko‘u kumulā‘au nō ke kumulā‘au helu ‘ekahi o ka ‘a‘ala ma nā pe‘a a pau o nā Kuahiwi Katakila.

He nanea ho‘i kau ka nohona. Ua mahana. Ua lawa pono ka mea‘ai. Eia hou, i kekahi lā, ‘oiai wau e ho‘i mai ana no kauhale, e ho‘i mai ana nō ma o ua hale kahiko lā o Kalipalī, i nānā wau i ko laila ‘āpala. He ‘āpala hua kauwela kēlā, a ua hua ‘i‘o mai nō. I ia manawa, ua ‘ane mākaukau no ka ‘ohi ‘ia aku. ‘A‘ole i li‘uli‘u, ua piha ko‘u ‘a‘a, a ua noho ihola ma lalo o ia kumu ‘āpala no ka ‘ai ‘ana, a me ka no‘ono‘o ‘ana ho‘i i ka‘u mea e hana ai e malo‘o ai ia po‘e ‘āpala, i hiki ai ho‘i ke mālama ‘ia ko lākou pono a piha ka ho‘oilō. A i ia manawa nō a‘u e no‘ono‘o ana pēlā, lele maila kahi Weliweli me ka ‘ūpiki nui mai o nā māi‘u‘u i ko‘u po‘ohiwi a ‘e‘eke ana i ka nui o ka ‘eha.

"E noho mālie, e ka manu," wahi a‘u i nuku aku ai.

Ua wehe a‘ela wau i kona mau māi‘u‘u a kau aku ma luna o kekahi paukū lā‘au, a laila, maka‘ē akula wau iā ia me ka nui ho‘i o ka pū‘iwa. ‘O kona kūlana maka‘ala loa i ia manawa, ua hele a ‘iha‘iha ke kino me he uea liolio lā no ka uila. Ua kimo a‘ela kona po‘o ma ka ‘ao‘ao e huli ana kona pepeiao lahilahi i ke kūkulu hikina. Ua lohe ‘ia nō paha kekahi kani e ‘eha ai ka pepeiao. Ua wehe ‘o ia a hāmama kona nuku. ‘A‘ohe o‘u lihi lohe aku i ua kani lā, ‘oiai nō na‘e ua hō‘a‘apu i ka pepeiao me ka ho‘oikaika i ka ho‘olohe aku. Minamina ko ia ala hō‘ike ‘ole mai ma o ka ‘ōlelo lā i kāna e lohe nei. Auē nō kā ho‘i ka mea ‘ā‘ā ē!

Mea ‘ole na‘e ia‘u kona ‘ano ‘ā‘ā, a no ka mea, ‘o Weliweli ka mea nāna e ho‘olohe a nānā nō ho‘i no‘u. Ua ‘oi aku nō kona lonoa pepeiao ma mua o‘u. I ka wā e ‘ike ‘ia ai ko ia ala kūlana pīhoihoi, ho‘olono aku nō wau a hākilo aku paha, i ‘ike wau i ka mea hou nāna ia e ho‘opīhoihoi nei. ‘Ānō lā, ua kau maoli nō ka weli. Hulihuli niniu a‘e ana kēlā ma luna o kona paukū lā‘au me ka maka‘au aku ma luna o nā kumulā‘au, e ‘imi ana ho‘i i kahi e halakau ai. Ho‘ēheu iki a‘ela me he lā e lele auane‘i, a laila, kū mālie maila me ka ho‘olono pū ‘ana aku.

A hala kekahi wā pōkole wale nō, a laila, lohe akula wau i ka leo kōli‘uli‘u o ke oeo māka‘i ma ‘ō loa o ke alanui. Ua pi‘i li‘ili‘i a‘ela ka nui o ia leo, pi‘i pū nō ho‘i me ko‘u maka‘u. "Mai maka‘u, e ku‘u Weliweli, inā ‘o wau kā lākou mea e huli hele mai ala, inā nō ‘a‘ole e lohe ‘ia akula ke oeo; e ānehe mai na‘e lākou me ka leo ‘ole."

I lawa nō a puka akula kēia mau ‘ōlelo a‘u, emi maila ka leo o ke oeo, a i ka hō‘ea ‘ana mai ma ke kumu o ia kuahiwi, ua oki loa. Ua kū a‘ela wau me ka mana‘o holo aku i ko‘u kumulā‘au, akā, ‘a‘ole i hala ke kumu walanuka i ka holo ‘ia e a‘u, a ‘o ka ho‘omaka hou a‘ela nō ia o ke oeo me ka holo nui aku nō ho‘i o nā ka‘a māka‘i.

Ma ia hope aku, ho‘omau akula māua i ka ho‘i aku no kauhale, ‘oiai nō na‘e, ‘a‘ole i ‘au loa ka lā i ia manawa. E hō‘ea mai ala na‘e nā manuhakili ma ka ‘āina, a ua hele a ikiiki ke ea. Mana‘o ihola wau e ‘au‘au i ka pūnāwai, a laila, e hana i kāma‘a no‘u mai loko mai o ka ‘ili kia.

Me ka noho pa'a 'ana o ua mau ka'a māka'i lā ma ko'u no'ono'o, komo akula māua i loko o ka ulu hemalaka. Iā māua na'e i komo aku ai ma laila, eia hou nā māi'u'u 'o'oi o kahi Weliweli lā e 'ūpiki mai nei i ko'u po'ohiwi. 'O ka nui o ko'u pū'iwa, lele nui a'ela a 'ane hala nā wēlau o nā kumulā'au. 'Alawa a'ela i kahi manu. E haka pono ana i ko māua home kumulā'au. I nānā aku ka hana o'u i laila, 'ike akula wau he kino kanaka kā, a e waiho ana nō ho'i ma ka honua o waena o ko'u kumulā'au ho'āhu a me ko'u kumulā'au moe.

Me ka nihi loa o ka hele, a me ke ānehe aku mai kekahi kumulā'au a i kekahi, ho'okokoke akula māua 'o Weliweli i ia wahi. I hō'ea aku ka hana a 'ike akula, e hiamoe ana ua kanaka lā. Auē, ua pono nō paha ia'u ke hele hou aku ma ka 'oawa e ho'omoana ai. Akā na'e, no ka nui o ko'u 'i'ini i ia manawa e 'ike i kekahi kanaka, 'o ia nō ka mea i emi ai ia maka'u nui o'u, 'o ia ho'i, ua maka'u nō o 'ike 'ia aia wau ma laila.

Ua kū māua ma ha'i o ua kanaka lā me ka nānā aku, a no kona 'oni iki 'ole, no laila, pau ihola ko Weliweli hoihoi i ko'u hoa lāhui kanaka. Ua ho'ā'o 'o ia e lelele aku i kona 'ōkumu lā'au e wae ai i kona mau hulu. Eia na'e, ua ho'opa'a wau i kona kaula 'ili me ka 'au'a iho 'a'ole e hele. 'A'ohe o'u makemake e hana kuli 'o ia i ia manawa, ma hope ala mai ua kanaka hiamoe nei. Ua makemake au i manawa e no'ono'o ai i ka'u mea e hana ai. 'Ūpa'ipa'i a'ela na'e kahi Weliweli, a 'o ko'u ho'opa'a akula nō ia me ke kāohi iho i kona mau 'ēheu i 'ole e nui ka hana kuli. I ia mau lā o ko'u noho ho'okahi 'ana ma ka 'āina, ua lilo ho'okahi wale nō 'ūpa'i 'ana a ka 'ēheu he mea e puoho mai ai ko'u hiamoe. Me he mea ala ho'i 'o ka pohā 'ana lā a ka pū e walo ana i ke kula. 'O ka mea kupaianaha na'e a'u i ha'oha'o ai, 'o ua wahi ka'aka lā, 'a'ohe ona lihi lohe iki i ia 'ūpa'i 'ana lā a ka manu. 'Akahi nō wau a ho'omaopopo i ka lō'ihi loa o ko'u noho 'ana ma kua'āina. Ua hele nō a ma'a i ke anoano.

I ia manawa koke ihola nō, ia'u nō ho'i e nānā ana i ko ia ala helehelena i ulu 'ia e ke kumukumu 'umi'umi, kona lauoho i 'ako 'ia a pōkole, a me kona lole weluwelu, ho'omana'o a'ela wau i ke oeo māka'i, a ulu a'ela kahi mana'o ho'ohuoi i loko o'u.

"Auē kā ho'i ē ke kolohe pale kānāwai!" i mana'o ai wau i loko o'u. "E pono ka no'ono'o mua i ka'u e hana ai, ma mua nō o ka ho'āla 'ana aku i kahi mea pale kānāwai."

He mea ho'opilikia mai paha? He mea loko 'ino? E aho nō paha ka hele aku ma ka 'oawa e noho ai, a hiki i ka ha'alele 'ana o kēia ka'aka i ko'u wahi. Pehea lā ho'i? Eia na'e ka mea 'āpiki, ua nui ko'u ake e ho'opuka aku he mau wahi hua'ōlelo i mua o kekahi o ko'u lāhui kanaka, a e hō'ike aku nō ho'i iā ia no ko'u mau hoa, no ka Pālona Mukuela mā lāua me Kēsi Kuna Limahue. 'O ka 'oia'i'o, 'a'ohe o'u ake nui e holo maiā ia aku; a eia ho'i kekahi, ua pōloli paha kēlā, a inā nō pēlā, 'o ka pū pa'akai ka pono.

"'Ano'ai!" wahi a'u i welina aku ai. Ua hau'oli wau i ka 'ike i kona alo i ka huli mai i luna, me ke ka'aka'a mai ho'i o nā maka a nānā mai ana. Kohu mea lā ua pū'iwa 'o ia ala, a no laila, ho'opuka akula wau he mau hua'ōlelo e nā ai ka hopohopo. "Mai hopohopo, ua ha'alele nō kēlā po'e. 'Eā, 'o 'oe a 'o wau, nalo ia mea lā. 'A'ohe wahi iwi e holehole 'ia." I lohe mai ka hana i kēia mau hua'ōlelo, kohu mea lā ua hapa mai no kona hopohopo.

"Oia ‘eā?" wahi āna i pane mai ai, a laila, mahalo maila, "Mahalo." Nalu ihola kēlā i ia mau hua‘ōlelo a‘u me ke kau pū o ke po‘o ma luna o kona ku‘eku‘e lima, a me ka haka pono mai nō ho‘i.

"Mahalo nō ho‘i ka luakaha maila me Hiku," i pane mai ai kēlā me ka mino‘aka pū mai. He mino‘aka ‘olu‘olu maoli kona a he maka ‘ālohilohi nō ho‘i, ‘a‘ohe nō lihi kohu iki i kahi mea pale kānāwai. Me he mea lā, ‘a‘ole ‘o ia e ‘imi ‘ia nei. A‘ohe ho‘i ona maka‘u ke nānā aku. ‘O kona luhi wale nō ka mea ahuwale o kona hi‘ona.

‘Olelo hou akula wau,

"Eā, ‘a‘ohe o‘u lihi ‘ike nou, a pēlā ‘oe no‘u — a ‘a‘ohe o‘u mana‘o e nīele aku. ‘O ko‘u wahi pu‘u honua kēia, ‘a‘ole ana nō ‘oe e loa‘a mai ke noho mai ma ‘ane‘i. A no laila, ‘a‘ohe o kāua

mea e hopohopo ai. E pū pa‘akai paha kāua." ‘A‘ole i pili ke kau o ke ahiahi i ia manawa, akā, koku mea pōloli lā ‘o ia ala ke nānā aku.

"‘A‘ohe o‘u makemake e ho‘oluhi iā ‘oe, ‘eā. Nui na‘e ko‘u mahalo ke loa‘a mai he wahi mea e nā ai ka ‘ono a kapu‘u."

"He loa‘a ka ‘i‘o kia a i ‘ole ka lāpaki. He aha kāu e ‘ono nei?"

"Mahalo nō wau i ka mea loa‘a," wahi āna i pane mai ai. Ia‘u na‘e e ‘a‘ako aku ana i ka ho‘ā ahi, pupuku maila ka lae me he lā ‘akahi nō ‘o ia a ‘ike i ia mau mea i ka ‘ai ‘ia.

Ua kū a‘ela kēlā, a me ka huli ‘ana a‘e o ke kino, i nānā aku ai i nā hi‘ohi‘ona o ia wahi a puni. A i ka wā i kākā iho ai ke kila i ka pōhaku paea, a ‘ike ‘ia maila ho‘i nā hunaahi i ka lele a‘e, ‘o ka hōkio mālie a‘ela nō ia o ia ala i kona mahalo. Ua lilo mai nei ia hana he wai ‘au‘au wale nō no‘u ma muli o ka pinepine o ka‘u hana ‘ana; a no laila, ‘a‘ole i li‘uli‘u, e ‘ā pono ana ke ahi. Ua hele nō ho‘i a he mea ma‘amau ia hana ia‘u, a ‘a‘ohe o‘u mahu‘i iki ē he mea ia e ha‘oha‘o ai ka no‘ono‘o o kahi malihini.

"Ola ia kini ke ‘ā maila ke ahi!" i ho‘ōho mai ai kēlā. Ua ‘ano maopopo iki ia‘u kāna ‘ōlelo. He ‘ōlelo kahiko loa nō na‘e paha. Ma ia koke iho, ho‘omaka a‘ela ka wae ‘ana a Weliweli, ka mea ho‘i nāna e noho maila ma luna o ka ‘ōkumu lā‘au, i kona mau hulu. I ia manawa koke ihola nō āna i hana ai pēlā, ‘o ke kuemi koke akula nō ia o kahi malihini i hope. Aia wale nō a ‘ike ‘ia ka pa‘a o ko ka manu wāwae i ka nāki‘i ‘ia, a laila, pau ihola ko ia ala maka‘u, a ‘ōlelo maila, "Na wai kā ho‘i kahi manu kū i ka weli ‘o ‘oe?"

"Na‘u nō," wahi a‘u i pane aku ai. "‘O Weliweli kēnā. Mai maka‘u. He kū nō a ka manu ‘olu‘olu, ‘a‘ole nō e like me ka inoa. Inā he ‘oi aku kou ‘ono i ka lāpaki ma mua o ka ‘i‘o kia, he mea e ‘olu‘olu ai ua wahi Weliweli nei ka hopu aku i kahi lāpaki nāu."

"He moe‘uhane anei kēia?" i ‘ōlelo ai ke kanaka. "Hi‘olani aku nei wau me Niolopua ma ka‘e o kahi lua ahi i koku mea lā na kekahi pū‘ali kamali‘i kāne ia i kūkulu. I ala mai na‘e ka hana, koku mea lā eia nō wau ma loko o ke kenekulia ‘umikūmāwalu e noho nei."

Kolo akula wau i loko o ke kumulā‘au ho‘āhu i ke ki‘i aku i ka ‘i‘o kia uahi a me ka hua huelopōpoki. I puka hou mai ka hana, kūnānā wale mai nei ua malihini lā.

"‘O ko‘u kumulā‘au ho‘āhu kēlā," i ho‘ākāka ai wau.

"‘Oia ho‘i," i pane mai ai kēlā. A ma ia hope aku, kāka‘ikahi wale nō kāna kama‘ilio ‘ana mai. Ua nanea wale na‘e i ka nānā mai i ka‘u e hana ana. A ‘o ko‘u pa‘ahana loa i ia manawa i ka ho‘omākaukau mea‘ai, ‘o wau kekahi i kāka‘ikahi wale nō ko‘u kama‘ilio ‘ana me ia ala. Ma hope aku, kākau ihola wau i ia mau mea a‘u i ho‘omākaukau ai, no ka mea, he keu nō a ka ‘ono.

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

"Palai ‘ia aku ka melehune pōpōehu i ka ‘aila kia me ka ‘aka‘akai pilau a pāpa‘a mai, ho‘opiha ‘ia ka ipuhaō i ka wai, ho‘okomo ‘ia ka ‘i‘o kia, a kupa ‘ia mai. Wahī ‘ia iho nā hua ma loko o nā lau a lāwalu aku i ka nānahu. ‘Okī‘okī ‘ia he mau ‘āpala a kupa pū ‘ia ma loko o kekahi kini me nā hua waioleka niho‘īlio. ‘O ka ‘ākala ka mea e piha ai kēia pā‘ina."

A mo‘a ka mea‘ai, lawelawe akula wau i ka ia ala māhele ma loko o ka una nani loa i loa‘a ia‘u. Ua kalakalai ihola wau i ‘ō nāna, mai loko mai o kekahi ‘āmana la‘alā‘au, ‘oi ai ua lilo nā ‘ō ‘ē a‘e iā K. Kuna Limahue, i ka ‘aihue ‘ia. Ua ‘ai ho‘onu‘unu‘u ihola kēlā a hewa ka waha, a i ka wā i mā‘ona ai, huli maila me ka ‘ī ‘ana mai, "Eā, e hiki paha ia‘u ke kāhea aku iā ‘oe iā Kalau?"

"Hiki nō," wahi a‘u i pane aku ai. A laila, a i mea ho‘i e hō‘ike aku ai iā ia he wahi ‘ike nō ko‘u no kona mo‘olelo, mino‘aka akula me ka ‘ōlelo pū aku, "E kāhea nō paha wau iā ‘oe iā Ko‘olau."

Pi‘i a‘ela kona ku‘eku‘e maka, ho‘ēheu a‘ela kona po‘ohiwi, a kimo iki ihola kona po‘o, a laila, pane maila, "He ‘ano kohu nō."

Ma hope, nalu ihola kēlā. A i loko nō o ko ia ala ho‘āpono ‘ana mai nei i ia inoa, ua ‘ano ‘ē nō na‘e paha kona na‘au ma muli o kona ho‘ohālike ‘ia ‘ana me Ko‘olau, a mana‘o ihola wau ua kūpono ‘ole paha ka‘u ‘ōlelo ‘ana pēlā. A no laila, pane hou akula wau i ka ‘ī aku, "Eā, e kōkua nō wau iā ‘oe. E a‘o nō ho‘i wau iā ‘oe i nā mea a pau e pono ai ka noho ‘ana ma kua‘āina. He ma‘a wale mai koe. ‘A‘ohe nō e hiki ke loa‘a ‘oe ke huli ‘ia mai."

Pupuku hou a‘ela ko ia ala ku‘eku‘e maka, me he ala e ha‘i mai ana no ke ‘ano ‘ē o kona na‘au i ko‘u hāpai ‘ana i kēia māhele. Ia‘u nō a ‘ike aku i kona maka, minamina ihola i ka‘u ho‘opuka aku i ia mau ‘ōlelo. He ‘ano maha‘oi nō paha. ‘O ka lō‘ihi o ko‘u noho ‘ana ma kua‘āina nei, ua ‘ano poina ihola ia‘u pehea e launa maika‘i ai ke keiki me kōkua makua. No laila, ho‘opuka akula wau i kekahi mau ‘ōlelo ho‘ololoīāhili, i mea e pōina ai paha ka‘u i ho‘opuka aku nei.

"E aho paha e ho‘i kāua i ka hi‘olani me Niolopua."

"Ma hea ‘oe e hiamoe ai?" i nīnau mai ai kēlā. I loko nō o ka nui o ka manawa i hala i ka nanea i ke kama‘ilio, ‘a‘ohe ona lihi ‘ike aku i ka puka e komo aku ai ma ko‘u home pūhā kumulā‘au. A he mea ia e ‘oli‘oli ai ko‘u na‘au. Kuhikuhi akula wau i ke kumulā‘au, a laila, hele akula ma laila a pahu akula i ia wahi pani puka o‘u, he ‘ili kia. A ma ia hō‘ike ‘ana, ua hele a kolekole maila ka no‘a.

"E Kalau ē," wahi āna i ‘ōlelo mai ai, "akamai maoli ‘oe." A laila, komo akula ia i loko. Ho‘ā ihola wau i ka ihoiho una honu. Nānā akula ia i nā mea a pau o loko, moe ihola ma luna o ka moe, a puka hou maila me ka luliluli ha‘oha‘o pau ‘ole o ke po‘o.

‘A‘ohe o māua kama‘ilio hou aku i ia pō a ao. Ua hā‘awi akula wau i ko‘u moe nona e hiamoe ai. ‘A‘ole na‘e i lawa ka lō‘ihi, a ua kīko‘o akula kona mau wāwae a hala ke ka‘e o ua moe nei. Eia na‘e, wahi āna, ua ‘olu‘olu. A ‘o wau ho‘i, ua moe kīko‘oko‘o ihola ma ha‘i o ka lua ahi. Ua malo‘o ka honua a ua māla‘ela‘e ka lewa, a i ia manawa o ka māluhiluhi loa, ‘a‘ohe a‘u nānā i kahi e kau ai ke keha.

Ala koke a‘ela wau ‘oiāi ka wehena kaiao, a i ka wā i puka mai ai ‘o Ko‘olau mai loko mai o ke kumulā‘au, ua mākaukau ‘ē ka pā‘ina kakahiaka. ‘O ka ‘ōpae kā māua mea‘ai, a kohu mea lā ua ‘ono maoli ‘o ia ala i ia ‘ano. He pono ke ma‘a i nā mea‘ai ulu wale a loa‘a wale paha o ka ‘āina, a no ka mea, inā he mea ‘akahi akahi, ‘a‘ole ‘ono ia ‘ano i ka ‘ai mua ‘ana. ‘O ua Ko‘olau nei na‘e, ua pū‘iwa wau i kona ‘ono i ia mau mea a pau. ‘O ka nui o kona pōloli paha ka mea i ‘ono ai pēlā. Pehea lā?

‘A‘ole i nui ko māua kama‘ilio ‘ana i ia lā kekahi. Ua huli na‘e ka lima i lalo i ka ‘ohi hele ma ‘ō a ma ‘ane‘i o ua kuahiwi lā i mea‘ai nā māua. Ua mana‘o wau e ‘eli i nā hua o ka kilaokolomona ma kona wahi e uluāhewa ala ma ‘ō aku o kekahi ‘ao‘ao o ka ‘oawa. Ua lawai‘a māua, a ua ‘au nō ho‘i ma ke kahawai. A ua hō‘ike aku wau iā Ko‘olau i ko‘u mana‘o kūkulu i huinalā‘aulana i mea e lana aku ai ma kahi hohonu o ke kahawai, i loa‘a mai paha iā māua nā i‘a i ‘oi a‘e o ka nui.

I lohe mai nei ka hana o Ko‘olau i kēia ‘ōlelo, ‘o ka lālau maila i ke ko‘i lipi a ‘o ka ‘a‘ako akula ia i ke kua ‘ana aku ma nā lā‘au ‘ouo i loa‘a mai nā lā‘au e pono ai. A ‘ike wau i kāna hana ‘ana pēlā, ‘ōlelo akula wau, "‘Ē, ua hānai ‘ia nō paha ‘oe ma kekahi pāumu, ‘eā?"

I ia manawa nō, kani maila kekahi manu.

"‘O ka pūi lā‘au kēlā," i hō‘ike mai ai ‘o Ko‘olau me ka ho‘ōki pū ihola i kāna hana. A laila, hele akula ‘o ia i loko o ka ululā‘au me ka ‘imi aku i ua manu lā. ‘O ko‘u ha‘oha‘o ihola nō ia.

"Ma loko o kāu ‘oihana, pehea i loa‘a ai kou ‘ike no ia mea he pūi lā‘au?" i nīele aku ai wau ma ke ‘ano maha‘oi.

"He aha lā ka'u 'oihana āu e mana'o nei?" i pane mai ai kēlā 'oiai wau e ukali ana ma hope ona.

"A'ole nō 'oe he kahuna pule."

"Pololei!"

"A'ole ho'i 'oe he kauka a loio paha."

"Pololei hou 'oe."

"A'ole 'oe he kālepa a selamoku paha."

"A'ole."

"A'ole 'oe he kanaka pā'eli'eli lua."

"A'ole lā."

"He aha lā..."

"Ekuhi 'oe."

Ua pi'i 'i'o mai nei ko'u ake e 'ike i ko ia ala mo'olelo maoli, a no laila, ho'opuka wale akula wau i ka mea a'u e ho'ohuoi nei.

"He pepehi kanaka paha 'oe, a he 'aihue paha, a eia nō 'oe e pe'e nei i 'ole e loa'a i ka māka'i."

Ua ho'ōki ihola ko Ko'olau 'imi 'ana i ka pūi. Huli maila 'o ia a nānā ia'u. Iā ia i hana ai pēlā, kau iki maila ka weli ma luna o'u, a no ka mea, inā no ia 'āuna nō 'o ia, inā 'a'ohe ona kumu e kolohe 'ole mai ai. Kainō ua huhū 'o ia i ia 'ōlelo kohu 'ole, eia kā na'e, i nānā aku ka hana o'u, e 'aka'aka ana. 'Oia 'aka'aka nō a mimino mai ana ko'u pāpālina, a laila, 'olē'olē a'ela ka waha, a 'a'ole li'uli'u, hū a'ela ka'u 'aka a 'aka'aka pō ana māua me ia.

"He aha kāu o ka 'aka'aka mai nei, e Ko'olau?" i nīnau aku ai au.

"Ho'omāke'aka maoli kāu 'ōlelo," wahi āna i pane mai ai. "He mea ia na'e e ulu ai ka hoi." Noke akula 'o ia ala i ka 'aka iki. 'O ka'u wale nō, 'o ka ho'omanawanui iho. Aia wale nō a pau mai ia le'ale'a ehehene 'ana, a laila nō paha e hō'ike 'ia mai ai ka 'oia'i'o.

"E Kalau ē, e ku'u hoa. He kumu a'o wale nō wau i ka 'ōlelo Haole ma ke kulanui, he mea ho'i i hele mai nei a lilo i ka nui o ka ululā'au. I hele wale mai nei nō ho'i au no ka māka'ika'i hele 'ana ma kua'āina nei. I nehinei na'e, ua hūhewa iki me ka 'auana mai a hō'ea ma 'ane'i nei, ma

kahi ho'i o kōu lua ahi, a ma 'ane'i nō wau i hiamoe ai me ka mana'o e ho'i mai paha auane'i ka pū'ali kamali'i kāne nāna ia i ho'ā. A nāna nō paha wau e alaka'i aku a hō'ea hou aku ma kauhale."

"Auē nō ho'i," i ho'ōho aku ai au me ka ho'omana'o pū a'e i ko'u kapa aku iā ia i ka pepahi kanaka a 'aihue nō ho'i. A laila, 'aka'aka a'ela au me ka ho'ākāka aku i ko'u mea i mana'o ai pēlā. "Eā, e Ko'olau, ma mua o ko kōu hui 'ana mai nei, lohe akula wau i nā ka'a māka'i e kapalulu mai ala ma ke alanui me ke kani pū mai a ke oeo. A ua heluhelu wau no nā kānaka pale kānāwai i pakele mai i ka hopu 'ia e nā māka'i, a pi'i mai ma uka o nā kuahiwi e pe'e ai, a ua kuhihewa nō ho'i wau 'o 'oe nō paha kekahi e huli 'ia nei."

Ua ha'alele māua i ka pūi a huli akula i ke kūkulu huinalā'aulana. Ua nanea nō ho'i ia hana, me ka nui o ke kamakama'ilio a me ka 'aka'aka nō ho'i. A he le'ale'a mai ho'i kau. Eia na'e, 'a'ole i li'uli'u, kau maila kekahi mana'o.

"E, inā 'a'ole 'oe he mea pale kānāwai, he ho'i wale aku nō paha koe no kauhale, a he makehewa nō paha ko'u a'o 'ana iā 'oe i nā mea a pau e pono ai ka noho makanahēle 'ana, e la'a ka lawai'a, ka ho'ā 'ana i ke ahi, a me ka ho'omākaukau 'ana nō ho'i i nā lā'au a pau e hiki ke 'ai 'ia."

"Hiki nō paha ia'u ke luana iki mai ma 'ane'i," i hō'ike mai ai kēlā, "'oiai, 'o kēia ko'u wā ho'omaha kau wela. 'A'ohe na'e a'u mahu'i iki e 'ai ana wau i ka 'ōpae 'oiai ma 'ane'i. 'A'ohe o'u ma'a i ia 'ano. Eia kā na'e, he 'ono 'i'o nō ke 'ai aku."

"E noho paha wau a hō'ea mai kou lā e ho'i aku ai i ke kula," wahi āna i ho'omau aku ai. "Ke 'ole wau e kuhihewa, 'o ka lā ma hope pono ia o ka Lānui o nā Limahana, 'eā?"

'A'ohe a'u 'ekemu iki aku i ia manawa. E no'ono'o ana i ka'u mea e pane aku ai. Ua 'ike maila 'o Ko'olau i ko'u 'ano ku'ihē, a no laila, huli maila me ka 'ahē'ahē nui o kona waha.

"E ho'ā'o 'i'o ana anei 'oe e ho'omanawanui i ka ho'oilo ma 'ane'i nei?"

"'Oia nō paha."

"Kupanaha maoli!" Ua noho ihola 'o ia ala i lalo, me ka lomilomi i kona lae me ka lima, a laila, nānā maila. "E Kalau ē. Ua nui nā mea a'u i 'ike ai a hana ai nō ho'i 'oi ola ana ma ka honua nei. He holo'i pā wau, he ho'okani kakopone nō ho'i, he kumu kula. 'A'ohe wahi mea hoihoi 'ole. 'A'ohe ho'i ho'ohalahala 'ana a ka ua Nāulu. Eia na'e ka mea 'āpiki, ia'u nō e nānā nei i kōu e hana nei, 'akahi nō wau a 'ike i ke 'ano manakā paha o ia mau mea i mua o kōu." 'O'i noho ihola kēlā me ka nalu pū ihola i ia mau mea. A laila, kilo a'ela i uka o nā kuahiwi i nā pōhaku a me nā kumulā'au. Ua lohe 'ia maila kona kani'uhū 'ana iho.

"E uhaela paha kōu i ka holoholo. Hiki nō ke ho'opane'e 'ia kā kōu hana no kekahi lā aku."

Ko'u 'ao'ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi 'ia e K. Laiana Wong

Pēlā i kama'āina ai māua me Ko'olau. I loko o ia pule a anahulu paha o ka noho pū 'ana, ua pa'a ka pilina o māua, a ua nui kona kōkua 'ana mai ia'u. Ua luakaha ia mau lā o ka 'ohi 'ana i nā 'ēkōna o ka 'oka ke'oke'o a me ia hua aku ia hua aku, a me ka ho'ouahi i'a 'ana nō ho'i kekahi.

Ua ho'olele māua iā Weliweli i nā lā a pau, i mea ho'i e hiki ai iā māua ke moe wale aku ma ke kula mau'u, me nā alo e huli ana i luna, a me ka nanea wale iho nō ho'i i ka nānā i ko ia ala akamai lele. 'O ka nui o ka 'i'o, 'a'ole ana au e nele i ka 'i'o 'ole, a no laila, na Weliweli nō nā holoholona a pau e loa'a ana iā ia. He wā maika'i ia o ke aniau. He wā mahana nō ho'i, a i loko nō o ka loku mai a ka manuhēkili i kekahi manawa, 'a'ohē a māua pe'e aku. Ua nui kā māua kūkākūkā 'ana no nā puke. Ua nui ko ia ala 'ike i ia māhele, a ua hiki nō iā ia ke ha'i pilipili mai i nā mea hoihoi he nui wale āna i heluhelu ai i loko o nā puke.

Ho'okahi lā, ua hele akula 'o Ko'olau a hiki loa aku ma ke kūlanakauhale a ho'i maila nō ho'i me ka lawe pū mai i 'elima paona kōpa'a.

"Makemake au e hana i ke kele pahē pī'ai uliuli," i hō'ike mai ai kēlā. "He aha lā ka waiwai o ia po'e pī'ai uliuli he nui hewahewa ke hiki 'ole ke hana 'ia ke kele pahē?"

'Elua lā o kāna hana 'ana i ke kele pahē a lako pono māua i ia mea. A ua loa'a nō ko ia ala 'ike i ia māhele. Na kona makuakāne nō i a'o mai. Kahi na'e o ka pilikia, 'a'ohē a māua ipu a 'ōmole paha e pa'a ai ua kele pahē nei.

A i kekahi pō, kākau ihola wau i kēia mau hua'ōlelo:

"'Aukake 29

"Ua 'ane pau kēia huinalā'aulana i ke kūkulu 'ia. Ua ho'ohiki mai 'o Ko'olau e noho a hiki i ka wā e hiki ai iā māua ke holo aku ma nā wai hohonu, kahi o nā naho i'a.

"Ua loa'a maila iā māua 'o Ko'olau ka lepo pālolo ma kapa o ke kahawai. He pakika nō ia 'ano lepo. Ua mana'o 'o Ko'olau he maika'i ia lepo i pokela. Hana ihola kēlā he mau 'ōmole a me nā po'i nō ho'i. He hana maiāu 'ia nō ke nānā aku, 'oiāi nō na'e 'a'ole ia he mea e kaena ai a ho'ohālike ai paha me nā pokela kaulana o ke ao nei. Mahalo nō na'e ka loa'a 'ana o kā māua mau 'ōmole. Ua kaula'i 'ia akula ma luna o ka pōhaku ma ke kula mau'u, a ma hope mai, hana ihola 'o Ko'olau i umu mai loko mai o ka pālolo, a ma laila i puhi 'ia ai nā 'ōmole ma loko o ia hope aku. He mau 'ōmole maika'i nō i mea e pa'a ai ke kele pahē pī'ai uliuli.

"Hana ihola 'o Ko'olau i kekahi 'ūpā makani mai loko mai o ka 'ili kia āna i nāki'i a'e ai a kohu pāluna, a me kekahi mau'u 'ohē o loko nō ho'i (he mea kohu 'ohē lā ho'i ia kūlana hakahaka o loko) no ka nuku, a pēlā nō 'o ia i puhi aku ai a 'ena'ena ke ahi.

"'Aukake 30

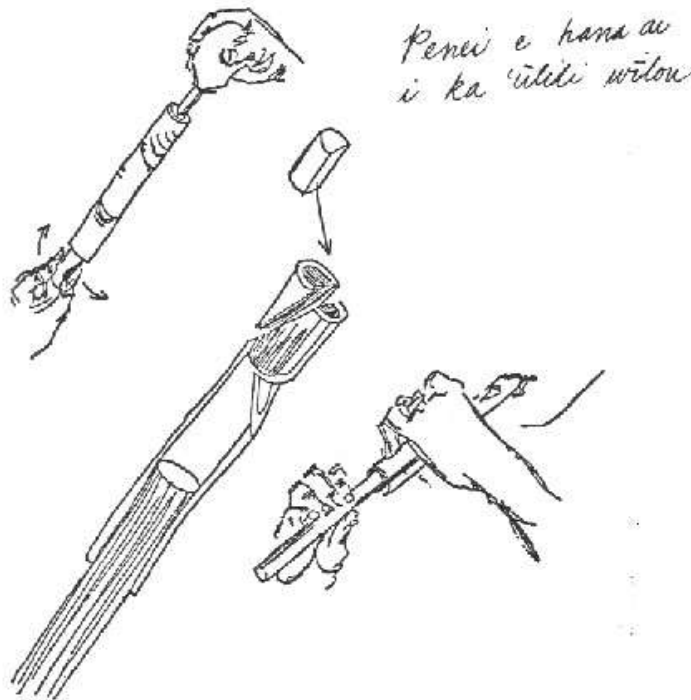
"He lā wela loa kēia, a eia nō kā 'o Ko'olau ke puhi nei i nā 'ōmole pālolo. He aha lā na'e ia mea he wela i kahi mea ho'omanawanui, iā Ko'olau? 'O ka noke akula nō ia i ia hana a pa'a mai nā 'ōmole a māua. A he kohu nō ua mau 'ōmole lā, wahi āna, a ua ho'opiha 'ia mai nei 'ekolu i kēia ahiahi. Ua 'ono ke kele pahē, akā, 'o nā 'ōmole na'e, kohu poho meakanu i ka'u 'ike, me ka loa'a 'ole na'e o ka puka o lalo. 'O kekahi ho'i o nā po'i, 'a'ole nō e kū iki. Mea maila ua 'o Ko'olau, e aho ka heluhelu hou aku no ka hana pokela 'ana ke ho'i aku 'o ia i kona hale. A laila, ke hana hou aku i ia hana, e hiki nō paha ke hana me ka maiau.

"Ua 'ono nō ke kele pahē. He hamo 'ia ma luna o ka linalina 'ēkona.

"Akahi nō a launa maila 'o Ko'olau me ka Pālona Mukuela i kēia lā. 'A'ole wau i 'ike ma hea aku nei ka Pālona i kēlā pule aku nei i hala, eia na'e 'o ia ua 'ō'ili honua hou mai ma luna o kona pōhaku, a ua 'ane lele 'o ia i loko o ko Ko'olau palule i ka hui mua 'ana. Mea maila 'o Ko'olau he hoihoi nō 'o ia i ka Pālona — ke noho pa'a kēlā ma loko o kona lua.

"Kepekemapa 3

"Ua a'o mai nei 'o Ko'olau ia'u i ka hana 'ana i ka 'ūlili wīlou i kēia lā. Ua hele aku nei māua i ke kahawai e 'oki ai i 'elua paukū lā'au ma kahi o ka 'ewalu 'īniha ka lō'ihī. Ua unuhi 'o ia i ka lā'au mai loko mai o kona 'ili i mea e loa'a ai he 'ano paipu kohu paukū 'ohe. 'Oki ihola 'o ia i paukū pōkole mai ka lā'au mai no ka puka puhi o kekahi wēlau, a kalakalai akula i puka ma lalo a'e o laila. A laila, ma kekahi wēlau, i ho'ō 'ia ai ua lā'au lā i unuhi 'ia mai ma mua a he'e ana i loko a me waho. 'O ka hana a kēia lā'au, he he'e aku he'e mai ma ke 'ano naku'e.

"Ho‘okani pila a‘ela māua a kau maila ka mahina. Ua akamai ‘o Ko‘olau i ka ho‘okani jazz ‘ana me kāna ‘ūlili wīlou. He pila keu a ka maika‘i ia mea he ‘ūlili. ‘O kona leo ho‘i, ua like me ka hū ‘ana a ka makani ma nā wēlau o nā kumu hemalaka. Kohu mea uē lā nō ho‘i ia leo a ua kūpono no nā mele i pili i ke kaumaha. A i ka wā a māua i ho‘okani ai iā "Nā Kamahale ‘Ōpio", hālo‘ilo‘i maila nā waimaka i ka ua mea he kaumaha."

‘A‘ole wau i kākau hou aku a ka‘ahope akula nā lā he nui ma ia hope mai. Ua ha‘alele aku nei ua ‘o Ko‘olau me ka ‘ōlelo mai i kēia mau hua‘ōlelo, "Aloha a hui hou kāua i ke Kalikimaka." ‘Akahi kā ho‘i ko‘u mehameha ma ia hope mai. Ua ho‘oikaika akula wau a lilo aku i ka humuhumu mau i ko‘u mau kāma‘a ‘ili, i mea e pa‘a ai ko‘u manawa, a poina ai ho‘i ia kūlana mehameha o‘u. I lawa nō a loa‘a mai kahi minuke ka‘awale, ‘o ka humuhumu ihola nō ia. A i ka hala ‘ana o nā lā he ‘ehā, a pa‘a ihola ko‘u kāma‘a, ho‘omaka ihola wau i ka humuhumu i mikilima no ka pale ‘ana i ko Weliweli māi‘u‘u ‘o‘oi i ‘ole e kū ko‘u lima ke kau mai.

Ho‘okahi lā, ‘oiwai wau e noho ana i loko o ko‘u mehameha nui, heahea aloha maila ua ‘o Weliweli. Ua hika‘a a‘ela wau a nānā aku.

"E ku‘u manu ē," i pane aku ai au. "Mai poina ihola ia‘u ke ‘ano o ko kāua kama‘ilio mau ‘ana i loko o ia mau lā i hala akula." ‘Oni‘oni iki a‘ela ko ia ala nuku me ke kimokimo pū a‘e ho‘i o ke po‘o, a laila, ho‘oweueu a‘ela i nā hulu. He ‘ano ‘ōlelo kēia, ka mea ho‘i i ‘ane poina ihola ia‘u mai ia manawa mai i hō‘ea mua mai ai ‘o Ko‘olau. A me he lā ho‘i e ‘ī mai ana i kona hau‘oli i ka ‘ike mai a lohe mai nō ho‘i ia‘u. Eia kekahi, he ‘ano ‘ōlelo ia e hō‘ike ai i ko Weliweli kūlana mā‘ona a me ka ‘olu‘olu. Hi‘i a‘ela wau i kahi manu, a me ka naku ‘ana aku o ka ihu ma nā hulu o kona ‘ā‘ī, ‘uī‘uī akula. I ia wā, huli maila ko ia ala nuku me ka ‘aki mālie mai i ko‘u ihu.

Ma hope o nā lā he ‘umi o kona ‘ike ‘ole ‘ia, ua ‘ō‘ili hou maila ‘o Kēsi Kuna Limahue mai ke kumulā‘au mai. Ho‘opau ihola kēlā i ke koena o ka‘u pā‘ina ahiahi. A laila, i ka wā ma mua pono o ka mōlehulehu ‘ana iho, ‘ō‘ili maila ka Pālona ma luna o kona pōhaku, wa‘uwa‘u a ho‘oma‘ema‘e ihola, a pā‘ani akula nō ho‘i me ke oho o ke kupukupu.

Kohu mea lā ua ho‘i hou mai nei nō mākou a pili.

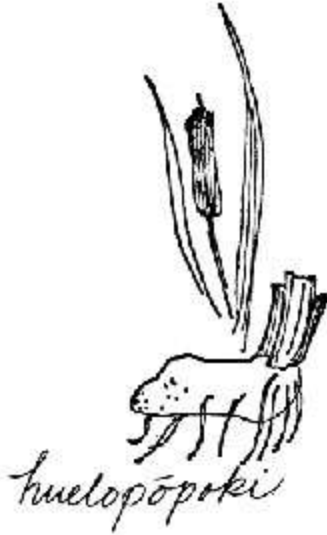
He Wā Lako Ka Hā‘ulelau, He Wā Mehameha Nō Ho‘i

Ua hō‘ea maila ko Kepakemapa wela ma nā kuahiwi me ka nene‘e papa mai o ke kunia ‘ia o ka ‘āina. Hua maila nā mau‘u a lilo aku nā ‘ano‘ano i ka ‘ai ‘ia e nā ‘iole a ho‘opuehu wale ‘ia paha e ka makani.

A laila, hō‘auhe‘e ‘ia maila nā kiulela a me nā kipimoneka e ka wela a holo nui mai ana lākou i loko o ka ululā‘au me ka ‘ohi hele pū mai a me ka hūnā aku nō ho‘i i nā hua.

Ma hope mai, kunia nā lau o nā ‘ōlapa haole a meleleme ‘i‘o maila, a me he ‘ōnohi lā o ka lā ka lilelile.

Haiamū maila nā manu a pa‘apū nā kuahiwi, a ‘a‘ohe wahi nele i ka lohe ‘ole ‘ia o kā lākou hauwala‘au a ‘ike ‘ole ‘ia paha o nā ‘ēheu ‘ūpa‘ipa‘i e ‘oa‘oaka ana. Ua mākaukau mai nei ua po‘e manu lā no ka leleaoa nui aku no ka hema.

A ‘o wau, ‘o Kamuela Kalipalī ho‘i, ua piha hau‘oli. ‘A‘ohe wahi ho‘ohalahala ‘ana a ka ua Nāulu.

Ua ho‘olana akula wau i ka huinalā‘aulana ma ke kahawai me ka ‘ohi hele aku ma kapa o laila i nā pia, nā hua huelopōpoki, nā a‘a nānaku, a me nā hua nō ho‘i o nā ‘uki.

A laila, ua hiki maila nā kinikini lehulehu ‘ūhini ma ka ‘āina, a lelele a‘ela kahi Weliweli ma ‘ō a ma ‘ane‘i o ke kula mau‘u me ka popo‘i pū aku iā lākou me kona mau māi‘u‘u, a me ka ‘ai pū ihola nō ho‘i. ‘O wau kekahi i ho‘ā‘o i ia mea i ka ‘ai, a no ka mea, wahi a ka lohe, he ‘ono. I ho‘ā‘o na‘e ka hana, auē kā ho‘i ē, ‘a‘ole. ‘O kekahi ‘ano ‘ūhini nō kā paha kai ‘ōlelo ‘ia no kona ‘ono. He ‘ono nō paha ka ‘ūhini kula ke hākōkō mai ‘o Heneli me Keoni Pulu, akā, ua lilo ‘ē ke eo iā Keoni Pulu, a no laila, ‘ānō lā, e aho nō ka nanea i ka ho‘olohe iā lākou me ka ho‘opoina i ka ‘ai ‘ana iā lākou. Ua ha‘alele aku wau i kēia mana‘o ‘ai ‘ūhini a huli maila i nā pōmaika‘i o ka ‘āina.

Ho‘ouahi ihola wau i ka i‘a a me ka lāpaki, pā‘eli‘eli i ka ‘aka‘akai a piha nā ‘a‘a, a hō‘eleu akula i ka ‘ohi ‘ana i nā mea‘ai like ‘ole o ka ‘āina i ‘ole e pau koke ‘o Kepakemapa, pau pū me ka pono o ua mau pōmaika‘i lā o ka ‘āina.

”Okakopa 15

”Ano pelekunu kahi Pālona Mukuela i kēia lā ke nānā aku. A no kāna hō‘ole mai i ko‘u ho‘okokoke aku i ona lā, ‘a‘ole i hiki ia‘u ke ‘ike i kona mea e pilikia nei. ‘O ka wā nō paha ia e

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

helele‘i ai kona hulu kau wela me ka ulu hou mai nō ho‘i o ka hulu ke‘oke‘o o ke kau ho‘oilo. Inā pēlā, inā nō he wā keu a ka mane‘o. ‘Akahi kā ho‘i ko ia ala wa‘uwa‘u pau ‘ole i ia mau lā."

Na kēia ‘ike ‘ana i kahi Pālona i ka ho‘ololi ‘ana i kona huluhulu no ka ho‘oilo i ho‘āla mai ka maka‘u ho‘oilo i loko o‘u. Ua kākau ihola wau i kēlā mau ‘ōlelo i hō‘ike ‘ia ma luna a‘e nei ma luna o kekahi ‘āpana ‘ili pūkowi, a laila, pupue ihola ma luna o ko‘u moe me ke kū‘ululū pū o ke kino.

Ua nalu ihola wau no ka hau a me ke anu, a me nā mahina neoneo lō‘ihi nō ho‘i o ia mua a‘e. I ia manawa, e hao mai ana ka makani pūanuanu ma uka nei o nā kuahiwi a puni. Ho‘ā ihola wau i ka‘u ihoiho, māholahola a‘ela i nā ‘ili kiulela a lāpaki ho‘i a‘u e mālama ana a hiki i ia manawa, a hā‘ule ihola i loko o ka ‘āna‘anai a me ke kūpelepele ‘ana aku a palupalu mai.

He nani ia e loa‘a ana ko ka Pālona ‘a‘ahu hou no ka ho‘oilo, mana‘o ihola wau e pono nō ke loa‘a ko‘u ‘a‘ahu hou kekahi. He pale ma‘i huluhulu paha, he mikilima paha, a me ke kākini huluhulu nō ho‘i paha kekahi.

‘O Weliweli, ka mea ho‘i e kau ana ma luna o ka pou moe, ua hāmama a‘ela i ia manawa, a ho‘oweuweu a‘ela ho‘i i nā hulu me ka naku ‘ana o ke po‘o i loko o nā hulu popolohiwa o kona kua. A laila, hiamoe ihola kēlā ‘oiai wau e pa‘u aku ana a pili ke kau o ke aumoe.

Ma ‘ane‘i e ka makamaka heluhelu, e pono ia‘u ke ‘ōlelo aku no ko‘u mana‘o ho‘i aku i kauhale e noho ai a hala ke kau ho‘oilo, me ka ho‘i mai nō ho‘i i ka wā e ho‘i mai ai ke kau kupulau. I ia mau lā, e ho‘omākaukau ana nā kupa a pau o ka ululā‘au no ka ‘alo‘alo ‘ana i nā ‘īnea o ka ho‘oilo. Ua like ko Kēsi Kuna Limahue nui pou pou me ko ka palela. Iho mālie maila mai luna mai o ke kumulā‘au me kona kelekele e ‘alu‘alu ana a puni kona po‘ohiwi. E ho‘oikaika ana nā

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

kiulela i ka ho‘āhu mea‘ai ‘ana. E kūkulu ana ho‘i lākou i nā pūnana lau. ‘O nā ponī, he mau lua ko lākou, a ma laila lākou e poholo ai ‘oiai ka moku ‘ana o ka pawa. A laila, ho‘opihapiha ‘ia ka waha o ka lua a pa‘a, a hiki ‘ole ho‘i ke komo ‘ia e ke ea hu‘ihu‘i.

Ia‘u e piolo ana i kēia mau mea a nā ponī a me nā holoholona ‘ē a‘e a pau e ho‘omākaukau ana no ka ‘alo‘alo ‘ana i ka ho‘oilo, ho‘omaopopo honua ihola i ko‘u kumulā‘au. E like ana ka hu‘ihu‘i o loko me ke ea o waho ke ‘ole ko‘u ho‘omākaukau ‘ana i kahi mea e ho‘opumehana ai.

"He mau lālani:

"I kēia lā, ua lana akula wau a hiki ma luna o nā lua hohonu o ke kahawai e lawai‘a ai. Heha kua‘āina nei i ka māla‘ela‘e o ka lewa, ke ea mahana, a me ka lile mai nō ho‘i o nā lau e hehelo mai nei. A he nani ia ‘a‘ohe wahi i‘a a ‘aki mai i ia manawa, no laila, moe pāki‘i ihola wau me ke alo e huli ana i luna a me ka hū ‘ana a‘e o ka leo.

"Ia‘u e walea ana ma laila, ‘oni honua a‘ela ke aho, a i ko‘u wā i noho a‘e ai e huki mai, auē, ua hala ‘ē ka Pu‘ulena. I ia manawa koke ihola nō na‘e i ho‘omaopopo ai au ē ua lanaau wale mai nei a ili ka huinalā‘aulana ma kapa o ia kahawai, a ‘o ia nō ua kapa ho‘okahi lā a Ko‘olau i pā‘eli‘eli ai i ka lepo pālolo āna i hana ai i ‘ōmole kele pahē.

"I ia wā iho nō i kau mai ai ko‘u mana‘o e kūkulu i kapuahi me ka pālolo, a kūkulu pū nō ho‘i me kekahi puka uahi, kahi e pua a‘e ai ka uahi. A ua lawa ke kapuahi li‘ili‘i wale nō i mea e ho‘opumehana ai iā loko o ke kumulā‘au ‘oiai ka ho‘oilo.

"Kekahi lā a‘e

"Ua kaulakō akula wau i ka pālolo i loko o ko‘u lolewāwae kūlanakauhale, a‘u ho‘i i minamina ‘ole ai ke hāpala mai i ka lepo, a hiki aku i uka o ko‘u kumulā‘au. Nāki‘i ihola wau iā lalo o nā wāwae a pa‘a, a ho‘opiha ihola i ka pālolo, a i ko‘u ‘alawa ‘ana iho i ka‘u ukana ‘ano ‘ē, hāli‘a a‘ela i ka Helewī a me nā ki‘i ho‘omaka‘u manu. Hāli‘a a‘ela nō ho‘i i ko‘u pū‘ulu makamaka, a i ko mākou ho‘okahuli ‘ana i nā kini ‘ōpala ma ke Alanuiākea ‘Ekolu, a me ka ho‘ohāpalapala ‘ana i nā pukaani o laila me ke kopa. I ia manawa a‘u e hāli‘ali‘a ana i ia mau mea, ‘ike ‘ia ihola ko‘u ‘ano ha‘oha‘o wale a mehameha loa. E moani mai ana ke ‘ala o nā lau a puā ke ea, a e ‘īnikiniki mai ana ho‘i ka hu‘ihu‘i i ko‘u ‘ili. ‘O nā manu kūlokū ma luna a‘e o‘u, me he mea lā, ua nui ke ohohia i ke kēwā a‘e i kā lākou huaka‘i ‘ana auane‘i no ka hema. I ka wā i hiki aku ai ma ka hapalua like o ka pi‘ina o ia kuahiwi, kū akula wau a kunou po‘o ma muli o ka nui o ko‘u mehameha. Mai kulukulu mai nā waimaka. ‘A‘ohe nō i ‘ū iho, ‘ike lihi ihola wau i ka lele mio ‘ana mai o kekahi mea li‘ili‘i ma kahi o ko‘u wāwae. I ia manawa koke ihola nō i ‘ike ‘ia ai ka ‘eha mai o ko‘u wāwae i ka ‘īniki ‘ia e ua mea li‘ili‘i ala. I ‘alawa iho ka hana, ‘ike lihi akula wau i ka Pālona e lele ana mai ko‘u wāwae aku a mio aku ma nā kupukupu.

"Na ko ia ala ho‘opū‘iwa ‘ana mai pēlā i hō‘auhe‘e ko‘u mehameha mai loko aku o‘u. Ua alualu aku wau iā ia i uka o ke kuahiwi, ‘oiai nō na‘e, eia aku a eia mai, he mio aku nō kēlā a nalowale

mai ko‘u ‘ike aku ma nā kupukupu a wāwae‘alalā paha. A i ka wā i hō‘ea aku ai ma kahi o ke kahua ho‘omoana, auē ka hauka‘e ē o māua ke nānā mai. E lelelekē ana kahi Pālona Mukuela i mua o‘u me ka ‘alalī pū ‘ana a‘e; a ‘o wau nō ho‘i, e kaulakō mai ana i ka‘u hapalua ki‘i ho‘oweliweli ‘alalā i ho‘opihapiha ‘ia i ka pālolo.

"Ho‘okahi wale nō kau ‘ana mai o ka maka ma luna o māua a lele akula ‘o Weliweli a hiki i ka liolio ‘ana o kona kaula ‘ili e pa‘a ana. ‘A‘ohe ona lihi hoihoi i ka Pālona, a he maka‘ala pono aku nō ia i kahi mukuela me he mea lā he ‘ala‘ihi kualoa kēlā e kū ai. ‘A‘ole o‘u makemake e waiho iā Weliweli e noho ho‘okahi ‘oiai ka Pālona pū ma kahi o laila. ‘O ka hope loa — pono e kūkulu i kapuahi."

‘Ekolu lā o ka ho‘oponopono ‘ana i ua kapuahi lā a pua pono a‘e ana ka uahi i waho, a pau mai ho‘i ke kūlana uauahi ‘o loko, a me ko‘u hō‘auhe‘e ‘ia ‘ana mai me he meli lā mai loko aku o ko‘u pūnana. Ua nui nō na‘e ka pilikia i kinohi. ‘O ke kaumaha o ka pālolo, ua hāne‘e li‘ili‘i ka puka uahi. ‘A‘ole i lawa kona pa‘a ‘o‘ole‘a e kū ai nona iho, a no laila, ua pono kona ‘āwili ‘ia me nā mau‘u malo‘o i mea e ho‘oikaika ai.

Ua pao akula wau i kekahi pu‘upu‘u o ko‘u kumulā‘au i wahi e puka aku ai ka uahi. Mai laila iho i kūkulu ai au i ka puka uahi. Akā na‘e, i ka wā i malo‘o ai ka pālolo, ua miki maila a ka‘awale mai ka lā‘au aku, a loa‘a ho‘i kahi kōā e puka mai ai a pa‘apū ko‘u ke‘ena kumulā‘au.

No laila, ua kāpili aku wau i ke kēpau paina. A ua pa‘a nō — no ka manawa. A laila, ua nahā maila ke kānuku ma luna o ke kapuahi pono‘ī, a ua ho‘oko‘o a‘ela wau i ia māhele me nā ko‘o lā‘au.

Ua puhi ‘ia na‘e ua po‘e ko‘o lā‘au lā, a ua hā‘ule pahū kēlā mana‘o o‘u. A no laila, ua iho akula a hiki i lalo o ka paepae kahiko o ko Kalipalī pāumu i ka huli hele i wahi kui hao a mea hao ‘ē a‘e paha, pehea lā ke ‘ano.

Lawe akula wau i ke kopalā lā‘au a‘u i kalakalai iho ai mai loko mai o kekahi papa lā‘au, a ‘eli akula ma ‘ō a ma ‘ane‘i o kahi a‘u i mana‘o ai ‘o ka puka pākākā paha kēlā o ka hale, a inā ‘a‘ole ia, ‘o ka hale ho‘āhu wahie paha.

Ua loa‘a maila he ‘ami hao, a me nā kui hao i hana lima ‘ia a i maika‘i nō ho‘i no ke kūkulu ‘ana; a me ka waiwai nō ho‘i o nā waiwai, he iho no kekahi ka‘a lio kahiko. Kahi na‘e o ka pilikia, ua nui loa ua iho lā, a ‘a‘ohe a‘u pahiolō ‘oki hao i mea e ‘oki‘oki ai a hapa mai ka nui, ‘a‘ohe ho‘i i lawa ko‘u ikaika e wāwahi ai ma o ke ahi lā a me ka hāmāle. A ‘o ka‘u hāmāle i hana ai, he mea lā‘au wale nō. Inā e hāmāle aku, he nahā wale mai nō koe.

Halihali akula wau i ka‘u mau ukana waiwai a hō‘ea aku ma kauhale. Ua noho wau i lalo ma kahi o ko‘u kumulā‘au a ho‘omākaukau iholā i mea‘ai na Weliweli. I ia wā, e kolo mai ana ke anuanu ma ka ululā‘au a puni, a ua maopopo, he hō‘ea mai nō koe o ke kēhau. Nānā akula wau i nā hulu ho‘opumehana o kahi Weliweli. ‘A‘ohe a‘u ‘ili kia i kapa no‘u. Ua pau nā ‘ili kia ‘ē a‘e

‘elua i ka hana ‘ia i pani puka a i lolewāwae kekahi. Pākela kā ho‘i ko‘u ‘i‘ini e ulu mai ko‘u hulu pono‘ī.

Ho‘olele akula wau iā Weliweli mai ko‘u pu‘upu‘u lima a‘e, a mio akula kēlā ma o nā kumulā‘au, a ma laila aku a ma luna a‘e o ke kula mau‘u. I ia manawa na‘e āna e lele ana, ‘ano ‘ē nō ho‘i, ‘a‘ole like me ka mea ma‘amaui iā ia. "Auē, e ha‘alele ana paha," i ho‘ōho ai au. "Akahi nō wau a ‘ike iā ia i kēia ‘ano lele pupuāhulu." Ua kāpae ‘oko‘a au i ka i‘a uahi ma ka ‘ao‘ao a holo nui akula no kahi o ke kula mau‘u. Ua hōkio a hōkio hou akula a malo‘o maila ka waha, a hiki ‘ole ho‘i i nā lehelehe ke mōkio pono no kekahi hōkio hou ‘ana aku.

Ua holo akula wau i ka pōhaku nui a pinana a‘ela. A i maka‘au aku ka hana, ‘a‘ohe wahi Weliweli a ‘ike ‘ia akula. Kākā na‘aupō ana ko‘u mau lima ma luna a‘ela o ke po‘o me ka ho‘āni pū a‘e i ka luapo‘i ho‘ohaehae. Ua palu ihola i ko‘u mau lehelehe a ma‘ū hou mai, a hōkio hou akula. Ua hele a ‘āhinahina mai nei ka lā ‘oi napo‘o ana ma ‘ō aku o ke kuahiwi, a ‘o ke ea, ua hele a māmā a hu‘ihu‘i nō ho‘i. ‘O kahi Weliweli, ua hala nō paha i ka ha‘alele. Ua lele pū nō ho‘i paha me nā manu ‘ē a‘e i ka leleaoa ‘ana; pākela lu‘ulu‘u mai kā kahi pu‘uwai o‘u i ka ua mea he ‘eha konikoni. I loko nō o ko‘u kūlana ‘ae‘oia a lako ho‘i i ka mea‘ai, a hopohopo ‘ole ho‘i o hemahema ka noho ‘ana ke ‘ole kahi manu nāna wau e ho‘olako i ke ‘ō e pono ai; eia na‘e, ‘a‘ole wale nō ‘o ia ‘o kahi manu nāna wau e ho‘olako i ka mea‘ai, ua hele mai nei na‘e a pa‘a ka pilina o māua. ‘O ko‘u hoapili kēlā, ko‘u hoa kama‘ilio nō ho‘i, a ke ‘ole ‘o ia, he mehameha wale mai koe, a ‘a‘ole paha e hiki ia‘u ke ho‘omanawanui i ke anu a me ka lō‘ihi o ka ho‘oilō.

Hōkio hou akula au. A ma ia hope iho, pa‘ē maila he leo e ‘alalā maila mai ka mau‘u mai ma kahi kokoke i ka ulu pūkowi.

I loko nō o ke kau ‘ana mai o ka pō‘ele‘ele i ia manawa, ‘ike akula au i ka ‘oni ‘ana o kekahi mea. ‘O ko‘u holo nui akula nō ia i laila, a i hō‘ea aku ka hana, aia lā ho‘i ua ‘o Weliweli ua pa‘a kāna luapo‘i he manu. I ‘ea aku ka hana ma kahi ona, lālau koke akula wau a pa‘a ko ia ala kalapu wāwae. ‘A‘ohe paha ona mana‘o ha‘alele i ia manawa, eia na‘e, ua mau nō ko‘u mana‘o hopohopo, a ‘o ke ‘ano pupuāhulu o ko‘u lālau ‘ana pēlā, ua ho‘oku‘i ka lima i ka pōhaku, a ‘o ka mau koke ihola nō ia o nā ‘ōku‘eku‘e.

He pōhaku lō‘ihi pālalahala kēlā; a maika‘i nō ho‘i i paepae e kū ai ka puka uahi. Hi‘i a‘ela wau iā Weliweli me kekahi lima, a me kekahi lima, hāpai a‘ela i ua pōhaku nei; a ‘oia i ka lā e napo‘o ala, hele akula wau i ke kahua o Moli‘a, a no ka mea, ua loa‘a mai nei ko‘u mea e pumehana ai, ka mea ho‘i e pa‘a ai ka‘u kapuahi, he pōhaku.

A penei i hana ai: Ua ho‘onahā mua wau i kahi pōhaku i loa‘a mai ‘elua ‘āpana. A laila, ho‘onoho ihola ma nā ‘ao‘ao ‘elua o ke kapuahi, a ma luna o laila i kūkulu ai i ka puka uahi. A pau, ho‘ā ihola i ke ahi, pani maila a pa‘a ka puka, a ho‘olohe akula i ka makani nāna e lawe mai nei i ke kēhau i ke kuahiwi. Ua mahana nō wau.

‘A‘ole i li‘uli‘u, ‘ike akula au i kekahi mea maka‘u. Aia ‘o Weliweli ma luna o ka pou moe, kahi e halakau ana me ke po‘o e pe‘e ana ma lalo o ka ‘ēheu. E kūlanalana ana ‘o ia. I ia manawa nō,

puoho maila ke po'o. Me he aniani lā kona mau maka ke nānā aku, a mana'o ihola wau ua ma'i 'o ia. Hi'i a'ela wau iā ia me ka hamohamo pū aku; a 'e'ole ko'u wehe 'ana i ke pani puka e puka aku ai i ke ki'i aku i wai nāna, make nō paha māua i laila. Na ke ea hu'ihu'i o ia ahiahi i ho'opohala mai kahi manu. "'O ke ea kā!" i no'ono'o ai wau i loko o'u. "Ua pau loa mai nei ka 'okikena i ka puhi 'ia e ke ahi. 'O ka ho'opukapuka aku i kēia ke'ena ka pono. Pēlā nō e komo mai ai ke ea."

Ua li'uli'u ko māua noho 'ana ma waho o ke anuanu me ka ho'omaopopo 'ana i ka mea i 'ane'ane ai e 'ike 'ia ko māua hopena.

Ho'opio ihola wau i ke ahi a wehe a'ela i ke pani puka, a ua lilo 'o ia 'o ko'u kapa i uhi mai ai i ia manawa. Ua hiamoe māua 'o Weliweli me ka 'īnikiniki pū 'ia o ka pāpālina e ke ea kēhau.

"He mau lālani:

"Ua pao aku wau he mau pu'upu'u lā'au hou aku a puka akula i mea e komo mai ai ke ea 'olu'olu i loko o ke ke'ena a puka aku ai ho'i ke ea i pau kona pono. Ua ho'ā'o hou wau i ku'u ke'ena i kēia lā. Eia nō 'o Weliweli ma luna o ko'u lima ke ola nei ma hope o 'elua hola ma loko nei, a 'o wau ho'i, 'a'ohe a'u 'ike i ia mea he mā'e'ele. 'O ia mau nō ka lawelawe pono 'ana o ko'u lima i ke kākau, a me ka 'ike mōakāka a ka maka.

"'O ko Weliweli kūlana ola ka mea e 'ike ai."

A'o Mākou No Ia Mea He Helewī

'Okakopa 28

"Ua pi'i aku wau i ke kuahiwi i kēlā me kēia lā o kēlā pule i hala iho nei i 'ike wau inā ua o'o mai nā walanuka a me nā hua hikoī. I kēia lā, eia kā nā kiulela ua haiamū maila ma nā kumulā'au me ka 'ohi nui aku i nā hua, a no laila, ua mana'o wau e ho'omaka i ka 'ohi pū aku i ia manawa nō pehea ka pala a pala 'ole paha, o lilo 'ē aku i nā kiulela.

"Nāki'i akula wau iā Weliweli ma ke kumu hikoī a hele akula i ke kumu walanuka e ho'opihapiha ai i nā pākeke. Na Weliweli e kia'i i nā hua hikoī. 'O ka pa'ahana loa o nā kiulela i ka nuku mai iā ia ala, 'a'ole lawa ko lākou manawa e 'ohi ai i nā hua. Maka'u ho'i lākou i ka ho'okokoke aku i laila, no ka mea, ua kau ko lākou weli iā Weliweli. Ma ko'u 'ao'ao, ho'ohū aku nō iā lākou, me ka 'uā leo nui a me ka ho'oluliluli aku nō ho'i i ke kumulā'au, 'oia nō wau e 'ohi ana i nā hua.

"'Akahi nō wau a 'ike i ka nui kiulela he manomano a lehulehu paha. E kau ana lākou ma luna o nā lālā lālilālā a luheluhe, a e lelekē ana ma 'ō a ma 'ane'i, a me he lā nō ho'i, mai 'ō a 'ō o ka ululā'au holo'oko'a e haiamū mai ana. E lawe 'ia ana paha ka 'ōlelo no ke 'ano a me ka nui o nā hua, a no kahi hea lā nō ho'i e loa'a mai ai, lawe pū 'ia nō paha me ka ho'olaha loa aku ma ka

loa a me ka laulā o ia mau pe‘a."

A hala kauwahi lā, a i ka wā ho‘i e hū ana nā hua ma loko o ke kumulā‘au ho‘āhu, huli akula wau i ka ho‘okūkū ‘ohi ‘āpala. ‘O kekahi po‘e moho i komo pū mai i loko o kēia ho‘okūkū, ‘o nā kiulela, nā lākuna, a me kekahi ponī momona loa i kohu mea lā ua pu‘u ka nuku a pōhalakē loa nō ho‘i ka ‘ōpū ‘a‘ole o kana mai. Ua mākaukau nō ho‘i no ka hiamoe ‘ana a kupu hou mai nā lau, kupu pū mai me kona pōloli. ‘Ano lili ihola wau i ko ia ala kūlana ‘ae‘oia a nele ‘ole ho‘i i ka ‘āpala. ‘O ka nānā ‘ole aku na‘e iā ia, ‘o ia ka pono.

A no laila, ‘ohi akula wau i ka nui o nā ‘āpala i hiki ke ‘ohi ‘ia i ia manawa, ‘oki‘oki ihola ma nā ‘āpana, a kaula‘i akula i ka lā ma luna o ka pōhaku nui. ‘O kekahi na‘e, ua ho‘okoe ‘ia ihola ma ka ‘ao‘ao no ka ‘ai waha ‘ana i loko o ia wā nō. Ua ‘ano ko‘e ihola ia po‘e ‘āpala, akā, ua nui ko‘u mahalo i ka ‘ai hou i ka ‘āpala.

A pau kēia mau hana a pau i kekahi ahiahi, noho ihola wau i ke kākau i kekahi mau lālani. Ia‘u na‘e e kākau ana, holo nui maila ka Pālona a hō‘ea mai i mua o‘u.

Ma mua na‘e o kona hō‘ea ‘ana mai i mua o ko‘u mau wāwae, hele akula i ka ihoiho una me ka palu ‘ana mai i kona lihi, a laila, ‘iliki akula iā Weliweli e like me kona ‘ano ‘imi hana mau iā ia.

"E ka Pālona Mukuela," wahi a‘u i ‘ōlelo aku ai. "Ke kokoke mai nei ka Helewī. Ke hana ma‘alea mai nei ‘oe?" ‘O akula wau i ke koena o ka‘u kupa honu, a, me ka nui o ko‘u nanea i nānā aku ai iā ia i ka ‘ai ho‘onu‘unu‘u ‘ana iho.

"He mau lālani:

"He naunau ka Pālona me nā niho ku‘i, a me kona ‘ano hae nō ho‘i a‘u i ‘ike ‘ole ai ma mua. He maka weli ke ‘ano, me ka pelu a‘e ho‘i o ka lehelehe no ka hō‘ike mai i ka niho ke‘oke‘o ‘o‘oi, a me he kanaka huhū lā ho‘i ka pupuku a‘e o ka lae. Inā wau e ho‘okokoke aku, inā nō e ho‘omaka maila ka nunulu ‘ana mai loko lilo mai o kona umauma, he mea ho‘i nāna wau e pale koke aku. He maka lena mai nō kēlā me he ala e ‘ī mai ana, ‘*Ē, ua ‘ike au i kou ‘ano. ‘A‘ohe o‘u hoihoi. E kū ‘oe hele pēlā.‘ Nani ho‘i ka hae o kahi mukuela wiwo ‘ole ‘u‘uku. ‘A‘ohe ‘alo aku o kona maka. Kohu kanaka lā kona maka lena ke nānā aku. He mea nō ho‘i ia e ‘ōkakala mai ai ka ‘ili."

A pau ka pā‘ina, ha‘alele akula ka Pālona. ‘O Weliweli, ka mea ho‘i i pili ke kua me ke alo i ka ua mea he maka‘u, ua ‘alu maila ke kino i ka mao ‘ana a‘e o ka weli. Iā ia nō e ho‘oweuweu ana i ka hulu, mea akula wau, "Nānā, ua loa‘a kā ia ala kiliki me ka lapu ‘ole ‘ia mai." I ia manawa nō a‘u e ‘ōlelo ana pēlā, kau maila kekahi mana‘o. Lālau koke akula wau i ka‘u pou ‘alemanaka a helu a‘ela 28, 29, 30, 31.

"‘Eā, e Weliweli, ua maopopo i kahi mukuela. ‘O ka Helewī nō ia. E hana paha kāua i pā‘ina Helewī."

Ho‘āhu a‘ela wau a kū ka paila o nā hua i ho‘onahā ‘ia a ahuwale ka ‘i‘o, a pēlā aku nō me ka lāpaki uahi a me ka ‘ōpae nō ho‘i. A eia kekahi, ua ki‘i akula wau a he mau ‘āpala mai ke kumulā‘au ho‘āhu mai no ka pā‘ina. I mea kēia mau paila mea‘ai e kono aku ai i nā kiulela, nā ‘alopeka, nā lākuna nā ‘opakuma, a me nā manu nō ho‘i kekahi nāna e noho ana ma ia wahi a puni, e hele mai i ka pā‘ina.

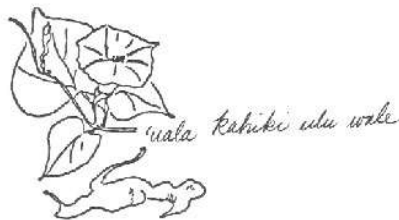
Eia na‘e ka mea ‘āpiki, ke nāki‘i ‘ia mai ‘o Weliweli ma kona ‘ōkumu lā‘au, maka‘u kekahi po‘e holoholona a manu paha, ‘o kā lākou wale nō o ka ho‘okokoke ‘ana mai, no ka leo kekē wale mai nō i kahi manu nāna lākou e ho‘oweliweli nei. No laila, ho‘i akula māua me ua manu nei i loko o ka pūhā, kahi e kakali ai.

‘A‘ohe wahi mea hou a ‘ike ‘ia mai i ia pō. A laila, ho‘omaopopo ihola nō wau, ‘a‘ole hikiwawe ke ku‘i ‘ana o ka lono a laha loa aku mai ia kupa a i ia kupa aku o ia ‘āina a puni. Eia na‘e, he laha nō i ka wā kūpono. Ma nā lā ma mua aku o ka pā‘ina, ‘a‘ohe o‘u waiho wale i ka‘u mea‘ai ma waho o nā ke‘ena kumulā‘au, ma hope e loa‘a mai kahi o ko‘u kumulā‘au ho‘āhu i nā holoholona. Ua ‘ike ‘ia nō na‘e, a ‘oiai ua nui ko‘u minamina i ka‘u mau mea‘ai i ho‘āhu ai, no laila, ua ‘oloka‘a akula i kahi pōhaku nui i mua o ka waha o ua pūhā ho‘āhu nei i ‘ole e lilo nā waiwai o loko i ka ‘aihue ‘ia. Ua li‘uli‘u ko māua kakali ‘ana ma laila, a i ka hopena, kau maila ka mahina a kipa maila ‘o Niolopua.

I ka wana‘ao ‘ana a‘e, kāpae ‘ia akula ko‘u mana‘o pā‘ina, ‘a‘ole na‘e i kāpae pū ‘ia me nā mea‘ai. Waiho ‘ia nō na‘e ma laila. A ‘oiai he lā mālie ‘ōlinolino, hele akula māua i ke ki‘i i ‘ili lāpaki no ka hana ‘ana a pa‘a ko‘u pale ma‘i.

Ua pā‘ina ihola ko māua awakea ma ka‘e o ua kahawai lā — he kio nahaweke kū a me ka ‘uala kahiki ulu wale. ‘A‘ole māua i hō‘ea hou aku i kauhale a hiki i ka mōlehulehu ‘ana iho, a no ka mea, ua loa‘a mai ka laiki ulu wale ma kahi ‘ūke‘e o ke kahawai. ‘A‘ole na‘e i lawa ka nui e piha ai ka lima.

Ma ka hale i ia ahiahi, ua maluhia nā mea a pau. ‘A‘ohe wahi mea hou, koe ka lilo ‘ana aku o kekahi mau hua. A ua lilo nō paha i nā kiulela. Lāwalu ihola wau i ka i‘a a ‘ai pū ihola me ka laiki ulu wale, he mea a‘u i minamina ai no ka ‘u‘uku wale o ka mea i loa‘a, a no ia mea i ‘ai pākiko ai. He keu nō a ka ‘ono! A i ko‘u wā i huli aku ai i ke kahi ‘ana i nā ‘ili lāpaki i loa‘a mai i ia lā, i ia manawa, ‘ō‘ili maila ko‘u hoa noho, ‘o ka ponī, a komo maila ma ko‘u kahua ho‘omoana me ka hele pololei aku i kahi o ka lāpaki uahi. ‘O ka ‘ai ihola nō ia. Ua kākau wau i kēia mau lālani no ka Helewī:

"Aia ka mahina e kau maila ma luna o ke kumu ‘ōlapa haole. Ua like kona nui me ko ka pū pala‘ai, a pēlā nō ho‘i kona ‘ano ‘ili ‘alani. A ‘oiai he ‘olu‘olu ke aheahe a ka makani i ia manawa, he kohu ‘ōpu‘u kukui uila ua mahina lā ke nānā aku. Eia nō wau ma loko a‘e o ka puka o ko‘u lumi, ke ‘ā mai nei ke kukui una, a ‘o kāna mā‘ama‘ama mai, ‘o ia nō ka mea e hiki ai ia‘u ke kākau i kēia nei.

"Aia lā kekahi mea e ‘oni ana ma ‘ō aku o ka lua o ke kumu hemalaka mai ko‘u kumu aku. Ke maka‘ala aku nei ‘o Weliweli, a me he mea lā ua ‘ike aku he mau mea hou ko nā wahi a puni ‘o laila. Kainō a ua hala pū ka Helewī me ka hala ‘ana o ke kulu aumoe o ka pō nei. Eia kā, ‘akahi nō a ho‘omaka iho nei. Pēlā nō ko‘u mana‘o. Ke ulu wale nei nō paha ko‘u no‘ono‘o, ‘a‘ole paha, pehea lā?

"Auē nō ho‘i ē ka pili mau o nā ‘ēheu o kahi manu a pa‘a i ke kino. ‘O ia nō ‘oe ‘o ka mea i kau ‘i‘o maila kona weli. He aha kā ho‘i kāna e ‘ike nei?

"Eia a‘e kahi lākuna ‘o Kēsi K. Limahue. Ua ‘ono nō paha i ka ‘i‘o kia.

"‘A‘ole na‘e ‘o ia i hiki aku ma laila, a lohe ‘ia maila ka nunulu kekē niho ‘ana mai o kekahi lākuna nui a‘u i ‘ike ‘ole ai ma mua. A laila, kā‘alo a‘ela ua lākuna nui nei i mua o Kēsi me ka nunulu pū a me ka ho‘onanā ‘ana mai. Kū ihola ‘o Kēsi ma laila, ‘a‘ohe wahi mea a ‘oni iki mai — ua kau ka weli. Hō‘ae akula nō ho‘i kēia na kahi lākuna nui e ‘ai mua. Inā he wahi ‘oni lihi mai a nā maka o ia nei, inā nō e niho kekē mai nō ua lākuna nui lā."

Ua kau mai nei nā ‘ēheu o ka pō‘ele‘ele. Ua pōwehiwehi nā mea a pau, a he pāwao wale nō ka ‘ike. A na ka pa‘ē honua ‘ana mai o kekahi ‘alalī ‘e‘ehia ‘ana mai hope mai o ka pōhaku nui i kūkala mai no ke kokoke ‘ana mai o ka ‘alopeka ‘ula o ke kula mau‘u, kahi i noho ai. I ia manawa iho nō a‘u i lohe ai, ‘o ka ‘ōkakala koke maila nō ia o ka ‘ili. I nānā aku ka hana, aia lā ‘o ia ala ma ‘ō aku o ke kumulā‘au ho‘āhu e peki hele ‘ana ma ‘ō a ma ‘ane‘i me ka nihi loa o ka wāwae i ka hele. Eia aku nō a eia mai, he ‘alalī mai nō me he ke‘u ‘ana lā a ka pueo. A kākau hou ihola wau.

"He ili aku nō ke aka o ka‘u kukui una ma ‘ō a ma ‘ane‘i me he ahi lā e lapa ana. Ua hiki mai nei ma kahi o nā hua pīki, he wahi holoholona ‘u‘uku ‘āhinahina. ‘A‘ole hiki ia‘u ke ‘ike pono i ke ‘ano aha lā ona — ‘ā, ‘akahi nō a akāka mai nei. Eia kā, ‘o ke kiulela lele. ‘Ano pū‘iwa ihola au i ka ‘ike aku iā ia. ‘Akahi nō wau a ‘ike i ia ‘ano ma ‘ane‘i nei. Eia na‘e, he mea ma‘amau ia‘u ka hiamoe koke i ka pō, ‘a‘ohe o‘u hia‘ā a hala ka pili ahiahi, a no laila paha ke kumu i ‘ike ‘ole ai ma mua."

I ka wā i pō‘ele‘ele loa ai, a hiki ‘ole ai ho‘i ke ‘ike iki, ho‘ā ihola wau i ke ahi me ka mana‘o ‘a‘ole e pau koke ka pā‘ina. Ua mau nō; a i ko‘u nānā ‘ana aku i ia mau mea a li‘uli‘u, ho‘omaopopo ihola wau i ke kūlana alahula o ko‘u wahi ho‘omoana i kēia po‘e holoholona a pau a‘u e ‘ike nei. I ia manawa a‘u e no‘ono‘o ana, pinana maila kahi ‘iole wāwae ke‘oke‘o ma luna o ka‘u ahu wahie me he mea lā ‘o ia ala ka mea nona ia ‘āhua.

I ka wā i emi mai ai ke ahi a lilo ho‘i he nānahu wale nō koe, ho‘opio ihola wau i ke kukui a ‘o ka pili mai nō ia o nā lihilihi o ‘Āwihikalani. Akā i ka hala ‘ana o ka pili o ke aumoe, puoho maila ko‘u hiamoe, ua ho‘āla ‘ia mai ho‘i e ka pua‘i ‘ana mai o kekahi leo ‘alalī. Ala a‘ela a nānā aku i ka ululā‘au e ho‘omā‘ama‘ama ‘ia nei e ka pā kōnane a ka mahina. I nānā mai ka hana o ia po‘e malihini nānā e ka‘uka‘u mai nei, a ‘ike mai i ia ‘oni iki ‘ana a‘e o‘u, ‘o ka nāholoholo koke akula nō ia ma ka nāhelehele me ke ‘ano hilahila. ‘O kekahi o lākou, ua ‘ano wīwī lō‘ihi ‘o ia, he mukuela wāwae pepewa nō paha ‘o ia. ‘A‘ole i li‘uli‘u, ala pono mai ana au, a i ia manawa, ho‘omaopopo ihola wau ē mai hope mai o‘u ua ‘alalī ‘ana lā e pa‘ē mai nei. Kā! He mea ‘ē ko loko o ku‘u hale! Lele a‘ela wau me ka ‘uā ‘ana aku. Ma ia hope koke iho, holo na‘aupō mai ana ‘elua lākuna a kā‘alo a‘ela i mua o ko‘u mau wāwae. Lālau akula wau e ki‘i i ka‘u kukui. Ia‘u na‘e e lālau aku ana, he‘e a‘ela ka wāwae ma luna o nā hua he nui hewahewa o nā ‘ano like ‘ole, a walawala pahū ihola. A laila, i ka ho‘ā hou ‘ana i ke kukui, a i nānā aku ka hana, auē kā ho‘i ē ka mōkākī lua ‘ole o ku‘u ke‘ena kumulā‘au. Ua ho‘opalalē ‘ia mai nei e o‘u po‘e malihini. Ua loa‘a maila ko‘u ke‘ena ho‘āhu i pihaku‘i i nā ‘ēkona a me nā hua pīki, a ua lūlū ‘ia ma ‘ō a ma ‘ane‘i o ku‘u moe a me ka papahēle. Ua lilo mai nei ka pā‘ina i haunaele nui.

Ua hō‘auhe‘e akula au i ua po‘e lākuna nei a ‘elua a hala mai ka mā‘ama‘ama. Ma laila wau i ‘ōkupe a‘e ai ma luna o kekahi holoholona, a i ia manawa koke ihola nō, pā pono maila au i ke kīkī ‘ia mai i kekahi wai ehu kikikiki i ka ‘ili. Auē nō ho‘i, ‘o ka ponī kā! Ua pulupē ‘i‘o nō wau. ‘A‘ohe lihi launa o ke pilo māhanahana. Ma hope mai, a he wā lō‘ihi nō ho‘i ia, i maopopo iā ‘oe, e ma‘a li‘ili‘i mai ana nō wau i ia hohono a me ia kūlana hou nō ho‘i o‘u, he ha‘aha‘a. I ia manawa, ‘ike akula wau i nā lākuna e lapa ana ma kahi o ka‘u lua ahi. Ua huli ‘oko‘a mai lāua a holo nui mai i mua o‘u a hala aku i hope. Mai ka lani mai nō a ka honua, a me ko‘u kūnānā wale ‘ana aku, komo hou aku nō lāua ma loko o ku‘u wahi ke‘ena kumulā‘au.

Ua ‘ō‘ili maila kekahi ‘ōpe‘ape‘a a lele pipi‘o a‘ela a puni ka‘u kukui. A mana‘o ihola wau, eia kā nā ‘e‘epa pau‘aka e kolohe mai nei, ‘oiai ‘o ka Helewī nō kēia. Hāli‘ali‘a wale a‘ela wau i nā Helewī ma Nū Ioka, a me nā kini ‘ōpala he nui wale a mākou kamali‘i i kula‘i ai. Ia‘u e ho‘omana‘o a‘e nei, he hana le‘ale‘a nō ia, eia na‘e, he mea kohu ‘ole wale ke no‘ono‘o a‘e.

‘Oiai ‘o wau kai kono mai i kēia po‘e malihini, na‘u nō ia kuleana kipaku aku iā lākou. No ka mea, ‘a‘ohe hale piha mau i ka hoihoi; he hā‘awi mai a lawe aku nō. ‘O kēia po‘e lākuna na‘e a ‘elua, ua pōina mai nei ke kuleana hana pono a ka malihini. Eia nō lāua e ho‘opalalē nei i nā mea‘ai a pau, ‘o ia ho‘i, ‘o ka hua pīki ‘oe, nā hakina i‘a ‘oe, a me ka ‘i‘o kia nō ho‘i kekahi. Ua pu‘u mai nei ka nuku, a no laila, ua lilo ka‘u mau lako mea‘ai i ho‘oikaika ai i ka ho‘āhu mai no ka ho‘oilo i mau meapā‘ani wale nō e le‘ale‘a ai lākou.

Ua ho‘ohū aku wau iā lāua mai loko aku o ku‘u kumulā‘au a nīki‘i ihola i ke pani puka a pa‘a. A ia‘u nō e mana‘o ana e ‘ai nō i ke kalo ua mo‘a, i ia manawa nō, pi‘i maila ka manene i ka mana‘o ‘ana iho aia kekahi mea e kiu mai ana ia‘u. Huli akula a nānā i ka ‘ao‘ao hema. Aia lā, ma ka pā kōnane ‘ana mai a ka mahina, e noho ana kahi ‘alopeka ‘ula me nā pepeiao e kukū a‘e ana i luna o ke po‘o. E mino‘aka mai ana nō kēlā, ke ‘ole au kuhihewa. ‘Uā akula au, "Mai ‘aka‘aka mai ‘oe!" a ‘o kona mio akula nō ia a nalowale me he hainakā lā a ka mea ho‘okalakupua.

Ua ho‘āla ‘ia maila ‘o Weliweli e ka nui o ke pi‘oloke ‘ana. ‘Ūpa‘ipa‘i ana kēlā ma ka pō‘ele‘ele o loko o ke kumulā‘au. Ua ho‘ō aku au i ko‘u lima ma waena o ke pani puka a me ke kumulā‘au no ka hamohamo ho‘omālielie aku iā ia. ‘O ka ikaika loa na‘e o ko ia ala ‘ūpiki ‘ana mai i ku‘u wahi lima i ia manawa, ‘alalī a‘ela wau i ka nui o ka ‘eha‘eha. I ka lohe ‘ana mai i ia ‘alalī ‘ana a‘u, kuemi akula ua mau malihini lā a i waho o ka palena o ko‘u kahua ho‘omoana.

Me ke kū ‘ana o ke pilo i ka māhanahana, me ke koko nui mai o ko‘u lima, a me ka lilo ‘ana nō ho‘i o ka hapalua o ka‘u mau lako mea‘ai i ka ‘aihue ‘ia, ‘o ka‘u wale nō e hana ai, ‘o ke kau aku i kekahi ‘āpana wahie ma luna o ke ahi. ‘A‘ole i li‘uli‘u, pāhola ana nā kukuna o ka mālamalama i luna o ka lani pō. I ia manawa nō, ‘uā ‘oko‘a a‘ela wau. Kuemi hou akula kahi ponī, a ‘o ua mau wahi lākuna lā, ua kīau akula a huli ho‘i mai. Nunulu akula au. Ho‘i akula nō lāua ma ka‘e o ka pō‘ele‘ele a haka pono maila. ‘O ka‘u ha‘awina o ia pō i a‘o ‘ia mai e kahi lākuna niho kekē lā, ‘o ia ho‘i, ma waena o nā kama‘āina o ka ululā‘au, na ka ikaika, nāna nō ka pono. A ‘oiai ‘o wau nō ka mea o laila i ‘oi a‘e ka nui, ua hō‘ike akula wau iā lākou i ‘ole e poina. Nunulu akula wau me ke kūō, a me ka hīhī, a me ka hohō nō ho‘i. A ‘o ka mea kupanaha, ua maopopo iā lākou, a ua ‘āhē ihola me ke kuemi aku i hope. Ua huli mai kekahi e nānā me ka maka weli i kū nō a ka mea ‘ena‘ena. Pi‘i nō ka manene. ‘Okakala maila ka ‘ili. A ua ho‘omaopopo ihola wau ē ‘akahī nō a ‘alo‘alo ‘ia ka pō Helewī maoli. I ia manawa, hika‘a a‘ela wau ‘oiai ka ‘ōpe‘ape‘a hope loa o ia kau e ‘ūpa‘ipa‘i aku ana i loko o ke kōnane mahina. ‘O ko‘u kolo koke akula nō ia a i loko o ku‘u ke‘ena moe. Nāki‘i a‘ela wau i ke pani ‘ili kia a pa‘a ka puka. ‘O ia wale nō nā mea a‘u i kākau ai no ka Helewī. ‘A‘ohe mea hou aku.

Hahai ‘Ia Ka Mea Hahai

He ha‘awina ko kēlā pā‘ina. ‘O ia ho‘i kēia: Mai hānai aku i nā holoholona ‘āhiu! Ua ‘ohi akula wau a ho‘āhu hou mai i nā walanuka a me nā hua hikoī e waiho mōkākī ana ma ia wahi a puni, a i ka nānā ‘ana aku, ua hau‘oli nō wau i ka ‘ike aku ‘a‘ole i nui loa ka pohō e like me ka‘u i kuhi mua ai i ka nānā aku i ia waiho mōkākī ‘ana. Ua ola nō ho‘i kahi keiki, ‘o wau.

I kekahi lā i loko o nā lā mua o Nowemapa, ua puoho maila ko‘u hiamoe i kekahi kakahiaka nui, i ka pohā mai a ka pū laipela. Ua ho‘omaka mai nei kā ke kau hahai holoholona! Ua ‘ane‘ane poina loa ihola ia‘u he loa‘a ia mea he kau hahai holoholona. Auē nō kā ho‘i, he hana nui maoli ana nō ka ‘alo ‘ana i ka lehulehu mea hahai. Aia ana nō lākou ma hope o kēlā me kēia kumulā‘au, a ma luna o kēlā me kēia pu‘u, a ma lalo nō ho‘i o kēlā me kēia awāwa. E kī ana nō lākou i kēlā me kēia mea nāna e ‘oni iki wale a‘e, a eia nō kā kahi keiki ua komo i ka lolewāwae ‘ili kia a me ke kueka i hele mai nei a maku‘e i ka lepo. He kohu kia lā nō paha ke nānā aku.

Ua ho‘oholo ihola wau e pe‘e aku a hala ka lā mua o ke kau hahai holoholona, a pēia nō me nā holoholona kekahi. ‘Oiai wau e pe‘e ana, kalakalai ihola i ‘ō a humuhumu akula a pa‘a ka‘u pale ma‘i ‘ili lāpaki e komo ai i loko o ka ho‘oilo. Eia kekahi, ua nui nā walanuka a‘u i hō‘oā aku ai i loko o ia wā.

I ka lua o ka lā o ke kau hahai holoholona, kīko‘o akula wau i ko‘u po‘o ma waho o ka puka a nānā i ko‘u pā hale. Ua mōkākī i ka‘u ‘ike. A ‘o ke ‘ano o ia mōkākī, kohu mea lā na kekahi

kanaka nō ia i ho‘opalalē mai. No laila, ho‘oma‘ema‘e akula wau a ‘ike hou ‘ia mai kona ‘ano ma‘amau he honua ululā‘au.

I ke kolu o ka lā o ke kau hahai holoholona, ho‘omoana maila kekahi po‘e kōnaka ma kahi kokoke i ka ‘oawa. Ua ho‘ā‘o au e ānehe aku ma ‘ō aku o ke kuahiwi no kahi o ke kahawai o ke kūkulu ‘ākau, akā, i hō‘ea aku ka hana ma kēlā ‘ao‘ao, ‘ike akula wau i kekahi hui kanaka ma laila, kahi i ho‘omoana mai nei, a no laila, huli ho‘i akula wau i ko‘u kumulā‘au.

A i ka hala ‘ana o ho‘okahi pule, nāwaliwali māua ‘o Weliweli i ka lawa ‘ole o ka ho‘oikaika kino ‘ana. Eia ho‘i, e lohe mau ‘ia ana nō nā pohā ‘ana lā a ka pū a puni ua kuahiwi lā. Ua ho‘oholo ihola au e kipa aku iā Mike Wili ma ka hale waihona puke, akā, ho‘okahi hola ma ia hope mai, kākau ana wau i kēia mau lālani:

"I ia wā koke iho nō a‘u i hiki aku ai ma ka‘e o ka ulu hemalaka, pohā a‘ela kekahi pū ma kahi kokoke loa i ko‘u ku‘eku‘elima. I lohe aku ka hana, ‘o ka lele koke a‘ela nō ia o kahi Weliweli, ‘oiiai, ‘a‘ole i pa‘a ko ia ala mau kalapu wāwae i ko‘u lima i ia manawa. Pinana a‘ela wau i kekahi kumulā‘au. A i ‘alawa iho ka hana, aia nō kekahi mea hahai holoholona ma kahi kokoke loa i ko‘u wahi i kū a‘e nei. ‘E‘ole ke kau nui o ko ia ala mana‘o i kāna kia e haka aku ana, inā paha ua nahu ‘ia mai wau e ia. Ua hiki a‘ela wau ma ke ēulu o ia kumulā‘au me ka ‘ike ‘ole ‘ia mai. Hākilo akula wau i ia wahi a puni i ‘ike wau iā Weliweli. ‘A‘ohe na‘e he wahi mea a ‘ike ‘ia. Ua ulu a‘ela ke ake e hōkio aku, eia na‘e, ‘a‘ole paha e pono. Ho‘omanawanui ihola wau ma laila me ka lana pū o ka mana‘o ua ho‘i akula ua wahi manu lā a‘u i kauhale o māua.

"Nānā akula wau ‘oiiai ua kanaka lā e hahai ana i kāna luapo‘i. Aia nō na‘e kahi kia ke holo ala. Mai kahi a‘u e kau nei o luna o ke kumulā‘au, ua hiki nō ke ‘ike ahuwale ‘ia ua kia lā e holo ana no ko Kalipalī kahua hale kahiko. Pinana hou a‘ela wau a nānā akula. Ia‘u e nānā aku ana, lele honua a‘ela ua kia lā a e‘e ana i ka pā pōhaku, a komo akula i ka hale ko‘eko‘e o ka pō.

"Ua mana‘o wau e noho pa‘a ma luna o ia kumulā‘au a pau kahi kia i ka pākā hapahā ‘ia e ke kanaka, a me ke kaulakō ‘ia akula ho‘i i ke alanui. Aia lā na‘e kahi kanaka ua hūhewa a‘ela, a ‘a‘ole nō paha e loa‘a ana ke kia iā ia, ‘oiiai aia nō ia ma loko o kekahi ōpū kupukupu nui, kahi i hā‘ule ai.

"I ia manawa, pīhoihoi ihola wau i ka no‘ono‘o ‘ana no ko‘u lakeke ‘ili kia hou e moe ana ma ua ōpū kupukupu lā, a me kahi mea hahai lā e huli ana iā ia. Pani ihola wau i ko‘u mau maka, a me ko‘u mana no‘ono‘o i ho‘ā‘o ai e ho‘olalau aku iā ia e hūhewa aku ma ka ‘ao‘ao hema.

"A ‘oiiai wau e no‘ono‘o ana pēlā, lele maila ‘o Weliweli a kau ma luna o kekahi kumu mēpala ‘ōpiopio ma kahi ka‘awale mai ke kia aku. I kona ‘ike ‘ana aku i ke kanaka, ‘alalī nui maila. Nānā koke akula ua kanaka nei iā ia, a he aha lā kona mana‘o no ia manu, koe aku ia i ka mea ‘ike, ‘o kona huli maila nō na‘e ia me ka ne‘e mai i ona lā. Ua ‘ūpa‘ipa‘i a‘ela nā ‘ēheu o kahi Weliweli, ‘o ka lele a‘ela nō ia a hiki a‘e i luna lilo o ka lewa. Ua ulu hou maila ka ‘i‘ini e hōkiokio aku, eia na‘e, e hopohopo ana wau o loa‘a mai kahi keiki ‘o wau a lilo paha ka‘u kia, a i ‘ole ia, e pilikia paha auane‘i ‘o Weliweli.

"Oī noho pa‘a wau i loko o ke kumulā‘au a hala he hapalua hola. I ia manawa, kāhea mai ana nā hoa o ua ka‘aka lā, a hā‘awi pio kona huli ‘ana i ke kia. I ia kāhea ‘ana mai, ho‘i akula kēlā no lalo o ke awāwa, a ‘o wau, ua iho aku nō a hō‘ea hou ana i lalo o ka honua pa‘a.

"Aia ma loko o nā kupukupu, e waiho wale ana kekahi kia kāne. Ua uhi akahēle aku wau iā ia i nā pōhaku o ia pā pōhaku a me nā kupukupu kekahi, a laila, ‘eu akula no kauhale. A ‘oiai wau e ho‘i ana, hōkiokio pū a‘ela. ‘A‘ole nō i li‘uli‘u, lele mai ana ua ‘o Weliweli mai luna mai o ko‘u kumulā‘au hemalaka pono‘ī nō. Ki‘i akula wau i ‘āpana ‘ili pūkowi i mea e kākau ai i ia manawa nō, i nā mea a pau o ia lā i ‘ike ‘ia mai, a i mea ho‘i e ‘u‘umi iho ai i ke ake e hele i ia manawa ‘ānō e ki‘i i ke kia.

"Aia nō a pō‘ele‘ele mai, a laila nō māua e hele ai e ki‘i i kā māua ‘aina ahiahi, a me ko‘u lakeke hou nō ho‘i. Ke mana‘o nei wau ‘a‘ole ana wau e nele i ka ‘i‘o a ‘ili ‘ole paha o ke kia, ‘oiai he loa‘a nō paha kekahi po‘e kia i kī ‘ia me ka loa‘a ‘ole aku na‘e i ka mea nana ia i ki."

I ka pō‘ele‘ele ‘ana iho, ki‘i akula wau i ua kia lā, a ua pololei nō ka‘u i kuhi mua ai, ‘o ia ho‘i, ‘a‘ole i hala ke kau hahai holoholona, a loa‘a mai ‘elua kia hou aku ma ia ‘ano like nō. Ua hala koke nō ho‘i ia kau, ‘oiai, ma hope o ka loa‘a ‘ana mai o ia kia mua, ua hele a pa‘ahana loa wau i ke kahi ‘ana a me ka ho‘omākaukau ‘ana i kona ‘ili. I ia mau lā, he mau lā maika‘i nō, ‘a‘ohe ho‘ohalahala ‘ana a ka ua Nāulu, koe wale nō ka hiki ‘ole ia‘u ke ho‘ā i ke ahi no ke kō‘ala ‘ana i ka ‘i‘o. Ua maka‘u wau o ‘ike ‘ia mai auane‘i ka uahi. A no laila, ‘ai wale ihola nō wau ma ka ‘i‘o uahi, ‘ai pū nō me nā ‘i‘o hua a me ia mea he pī‘ai Haukona nō ho‘i. ‘O ka pī‘ai Haukona, ua ‘ano like kona ‘ai ‘ana me ko ka ‘āpala, ‘oiai nō na‘e, ua hapa mai ka nui, a pēlā nō ho‘i me ka momona. Eia kekahi, he ‘ano‘ano nui ko loko. ‘A‘ole e hala ke kumu pī‘ai Haukona i kāu ‘ike, a no ka mea, he loa‘a nō nā kukū nui ‘o‘oi a ‘ula‘ula hinuhinu nō ho‘i.

I ka hala pākahi ‘ana o nā lā, emi li‘ili‘i mai ana ka pohā ‘ana a nā pū, ‘oiai nā mea hahai e ha‘alele li‘ili‘i ana i nā kuahiwi a ho‘i ana no kauhale. I ke kākā‘ikahi ‘ana māi o ia po‘e, ua hiki iā māua ‘o Weliweli ke ‘auana hele aku mā ‘ō a ma ‘ane‘i me ke kolohe ‘ole ‘ia mai.

Ua emi mai nei ke anawela a lawa ke anu o ke ea e mālama ‘ia ai ka pono o ka ‘i‘o kia me ka ho‘ouahi ‘ole ‘ia. A no laila, ‘a‘ole au i ho‘ouahi aku i ua mau kia lā ‘elua e koe nei. A ma kahi o ka ‘elua pule ma ia manawa mai a‘u i pū‘iwa ai i ia pohā mua ‘ana a ka pū, ‘oki akula wau i ‘āpana ‘i‘o nui, ho‘ā ihola i ke ahi, a i lawa nō a ‘ena‘ena mai ana nā momoku ahi, ‘o ka mo‘a le‘a ia. Ua ho‘ū ihola wau i kekahi mau melehune pōpōehu i ho‘omalo‘o ‘ē ‘ia ma mua, a i ka wā i nui ma‘ū mai ai, palai akula me nā ‘aka‘akai ulu wale a me nā kāloke kanali‘i nō ho‘i kekahi. Ua ‘ai ho‘onu‘unu‘u ihola nō a ‘ōpū ali‘i mai wau i kau mea o ka mā‘ona. Kākau ihola wau i kēia mau lālani ma lalo nei:

"Nowemapa 26

"Aia nō he wahi māhele waiwai o ka mea hahai holoholona, inā ho‘i e maopopo iā ‘oe nā mea e hana ai. E hahai aku nō ‘oe iā lākou me ka nihi ho‘i o ka hele i ‘ole e ‘ike ‘ia mai. A ma luna o nā kumulā‘au kahi e noho ai ‘oiai e hana ana pēlā, a no ka mea, ‘a‘ohe wahi hika‘a a‘e o ka mea

hahai holoholona. He nānā wale aku nō na‘e i ka ‘ākau, i ka hema a i mua ona, a laila, i lalo o ka honua. A no laila, inā e noho ‘oe ma luna o nā lālā kumulā‘au, hiki iā ‘oe ke ‘ike aku i kā lākou mea e kī ana a me kahi o ia mea e hā‘ule ai, a inā ‘oe ma ka laki, e hiki ‘ē aku nō paha ma laila ma mua o ka mea hahai, a hūnā iho nō ho‘i i kahi luapo‘i ua make. Pēlā i loa‘a mai ai ke kolu o ka‘u mau kia."

Ua pilikia wau i ka ho‘olu‘u ‘ana i kēia mau ‘ili, a ma muli ho‘i o ka pa‘ahau mau ‘ia i ka pō o ka wai o loko o ka ‘ōkumu ‘oka. Ke hele nei nō ho‘i a hu‘ihu‘i maoli nō kauwahi o ia kua‘āina. Hā‘ule ihola wau i ke komo i ko‘u pale ma‘i hulu lāpaki i loko o nā kakahiaka. ‘Oia mau nō na‘e ka wela o ia mau awakea, a no laila, hemo ia mea ‘oi awakea. I lawa nō a ahiahi hou mai, komo hou aku nō. A pēlā nō ka‘u i hana ai a pau ko‘u kapa i ka hana ‘ia. ‘O ia kapa na‘e, ‘a‘ohe a‘u kahi i ka huluhulu mai ka ‘ili aku, a no ka mea, pēlā ko‘u makemake. A ‘oiai ua ulu mai nei au a lō‘ihi a‘e, ua pono ka ho‘oku‘i mai i kekahi ‘āpana ‘ili i lawa ka lō‘ihi o ia kapa o‘u.

Mai loko mai o ke kolu o ka ‘ili kia i hana ‘ia ai ko‘u lakeke. ‘Oki wale ihola nō wau i huinahāloa me ka puka ma waenakonu no ke po‘o, a ho‘oku‘i maila i nā lima pololei a poholopū. Hana ‘ia nā pākeke nui ma ‘ō a ma ‘ane‘i me ka ho‘ohana ‘ia o nā koena ‘ili a pau, a me ia mau pākeke ‘elua nō ho‘i a‘u i hana ai i kēlā kau wela i ka‘ahope akula. Kohu mea lā he hapa pālule pū‘ali Lūkia, hapa ‘ēpane kamanā ke nānā aku. Eia na‘e, ua mahana a pōholoholo pono, a ua kāhiko maoli nō ho‘i i ka‘u ‘ike.

Ho‘omaka A‘ela Ka Pilikia

I ka lā iwakāluakūmūkolu o Nowemapa, kū maila au i mua o ko‘u puka e ‘a‘ahu ana mai ke po‘o a ka hi‘u i ka ‘ili kia. A na ka hulu lāpaki o lalo a‘e o ia ‘ili kia e pale nei i ko‘u ‘ili pono‘ī. He mikilima nō ho‘i ko‘u me nā kāma‘a i pale ‘ia ‘o loko e ka hulu kiulela. Hau‘oli maoli nō wau i ko‘u mau ‘a‘ahu hou.

Ua hōkio akula wau a ‘o ka lele mai ia o Weliweli a kau ana ma luna o ko‘u pu‘upu‘u lima. Nānā maila ko ia ala mau maka ‘ele‘ele palupalu me ke kiko pū mai i ko‘u lakeke.

"E Weliweli," i ‘ōlelo ai au, "'a‘ole kā kēia he mea‘ai. ‘O ko‘u lakeke hou. ‘A‘ole ‘oe e ‘ai mai." Ua piopio mālie kēlā, ho‘oweuweu a‘ela i nā hulu, a ‘alawa akula i ke kula mau‘u.

"‘O ‘oe kekahi e kāhiko mai nei, e ku‘u Weliweli," wahi a‘u i ‘ōlelo ai me ka hamohamo mālie aku i nā hulu ma‘oha o kona kua. A me ka mālie loa au i hamohamo aku ai i nā hulu ‘ele‘ele ma kahi o kona maka. Kūlana hiehie maoli ke nānā aku. Ma kekahi ‘ano, ua loa‘a mai nei ko ia ala ‘a‘ahu hou kekahi, ‘oiai ua hehele‘i aku nei kona mau hulu kahiko i loko o ka hā‘ulelau, a ua ulu mai nei nā hulu hou. He u‘i mai ho‘i kau.

Ua hele aku māua i ka pūnāwai a nānā aku i loko. Ua mōakāka ko māua aka ‘oiai ‘a‘ohe poloka nāna e kuhō mai nei i ka hō‘ale‘ale ‘ana a‘e i ka wai aniani a lilo ho‘i he mau ‘ale wale nō e pipi‘o a‘e ana.

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

"E Weliweli," i ‘ī aku ai au me ka hulihuli pū o ke kino i ‘ike wau i nā ‘ao‘ao a pau. "Ke ‘ole kēia lauoho pūkalakī o‘u, he kū nō paha kāua a ka mea hiehie loa. ‘O ka ‘ako hou ‘ia nō ka pono."

‘Ako akula wau me ka maiau loa e hiki ai i kahi mea ‘o ka pahi pelu wale nō kāna ‘ūpā. A pau, mana‘o ihola i loko o‘u e aho nō e kau i ka pāpale i nalo nā oho kukū ana me he lā ua pā ‘iole.

A laila, hana wale akula wau i kekahi mea a‘u e kāhāhā wale iho ai. ‘O ia ho‘i, ua hanu akula wau i ke ea ‘olu‘olu o Nowemapa, hulihuli hou akula i ‘ike hou wau i ka hi‘ona o hope o ko‘u pa‘alole, a laila, ‘o ka iho akula nō ia ma ka ihona o ia kuahiwi. ‘A‘e akula wau i ke kahawai me ka hehi aku ma luna o nā pōhaku, a hele akula i ke alanui.

I ‘ole nō e kau mai ke kānalua, naue koke akula au no ke kūlanakauhale.

‘Oiai wau e hele ana ma ke alanui, hele pū me ka ho‘omeamea ‘ana iho ‘o ka hale waihona puke ko‘u wahi e hele ai; kahi na‘e o ka ‘āpiki, ‘o ka Lāpule ia, a he mea maopopo, ua pa‘a ka hale

waihona puke.

Nāki‘i ihola wau iā Weliweli ma luna o kekahi ‘ōkumu lā‘au ma waho iki a‘e o ka palena kūlanakauhale. ‘A‘ohe o‘u makemake e huli mai nā maka o kama‘āina i o kahi mea hou nei o ka ‘āina. Hele pololei akula wau no ka huina alanui nui o waenakonu o ke kūlanakauhale ma ke ‘ano he kama‘āina, a me he mea lā he mea ma‘amau ia‘u ka hele ‘ana mai i nā Lāpule a pau.

I ko‘u wā i ‘ike aku ai i ka halekū‘ai lā‘au, e nui a‘e ana ka wikiwiki o ko‘u hele, a no ka mea, ua ‘ano ho‘omaopopo mai nei au i ko‘u ‘ano ‘ē a kupa ‘ole paha i ka maka o kama‘āina. Ua ‘ano kūpono ‘ole ho‘i ka lō‘ihi o ko‘u haka pono ‘ia mai.

I ko‘u wā i hiki aku ai i mua o ua halekū‘ai lā‘au lā, e holo ana nō. Poholo akula wau i loko o laila a hele pololei aku i ka hakakau makanina. Lawe a‘ela wau i kekahi puke ki‘i ho‘omāke‘aka a hā‘ule i loko o ka heluhelu.

I ia manawa nō, lohe akula wau i ka haukamumu o nā wāwae e kokoke mai ana. A ma ‘ō aku o lalo o ka puke, ‘ō‘ili maila he lolewāwae a me kekahi pa‘a kāma‘a ‘ili helei. E kani kueue ana kekahi kāma‘a. A laila, he kūlapa lele iki ‘ana a‘e o ka wāwae, a ho‘i ana no kekahi ‘ao‘ao o‘u, ‘oiai wau e noke ana i ka maka‘ala aku. He kani kueue hou mai me ia kūlapa lele iki ‘ana, a ka‘ahele ua pa‘a kāma‘a lā a puni ko‘u wahi e kū ana. A laila, pā mai i ka leo, "Auē, ‘o Kaniala Puna nō kā paha kēnā wahi keiki ē!"

I ia manawa, kū ana wau he alo a he alo me kekahi keiki o ia pae ho‘okahi nō o‘u, ‘oiai nō na‘e, he ‘ano kamali‘i mai ‘o ia ala i mua o‘u. He ‘ano like nō nā helehelena o māua koe ka nui iki a‘e o ko ia ala ihu a me nā pepeiao, a me ke ‘ano mana‘o pa‘a a kānalua ‘ole ke nānā aku. Pane akula wau, "‘Ā, he aha lā ia mea?" ‘A‘ole nō i kala ko‘u launa hope aku me kahi ‘ōpio o ko‘u pae like nō, a no laila, ‘olē‘olē a‘ela ka waha.

‘A‘ohe ‘ekemu mai a ua ‘ōpio lā. ‘O kāna na‘e, ‘o ka milimili mai i ka lima o ko‘u lakeke. "Nāu ia i naunau mai penei?" i nīnau mai ai kēlā.

Nānā akula wau i ia wahi nō āna e milimili nei, a ‘ōlelo akula i ka ‘ī‘ana aku, "‘A‘ole, ua kā i ka pōhaku. Ua naunau aku nō na‘e ma kahi o ka ‘ā‘īkala, kahi ho‘i i kō ai ka ‘ili i ke kalakala."

Ua nānā aku nō a nānā mai kekahi i kekahi. He āke nō ko‘u e ‘ōlelo aku i ia manawa, akā, ‘a‘ole wau i ‘ikē i kekahi mea kūpono e ‘ōlelo ai. Milimili hou maila kēlā i ko‘u lakeke.

"He loa‘a nō ko ko‘u kaikaina lakeke i ‘oi aku kona ‘ano maoli ke nānā aku ma mua o kēnā. He aha lā kāu o ka ‘a‘ahu ‘ana mai i kēnā?"

Nānā akula wau i ko ia nei mau lole e ‘a‘ahu nei. He lolewāwae maika‘i a ‘āhinahina o ka waiho‘olu‘u, he pālule ke‘oke‘o i hemo ka ‘ā‘īkala, a me ka lakeke ‘ili pipi nō ho‘i. Ia‘u nō e nānā ana i kēia mau mea, loa‘a hou maila ko‘u leo.

"Eā, inā wau e komo i kēnā ‘ano lole āu e komo nei, inā nō e weluwelu mai i loko o ka pule ho‘okahi wale nō."

‘A‘ole ‘o ia i pane koke mai. Ka‘ahele hou a‘ela na‘e a puni mai ‘o wau.

"Ma hea kahi āu i ‘ōlelo mai nei no laila mai nei ‘oe?"

"A‘ohe a‘u hō‘ike aku nei iā ‘oe. Eia na‘e, no kahi pāumu mai nei nō wau o uka, i ‘ike ‘oe."

"O wai lā kou inoa āu i ‘ōlelo mai nei?"

"Nāu nō wau i kapa mai nei i ko‘u inoa iā Kaniaala Puna."

"O Kaniaala Puna nō kā ho‘i?" Ka‘apuni hou maila kēlā, a laila, maka kihi maila.

"No Nū Ioka mai nei nō paha ‘oe. Ua ahuwale kou ‘āina hānau ma o kou leo lā." A puka mai kēia mau ‘ōlelo, kālele akula ua keiki lā ma ke pākaukau o nā mea ho‘onaninani maka. "Pehea, me kēnā nō paha e ‘a‘ahu nei nā ‘ōpio o Nū Ioka i kēia mau lā? A i ‘ole ia, he mea ia e hō‘ike ai i kou pū‘ulu ‘ōpio?"

"Auē, ‘a‘ohe o‘u lihi pili i nā pū‘ulu ‘ōpio," i pane aku ai au. "A pehea lā ‘oe?"

"Ma ‘ane‘i nei? Kā, he maika kā mākou le‘ale‘a." Ma hope mai, huli akula māua i ke kūkākūkā ‘ana no ka maika. A hala kekahi mau minuke, ‘alawa ihola kēlā i kāna uaki.

"Pono wau e ho‘i. ‘Ano ‘ē maoli nō ‘oe ke nānā aku, e Puna. He aha lā kāu e hana nei, he pā‘ani Kaopoe me ‘Ilikini?"

"E kipa mai i ko Kalipālī pāumu. Ma laila nō wau e hō‘ike aku ai iā ‘oe. Ke ‘imi nei au i kauwahi ‘ike no ka ho‘ouahi ‘ana i ka ‘i‘o kia. ‘O wai lā ho‘i ke hiki ke wānana i ka wā hea lā e ho‘opahū ‘ia ana kākou a pau a weluwelu mai, ka wā ho‘i e pono ai kahi ‘ike i ia māhele hana he ho‘ouahi ‘i‘o kia?"

"I mea aha lā ho‘i?" i nīnau mai ai kēlā ma ke ‘ano ho‘omaloka.

"I mea ‘ai," i pane aku ai wau me ka unuhi mai i kahi ‘āpana mai loko mai o ko‘u pākeke a me ka hō aku ma ko ia ala lima. ‘O ka hanu ihola nō ia me ka ho‘iho‘i koke mai.

"Auē kā ho‘i ē," i ke‘u mai ai kēlā, "he ‘ai nō ‘oe i kēia ‘ano?"

"‘Ae."

"Kā! He aha lā ho‘i kāu? He hana kamali‘i ma kekahi ‘ano, a he hana kū i ke kolohe maoli ma kekahi ‘ano. ‘A‘ole maopopo ka‘u mea e hana ai. ‘O ka ho‘ouna aku iā ‘oe e hele i o ko‘u kaikaina lā e pā‘ani pū ai ‘olua, a i ‘ole ia, ‘o ke kāhea aku i ka māka‘i e ki‘i mai iā ‘oe." A laila, hō‘ēheu a‘ela ko ia ala po‘ohiwi, a ‘ōlelo hou maila i kona manā‘o e ho‘i aku. A ‘oiai ‘o ia e ho‘i ana huli maila a nīnau mai, "‘O ka pāumu Kalipalī, ‘eā?"

"‘Ae. E kipa mai. ‘A‘ole ‘oe e hūhewa."

Noke akula wau i ka heluhelu makanina a hiki i ka pīhoihoi ‘ana mai o ka mea halekū‘ai i ko‘u ka‘uka‘u ‘ana mai ma laila me ke kū‘ai ‘ole aku, a laila, puka akula au i waho. Ua pau ka hapanui o kama‘āina ma ka halepule, a no laila, ‘auana a‘ela wau a puni ke kūlanakauhale, a laila, ho‘i akula i ke alanui.

Ua ‘olu‘olu ko‘u na‘au i ka ‘ike hou aku i nā kānaka. Ma ka palena o ke kūlanakauhale, puka ‘oko‘a maila kekahi keikikāne mai loko mai o kona hale me ke kāma‘a ‘ole. Aia kona makuahine ma hope mai ona e alualu mai ana. Lālau akula wau a pa‘a ka lima o ua wahi keiki nei, a hiki maila ka makuahine, ho‘iho‘i ‘ia akula. Iā lāua i hō‘ea aku ai i ka hale, huli maila ka makuahine i o‘u lā a nānā maila. Ne‘e hou akula lāua no ka puka, kū. A laila, ho‘i maila ka wahine a nānā hou maila. I ia manawa, ulu mai ana ke ‘ano ‘ē i loko o ko‘u na‘au me ka mana‘o, he ma‘ū nō ka ho‘i aku i kua‘āina, he ma‘ū nō ka noho ‘ana ma ‘ane‘i nei.

Kā‘alo akula wau i mua o ka hale o kahi wahine puni ‘ōhelo papa. Mai komo akula wau ma laila e kipa aku ai iā ia, akā, i ia manawa, ulu honua maila ka mana‘o e ho‘i aku i ko‘u home.

A hō‘ea akula ma ka‘e o ke kūlanakauhale, lālau akula iā Weliweli, ho‘ohemo ihola i ke kaula ‘ili, a hi‘i mai me ka hamohamo i nā hulu nolunolu o kona umauma. A laila, ‘ōlelo akula wau, ‘ī akula, "E Weliweli, ua loa‘a mai nei ko‘u hoaaloha hou i kēia lā. Pehea lā, ‘o ia nō paha ka mea a ko‘u no‘ono‘o e kau nui ana i loko o kēlā mau lā i hala aku nei?" ‘O ka hāwanawana wale maila nō ia o ua manu lā, a me he lā no ka hāwanawana wale mai nō.

Ua kaumaha ihola wau ‘oiai māua e ho‘i ana me Weliweli no kauhale ma o ka ululā‘au. Ma kekahi ‘ano na‘e, ua hau‘oli nō ia launa aku nei me Mika Maika, me ua keiki lā ma ka halekū‘ai puke. ‘A‘ole wau i nīnau aku i kona inoa, a no laila wau i kapa aku ai i ia inoa, iā Mika Maika. He aloha nō ko‘u nona i loko nō o ko māua hakakā ‘ole. ‘A‘ohe o‘u hoapili a‘u i hakakā ‘ole ai me ia. ‘O ia nō ka mea ma‘amau, ‘o ia ho‘i ka hakakā mua, a i ka wā i pau ai ka ‘eha, lilo he mau hoapili.

Ua hele a pōuliuli ka lewa o ia ‘auinalā. Ua hāmau mai nei nā nūhata nāna e hana kuli ana ma nā wahi a puni nā kumulā‘au. Ua nalowale ‘ē nā kikakī ma mua. Kūhea ho‘okahi maila kekahi ‘alalā mai ka‘e mai o ke alanui. ‘A‘ohe nēnē a ka ‘ūhini. ‘A‘ohe wahi kani mai a nā manu. ‘A‘ohe manu ‘ou, ‘a‘ohe ‘oliō, ‘a‘ohe wileo, ‘a‘ohe lopine nō ho‘i.

"E Weliweli ē. ‘O ka ho‘oilo mai nei nō ia. ‘O ka ho‘oilo, a eia kā wau ua pōina kekahi mea nui

— ‘o ka ho‘āhu ‘ana nō ho‘i i ka wahie." ‘O ka hūpō loa o ka hana ‘ole ‘ana i ia mea nui, ua lilo ‘o Mika Maika he mea pōina wale. Holokikī akula wau ma ke awāwa no ko‘u kuahiwi me kahi Weliweli e ‘ūpa‘ipa‘i ana ma luna o ko‘u lima, i pa‘a ai ho‘i kona kūlana kauālewa. A ia‘u e hehi ana ma nā pōhaku e hiki aku ai i ke alahahele kuahiwi ma ‘ō aku o ke kahawai, ‘ōlelo akula wau i ua wahi manu lā, "Auē nō ho‘i, ‘a‘ole paha wau e ‘ike i kekahi kau kupulau hou mai, inā me ia hemahema loa ke ‘ano o ka‘u hana."

Ho‘ahu Au I Ka Wahie A Ho‘okipa Mai I Ka Ho‘oilo

E ku‘u makamaka heluhelu, ua ‘ane hiki aku kāua ma ia māhele o ka mo‘olelo i hō‘ike mua ‘ia ma luna a‘ela no ua ‘ino hau weliweli lā nāna wau i ho‘opa‘a aku i loko o ko‘u kumulā‘au. I kekahi lā a‘e, ma hope mai ho‘i o ia lā a‘u i ho‘omaopopo ai i ia mea nui i pōina ia‘u, he ho‘āhu wahie, ala a‘ela wau i ke kakahiaka nui. Ua ‘ano maha a‘ela ko‘u na‘au i ka lohe aku i ke kani a nā nūhata a me nā kikakī, a me he lā ia e hō‘ike mai ana ua lawa nō ko‘u manawa e ‘oki‘oki wahie ai. Ua ‘eleu lākou a pa‘a i ka hana, a kohu mea lā ‘a‘ohe o lākou hopohopo i ka ‘ino e hiki mai ana. Ua kau a‘ela wau i ke ko‘i lipi ma luna o ka po‘ohiwi a puka akula i waho.

Ua pau ka hapanui o ka wahie o ia wahi kokoke i ko‘u kumu hemalaka, a no laila, hele akula wau ma kekahi ‘ao‘ao a‘e o ka ‘oawa. ‘O ka‘u hana mua, ‘o ia ke ki‘i ‘ana aku i nā lālā malo‘o a pau mai luna mai o ko lākou mau kumu a halihali aku i kauhale. A laila, kua akula wau ma nā kumulā‘au ua make. ‘O kēia mau wahie he nui hewahewa e ho‘opuni mai ana, ‘oki‘oki ‘ia ihola ma nā paukū pōkole a kūkulu ‘ia ho‘i i mau pu‘u ma waho iki a‘e o ko‘u puka a ma ka ‘ao‘ao, ‘o ia ho‘i ma kahi ‘a‘ole i mamao aku ma mua o ka ho‘okahi iwilei mai ka puka aku, me ka mana‘o ho‘i e hikiwawe ke ki‘i ‘ana i ka wā ho‘oilo e ahu nui a‘e ai ka hau a ki‘eki‘e loa. A i ke ki‘eki‘e ‘ana a‘e o nā pu‘u wahie ma nā ‘ao‘ao ‘elua o ka puka, kūkulu akula i mau pu‘u hou ma hope aku o lāua nei, me ka mana‘o e hiki nō ia‘u ke ‘eli aku ma ka hau a hiki aku ma laila. A no laila, pēlā wau i ho‘āhu ai i ka wahie, a ma nā pu‘u ho‘i e ka‘i aku ana i waho o ka ululā‘au.

Hākilo a‘ela wau i ka lewa. Me he lewa kau wela lā kona hi‘ohi‘ona ke nānā aku, eia na‘e, aia nō ka hau ke pa‘a ala ma ka‘e o ka wailele o ka ‘oawa. Ua maopopo nō ia‘u ‘o ka ho‘oilo mai ana nō, ‘oiāi nō na‘e, eia nō ka lā ‘ālohilohi ke puka mai nei i kēlā me kēia lā me ka pi‘i a‘e i ka lewa kāla‘ela‘e. Ho‘opu‘u hou akula wau i ka wahie. ‘O ia nō ku‘u wā i ‘ike iho ai i ka maka‘u i loko o‘u, a ma muli ho‘i o ia noke ‘ana a‘u i ka ‘oki‘oki a ho‘opu‘u ‘ana a‘e i ka wahie. Kohu kamali‘i pīhoihoi lā e nali ana i kona miki‘ao.

A i ka wā i hiki mai ai ka ‘ino, me he mea lā ua mao a‘ela ia pīhoihoi o‘u.

Eia nō kāua, e ka makamaka heluhelu, ua hiki mai nei ma kahi o kinohi o kēia mo‘olelo a kāua ho‘i i loloiāhili mai nei. ‘A‘ole wau e ha‘i hou aku i ia māhele kau ka weli, e lu‘u aku na‘e i loko o ka māhele le‘ale‘a a hiala‘ai ho‘i o ka noho ho‘oilo ‘ana ma nā ki‘eki‘ena kuahiwi.

He puni nō kahi Pālona Mukuela i ka hau, a he ala kakahiaka nui nō ho‘i kēlā ma mua o ko māua ‘o Weliweli pā‘ina kakahiaka ‘ana, no ka lapa ‘ana aku ma ‘ō a ma ‘ane‘i o ua moena hau lā e uhi ana i ka honua. I ia mau kakahiaka anuanu, ‘o ke kele pahē a Polopeka Ko‘olau ka‘u o i ola

ai. He hāpala nui aku nō wau ma luna o ka palaoa ‘ēkona, he mea ho‘i a‘u i ho‘onui ai i kona ‘ono ma o ka ho‘ohui ‘ana mai i ka hua hikoī. A me ka mā‘ona pono i ia mea nō wau e hehi aku ai me ka‘u manu, me Weliweli, a kūo‘e aku i loko o ka hau. A ‘oiāi ua Weliweli nei e lele ana ma luna iki a‘e o ko‘u po‘o, he‘e, hiolo a kaka‘a aku nō ho‘i wau ma ka ihona o ia kuahiwi a hō‘ea aku ana i ke kahawai.

Ua pa‘a ua kahawai lā i ka hau i ia mau lā. He he‘e aku nō wau ma luna o laila a wāwahi i puka ma ka hau i mea e hiki ai ia‘u ke lawai‘a. He pā mai ka lā ma luna o ka hau a ‘ālohilohi ‘ōlinolino mai ana, he lele aku a lele mai nā manu ma nā kumulā‘au a puni, a he ho‘i aku nō ho‘i wau me ka lako mai nō i ka‘u mea e pā‘ina ai. Eia kekahi, ua ‘ike wau aia kekahi mau meaulu ma lalo a‘e o ka hau, a he pā‘eli‘eli aku nō wau a ki‘i i nā lau o ka pī‘ai kī a me ka pailola nō ho‘i. A ‘o ko‘u mea i ‘ike ai i kēia, ma muli nō o nā kia i loa‘a mau kā lākou mea e ‘ai ai mai lalo mai o ka hau. Ua ho‘ā‘o wau i kekahi mau limu a lākou e ‘ono ai. ‘A‘ole na‘e i ‘ono ia‘u, a no laila, ua ho‘oholo wau e waiho i ia mau mea na lākou.

Ma kahi o ka hola ‘ehā, e ho‘i aku mākou no kauhale. ‘O mākou nō ho‘i a pau, ‘o ia ho‘i ‘o ka nūhata ‘oe, ‘o ke kikakī ‘oe, ‘o ka manu ‘ula‘ula ‘oe, ‘o Weliweli, a ‘o wau nō ho‘i kekahi. A eia nō ho‘i ka le‘ale‘a o nā le‘ale‘a. I ka hiki ‘ana aku o mākou ma ke kula mau‘u, he ho‘olele a‘e wau iā Weliweli mai ko‘u pu‘upu‘u lima a‘e. He pi‘i wiliwili a‘e kēlā a kauaheahe ana ma luna a‘e o laila ‘oiāi wau e pekupeku ana i nā wēlau mau‘u e ‘oi‘oi mai ana. Eia aku nō a eia mai, e ho‘opū‘iwa aku wau i kahi lāpaki a kolohala paha a puka mai ana mai loko mai o laila. I ia manawa nō e puka mai ai, a mai ka lani mai nō a ka honua, ‘o ka māpu maila nō ia o ka‘u palekona u‘i. A he mea u‘i maoli nō kēlā i kona wā e ‘iliki mai ai i kāna luapo‘i. Mea ‘ē kona ikaika lua ‘ole i ‘āwili ‘ia me kona nani. A pa‘a ua wahi luapo‘i lā, he kū wale mai nō kahi manu u‘i ma luna iho ona me ka uhi mai nō ho‘i o nā ‘ēheu, a me ke kukū ha‘aheo a‘e o kona mau hulu ma luna o kona kino. ‘A‘ohe nō na‘e ‘o ia e ki‘i a mana‘o mai e ‘ai i ia manawa, aia wale nō a hō‘ea aku wau ma ona lā a hi‘i a‘e ho‘i, me ka ho‘i aku i kauhale, a ma laila nō e ‘ai ai. Ma hope aku, he kolo aku nō wau i loko o ko‘u kumulā‘au, ho‘ā iho i ke ahi ma loko o ke kapuahi, a hā‘ule i ka noho walea ‘ana iho e like me ka mea i ma‘a iā māua i loko o ia mau ahiahi ho‘oilo.

Ua nui ko‘u manawa ka‘awale e ho‘ā‘o ai i ke kuke ‘ana ma ke ‘ano ho‘ohuihui i kekahi mau ‘ano launahale me kekahi mau ‘ano ‘i‘o, a ma ia ‘ano nō ho‘i wau i haku ai i kekahi mau mea‘ai mōkaekae maoli nō.

A i ka wā e pā‘ina iho ai ko māua ahiahi, he mau nō ka ‘ā ‘ana o ke ahi; a ‘o Weliweli, he noho mai ma luna o ka pou moe me ka waewae ‘ana i nā hulu, ke kuakuai ‘ana o ka nuku i ke kua, a me ka ‘oni‘oni ‘ana ho‘i o ke kino. Ia‘u iho, ua lawa ko ia ala kūlana ola wale nō i mea e ‘olu‘olu ai ka na‘au.

‘Oia i wau e nānā aku ai i kahi Weliweli, nānā aku nō me ka nūnē pū ‘ana iho i ka mea hea lā e pa‘a ai ke kūlana o ka manu he manu, a pa‘a ai ho‘i ke kūlana o ke keiki he keiki. A i ia ‘ano manawa, anoano iholā ka ululā‘au a puni, a ‘o ka Pālona Mukuela, aia nō ma kahi kokoke mai, i loko nō o ka hiki ‘ole ia‘u ke lohe aku iā ia.

‘O ia nō ko‘u wā e lālau aku ai i kahi ‘āpana ‘ili pūkowi a kākau aku, a hana aku ai paha i kekahi mea hou mai loko mai o ka ‘ili kia, e la‘a nō ka pāpale no Weliweli, a i ka wā ho‘i e mania mai ai nā maka, e wehe ai nō i nā kāma‘a a me ko‘u pa‘alole a kolo aku ma luna o ko‘u moe me ka uhi ‘ana mai i ko‘u kapa i pa‘a i ke ‘ala onaona o ka ‘ili kia. A i ka pio ‘ana iho o ke ahi, la‘i ‘ē akula wau me Niolopua.

Hali‘a wale aku nō i ia mau pō walea launa ‘ole.

Ho‘okahi pō, heluhelu ihola wau i kekahi mau lālani a‘u i kākau aku nei ma mua no ko‘u ho‘opu‘u ‘ana i ka wahie ma kahi kokoke i ka puka i mea e hikiwawe ai ke ki‘i ‘ana i ka wā nui o ka hau. Hū a‘ela ku‘u ‘aka a ala mai ‘o Weliweli. ‘Aka‘aka maoli ia mana‘o pā‘eli‘eli o‘u i mau ala ma ka hau no ke ki‘i ‘ana aku i ka wahie. He kūo‘e hele wale aku nō wau ma luna o ka hau e ki‘i i ka wahie, e like ho‘i me ka Pālona i kona wā e ki‘i aku ai i ka mea‘ai, a me nā kia paha i ko lākou wā e ki‘i aku ai i ka limu.

A‘o Iho No Wau No Na Manu A Me Na Kanaka

Ua noho ihola māua ‘o Weliweli a ma‘a i ka noho ‘ana ma ka hau. Ua hiamoe koke i ke ahiahi a ala awakea maila. Ua ‘ai ma nā mea‘ai o ka ‘āina a makahi‘o hele akula nō ho‘i ma nā pe‘a a pau o ia wahi kua‘āina. Ua ukali maila nā kia, ua hahai maila nō ho‘i nā ‘alopeka ma ko‘u meheu, ua lele a‘ela nā manu ho‘oilō ma luna o ke po‘o, akā, i ka hapanui o ka manawa, ‘o māua wale iho nō ke hele ma ia waonahēle i pa‘a i ka hau. Aloha nō ia mau lā. He keu a ka mea ho‘opumehana ua kāma‘a lā o‘u i pale ‘ia ‘o loko e ka hulu lāpaki, a i loko nō o ka wā hu‘ihu‘i loa e pa‘ahau ‘ia ai ho‘i ka hana i loko o ka pukaihu, ua pumehana ‘i‘o nō ku‘u kino. He ho‘oweuweu a‘e nō kahi Weliweli i kona mau hulu i ia mau wā hu‘ihu‘i loa, akā, ‘o kāna wale nō, ‘o ka lele ‘ana aku ho‘okahi manawa a puni ia kuahiwi a ‘o ka mahana koke ihola nō ia; a pau, he ho‘i mai nō a kau mai ma luna o ko‘u pu‘upu‘u lima me ke kuwala po‘o pū mai, ho‘okahi manawa. Pēlā nō ‘o ia ala e hō‘ike mai ai i ke ‘ano ‘oli‘oli o kona na‘au.

‘A‘ole wau i ‘ike i ia mea he mehameha. Ua pinepine nā manawa o ke kau wela i ka‘a aku nei i hope a‘u i no‘ono‘o ai no "nā mahina lō‘ihi o ka ho‘oilō", me ka ulu mai ho‘i o ka maka‘u i loko o‘u. ‘O ka nui o nā mea a‘u i heluhelu ai no ka mehameha o ka mahi‘ai, ka hahai holoholona paha, a me ka mea nō ho‘i paha nāna e hana ma ka ululā‘au i loko o ka neoneo o ka ho‘oilō, ua mana‘o‘i‘o nō wau ‘o ia mehameha ihola, ‘o ia nō ka ‘oia‘i‘o. Ua like nō ka nui o ko‘u hiala‘ai i ke kau wela me ka ho‘oilō, a ‘oi iki aku paha. Ua hīhīmanu nā manu ke nānā aku a ‘ano laka ho‘i. He wala‘au aku nō a wala‘au mai, he ho‘opumehana aku nō a ho‘opumehana mai, he huki aku a huki mai i ka mea‘ai, a he hakakā aku nō ho‘i a hakakā mai i ‘ike lākou ‘o wai ke lilo i ali‘i, a ‘o wai ho‘i ka mea nona ke kuleana e hana ai i ka nui a‘e o ke kuli. Eia aku a eia mai, e noho nō wau ma ko‘u puka i ‘ano hanohano mai nei ke nānā aku — he nuku hau ke‘oke‘o ma‘ema‘e e komo aku ana ma ko‘u home kumulā‘au, i ho‘owehiwehi ‘ia ho‘i me nā kānaka hau — a nānā wale aku nō iā lākou me ka nanea pau ‘ole. A me ka hali‘a aku nō i ko‘u wahi alahula ma ke Alanuiākea ‘Ekolu, i kapa pākahi aku ai iā lākou ma nā inoa i kohu iā lākou.

He loa‘a nō ‘o Mika Kahaapo. Noho ‘o ia ala ma ka papahēle ‘ekahi o ko mākou hale papa‘i, a

‘a‘ohe mea e nele i ke alualu ‘ole ‘ia ke noho aku ma ko ia ala alapi‘i a hana kuli paha ma kahi o laila. ‘O Mika Kahaapo, ‘o ke kikakī ho‘i, ua lilo ka hapanui o kona manawa i ke alualu i nā pūnua kikakī ma ‘ō a ma ‘ane‘i o ka ululā‘u. A ‘o kāna wahine wale nō kai ‘ae ‘ia e kau pū mai me ia ma kona wahi e halakau ai, a ‘ai pū nō ho‘i me ia i kāna mea e ‘ai ai.

Aia nō ho‘i ‘o Mike Hau, Mike Wala, a me Mike ‘Au. Ma ke Alanuiākea ‘Ekolu, he hele pū aku nō lākou ala i ka mākeke me ka ‘ōlelo ‘ana, ka ho‘okuke ‘ana a me ke kū ‘ana aku nō ho‘i i kekahi manawa no ka nuku aku i kekahi po‘e kamali‘i kolohe ma nā pīpā alanui. ‘O ka mea i ma‘amau iā lākou, he hahai aku ‘o Mike ‘Au iā Mike Wala, a he hahai aku nō ho‘i lāua iā Mike Hau ma nā mea a pau a lākou e hana ai. Ma ka nuku aku, ma ka ho‘okuke paha, a ma ka hauwala‘au nō ho‘i kekahi. A eia lā lākou lā ma kahi o ko‘u kumu hemalaka; ‘ekolu kikakī hauwala‘au. He lele kikihi a‘e nō ho‘i me ka mio aku mai ia wahi ‘ai a i ia wahi ‘ai. A he keu nō kā ho‘i a ka pū‘ulu kanikani a hana kuli, a he hahai aku nō nā kikakī ‘ē a‘e a pau iā lākou ala. ‘O Mika Kahaapo wale nō ko lākou e hō‘alo ai.

E like me nā kānaka o ke Alanuiākea ‘Ekolu, he loa‘a nō i nā manu ko lākou mau ala ma‘amau e hiki aku ai i kahi o ka ‘ai, a huli ho‘i mai ai nō ho‘i. He loa‘a nō iā lākou pākahi ko lākou wahi halakau pono‘ī, a me ko lākou wahi pu‘uhonua pono‘ī ma nā pūhā kumulā‘au, kahi ho‘i e lele aku ai i ke ahiahi ‘ana iho. He walawala‘au pi‘oloke a‘e nō lākou me ka hea aku nō a hea mai i nā aloha ahiahi ‘ana ma mua pono iho o ko lākou ka‘awale ‘ana a‘e a ho‘i ‘ana aku nō ho‘i no kauhale; a laila, maluhia maila ka ululā‘au a puni e like ho‘i me nā hale papa‘i o ke Alanuiākea ‘Ekolu i ka wā e pau ai ko lākou mā‘alo‘alo ‘ia e kamali‘i, a pau ai ho‘i nā ‘ōlelo hope loa a nā mākuā i ka puana ‘ia i ia pō, a pau nō ho‘i nā mea a pau i ka ho‘i aku i ko lākou mau ke‘ena pono‘ī.

I kekahi mau lā, ke hū mai ka makani me ka hao mai ho‘i o nā hau pūehuehu, he huli koke a ho‘i mai ua po‘e manu lā ma hope o nā hola ‘ekolu a ‘ehā wale nō paha. A ‘o Mika Kahaapo kekahi, ka mea ho‘i a nā kikakī i ho‘okohu ai i alaka‘i nāna e puka mua aku i waho i ‘ike lākou inā ua ‘ino loa ka makani a hiki ‘ole ai ke ‘ohi mea‘ai i ia lā, he ‘ō‘ili mai nō ‘o ia a noho mai he mau hola wale nō, a laila, heo aku. Eia aku a eia mai, ‘ike aku nō wau iā ia e kau mālie ana ma luna o kekahi lālā ma kahi kokoke i ka pūhā kumulā‘au, e ho‘oweuweu ana i nā hulu a me ka noho wale ‘ana nō. ‘A‘ohe mea o ke Alanuiākea ‘Ekolu i ‘oi aku kona mahalo ma mua o Mika Kahaapo i ka noho nanea wale ‘ana nō ‘oiāi nā lā ‘ino, me ka hana ‘ole wale nō ho‘i.

A ho‘okahi nō mana‘o o mākou a pau, ‘o ia ho‘i ‘o Weliweli, nā Mika Kahaapo ‘elua, a me a‘u nō ho‘i no kēia māhele. I ka wā e hao mai ai ka hau a pa‘a ka ulu hemalaka a puni, he pe‘e nō mākou a pau.

Ho‘okahi lā, nānā akula wau i ka‘u pou ‘alemanaka, ‘o ko‘u ho‘omaopopo ihola nō ia ua kokoke e hiki mai ke Kalikimaka, ka wā ho‘i a Ko‘olau i ho‘ohiki mai ai e ho‘i mai ‘o ia. Inā pēlā, e pono nō e mālama ‘ia ka pā‘ina a hana ‘ia ho‘i he makana nāna. I ko‘u nānā ‘ana i ka nui o ka ‘i‘o kia i koe, ua lawa nō ia nui e hiki ai iā māua ke ‘ai ma ka ‘i‘o wale nō a hala ho‘okahi mahina. Hao ihola wau ma lalo o ka hau a ki‘i akula i ka pī‘ai kī, i ka mea ho‘i a‘u e paila ai a wali, a laila, ninini aku ma luna o nā pōpō hau i loa‘a kā māua mea monamona.

Ua nānā wau i ko‘u kumu ho‘āhu i nā ‘aka‘akai, i ‘ike ho‘i inā ua lawa no ka hana ‘ana i kupa, a ua ho‘oka‘awale akula he mau hua honua (pīneki) i mea e hana ai i kekahi mea‘ai i kohu ‘uala kahiki i ho‘owali ‘ia. I nānā aku ka hana, aia nō kekahi mau hua o ka waioleka niho‘īlio, he mau a‘a o ka kilaokolomona a me kekahi mau ‘āpala malo‘o nō ho‘i e koe nei. Kīkē ihola wau i nā walanuka a hō‘oā, nā hua hokolī, nā hua pīki a ‘ōhi‘u a‘ela i ka ‘i‘o, a laila, ho‘omaka ihola i ka hana ‘ana i makana no Ko‘olau, i pa‘a kāma‘a ‘ili kia ho‘i i pale ‘ia ‘o loko e ka hulu lāpaki. Ua pa‘a ‘ē ua kāma‘a nei ma mua o ka hō‘ea ‘ana mai o ke Kalikimaka, a no laila, hā‘ule wau i ka hana aku i pāpale o ia ‘ano like, ‘o ia ho‘i, ‘o ka ‘ili kia i pale ‘ia ‘o loko e ka hulu lāpaki.

‘Elua lā ma mua a‘e o ke Kalikimaka, kupu mai ana kekahi mana‘o kānalua i loko o‘u no ko Ko‘olau hele ‘ana mai, ‘a‘ole paha e hele mai ana. Ua pōina paha, a i ‘ole ia, ua pa‘ahana. Ua mana‘o nō paha ua ha‘alele ‘ē ‘ia kua‘āina e a‘u a ‘a‘ohe ona hoihoi i ke kūo‘e hele mai ma loko o ka hau nui e ‘ikemaka ai inā pēlā ana nō. I ke ahiahi Kalikimaka, ‘oia mau ‘ō‘ili ‘ole mai o kahi Ko‘olau, a ho‘omaka ihola ko‘u mana‘o ‘ana ē ‘o māua wale nō ‘o Weliweli ke pā‘ina ana.

Ma kahi o ka hapalua hola ‘ehā o ke ahiahi Kalikimaka, kau akula wau he kaula lei pī‘ai kī ma ke pani puka ‘ili kia. A pau, komo akula i loko o ko‘u lumi i ka mea‘ai māmā, he hua pīki. I ia manawa nō, lohe kōli‘uli‘u ‘ia maila ka "Hūi" o kekahi leo mai ‘ō loa mai o ka ihona kuahiwi. Ua ho‘opio ihola wau i ka‘u ihoiho, komo koke akula i ko‘u lakeke a me nā kāma‘a, a puka akula ma waho o ka hau. I ia manawa, pa‘ē hou maila kekahi "Hūi" me ka ha‘iha‘i ‘ana i ke kūlana anoano o ka ululā‘au. A laila, huli akula wau no ke kūkulu hea lā i hiki mai ai ua leo "Hūi" lā, a he‘e hele akula wau ma ka ihona e hālāwai aku ai me Ko‘olau. A hālāwai akula nō māua i ia manawa nō ‘o ia ala ma lalo o ke awāwa ma ka maka o ke ala nāna e moe like ana me ke kahawai, a pi‘i ana ho‘i a hiki i uka o ko‘u wahi. ‘O ka nui o ko‘u hau‘oli i ia hui hou ‘ana me ia ala, pūliki akula wau iā ia me ka pa‘ipa‘i a‘e i kona kua.

"Hana nui maoli ka hiki ‘ana mai i ou nei lā," wahi āna i hō‘ike mai ai. "Mai ka ‘ipuka mai nei au o ka Pāka Aupuni i pi‘i mai ai a hiki loa mai i uka nei; maika‘i, ‘eā?" Mino‘aka maila kēlā me ka pa‘ipa‘i aku i kona mau wāwae mālo‘elo‘e. A laila, lālau maila a ‘īniki i ka ‘i‘o o ko‘u lima i ana mai i ka momona a me ka wīwī paha o ku‘u kino.

"Ua nepunepu kūpono mai nei kou kino," i ‘ōlelo mai ai ‘o ia. "Eia na‘e, e hiki mai ana ka wā he mau makahiki paha i loko o kēia mua aku e pono ai ‘oe i ke kahi ‘ia o ka ‘umi‘umi." Mahalo akula wau iā ia no kēia mana‘o āna i makana mai nei, a laila, huli akula māua i uka a ‘o ka pi‘i a‘ela nō ia me ka māmā o ka hele. A no ka mea, ‘o ia pi‘ina wale aku nō ma ka ‘oawa me ka ho‘i aku nō ho‘i ma kekahi lapa o laila, a hō‘ea ana nō ma kauhale.

"A, pehea kahi Weliweli?" i nīnau mai ai kēlā i ia wā koke iho nō a māua i komo aku ai i loko o ke kumulā‘au a ‘ā ana ke kukui.

‘O ka hōkiokio akula nō ia a lele mai ana ua manu lā me ke kau mai ma luna iho o ko‘u pu‘upu‘u lima. ‘A‘a maila ua ‘o Ko‘olau i ka hamohamo mai iā ia nei, a laila, ‘ī maila, "A pehea ke kele pahē a kāua?"

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

"Maika‘i nō, koe ke ‘ano o nā ‘ōmole he omo wale i ka wai.

"Auē! E ho‘ā‘o hou paha kāua i kēia makahiki a‘e. Ei‘a, ua lawe hou mai nei au i ke kōpa‘a, i ka mea ho‘i e pono ai ia māhele. E mele Kalikimaka, e Kalau!" wahi āna i ‘uā mai ai ‘oiai e nānā ana ma ‘ō a ma ‘ane‘i a puni ka lumi.

"Hana akula nō ‘oe, ‘eā. He kapa hou, pa‘alole hou, he kapuahi akamai nō ho‘i o kona hana ‘ia ‘ana — a me ka puka uahi nō ho‘i kekahi — a eia ho‘i, he mau pono mea‘ai!" I ia manawa, lawe a‘ela ‘o ia i ka‘u ‘ō i kalakalai ai a nānā aku me ka mahalo.

Ua ‘ai māua i ka i‘a uahi i ia ahiahi me ka hua waioleka niho‘īlio i kupa ‘ia. A ‘o ka monamona, he walanuka i kūpenu ‘ia i loko o ke kele pahē, a he hau‘oli nō ho‘i ‘o ia ala i ka ‘ai i kāna kele pahē i hana ai.

A pau ia pā‘ina ‘ana, moe pāki‘i ihola ‘o Ko‘olau ma luna o ko‘u moe me ke alo e huli ana i luna. Kau a‘ela ka wāwae i luna ma ka pou moe a ho‘ā ihola i kāna ipu paka.

"‘Ānō lā, he wahi mea ka‘u e hō‘ike ai iā ‘oe," i ‘ī mai ai kēlā. Ua ho‘ō aku ‘o ia i kona lima i loko o kona kuka a unuhi maila i kekahi kolamu nūpepa. Ua ‘oki ‘ia mai loko mai o kekahi nūpepa Nū Ioka, a penei ke po‘o mana‘o:

"Mana‘o ‘ia he keiki ‘āhiu ko ka waonahale o nā Kuahiwi Katakila, kahi e noho ala me ka ‘ai aku i ka ‘i‘o kia a me nā hua meaulu o ka ‘āina"

Nānā akula wau iā Ko‘olau, a laila, heluhelu hou akula i ke po‘o mana‘o.

"‘O ‘oe anei kai hō‘ike aku?" i nīnau aku ai au.

"‘O wau? ‘A‘ole loa. ‘A‘ole ho‘okahi wale nō malihini i kipa mai iā kua‘āina."

"‘O ke kanaka kinai ahi kā — a ‘o ka luahine paha!" i ho‘ōho a‘e ai au.

"‘Eā, e Kalau. Alia ‘oe e pīhoihoi mai. He mea lono wale nō paha kēia. ‘A‘ole wale nō ‘o kona kūlana pa‘i ‘ia ma ka nūpepa he mea e puni wale a‘e ai ‘oe he ‘oia‘i‘o. E maliu mai ‘oe." ‘O ko ia ala heluhelu maila nō ia:

"‘Hō‘ike mai kama‘āina o Telepai, he wahi kūlanakauhale ma nā Kuahiwi Katakila, no kekahi keikikāne e pe‘e nei lā ma kua‘āina, e ola nei ho‘i i ka ‘i‘o kia a me nā hua meaulu o ka ‘āina.

"‘Wahi a kekahi po‘e hahai holoholona, ua ‘aihue ‘ia kekahi mau kia a lākou i kī ai e ua keiki lā ‘oiai ke kau hahai holoholona.“"

"A'ole lā!" i 'uā aku ai au. "Ua lawe wale nō wau ma nā mea a lākou i hō'eha ai, a hiki 'ole ho'i ke loa'a iā lākou."

"Eā, 'o ia nō paha kā lākou i hō'ike ai i nā wāhine a lākou i ko lākou wā i ho'i mai ai mai ke kula o Kaneoneo. Eia ho'i kekahi:

"Ua 'ike maka 'ia nō ua keiki 'āhiu lā e kama'āina o nā Katakila. A wahi a kekahi ua hehena 'o ia!"

"Auē nō kā ho'i ē! He keu a ka mea haku'epa wale!"

"O ia ho'i," wahi āna. "He mea kuluma i nā keikikāne Haole o 'Amelika i hiki ke helu 'ia ma nā kupa o ka 'āina, ka 'i'ini i ka noho ma ka hale kumulā'au a me ka 'imi ola. 'O kahi wale nō na'e o ka pilikia, 'a'ole lākou i 'a'a aku i ia 'ano nohona."

"He aha hou mai?" i nīnau aku ai au.

"Wahi a nā luna, 'a'ohe wahi hō'ike nāna e hō'oia'i'o mai no kahi keiki e noho ho'okahi ana ma nā kuahiwi, a eia kekahi, eia aku a eia mai, hulihuli 'ia 'o loko o nā hale a wahi hale ho'āhu paha a pau i waiho wale 'ia. 'A'ohe wahi keiki 'āhiu a loa'a mai. Eia na'e, mau nō ka mana'o'i'o o kama'āina he keiki 'āhiu nō ko uka! Pau ka mo'olelo."

"He pala naio wale nō kā!" wahi a'u. A laila, ho'okīki'i akula i hope ma ka pou moe me ka mino'aka aku.

"Hehē. Mai noho a mana'o mai 'o ia ka hopena o kēia māhele," i a'o mai ai ua 'o Ko'olau me ka unuhi pū mai i kekahi kolamu hou mai. "Mai ka lā 'elima o Kekemapa kēia. 'O kekahi, mai ka lā 'umikūmālua o Nowemapa. E heluhelu 'ia paha?"

"Ae."

"Hō'ike Mai Kekahi Luahine No Ka Hālāwai 'Ana Me Ke Keiki 'Āhiu 'Oiai E 'Ohi 'Ohelo Papa Ana Ma Nā Katakila

"Hō'ike maila 'o Mike Koma Kula, nona nā makahiki he kanaiwakūmāhiku, a he kama'āina nō ho'i no Telepai, N.I., i kēia wahi mea kākau nūhou nei ē ua hālāwai maila lāua me ua keiki 'āhiu lā ma Mauna Mu'emu'e i loko o ia Iune aku nei i hala, 'oiai ma kona 'ohi kū makahiki 'ana i nā 'ōhelo papa e pono ai ka hana 'ana i kele.

"Wahi a Mike Kula, he keiki lauoho uliuli kēlā e 'auana wale ana ma 'ō a ma 'ane'i o ia kuahiwi. A i loko nō o ke 'ano pelekunu o kona hi'ona, kohu mea lā ua hau'oli ua keiki lā a maika'i nō ho'i ke olakino.

"He kupa nō ua luahine lā no ka ‘āina, a ua noho ma ke kūlanakauhale ho‘okipa malihini ‘o Telepai no nā makahiki he kanaiwakūmāhiku. Wahi a kama‘āina, he kū nō ‘o ia ala a ka wahine pono ma ia kaiāulu, a kāka‘ikahi wale nō kāna ‘ike aku i nā mea ulu wale ma ka no‘ono‘o."

I ka lohe aku i ia hō‘ike, hū a‘ela ka ‘aka a Ko‘olau. A ‘o wau ho‘i, ka mea i pi‘i ‘i‘o mai nei ka pīhoihoi, ua pū‘iwa maoli i ia loli ‘ana iho nei o ke au.

"A eia mai," i ho‘omau ai ‘o Ko‘olau, "...a eia mai ke kuini o nā nūpepa o Nū Ioka, ‘o ke Kūkala o Nū Ioka." Ua kanu ‘ia na‘e ia kolamu ma loko lilo o ke kino nui o ua nūpepa lā, a ma ka ‘ao‘ao ‘umikūmāiwa nō ho‘i. ‘A‘ole ia he nūpepa haku‘epa a ho‘onui wale a‘e i ka mo‘olelo.

"Ua ‘Ike ‘Ia He Wahi Keiki Ma Nā Katakila E Noho Ho‘okahi Ana Nō Ho‘i Ma Ka ‘Āina

"Ua ku‘i mai nei he wahi lono no kekahi keikikāne nona nā makahiki ma kahi o ka ‘umikūmāhiku a ‘umikūmāwalu paha, nāna ho‘i i ha‘alele i kona home no ka huaka‘i aku ma nā kuahiwi me nā pū‘ali kamali‘i kāne, aia nō paha ke huaka‘i nei, wahi ho‘i a ke kahu mālama i ka maluhia o nā Kuahiwi Katakila.

"Eia nā mea i ‘ike ‘ia ai he kanaka ko loko o ka ululā‘au, kahi e noho ala — he lua ahi, nā ku‘eku‘e kia, a me nā hua i hō‘oā ‘ia — e like me ka mea i hō‘ike ‘ia mai nei e ke kahu Kimo Kekia‘i, e ka mea ho‘i i huli hele aku nei i ua keiki lā a ao ka pō ma loko o ia waonahēle. Wahi a Kimo, ua ha‘alele nō paha kahi keiki, ‘oiai ‘a‘ohe wahi meheu a loa‘a mai i ka lua o ka manawa āna i huli hele ai ma kahi o ia kahua ho‘omoana i loa‘a maila mamua — "

"He aha ia lua o ka manawa?" i nīnau aku ai au.

‘Umo‘umoki ihola ‘o Ko‘olau i kāna ipu paka, a nānā maila me ka makahahi, a me ka ho‘ohākālia iki iho i mea e pi‘i mai ai ko‘u hoihoi, a laila, ‘ōlelo maila, "Ua makemake nō ‘oe e lohe i kēia?"

‘Ae koke akula wau, "‘Ae."

"Oia? A hiki nō. Ei‘a ke koena o nā hunahuna mea hou. ‘...‘a‘ohe wahi meheu iki i loa‘a mai iā ia ma ka lua o kona pi‘i ‘ana i laila, a i ka mana‘o o ke kahu, ua ha‘alele ‘ē akula kahi keiki, a ho‘i akula no kona home ma ka panina o ke kau wela.‘

"Eā, e Kalau, ua ‘ane hiki ‘ole ia‘u ke waiho i kahi nūpepa i lalo no ka ho‘i ‘ana mai i uka nei. He keu kou mo‘olelo a ka hoihoi loa."

Pane akula wau, "E kau ‘ia ka wahie i ke ahi. ‘O ke Kalikimaka kēia. ‘A‘ohe mea e pi‘i mai ma uka nei i kēia manawa. Aia a hiki mai ka lā mua o Mei, a laila, hiki pū mai me kānaka."

Ua nīnau mai ‘o Ko‘olau no nā ‘ūlili wīlou, a ua ki‘i akula au. Pi‘i a‘ela i ke alapi‘i o ke mele a

ihou mai, a pēlā hou aku he mau manawa, a laila, ‘ōlelo maila kēlā, "E ho‘okani paha kāua i mele e mahalo ai i ke akamai o nā mea kākau nūpepa o ‘Amelika nei, a laila, i mele e mahalo ai i nā mea aloha ‘āina o ‘Amelika nāna i mālama iā kua‘āina nei i wahi no ke keiki e noho ho‘okahi ai ma ke ‘ano ka‘awale mai ka nui lehulehu aku.

Ua kūpono kēia i ko‘u mana‘o, a no laila, ua ho‘okani a‘ela māua iā "Pō Hemolele". A pau, ho‘ā‘o akula iā "Nā Lā ‘Umikūmālua O Ke Kalikimaka", eia na‘e, ua ‘ano make anu nā ‘ūlili i hele mai nei ho‘i a ‘o‘ole‘a. A ‘o kahi Ko‘olau ho‘i, ua kaea maoli nō.

"E Kalau ē, e ke hoa, ua pono ku‘u wahi kino i ka ho‘omaha iki. E kāpae ‘ia paha kēia mana‘o ho‘okani pila o kāua," wahi āna i ‘ōlelo mai ai, i ka wā ho‘i i ‘ike ‘ia ai ka makehewa o ia ho‘ā‘o ‘ana. Kau hou akula wau i ka wahie a uhi ‘ia mai ke ahi, a laila, puhi akula a pio ke kukui, a pau, kau ke keha i ka uluna me ka wehe ‘ole a‘e i nā lole.

I ia wā a māua i ala mai ai, ua hiki ‘ē maila ke Kalimaka. He pā‘ina kakahiaka māmā wale nō kā māua — ka palaoa ‘ēkona, ke kele pahē, a me ke kī sasapalasa. A pau, hele akula ‘o Ko‘olau i ka holoholo. ‘O wau na‘e, ho‘ā ihola i ke ahi a hā‘ule i ka ho‘omākaukau aku i nā mea‘ai ‘ono like ‘ole he nui wale o ka waonahēle, i pā‘ina nui ho‘i na māua.

I kona wā i ho‘i mai ai, hā‘awi akula wau iā Ko‘olau i kāna makana. ‘O ka mahalo ihola nō ia. A he ‘olu‘olu maoli kona na‘au; a ko‘u mea i ‘ike ai, ma o nā ku‘eku‘e maka ona. He pi‘i a‘e i luna a iho hou mai i lalo, a he ho‘opili mai kekahi i kekahi a ka‘awale hou a‘e. Eia kekahi mea i akāka mai ai kona mahalo ‘ana mai, a no ka mea, ma ia manawa mai, ua lilo he mea ma‘amau iā ia ke komo aku nō i ua wahi makana lā.

I ka wā i ‘ane‘ane ai e mākaukau ke kupa ‘aka‘akai, lohe akula wau i kekahi leo kōli‘uli‘u e kāhea mai ana, "Hūi! ‘Auhea ‘oe? Hūi!"

"Pāpā!" i ‘uā a‘e ai au, a ‘o ka lele akula nō ia mai loko aku o ko‘u hale a pālaha pāki‘i akula i lalo ma ka hau. Ua kaka‘a akula ma ka ihona kuahiwi me ka ho‘ōho pū ‘ana a‘e, "Pāpā! E Pāpā! ‘Auhea ‘oe?" Ua loa‘a maila ‘o ia ala ma kahi i ho‘opuehu ‘ia a‘e ai ka hau a kū ka paila, kahi e ho‘omaha ana me ka nanea nō ho‘i i ka nānā aku i ia po‘e manu ‘ula‘ula ‘elua nāna e noho ana ma kahi kokoke i ke kahawai. E mino‘aka mai ana kēlā me ke alo e huli ana i luna, a e moe ana nō ho‘i ma laila, ‘a‘ole ho‘i no ka pauaho, no ka nui na‘e o ka hau‘oli.

"Mele Kalikimaka!" i ho‘ōho mai ai ‘o ia. ‘O ko‘u holo akula nō ia i ona lā. Kū a‘ela kēlā a lele mai me ke kula‘i mai ho‘i. Pa‘ipa‘i maila i ko‘u umauma a hamo maila i ka hau ma ko‘u maka.

A laila, kū hou a‘ela ‘o ia i luna, lālau maila ia‘u ma ko‘u mau pākeke me ka hāpai a‘e nō a ka‘awale ana ka wāwae mai ka hau a‘e, a kū ana māua he alo a he alo. ‘A‘ole lihi launa o ko ia ala mino‘aka mai i ia manawa. Kula‘i hou maila ia‘u a ‘ā‘ume‘ume ihola māua i lalo o ka hau a hala he mau minuke. A pau kēia pāna‘i aloha ‘ana, ho‘i a‘ela māua no ko‘u kumulā‘au.

"Eā, e ku‘u keiki," i ho‘omaka ai kēlā, "nui ko‘u heluhelu ‘ana i nā kolamu e pili ana iā ‘oe, a ‘a‘ole hiki ia‘u ke ‘u‘umi hou aku i ka ‘i‘ini e pi‘i mai i uka nei e kipa mai iā ‘oe. Kāhāhā maoli wau i ka ‘ike ē ua kō kou ‘i‘ini e noho ho‘okahi ma kua‘āina nei."

Kau maila ko ia ala lima ma ko‘u ‘ā‘ī. ‘Oia mau pa‘a nō o kona mau iwi ke nānā aku, a pākela ho‘i ko‘u hau‘oli i kēia hui ‘ana me ia.

"Pehea lā wau i loa‘a mai nei iā ‘oe?" i nīnau aku ai au me ka nui o ka pīhoihoi.

"Kipa aku nei wau iā Mike Kula, a nāna nō i kuhikuhi mai i kou kuahiwi. A ma kahi o ke kahawai, ua loa‘a mai kou huinalā‘aulana a me nā puka āu i wāwahi ai i ka hau nō ka lawai‘a ‘ana. A laila, ‘imi hele maila wau me ka mana‘o e loa‘a paha kekahi ala a meheu paha, a i ko‘u wā i mana‘o ai e kokoke nei nō, a laila, ‘uā a‘ela."

"Auē," i kani‘uhū ihola au, "he wahi loa‘a wale mai nō paha ko‘u."

Hō‘ole maila kēlā, "'A‘ole. Ke ‘ole ia ō ‘ana mai āu, moe nō kā paha kau a ho‘oilo." Ua hau‘oli nō ‘o ia ala i ka ‘ike mai, ‘a‘ohe wahi hō‘ailona iki o ka huhū. ‘Olelo maila ia, "I kou wā i ha‘alele ai i kauhale, kainō a he ho‘i wale mai nō koe i kekahi lā a‘e. Eia kā, hala ia lā a kekahi lā hou mai, a ka‘ahope ia lā, a laila hala nā pule a me nā mahina a piha ka makahiki, a eia nō ‘oe ke noho ho‘okahi nei ma ‘ane‘i nei. Pehea lā ‘oe?"

"‘A‘ohe wahi ho‘ohalahala ‘ana a ka ua Nāulu, e Pāpā!"

Iā māua i komo aku ai ma loko o ke kumulā‘au, aia ‘o Ko‘olau e kuke ana i ka ‘i‘o kia, a ua kokoke nō e mo‘a.

"E Pāpā, ‘o ku‘u hoa kēia, ‘o Polopeka Ko‘olau; he kumu kula nō ma ke kulanui. I kēlā kau wela aku nei, ua hele a huikau ‘o ia nei i ka nui o ka ululā‘au, a ma ka ‘auana hele wale ‘ana i loa‘a mai ai ko‘u kahua ho‘omoana nei. ‘O ka nui o ka hoihoi i kēia nohona, eia nō ‘o ia ua kipa hou mai nei ia‘u no ke Kalikimaka. E Ko‘olau, eia ku‘u pāpā."

Ho‘ohulihuli akula ‘o Ko‘olau i nā ‘āpana ‘i‘o, a laila, kū a‘ela a lūlū lima maila lāua me ko‘u pāpā.

"Akahi ko‘u hau‘oli ke hui mai me ke kanaka nāna kēia keiki," i ‘ōlelo ai ‘o ia me ke ‘ano ho‘ohanohano. Ua hiki nō ke ‘ike ahuwale ‘ia ka launa maika‘i ‘ana o kekahi me kekahi, a ua ‘oli‘oli nō ko‘u na‘au i ka ‘ike e lilo ana kēia Kalikimaka ‘o ka helu ‘ekahi o nā Kalikimaka hau‘oli loa. Moe pāki‘i akula ‘o Pāpā ma luna o ka moe me ka nānā aku i kēlā me kēia mea o loko o laila.

"Kainō ua koho aku ‘oe i kekahi ana i wahi e noho ai," i ‘ōlelo mai ai ‘o ia. "Wahi na‘e a nā hō‘ike ma nā nūpepa, e ‘imi ‘ia ana ‘oe ma nā hale kahiko a me nā hale ho‘āhu i waiho wale ‘ia.

‘A‘ole au i puni i kēlā. Eia kā na‘e, a he mea e kāhāhā maoli ai nō wau, a‘u ho‘i e mahu‘i ‘ole ai, ‘o ia ho‘i, ‘o loko o kahi kumlā‘au kou hale e noho nei. A he nani mai ho‘i kau! ‘Akahi ho‘i ke akamai o ke kanaka nāna i hana ia hale. A ‘o ka moe nō ho‘i, he keu a ka moe ‘olu‘olu."

I kona ‘ike ‘ana i nā wahi po‘opo‘o o ka paia a‘u e mālama nei i ka mea‘ai, kī‘ei akula i loko a ‘ōlelo mai, "Ua lawa anei kēia a hō‘ea mai ke kau kupulau?"

"E lawa ana nō," i pane aku ai au, "ke ‘ole ke kipa pōloli mai o ka nui malihini." A ‘imo‘imo akula ko‘u maka.

"Kā, ‘a‘ohe o‘u hilahila, e noho nō wau ma loko o nā kau a kau, a pau ho‘i ka hoihoi o kama‘āina, ke ‘ole ko‘u koi ‘ia e ho‘i aku i ka hana. Hākālia nō a hala ke Kalikimaka, ho‘i aku."

"Pehea ‘o Māmā mā me ka ‘ohana?" i nīnau aku ai au, ia‘u nō e lawelawe ana i nā pā una honu a kau aku ma ka honua.

"Maika‘i nō ‘o ia. Pehea lā na‘e ‘o ia e ho‘olilo ai i ia uku li‘ili‘i a‘u i mea‘ai e lawa ai ka ‘ohana, koe aku ia; eia na‘e ka mea kupanaha, ua lawa nō kā mākou ‘ai. Ho‘ouna mai nei ‘o ia i kona aloha me a‘u, a me kāna ‘ōlelo a‘o nō ho‘i e ho‘omana‘o ana iā ‘oe e ‘ai ma nā mea‘ai maika‘i a pau e pono ai ke olakino."

I ia manawa, e paila ana ke kupa ‘aka‘akai, a hā‘awi akula iā Pāpā i kāna.

"‘O ka māhele mua kēia o kēia pā‘ina," i ‘ī aku ai au.

Hanu nui ihola kēlā i ke ‘ala ‘ono a alapoho ihola me ia wela nō.

"E ke keiki, ua ‘oi aku ka ‘ono o kēia kupa ‘aka‘akai ma mua o ia ‘ano e hana ‘ia nei e nā mea kuke kaulana o ka Hōkele Waldorf."

Ua mūkī mālie a‘ela ‘o Ko‘olau i kāna a ua waiho au i ka‘u ma waho o ka hau i ma‘alili mai.

"I lawa nō a ku‘i aku ka lono i o kou māmā lā no ka ‘ono lua ‘ole o kēia kupa, e pau nō ko ia ala hopohopo o hā‘ule ‘oe i ka ‘ai ‘ana ma nā mea‘ai kūpono ‘ole."

Ua holo akula ‘o Ko‘olau i kā Pāpā pola i loko o ka hau, a me ka nui o ka ho‘ohiehie ‘ana — a ‘o ua Ko‘olau lā, i kekahi manawa, kohu mea lā e lawelawe ana ‘o ia no ke ali‘i — i ninini aku ai i kī sasapalasa na Pāpā. A me ka puana a‘e i kekahi mau ‘ōlelo i puana‘ī ‘ia i loko o kekahi moku pā‘ina a Dickens i kākau ai, ‘oki‘oki ihola ua ‘o Ko‘olau i ka ‘i‘o kia ua pāpā‘a kūpono mai nei. No ke akamai maoli o kona kō‘ala ‘ia ‘ana, ua mālama ‘ia ka wai o loko a me ke kūlana kokoko iki nō ho‘i. A ua nui ko mākou mahalo i kona kūlana ‘ono kūpono. Ua pono ko Pāpā ho‘opau ‘ana i kāna kī ma mua o ka ho‘omaka ‘ana i ka ‘ai, a no ka mea, ‘a‘ole i lawa ka‘u mau pola e lawelawe ai i ka mea‘ai. A pau, ho‘opiha akula wau i kāna pola una honu i nā hua

huelopōpoki i ku'i a ho'owali 'ia, nā melehune pōpōehu, a me nā hua waioleka niho'īlio, a ua ninini akula i ke kai i ho'okūpū 'ia me ka pauka 'ēkona ma luna o nā mea a pau. Eia kekahi, he loa'a nā pāpapa 'ūhinihone i paila 'ia a kupa 'ia ho'i a palahē maila, a ho'ohui 'ia me nā hua hikoī. 'O ka 'ole'a o ia 'ano pāpapa, aia a kū 'ia i ka wai no nā lā he 'ekolu a 'oi, a laila, e palupalu mai.

'O ka helu 'ekahi nō ua pā'ina lā a mākou ke helu 'ia nā pā'ina 'oi a'e o ka 'ono. Pākela nō ho'i ko mākou mahalo. A pau ia 'ai 'ana, iho akula 'o Ko'olau i lalo o ke kahawāi e 'oki'oki ai i kekahi mau mau'u malo'o i hakahaka ho'i 'o loko. Ho'i maila nō a hana ihola i mau puluka na mākou pākahi me ka maka 'oi o kāna pahi pelu. Mea maila kēlā, ua pau ka pono o ia po'e 'ūlili wīlou kahiko, a no laila, ua kūpono 'ole no kēia manawa kū i ka hano. A laila, i ka pau 'ana o nā pila i ka hana 'ia, ho'okani a'ela mākou a hiki i ka pō'ele'ele 'ana iho. He mana'o ko Ko'olau e ho'ā'o i nā mele "jazz" pa'akikī loa a ho'ohihia wale mai i nā manamanalima, akā na'e, na ka huli 'ana o ka pili aumoe, ke ahi ha'aha'a e lapa mai ana kona mahana, a me ka hau e ālai ana i ka pā 'ana mai o ka makani pūanuanu, na kēia mau mea nō i ho'ohiamoe loa mai a lawa 'ole ko mākou 'eleu e ho'okani a'e ai ma nā mele hō'eu'eu, a no laila, 'o ke mele hope loa, 'o ia nō kekahi mele ho'oluluhi i kapa 'ia 'o "Taps"; a pau, pupue ihola me ka uhi mai i nā kapa 'ili kia, ho'opio akula i ke kukui a ho'i akula i o Niolopua lā e la'i ai.

I ka wehena kaiāo o kekahi kakahiaka 'ana a'e, a 'oiai nō mākou e hō'olu'olu ana i ka hiamoe, lohe akula wau i kā Weliweli ke'u pōloli 'ana mai. Ua ho'ihoi 'ia 'o ia ala i waho e hiamoe ai, 'oiai ua piha'ū mai nei 'o loko. Ua puka aku wau i waho e 'imi aku iā ia. 'O kāna māhele 'ai o ua pā'ina Kalikimaka lā o ka pō ma mua aku, he 'āpana 'i'o kia nui, a 'oiai 'a'ohe wahi hakina koena a 'ike 'ia, kainō ua mā'ona. Eia kā, 'o ka hu'ihu'i loa o ke ea, ua lilo i mea e pōloli hou ai. Kāhea akula wau iā ia, a 'o ka lele maila nō ia a kau ana ma luna o ka lima, a laila, hele pū akula māua ma ke kula mau'u i uhi 'ia a pa'a i ka hau, i ka 'imi aku ho'i i wahi 'ai e hānai aku ai i nā malihini a māua. Iā māua e 'imi ana, mai lele aku kahi manu e hopu aku i ka lāpaki, akā, ua mana'o wau i mea'ai kūpono 'ole paha ia no ka pā'ina kakahiaka ma hope pono iho o ke Kalikimaka, a no laila, 'au'a akula nō au 'a'ole e lele i ia manawa. Ua iho akula na'e ma lalo o ke kahawai e 'imi hele ai. Ma laila i hopu ai 'o Weliweli i kekahi kolohala 'oiai wau e ke'ehi ana i ka haupa'a o luna o ke kahawai a puka ihola. Lawai'a ihola wau ma laila a loa'a mai he 'eono i'a punakea, a laila, hōkio akula iā Weliweli e lele mai a kau ma luna o ko'u lima, a ho'i akula māua. I ka hō'ea 'ana aku i ke kumulā'au, aia nō 'o Pāpā mā lāua me Ko'olau e hiamoe ana, 'o ka wāwae o kekahi, e waiho ana i mua pono o ka maka o kekahi. Eia na'e, kohu mea lā ua 'olu'olu nō ka hiamoe o lāua.

Kūkulu a'ela wau i ka wahie a ho'ā ihola i ke ahi, a 'oiai au e kuke ana i ka i'a a hana ana ho'i i ka palaoa linalina 'ēkona, i ia manawa nō, puka honua maila 'o Pāpā mai loko mai o ka lumi.

"E ke keiki 'āhiu ē!" i ho'ōho mai ai kēlā. "Akahi nō wau a 'ike i ia mea he pā'ina kakahiaka i loko o ke kumulā'au. Mea 'ē ho'i ke 'ala ho'okonokono o ka i'a e kunu 'ia nei e ia mea pa'ahana he ahi. Kainō he puehu ka lehu i ka maka o ka mea luhi. E ku'u keiki ē, he pa'u nō wau a pō ke ao i loko o ka'u 'oihana, eia kā, 'akahi nō wau a 'ike i ka nohona 'olu'olu loa!"

Hā'awi akula wau i kāna māhele 'ai. 'Ano pu'ua iki ihola kēlā i ke ale 'ana i ka palaoa linalina 'ēkona — a 'o ka 'oia'i'o ho'i, e ka makamaka heluhelu, he 'ano malo'o a 'o'ole'a ho'i ia mea i ka 'ai — a no laila, wehe maila 'o Ko'olau i kāna kele pahē pī'ai uliuli a hāpala nui akula i mea e hō'ono'ono ai. Ua 'ai aku nō 'o Pāpā, i mea wale nō na'e e hō'eha 'ole mai ai i ko'u na'au. 'O ka i'a na'e, ua nui kona 'ono, a ua noi mai nō ho'i i i'a hou nāna. 'O kā mākou meainu, he kī sasapalasa i ho'omomona 'ia me ia kōpa'a a Ko'olau i lawe maila. A pau ia pā'ina 'ana, holoī ihola i nā pā ma ka hau, a laila, hele akula mākou i waho o ka ululā'au.

'A'ohe a Pāpā hui aku me Weliweli a hiki nō i ia manawa a kahi manu i lele honua mai ai mai luna mai o ke kumu hemalaka. 'O ka ho'opālaha ihola nō ia o Pāpā i lalo o ka hau me ka 'uā pū 'ana a'e, "Kū 'oe hele pēlā!"

'A'ohe o Pāpā hoihoi i kahi Weliweli ma ia hope iho. Aia wale nō 'o ia a 'ike i ko Weliweli kūlana helu 'ekahi ma ka ho'olako mai iā mākou i ka mea'ai, a laila i pau ai kona 'ano pāweo a maka'ewa'ewa paha iā ia, a ho'omaka ai ho'i kāna mau 'ōlelo mahalo a ho'ohanohano nō ho'i i ke kālena o ua 'o Weliweli. Ua ho'ā'o nō ho'i 'o ia e hamohamo aku i kona mau hulu, akā, ua pāna'i akula na'e 'o ia nei i ia pāweo 'ana mai nei, a eia kekahi, i ho'ā'o aku ka hana, ua kū ko Pāpā lima i ko ia nei māi'u'u 'o'oi.

Ua noho ka'awale lāua me ka ho'okokoke 'ole aku o kahi i kekahi a hiki i ka pau 'ana o ko Pāpā

kipa ‘ana mai, ‘oiiai nō na‘e, ua mau nō ko Pāpā ho‘ohihi iā ia — iā ia na‘e ma kahi mamao aku.

Ua pono e ha‘alele ‘o Ko‘olau i ke kolu o ka lā ma hope aku o ke Kalikimaka. Ua koi ‘ia mai nō e kahi kuleana nui ona e ho‘i aku i ka loiloi i nā ha‘awina a kāna po‘e haumāna a hā‘awi kaha aku, a iā ia e ha‘alele ana ho‘okahi kakahiaka, ha‘alele ana nō me ke kaumaha o ka na‘au, a me he mea lā ho‘i ua hoka ihola i ka nohona āna i koho ai ma ke aokanaka. Ua lūlū lima mākou a pau, a laila, huli maila kēlā me ka ‘ī ‘ana mai penei, "E mālama nō wau i nā kolamu a pau e pili ana iā ‘oe, a no kekahi hui hou ‘ana a‘e o kāua. A inā e ‘ike ‘ia e ‘ane ‘aki ‘ia ana kou huelo e lākou, na‘u nō e kāhea aku i ka nūpepa me ka hā‘awi aku i kekahi mea e ho‘olalau aku ai iā lākou." Ua hiki nō ke ‘ike ‘ia kona kūlana hau‘oli i ka no‘ono‘o a‘e i ia ‘ano hana, a i kona wā i ha‘alele ai, ha‘alele pū me ka māmā iki a‘ela o ka na‘au.

Ua li‘uli‘u iki akula ko Pāpā noho ‘ana ma laila a ka‘ahope akula he mau lā hou a‘e, a ua kōkua ‘o ia i ka ho‘onohono ‘ana i nā kīpuka ho‘ohei holoholona a me ke kūkulu ‘ana i nā hā‘uleāpa‘a, a me ke kīkē ‘ana nō ho‘i i nā walanuka. A eia kekahi, kalakalai ihola ia i mau pono mea‘ai na‘u.

I ka hō‘ea ‘ana mai o ka Lā Nū‘ia, hō‘ike maila ‘o Pāpā ē ‘o kona wā nō ia e ho‘i aku ai.

"Ha‘i aku nei wau iā Māmā e noho wau ma ‘ane‘i a hiki wale nō i ka hala ‘ana o ke Kalikimaka. A he nani ia ua kama‘āina nō ‘o ia i ko‘u ‘ano, ma hope hopohopo."

"‘Ē, ‘a‘ole ‘o ia e ho‘ouna mai i nā māka‘i e huli hele mai ma hope ou, ‘eā?" i nīnau koke aku ai au. "‘A‘ole anei, e mana‘o paha ‘o ia ‘a‘ole wau i loa‘a iā ‘oe?"

"‘A‘ole. Ua ‘ōlelo wau e kelepona aku nō iā ia i ke ahiahi o ka lā Kalikimaka inā ‘a‘ole ‘oe e loa‘a." Ua ‘apa‘apa maila kēlā a hala he mau hola o ka no‘ono‘o i ka ha‘alele a me ka ‘ole paha. I ka hopena, ho‘omaka akula kēlā i ka iho aku ma ka ihona o ke kuahiwi. ‘A‘ole na‘e i hala ho‘okahi haneli kapua‘i i ka hele ‘ia, a huli ho‘i mai ana.

"E aho nō paha ke ho‘i aku wau ma kekahi ala ‘ē a‘e o loa‘a mai auane‘i ko‘u meheu a lilo ia i alahahele e loa‘a mai ai ‘oe. A inā pēlā, auē ka minamina ē!" Hele maila kēlā a i mua o‘u a kau ka lima ma luna o ko‘u po‘ohiwi, a laila, ‘ōlelo maila, "Ua ‘ae‘oia ‘i‘o mai nei ‘oe, e Kamu." A pau kēia ‘ōlelo, mino‘aka maila ia a huli ho‘i akula no kahi o ka ‘oawa.

Ua nānā akula wau ‘oiiai ‘o ia ala e lelele ana mai kekahi pōhaku a hiki i kekahi. I kau aku ka hana ma luna o kekahi pōhaku nui, huli maila i o‘u lā a ani pe‘ahi mai, a laila, lele akula, a ‘a‘ohe a‘u ‘ike hou aku iā Pāpā, aia wale nō a hala kekahi wā lō‘ihi.

Loa‘a Maila Ke Kupulau, Aia Ma Lalo O Ka Hau Ho‘oilo

‘Oiai ua hala a‘e nei ke Kalikimaka, hele a ‘ino‘ino a‘ela ka ho‘oilo. Ua ahua‘ela ka hau a hohonu loa, a ua hao mai ka hau‘oki, me ka iho nō ho‘i o ka waikālā o ke anawela a ‘e‘e‘ina a‘e

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

ana ka leo o ke ea. ‘Akahi nō wau a ho‘omaopopo i ka mamao loa o ko‘u ka‘awale ‘ana mai ku‘u lāhui kanaka aku i loko o ia mau mahina pūanuanu o ka ho‘oilō, ‘o ia ho‘i ‘o Ianuali, Pepeluali, a me Malaki. Ua ‘auana hele akula wau ma nā wahi ‘ōwa‘awa‘a i uhi ‘ia i ka hau, me ka ho‘olohe ‘ana i ke kani a nā manu i ke ao, a i ka pō, lohe ‘ia ka hū o ka makani, ka walo ‘ana o ka ‘āholo hau e hiolo ana i nā pali, a me ka ‘e‘e‘ina ‘ana a‘e o ke ea.

I ia mau lā, he hiamoe wau, he ho‘okani i ka‘u ‘ūlili mau‘u ‘ohe, a he kama‘ilio nō ho‘i me Weliweli.

He mea pōina ‘ole ka luakaha ‘ana me ka pumehana i loko o ka hu‘ihu‘i o ka ho‘oilō, a kohu mea lā, he māhele nō wau no ka ho‘oilō pono‘ī. Ua ikaika nō nā iwi a maika‘i ho‘i ke olakino. ‘A‘ohe o‘u mea a loa‘a i ke anu, ‘a‘ohe wahi pipī o ka ihu, ‘a‘ohe ho‘i ‘ike ‘ia o ia mea he pauaho. Ua mahalo wau i ia hiki ‘ana ia‘u ke noho hemahema ‘ole ma kua‘āina me ka ‘alo‘alo i nā ‘ino‘ino nāna e ‘ulupā mai nei i nā kuahiwi a me ke anuanu ho‘i nāna ia e ho‘omā‘e‘ele.

Ua noke ka hau i ka helele‘i mai, a he kū‘e ke ‘ano o ka hele ma nā pu‘u hau (kahi i ho‘āhu ‘ia a‘e ai ka hau e ka makani) me ke ke‘ehi ‘ana iho a pa‘a nā alahēle. ‘O ke‘ehi akula nō a ho‘omaopopo a‘ela ua lawa ka‘u mau paukū lā‘au e hana ai i kāmā‘a hele hau no‘u, i mea e māmā a‘e ai ka hele.

Eia ka mo‘olelo no ka hana ‘ana i ua mau kāmā‘a lā:

"Ua ‘oki‘oki wau ‘elua papa lā‘au lahilahi a ‘olowī mai loko mai o ka lā‘au lehu i koe, me ke kalakalai aku a lawa ka lahilahi e ‘olu ai. A kū ihola wau iā lāua i ka wai i mea e ‘olu loa ai a hiki ai ho‘i ke pelu pipi‘o ‘ia, a laila, ho‘opelu akula wau iā lāua pākahi a pili ana nā wēlau a ‘elua kekahi i kekahi, a laila, hauhoa ihola i ka ‘ili kia.

"A me ka‘u pahi pelu, ho‘opuka akula wau i puka ma kēlā me kēia ‘īniha o ia mau lā‘au a puni.

"Nāki‘iki‘i akula wau i nā ‘ili kia kaula ma ke ‘ano kahape‘a a kohu maka‘aha nō ho‘i. Hana akula i mau lī e pa‘a ai nā manamanawāwae, a me nā kalapu e nāki‘i ai i ke kāmā‘a i ka wāwae.

"I ko‘u ho‘ā‘o mua ‘ana i kēia ‘ano kāmā‘a, ‘ōkupe akula wau a hina pālaha ana i lalo o ka hau, akā, i ka hala ‘ana o ia lā ho‘okahi wale nō o ka ho‘oma‘ama‘a, ua emi hapalua maila ka manawa no ka hele ‘ana aku i ka ‘oawa."

‘A‘ohe o‘u wā nānā ‘ole i ke aniau. Ua ‘ano lilo ‘o ia he hoanoho no‘u. ‘A‘ohe ao hala i ko‘u maka me kona ‘ike ‘ole ‘ia, ‘a‘ohe pā aheahe o ka makani i ana ‘ole ‘ia kona ikaika a ‘ike ‘ole ‘ia paha kona kūkulu i pā maila. Ua ‘ike koke wau i ke au o ka ‘ino‘ino (‘o ia ho‘i kona ‘ano huhū a mālie paha) ma o kona hi‘ohi‘ona. A i ka wā e pā mai ai ka lā, haele aku māua ‘o Weliweli i ka ihona o ke kuahiwi, ma ka‘e o ke kula a he‘e aku ma luna o ka‘u hōlua i hana ai me ka una o ka honu ‘aki, a hiki aku i lalo o laila. ‘A‘ohe na‘e hoihoi o Weliweh i ia māhele.

I ka wā e huli a‘e ai ka makani, a he hau ko ke ea ke honi aku, he noho wau i loko o ko‘u kumulā‘au, a no ka mea, i kekahi lā, ua loa‘a wau i ka makani pāhili hau‘oki a ua pono ko‘u pe‘e ‘ana aku ma lalo o kekahi kaulu pōhaku a hiki i ia wā i hiki hou ai ia‘u ke ‘ike i kahi a‘u e hele ana. ‘O ka ikaika loa o ka makani i ia lā, ‘a‘ole i hiki ia‘u ke ne‘e i mua, a no ia mea, no laila, kolo akula wau a ma lalo o ia kaulu. A ma laila nō wau i noho ai a hala he mau hola o ko‘u noho ‘ana me ka hopohopo o pa‘a loa auane‘i ma lalo o ka hau, me ka hiki ‘ole ho‘i ke ‘eli a‘e a puka hou mai i ka wā e mao a‘e ai ka ‘ino. Eia kā, i ka hala ‘ana o ka ‘ino, ‘a‘ole mānoanoa ka hau, ma kahi walē nō na‘e o ka ho‘okahi kapua‘i. Eia na‘e, ua loa‘a mai ka‘u ha‘awina, ‘o ia ho‘i, e aho ka noho ma ka hale i ka wā e moani mai ai ke ‘ala o ka hau ma ke ea. E ka mea heluhelu, mai ki‘i a mana‘o mai ē he maka‘u wale ko‘u o ka‘awale au mai ko‘u kumulā‘au aku, ‘a‘ole pēlā. A no ka mea, ua hiki nō ke loa‘a ka‘u mea‘ai e mā‘ona ai a ua hiki nō ho‘i ke ho‘ā ‘ia ka‘u ahi e mahana ai, a ma nā wahi ho‘i a pau a‘u e hele ai. ‘O ka ‘oia‘i‘o na‘e, ua hele mai nei a nui ko‘u aloha i ku‘u wahi kumulā‘au hemalaka, a ua pili pa‘a aku nō wau ma laila me he manu noho pa‘a lā ma luna o kāna po‘e hua. Inā e ‘ike ‘ia ihola ko‘u kūlana pa‘a i waho o ka ‘ino‘ino, inā nō e ulu koke a‘ela ka ‘i‘ini i loko o‘u e ho‘i aku i ko‘u kumulā‘au, a pēlā nō e ho‘i aku ai kahi Pālona Mukuela i kona lua, a pēlā nō ho‘i e ho‘i aku ai ke kia i kona ōpū nāhelehele. Ua loa‘a nō i kēlā a me kēia mea o mākou kona māhele pono‘ī o ka waonaehele, kahi e ho‘i aku ai i loko o ka wā ‘ino.

Ua ma‘amaui ia‘u ka ho‘i like ‘ana mai i kauhale me kahi nūhata nāna e noho nei ma kahi kumulā‘au ‘ōpiopio, kahi i kūkulu ‘ia ai ‘o kona pūnana. Inā e kīkē aku wau i kona kumula‘au, a puka mai ‘o ia ala, inā nō ua ‘ike au i ka lohi o ko‘u ho‘i ‘ana i kauhale. Eia aku a eia mai, a i ka wā pūanuanu loa ho‘i a pa‘a ka hau, ua hiki ke lohe ‘ia ‘o ia ala ma luna o ke kumulā‘au o ka‘e o ke kula mau‘u, i ka waewae ‘ana i nā hulu a me ke kāhilihili ‘ana nō ho‘i o ka puapua. A laila, ‘ike ‘ia kona lele ‘ana aku no kona pūnana no ka ho‘i koke ‘ana i ka hiamoe i ia ahiahi. He keu aku ‘o ia a ka palomika maika‘i, a ke ho‘i koke aku i kona pūnana, ‘o wau kekahi e ho‘i koke aku i ko‘u hale. Inā ‘a‘ohe ou nūpepa a lēkiō paha e ‘ike ai a lohe ai paha no ke kūlana o ke anilā, e nānā i nā manu a me nā holoholona. Maopopo nō iā lākou inā he ‘ino‘ino e ho‘okoke mai ala. Ua kapa aku wau i kahi nūhata iā "Palomika", a i kona wā e pe‘e ai, pe‘e pū aku nō au me ka ho‘ā ‘ana iho i ke kukui. He noho pa‘a nō wau ma ha‘i o ke ahi me ke kalakalai a ho‘okani ‘ana paha i ka‘u ‘ūlili mau‘u ‘ohe. Ua hō‘ea mai nei au ma ka wā ‘ino loa o ka ho‘oilo, eia na‘e, he loa‘a kona māhele hoihoi nō ho‘i e ‘ike ‘ia ai. ‘A‘ole ho‘i he loa‘a ia mea he "pō mālie o ka ho‘oilo". He ‘ike ‘ia nō nā holoholona i ka holoholo ma ‘ō a ma ‘ane‘i o ke anu ‘e‘e‘ina, a eia kekahi, he uē nō ho‘i nā kumulā‘au a he ha‘iha‘i nā lālā me ka hā‘ule mai i ka honua, a ‘o ke awāwa, he lilo i kānuku makani, kahi e noke ai ka makani i ka hū mai a hiki nō i ka la‘i hou ‘ana mai. Ho‘okahi pō makani nui, kākau ihola wau i kēia:

"Eia nō kā kahi kanaka i loko o ko‘u lumi me a‘u. Hiki ia‘u ke lohe i ka hāwanawana o ka leo a me ke kuakuai ‘ana o nā wāwae ma ka papaehele. Ia‘u nō na‘e a ki‘i i ke kukui, ‘o ka mālie hou maila nō ia."

I kekahi lā a‘e

"Aia nō kekahi mea i loko o ko‘u lumi me a‘u i ka pō nei, ua maopopo nō i kēia manawa, a no ka

mea, eia kekahi mau meheu ua ahu mai nei, a e ho‘i ana nō ho‘i ma kekahi alapao a puka ana i waho o ka hau. He mau meheu ‘auli‘i maoli kēlā, a ‘o ia wahi alapao aku nō a hiki i kekahi kupukupu malo‘o a ma laila aku a hō‘ea ana ma kahi limua, a ma ia wahi aku, huli iki a‘ela a nalowale. He ‘iole nō kā paha."

I ia pō o ka malihini

"Ua mālama wau i kekahi paukū momoku ahi, a ‘o ia nō ko‘u mea i hiki ai ke ho‘ā koke ihola i ke kukui, a ma mua ho‘i o ka hiki ‘ana aku o ua malihini lā ma kahi o ka puka. A he ‘iole nō kā — he ‘iolekia wāwae ke‘oke‘o u‘i nō ho‘i me nā maka ‘ele‘ele nunui a me nā wāwae ‘auli‘i. ‘Oiai ua loa‘a pono ‘o ia ala ma ke komohewa, me he lā ua loli kona mana‘o holo aku. Ua huli maila na‘e ia me ka ne‘e mai a kokoke i o‘u lā. Hō akula wau i hakina ‘i‘o hua nāna, a lālau maila kēlā me kona lima lahilahi. Ho‘ō ihola ma loko o kona pāpālina a poho maila, a laila, kualapo‘o a‘ela, a heo akula ma kona alapao i komo mai nei. He moe aku nō paha ua alapao lā a hō‘ea aku nō ma ko‘u kumulā‘au ho‘āhu, a he ho‘oilo lako ‘i‘o ana nō paha kēia no kahi ‘iole."

‘A‘ohe lākuna a ponī paha a ‘ike ‘ia ma ka hau i ia mau lā, akā, ua mā‘alo‘alo nui ‘ia nō ia wahi e nā ‘iole, nā mukuela, nā mukuela wāwae pepewa, nā mio‘awi nuku winiwini, a me nā lāpaki huelo pulupulu nō ho‘i, kohu Koni ‘Ailana i loko o Iulai. Ua ahu a‘ela nā meheu o lākou mai ‘ō a ‘ō o nā kuahiwi. He mau hana like ‘ole kā lākou mai ke alualu wale ‘ana aku kekahi i kekahi a ka halihali aku i nā mea kūkulu e pono ai ka pumehana o ko lākou mau hale.

I ke ao, he lele nā manu. He ala awakea lākou, ma hope nō ho‘i o‘u, a he hea aku hea mai nō ma mua o ka ‘imi aku i ka mea‘ai. ‘O wau na‘e, he pao aku i ke ahi me ka nūnē ‘ana iho i ka nui o ka mea‘ai e pono ai ke ola ‘ana o ho‘okahi manu li‘ili‘i i loko o ka pūanuanu launa ‘ole o ka ho‘oilo. ‘O ko lākou ‘ano, he ‘ai a ‘ai hou, a laila, he ‘ai hou aku nō a pō ke ao.

Ho‘okahi manawa na‘e, hālāwai maila māua me kekahi manu ‘ula‘ula kāne e kau ana ma ka lā‘au Haukona. He lā ‘ōmalumalu hu‘ihu‘i me ka nui nō ho‘i o ka wai i loko o ke ea, a ‘o ke anawela ua iho aku kona waikālā a ma kahi o ke kēkelē ‘ole. Ia‘u e nānā ana, ‘a‘ohe a ia ala mea e hana nei, he noho nanea wale iho nō ma luna o kahi lālā la‘alā‘au me ka weuweu a‘e o kona mau hulu i mea e pumehana ai. ‘Ā, he manu akamai kēlā. Ke mālama nei i kona ikaika, ‘a‘ohe ‘eha hewa o ka ‘ēheu i ka huli hele aku ma ‘ō a ma ‘ane‘i i kahi hunahuna mea‘ai. Ia‘u nō e noke ana i ka nānā aku iā ia, kū ana kēlā ma luna o ho‘okahi wāwae, me ka pelu ‘ana o kekahi wāwae ma loko o nā ‘ēheu ho‘opumehana, a li‘uli‘u iki, kū akula ma luna o kekahi wāwae me ka pelu ‘ana o kekahi a pa‘a ma kahi pumehana o nā hulu. Ma mua, no‘ono‘o pinepine wau i ke kumu i pa‘a ‘ole ai ka wāwae manu i ka hau, a eia ho‘i ka hā‘ina. Eia hou kekahi, eia aku a eia mai, he noho i lalo nō me ka uhi ‘ana iho i nā wāwae ‘elua i nā hulu i kohu kākini lā ke ‘ano.

"Iauali 8

"I kēia lā, ua lawe aku wau iā Weliweli i waho. Haele akula māua i ke kula mau‘u e hopu ai i lāpaki nāna. Iā māua e kā‘alo ana i mua o kekahi hemalaka ma ka‘e o ka ulu hemalaka, ‘o ka pili maila nō ia o ko ia ala mau ‘ēheu a pa‘a ma ke kino, a kohu mea lā ua pi‘i mai nei kona pi‘oioke.

Maka‘au akula wau a puni ‘o laila, i ‘ike wau i kona mea e maka‘u nei, ‘a‘ohe na‘e he mea a ‘ike ‘ia mai.

"Ma ka huli ho‘i ‘ana aku, ua kā‘alo a‘ela māua i mua o ia kumulā‘au ho‘okahi nō. I nānā aku ka hana i lalo o ka honua, aia lā he wahi kūkae pueo i kohu pihi ka li‘ili‘i ua hā‘ule maila a komo aku ma loko o ka hau. Ua nānā a‘ela wau i luna, akā, he pō‘ele‘ele wale nō ma waena o nā lālā kai ‘ike ‘ia, ‘a‘ohe wahi pueo. Ua ka‘ahele akula wau a puni ua kumulā‘au nei, a ia‘u e hele ana, haka pono ana ‘o Weliweli i kahi ho‘okahi me ke kīoe pū o ke po‘o a kohu mea lā ua ‘ane‘ane e hemo. I nānā hou akula ka hana i ia wahi, ‘ike akula a he pueo kiwi hulu kā, i kohu mea lā ho‘i he lālā kumulā‘au wale nō ia ua haki. I loko o‘u, he mea maika‘i ka loa‘a ‘ana o ia ala i hoa noho no‘u. Hili akula wau i ke kumu me kekahi paukū lā‘au, a ‘o ka lele akula nō ia. ‘O kona mau ‘ēheu nunui — a ma kahi o ka ‘elima kapua‘i a ‘oi iki paha ka lō‘ihi mai kekahi wēlau a i kekahi — e ‘ūpa‘ipa‘i ana i ka makani, ‘a‘ohe na‘e he wahi kani iki a lohe ‘ia. ‘O ka lele ‘ana aku ma loko o ka ululā‘au, e moe like ana me ka ihona o ia kuahiwi, a me ka ‘alo‘alo ‘ana aku nō ho‘i i nā lālā, a ‘a‘ole i li‘uli‘u ia lele ‘ana, nalowale kahi pueo ma loko o ka nui lālā a kui paina.

"He mea e hau‘oli ai nō ka loa‘a ‘ana o ka pueo kiwi hulu, a ‘o ko‘u mea o ka mana‘o ‘ana pēlā, no ka mea ho‘i, he manu noho waonaehele ia, ‘o ia ho‘i, he pono ‘o ia i ka waonaehele nunui ākea a pa‘apū i nā kumulā‘au nui, i wahi ho‘i nona e noho ai. A he hō‘ailona kona ‘ike ‘ia ‘ana ma ‘ane‘i e hō‘ike ana i ke kūlana nani a kua‘āina maoli o ko Kalipalī pāumu i ia mau lā."

I kekahi pule, ‘ae akula nā ao i wahi no ka lā e puka mai ai. Ua hehe‘e ka hau, a ua ho‘oku‘u nā lālā i ko lākou mau ukana hau i luheluhe aku nei, a māmā hou a‘ela ma luna o ka lewa. Ua mana‘o wau e hana i hale hau ma ke ‘ano o ko nā ‘Inuika. ‘Oki‘oki ihola wau i ka hau ma nā palaka nui a ho‘onohono akula ma ke ‘ano he pō‘ai. E hiamoe ana ‘o Weliweli i ia manawa, a ‘o nā kepolā, e ‘ohi ana lākou i nā hua hemalaka. E hana aku ana au me ka hū pū ‘ana a‘e o ka leo, a ‘a‘ole wau i ‘ike i nā ao panopano e kolo mai ana i ka pali i ia manawa, me ka pi‘i mai ho‘i i uka nei mai ka ‘ākau komohana mai. Me ka ho‘ohākālia ‘ole iho, ālai ‘ia ka lā a ‘o ka pōuliuli ihola nō ia o ia uka. ‘O ka ma‘ū loa o ke ea i ia manawa, ua hiki nō paha ke ‘uī‘uī ‘ia me he ‘ūpī lā. A ‘oi ai, ‘a‘ohe o‘u maka‘u i ke anu ke malo‘o, ke pulu na‘e i ka ua, he pilikia wale mai nō koe. A no laila, hākilo akula wau i ia ka‘apeha panopano e nene‘e mai ala, hōkio hea akula iā Weliweli, a ho‘omaka a‘ela i ka ho‘i aku i ko‘u kumulā‘au. I hō‘ea akula ka hana ma laila, aia nō ‘o Palomika e ho‘i ana i kona home, a ua pakele mähunehune nō mākou i ka ho‘opulu ‘ia mai. ‘O ia ho‘i, iā mākou nō a hō‘ea akula ma nā hale, ho‘omaka maila ka ua kilihune e helele‘i mai, a laila, ‘o ka lilinoe a me ka ‘ohu noe, a ma hope mai, ‘o ka hau nō ia. A i ka pō‘ele‘ele ‘ana iho, hele a pa‘a ‘o‘ole‘a ko‘u pani puka ‘ili kia, a ua nakekeke nō ho‘i ia me he ‘āpana tini lā i ka pā ‘ana mai o ka makani.

Ua ho‘ā ihola au i ke ahi, a ‘o ka pumehana maila nō ia o ka lumi. Ua ho‘ohala wau i ka manawa i ka hana ‘ana i kekahi mea a‘u i kapa ai he "opakuma kū". He mea‘ai ‘ano ‘oko‘a kēia i loa‘a ka ‘i‘o ‘opakuma i kupa ‘ia me ka limu, ka nāhelehesa, a me ka pekikulali nō ho‘i. Ka māhele na‘e o kēia mea‘ai i ‘oi a‘e kona maika‘i, ‘o ia ho‘i ka puana ‘ana i nā inoa o nā mea o loko. Ua li‘uli‘u ko‘u kupa ‘ana i ke kū ‘opakuma me ka ho‘okomo ‘ana i kēlā mea kēia mea, a me ia mea aku ia mea aku. A hala ho‘okahi hola, lohe ‘ia maila kahi ‘iole i ka ho‘okokoke mai. Ua

‘āke‘ake‘a ‘ia maila kona ala e komo mai ai e ka hau pa‘a, a he hana kuli maoli nō kāna i ka nali mai i ia hau pa‘a me ka ho‘oikaika ‘ana e komo mai. Ua ho‘oholo ihola wau e kōkua aku iā ia, a no ka mea, eia nō ‘o Weliweli e kau ana ma luna o kona pou, a he ake nō ko‘u e ‘ike i ka maka o kahi ‘iole i kona wā e ho‘omaopopo iho ai ua komo mai nei ‘o ia ma ka home o ka palekona. A no laila, pahu akula i ke pani puka ‘ili kia. ‘A‘ohe wahi mea a hemo iki. Peku akula wau, a ua ne‘e iki kēlā, me ka nahā iho na‘e kohu pā Kina. ‘O ia nō ko‘u wā i ‘ike ai e pa‘a ana nō paha kahi keiki i loko ke ‘ole ka wehe koke ‘ia a‘ela o ia puka.

‘Oi pahu akula wau ma laila a hemo aku. I nānā aku ka hana, ua pili mai ka hau iā waho o ia pani, a ma kahi o ka ho‘okahi ‘īniha kā ka mānoanoa. Eia kekahi, ua holo ‘ē akula kahi ‘iole no kahi ‘ē. Pā‘ina ahiahi ihola au i ia pō me ka no‘ono‘o pū ‘ana iho e pono e wehe ‘ia ua pani lā he mau manawa i loko o ka pō i ‘ole e pa‘a hou mai. Kau hou akula wau i ka wahie ma luna o ke ahi i mea e malo‘o ai ke ea ma‘ū i komo mai nei, a laila, me ia ‘a‘ahu nō i ka pale ma‘i a me ka pa‘alole ‘ili kia i ho‘i aku ai i ka hiamoe.

I ia pō, ‘elua o‘u ala ‘ana no ka peku ‘ana aku a hemo ka puka. A laila, ho‘i loa akula i ka hiamoe nui me ke ala ‘ole a awakea a‘ela. ‘O ko‘u mea i ala awakea ai pēlā, no ka mea, ua pa‘a ka hau a puni a lilo ko‘u ke‘ena kumulā‘au he hale aniani, kahi ho‘i e hiki ‘ole ai i nā kani ma‘amau o ke kakahiaka ululā‘au ke komo aku a ho‘āla mai ia‘u. ‘O ka‘u hana mua i ho‘ā‘o ai, ‘o ka pahu aku i ke pani. Ua kīkēkē akula wau a pekupeku nō ho‘i a lawa ke kōā e hiki ai ia‘u ke kīko‘o aku i ke po‘o i ‘ike au inā aia he mea hou ua hiki mai ma ka ‘āina. I nānā aku ka hana, auē, ua pa‘a maoli ihola nō wau i loko. Ua ‘ike mua wau i nā ‘ino‘ino hau pa‘a, a ua maopopo ho‘i he mea hūlalilali kona a‘ia‘i a ‘ōlinolino nō ho‘i kona aniani ke nānā aku, akā na‘e, ‘akahi nō wau a ‘ike i kona hi‘ona weliweli. Ua pa‘a ‘i‘o nō nā kumu ‘ōlapa haole i ka honua a kīmeki maoli ‘ia ho‘i nā hemalaka a pi‘o ana nā wēlau ma lalo o ka hau pa‘a i ahu maila a he mau ‘īniha ho‘i ka mānoanoa. Ua lele akula ‘o Weliweli no kekahi lālā me ka ho‘ā‘o ‘ana ho‘i e ku‘u aku ma laila, ‘o ka hā‘ule koke ihola nō na‘e ia a pā i ka honua, a ma laila aku i he‘e hulihia akula ma kona mau ‘ēheu a hiki aku ma lalo o kahi ihona li‘ili‘i, kahi ho‘i i kū aku ai. I kona wā i ho‘ā‘o ai e kū hou a‘e i luna, ‘o ka he‘e hou a‘ela nō ia o nā māi‘u‘u i ka hau pa‘a me ka hiki ‘ole ke pa‘a ke kūlana kauālewa. Aia nō i ka ‘ūpa‘ipa‘i ‘ana a‘e o nā ‘ēheu, ke ka‘awale o nā māi‘u‘u mai ka hau a‘e. A laila, kīkaha a‘ela kēlā i ka lewa me ka ‘imi aku i kahi kūpono e ku‘u iho ai. A ma kahi kokoke i ke kumu o ka hemalaka i loa‘a ai kahi pakika ‘ole a pa‘a ‘ole i ka hau.

Ua hū a‘ela ko‘u ‘aka iā ia, a laila, ‘o ko‘u manawa ia e puka mai ai i waho. Ho‘okahi wale nō hehi ‘ana, ‘o ka hālāwai ‘ino ihola nō ia o ko‘u ‘elemu me ka honua hau pa‘a. I ia ho‘oku‘i ‘ana i ka honua, ho‘onāueue iki ‘ia a‘ela a nāhāhā ana ka hau o lalo a‘e, a helele‘i mai ana ho‘i nā lālā o luna i pa‘a i ka hau a hiolo ana i lalo o ka honua me ka haukamumu nui ‘ana a‘e, a kohu mea ho‘i he mau ipu aniani o ka halekū‘ai mea aniani e helele‘i ana a pā i ka papahēle. Ia‘u e noho ana ma laila, a ‘a‘ohe o‘u ake iki e ‘oni a‘e i ia manawa ma muli o ka ‘eha, lohe akula wau a he pahū nui ‘ana a‘ole o ka‘e mai. A ma ia hope koke iho, lohe ‘ia maila he nāhāhā ‘ana me ka haukamumu a me ka pohā ‘ana a‘e nō ho‘i kekahi. I nānā aku ka hana, ‘ike akula wau a he kumu mēpala kā kēlā ma ka‘e o ke kula mau‘u, a kohu mea lā ho‘i ua pahū ‘oko‘a a‘e nei me ka nāhāhā loa a waiho mōkākī ana nā māmalā ma ‘ō a ma ‘ane‘i o laila. I ia manawa, ulu maila ka maka‘u i loko o‘u o pilikia auane‘i ku‘u home kumulā‘au i ke kaumaha loa o ka hau. Kīkēkē akula wau i ke

pani 'ili kia a hemo ihola ka hau e pa'a ana, a laila, kolo akula wau me ka wa'uwa'u pū aku o nā lima a me nā wāwae ma luna o ia wahi pakika a komo hou akula ma loko, a noho ihola wau ma laila me ka ho'olohe pū aku i nā kumulā'au e pahū ana ma 'ō a ma 'ane'i o ia uka a puni. E ka makamaka heluhelu, e pono ia'u ke ha'i aku iā 'oe ē he mea ua kani pahū 'ana lā e kau 'i'o mai ai nō ka weli. Ua ho'ā wau i ke ahi a 'ai ihola 'o ka i'a uahi a me nā 'āpala malo'o, a pau, puka hou akula i waho. 'O ka pakika loa o ka hau, kau maila kekahi mana'o o'u e hana i kāmā'a hele hau, akā, i ia manawa, 'ike akula wau i ka iho huila ka'a e pili ana ma ke kumu o kekahi kumulā'au, a e pa'a ana ho'i i ka hau, a ua kolo akula wau i laila. Hiuhiu akula wau i ka hau me ke ko'i lipi, me ke kua ho'i o kona po'o, a hemo maila ua iho lā. Ua lilo kekahi 'āpana i ko'oko'o no'u e hele wāwae ai. A penei ke 'ano, he 'ō aku nō wau i kekahi wēlau a puka ka hau, a me ka pa'a pono o ka lima he 'ano huki mai i ke ko'oko'o me ka ne'e pū aku i mua, a pēlā wau i hele mālie ai i ia wā. Ua mau nō na'e ko'u hina 'ana, akā, ua kākā'ikahi mai, a ua hapa mai nō ho'i ka nui o ka 'eha. 'A'ole nō i like me ia hina mua 'ana.

I ko Weliweli nānā 'ana mai a 'ike ia'u i ka holo aku e nānā i ia hō'ike'ike a ka ululā'au, lele maila a ku'u mai ma luna o ko'u po'ohiwi, me ka mahalo nō ho'i i ka loa'a 'ana o kahi pakika 'ole e kau ai. A hiki akula māua i ke kula mau'u, leha akula ka maka i 'ike wau i ka lā i ka puka mai. 'A'ole nō na'e i hiki. A no ka mea, ua like ke kūlana kūpū o ka lewa me ke kupa pāpapa Pukikī. Ia'u nō ma waho o ia wahi ākea, ua 'ike akula i nā kumulā'au he nui e pahū ana ma lalo o ke kaumaha o ka hau, kekahi nō ho'i ma hope o kekahi, a e helele'i ana nā māmala lā'au a i lalo o ka honua, me ka lele 'ana a'e o nā māmala aniani hau i luna o ka lewa, a 'o ka nākulukulu 'ana, e walo ana nō i ke kula. A he mea pōina 'ole wale ke 'ike aku.

I ke awakea pono, 'a'ohē wahi hehe'e iki o ka hau a kulu mai. 'Oia mau nō kona pa'a e like me ia pa'a o ke kakahiaka nui. 'A'ohē wahi kani nūhata a lohe 'ia mai i ia wā. Ua hea a'ela nā kikakī ho'okahi manawa a 'o ka mālie hou ihola nō ia. Aia nō kekahi pahū 'ana ma kahi kokoke i ko'u pūnāwai, he hemalaka ho'i kai hā'ule, a laila, kolo akula wau a i loko o ko'u kumulā'au me ka mana'o ē inā e hā'ule ana kona mau lālā, e aho nō ko'u noho 'ana i loko. A ma loko o laila, kilo akula wau i nā la'ola'o i mua o Weliweli, a he 'apo mai nō kēlā ma nā māi'u'u. He pā'ani ma'amau kēia iā māua, a he mea ia e hana ai i nā wā nele i ka loa'a 'ole he mea hoihoi e hana ai. I ia pō 'ana iho, 'oia mau pa'a nō o ka hau i ahu papa maila, a ua hiamoe ihola māua i loko nō o ka pahū mau 'ana o nā kumulā'au e nāhāhā ana ko lākou mau lālā, eia nō na'e, ua kākā'ikahi maila ia pahū 'ana. Ua nāhāhā 'ē ihola nā kumulā'au i 'oi a'e ke kahiko a me ka popopo, a eia nō nā mea ikaika a 'ōpiopio ho'i ke koe nei, a koe aku ka hao mai o ka makani ikaika, ua pau paha ka nui o ia pohō 'ana i 'ike 'ia a'e nei ma loko o ka ululā'au.

I loko o ke kulu aumoe, pi'i maila ka makani a puoho a'ela ko'u hiamoe i kau mea o ka 'āna'anai 'ana o nā lālā lā'au kekahi i kekahi, 'a'ohē lihi launa o ka 'uī'uī hō'eha pepeiao. Ua ho'olohe akula wau a li'uli'u iki, a laila, ua 'ike ihola nō ē 'a'ohē mea e hiki ai ia'u ke hana i mea e pau ai ia kanikani, a no laila, naku ihola ko'u po'o i loko o ka 'ili kia a ho'i akula i ka hiamoe.

Ma kahi o ka hola 'eono a 'ehiku paha o ke kakahiaka, lohe akula wau i ka nūhata, iā Palomika. He hele kīpupū aku nō ko ia ala, iā ia nō e huli ana i mea'ai ma ka ulu hemalaka. Ala pono a'ela wau a nānā i waho. Aia lā ka lā ua puka maila, a e hūlalilali 'ōlinolino ana 'o uka a puni i kona

pā 'ana mai. Kūlana hiehie a lohe mai ke a'o.

I ia lā, ho'omaka maila ke kulukulu 'ana o ka hau e hehe'e ana, a i ka 'au loa 'ana aku o ka lā i ia ahiahi, ua ho'oku'u 'ē ihola nā kumulā'au he nui i kā lākou mau ukana e luheluhe ana, a ua ho'omaka ka 'olu 'ana a'e me ke kīko'oko'o 'ana a'e ho'i o nā wēlau a pā i ka lani. 'Oia mau pi'o nō na'e o nā 'ōlapa haole a me nā pūkowi me he mau kakaka lā ho'i a ka 'Ilikini.

A hala 'ekolu lā ma ia hope mai, pohala maila ka ululā'au, he'e akula ka hau, a 'ike 'ia maila nā lā keu a'e o ka mālie.

Ua palalē 'o uka i ka ua mea he lā'au nāhāhā e waiho mōkākī ana mai 'ō a 'ō o laila. I ko'u 'ike mua 'ana i kēia, ua 'ano minamina ihola i ka nui o ka pohō, akā, 'a'ole i li'uli'u ia mana'o, a no ka mea, ua ho'omaopopo ihola wau he mea ma'amau ia i 'ike 'ia ma nā ululā'au mai kahiko loa mai, a eia nō kona mau kumulā'au ke ulu nei, a 'oia mau nō ho'i kona noho 'ia mai e nā holoholona a me nā manu. A pēlā ana nō paha i loko o nā kau a kau. 'O kekahi po'e manu na'e, ua moe kau a ho'oilo i ia mea he pōloli. Ua loa'a maila ko lākou mau heana ma lalo o ka nāhelehele, a 'o kekahi kikakī nō ho'i, ua hā'ule i loko o kekahi māwae pōhaku. Ua pelu 'ia kekahi wāwae a uhi 'ia ihola i nā hulu i ho'oweuweu 'ia.

I loko o ia mau lā anu o ka ho'oilo, he 'ai 'o Weliweli i nā 'iole 'au ua kahiko a ua pa'a ho'i i ka hau, a no ka mea, 'a'ohe wahi lāpaki a 'iole maoli paha a loa'a mai i ia mau lā. Aia nō ia 'ano 'iole ma lalo o ka hau kahi e moe ana a kupulau maila. 'O ka 'iole maoli, he noke nō paha i ka 'eli 'ana i kona mau alapao mai kekahi ōpū mau'u a i kekahi, a i nā wahi limua nō ho'i me ka hemahema 'ole o ke ola 'ana. 'O nā lāpaki huelo pulupulu na'e, a me ka Pālona nō ho'i, pehea lā lākou? Eia iho nei kekahi mau lālani:

"'A'ole i pono ko'u menemene nui i ka pono o ka Pālona Mukuela i ia wā; no ka mea, ua 'ō'ili hou maila ma hope pono o ka hala 'ana o ua 'ino'ino hau lā me ke kino 'āwa'awa'a ho'i i emi maila ke kelekele. Ua 'ai aku nei paha 'o ia ala, a ma ke 'ano he ali'i ho'i, ma nā mea kolo li'ili'i a me nā manu i make. He aha lā ho'i ka mea i ola ai 'o ia, ua piha mai nei nō i ka 'eu'eu, a ua pinana koke a'ela ma ke kumu hemalaka no ka hō'auhe'e 'ana iā Weliweli a lele ana mai kona wahi halakau aku. Auē kā ho'i kahi Pālona 'imi hana ē! He nani nō ia 'a'ole pono ko'u nāki'i mai iā Weliweli ma kona lālā i ia mau lā, ma hope ho'ā'o aku kahi mukuela e pepehi aku. 'Oia mau nō kona 'iliki 'ana mai ia'u, eia nō na'e, 'a'ohe wahi kū o ka wāwae i kona niho — a no ka mānoanoa nō ho'i o ka 'ili kia. 'O kāna nō paha o ka hana 'ana pēlā, no ka le'ale'a wale nō paha, a no ka mea, ke 'iliki mai, he pa'i aku nō wau me ka lima a kaka'a ana 'o ia ala a pālaha aku ana ho'i ma ka hau."

‘A‘ohe lua e like ai ke anu o Ianuali. Ma hope o ua ‘ino‘ino hau pa‘a lā, noke maila ka hau i ka helele‘i mai, a ‘a‘ohe wā ‘ike ‘ole ‘ia o ka hau ma ka piko o ia kuahiwi. Ua pa‘a ka ‘oawa; a ma nā lā mahana loa wale nō, a mai kahi hohonu mai nō ho‘i o lalo o ka hau, e lohe kōli‘uli‘u ‘ia mai ai ke kahe li‘ili‘i ‘ana o ka wai a paihī ana i ka pali (kahi o ka waialele). ‘Oia mau loa‘a nō o ka‘u mea e ‘ai ai i ia manawa, akā na‘e, ua emi loa mai. Ua pau ka ‘i‘o kia, a pēlā nō ho‘i ka hapanui o nā launahēle. Pākela kā ho‘i ko‘u ake e ‘ai i kekahi lau makalika, pehea ka nui a li‘ili‘i paha.

Ma kahi o nā lā hope o Ianuali, kau maila ke ‘ano ma‘uhā nāwaliwali ma luna o ko‘u kino, a ua mā‘e‘ele maila nō ho‘i nā kuli a me nā ku‘eku‘e lima. A ua lilo kēia i mea e hopohopo ai. Ua kuhi ihola wau, a no ka nele paha i ka lawa ‘ole o kekahi waikamina i ka‘u ‘ai, no laila ke kumu. ‘A‘ole na‘e i hiki ia‘u ke ho‘omana‘o i ka waikamina hea lā ka mea e pono ai, a he aha lā ho‘i, ‘a‘ole paha e hiki ke loa‘a mai pehea ka ho‘omaopopo a ho‘omaopopo ‘ole paha.

Ho‘okahi kakahiaka, koko maila ko‘u ihu, a ua lilo nō ho‘i ia he mea e maka‘u ai. Ua no‘ono‘o ihola wau inā nō paha he ma‘ū ko‘u huaka‘i ‘ana aku i ka hale waihona puke e heluhelu hou ai i nā mea i palapala ‘ia no nā waikamina. A no ka mea, ua pa‘a ko‘u mana‘o ma laila, ‘o ia ho‘i, ma nā waikamina nō kahi o ka pilikia. Eia kā na‘e, ‘a‘ole i li‘uli‘u a hala ia pilikia, a no laila, ‘a‘ole paha ia he mea nui e hopohopo ai i ia manawa. Ua ho‘oholo ihola wau e kali a kupu hou mai nā launāhelehele o ka ‘āina, a no ka mea, ua pa‘a ko‘u mana‘o ē ‘o ia nō ke ola.

I ia lā ho‘okahi nō, hopu akula ‘o Weliweli i kekahi lāpaki ma ke kula mau‘u. A ia‘u e ho‘oma‘ema‘e ana, kela ku‘u ‘ono i ke ake i ka nānā aku. ‘O ka nui ho‘i o ia ‘ono, ua ‘ane hiki ‘ole ia‘u ke kāohi i ka ‘i‘ini e kuke aku i ia manawa ‘ānō. A ma kekahi pule o ia hope mai, ‘akahi kā ho‘i ku‘u ‘ono i ke ake, a i lawa nō ho‘i a loa‘a mai kahi lāpaki iā Weliweli, he lālau aku nō wau a lawe a‘e maiā ia aku. A hala he mau lā o ka ‘ai ake ‘ana, pau ihola ia ‘ano ma‘uhā nāwaliwali, pau pū nō ho‘i ka ‘eha koni o nā iwi, a eia kekahi, ua oki ke koko ‘ana o ka ihu. He mea ‘ano ‘ē ka pōloli, kohu mea lā he maopopo iā ia ka ‘ai e ola ai. A no laila, ma ia hope aku, ua ‘ai wau i ke ake i kēlā me kēia lā a kupu hou mai ana nā launāhelehele ma ka ‘āina, a ‘a‘ohe a‘u ‘ike hou aku i ka pilikia. A ma loko o ia hope mai, ua heluhelu wau e pili ana no nā waikamina, a ua ‘ike akula wau he mea piha ke ake i ka waikamina "C". Pēlā nō ho‘i nā hua ‘ohana ‘alani a me nā launahēle uliuli, nā mea ho‘i i nele i ia manawa. ‘O nā launahēle ulu wale o ka ‘āina kekahi, e la‘a ka lau ‘ai soro a me ke kaka, he piha nō i ia waikamina. Inā i loa‘a mai ia ‘ike i loko o ia manawa, ‘a‘ole paha e hiki ke ‘alo ‘ia ua kūpiliki‘i ‘ana lā, no ka mea, he mau a‘a wale nō nā launāhelehele i ia wā, a ma lalo a‘e nō ho‘i lākou o ka lepo. Eia kā, ‘o ke ake wale nō ka‘u mea e ‘ai ai i mea e loa‘a ai ka waikamina "C" i ia manawa — a ‘o ia nō ho‘i ka‘u i ho‘onu‘unu‘u wale ai me ka ho‘omaopopo ‘ole i ko‘u kumu aha lā e hana ana pēlā.

E ka mea heluhelu, ho‘okahi wale nō paha ‘ōlelo koe no ke kūlana o ko‘u olakino i ia mau lā, a laila e waiho paha kāua i ia māhele. ‘O ia ho‘i kēia: I loko o nā makahiki o ke kaua, he kōkua ko‘u māmā ma ka haukapila kamali‘i, a ua ‘ike ‘o ia i nā mea‘ai a pau e pono ai ke olakino maika‘i. A ‘a‘ohe nō i nele ko‘u wā e kamali‘i ana i ka lohe ‘ole ‘ia no ia māhele, a ‘o ia nō ho‘i ko‘u mea i ‘ike ai i ke kumu o ka pilikia, a ua pili nō i ka‘u e ‘ai ana i ia manawa.

Ko'u 'ao'ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi 'ia e K. Laiana Wong

Ma muli o ia loa'a 'ana o'u i ke kūpiliki'i, no laila, ma ia hope mai, ho'omaka ihola ko'u 'ike 'ana i nā mea hou he nui wale o ka ululā'au, a'u ho'i i 'ike 'ole ai ma mua, e la'a kēia: Ma ka'e o lalo o ke kula mau'u, ua holehole 'ia maila ka 'ili o kekahi kumulā'au 'ōpiopio e kekahi kiulela a ahuwale ka iho ke'oke'o 'ālohilohi o loko. Nalu ihola wau i ia mea, me ka mana'o ho'i ua pono paha 'o ia ala i kekahi waikamina, a ua 'imi akula nō paha i ia mea ma ka 'ili o kēia wahi kumulā'au. A no laila, ua ho'ā'o nō wau i ka 'ili i ka 'ai, a he pono ia'u ke ha'i aku iā 'oe no ia mea, pehea lā kona piha a piha 'ole paha i nā waikamina, he 'oi loa aku nō ke ake ma ka 'ono.

'O nā manu kekahi mea a'u i 'ike ai, a he noho lākou ma kahi o ko'u kuahiwi e pā mai ai ka lā, a 'oiai ua lilo mai nei ia mea he waikamina i pulakaumaka no'u i ia mau lā, no laila, kuhi akula wau a he mea nō paha ia hana e loa'a mai ai ka waikamina "D" iā lākou. A he 'oia'i'o paha, 'a'ole paha, koe aku ia. 'A'ohe a'u nānā i ia manawa, 'o ka 'ōlala wale aku nō na'e ma ka lā me ka manā'olana ē 'o ia nō paha ke ola. A 'o Weliweli pū kekahi i komo mai i loko o ia māhele.

Ua ahū mai nei ka'u mau 'ōlelo ho'omana'o i kākau ai ma nā 'ili pūkowi i loko o ia mau mahina i ka'ahope akula, a ua lilo ko lākou mālama 'ia 'ana he wahi pilikia i ia wā. No laila, lawe 'ia akula ua po'e palapala nei a waiho akulā ma lalo o kekahi kaulu pōhaku ma kahi kokoke mai, kahi hō'i e ho'āhu 'ia ai. A i loko nō o ka ho'opūnana 'ia o ia wahi e ka 'iole, 'a'ole i pō'ino nā palapala. 'A'ole ho'i lākou i pō'ino i ka wā e pulu ai i ka ua. 'O ia nō kahi maika'i o ka ho'ohana 'ia 'ana o nā mea o ka 'āina, 'o ia ho'i, 'a'ole lākou e pohō pehea ke anilā mālie a 'ino'ino. A 'oiai he hoapili ke anilā no'u, a he noho mau nō 'o ia ma kahi pili i ka 'ili, he mea nui nō ho'i 'o ia i hiki 'ole ke huli kua wale 'ia.

‘O ka‘u e kākau nei i kēia mau lā, aia ka hapanui e pili ana no nā holoholona, a ua emi mai nei ka nui o ka‘u e kākau ana e pili ana no‘u iho. A he mea nō paha kēia e ho‘ike ai i ko‘u kulana palekana i ia wa. Eia kekahi mea hoihoi:

"Pepeluali 6

"Ua ho‘okokoko mai nei ka nui kia a pa‘apū ana ma ia mau wahi e pili ana i o‘u lā. A ua pōloli nō ho‘i lākou. A eia nō ka mea i maopopo, he hehi hele pākahi iho nō lākou ma ko lākou mau māhele pono‘ī o ke awāwa me ka ‘imi aku i kā lākou wahi mea e ‘ai ai, a ‘o ia hehi hele nō a pālahalaha kauwahi o laila. A laila, i ke ahiahi ‘ana iho, he pi‘i mai i uka nei e hiamoe ai. A no ke ‘ano wīwī o nā māi‘u‘u, ua lilo ka pi‘i hele ‘ana mai ma loko o ka hau hohonu he wai ‘au‘au wale nō no lākou. A mana‘o ihola wau, inā e noho pa‘a ko‘u mau mamo ma kua‘āina nei i loko o nā kau a kau, a inā ho‘i paha e male aku wau me ka wahine wāwae wīwī, inā nō e hiki mai ana kekahi lā he mau miliona makahiki i loko o kēia mua aku e ‘ike ‘ia ana ka lāhui kanaka o nā Kuahiwi Katakila i loa‘a ka māi‘u‘u ma kahi o ka wāwae, i mea nō ho‘i e like ai ka hikiwawe o ko lākou hele ‘ana ma nā wahi ‘ūnelunelu, nā wahi hau, nā wahi kula mau‘u a me ia wahi aku ia wahi aku o ia uka, me ko ke kia."

Ua ulu maila ko‘u mana‘o menemene no nā kia, a no laila, ua kua akula wau ma nā kumulā‘au ‘ōpiopio i loa‘a he mau mea‘ai na lākou. I kinohi na‘e, he ‘elua wale nō o lākou kai ho‘okokoko mai, a laila, he ‘elima hou mai, a ‘a‘ole i li‘uli‘u, ua lilo he mea ma‘amaui i ka nui o ia po‘e maka palupalu nunui huelo ke‘oke‘o ke kakali mai i kēlā me kēia ahiahi ma ke ‘ano he pō‘ai a puni ko‘u kumulā‘au, a e kakali ana ho‘i i ko‘u puka ‘ana mai a ‘oki‘oki ‘ana aku i nā lālā o nā kumulā‘au ‘ōpiopio palupalu. He mea e kāhāhā iho ai au ka māhuahua ‘ana o kēia pū‘ulu kia, a nūnē ihola wau i kā lākou hō‘ailona hea lā e hō‘ike aku ai kekahi i kekahi, i mea e ho‘olaha aku ai i ka lono no kēia kōkua ‘ana o‘u iā lākou. Ma o kekahi ‘ala momona lā paha o ke kino? Ma o ko lākou hi‘ohi‘ona mā‘ona paha lā? ‘O kekahi mea i maopopo, ma o kekahi hō‘ailona lā nō i ku‘i aku ai ka lono ma waena o lākou no kēia pā‘ina manuahi e mālama ‘ia nei ma ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi, a ‘o ia nō paha ke kumu e māhuahua mai nei lākou a lehulehu maila.

Ho‘okahi ahiahi, ‘o ka nui loa o nā kia ‘a‘ohe o kana mai, ua hele wau ma kekahi ‘ao‘āo aku o ke kula mau‘u e ‘oki‘oki ai i nā lālā o laila. A no ka mea, no ka nui o lākou i ‘ākoakoa mai, no laila, ua hele a lepo mai nei ka hau a puni ko‘u kumulā‘au, a me ka lenalena nō ho‘i.

‘Ekolu pō ma ia hope mai, ‘a‘ohe ho‘okahi kia a ‘ike ‘ia i ka pi‘i mai i ka ‘ai. Hākilo ihola wau i lalo o ke awāwa, a i loko o ka mā‘ama‘ama pōwehiwehi i ia manawa, ua hiki ia‘u ke ‘ike lihi akula i kauwahi honua lepo i pa‘a ‘ole i ka hau. A ma muli o ko‘u ‘ike ‘ana i kēia i maopopo ai ia‘u ua ‘ane‘ane e kau kupulau maila, a ua hiki nō ke loa‘a ka ‘ai i nā kia me ka pi‘i ‘ole mai i uka. Ke hō‘ea mai nei ke kau kupulau ma nā kuahiwi! Ho‘omaka a‘ela ka pana nui ‘ana o ko‘u pu‘uwai. Ho‘omaka pū nō ho‘i me ka ha‘alulu iki o ke kino. A ua hele a pōwehiwehi loa ke awāwa i ka nānā aku. Ho‘okahi wale nō mea e pōwehiwehi ai ia ‘ikena, ‘o ia ho‘i ka hālo‘ilo‘i ‘ana mai o nā waimaka, a eia kā, ‘o ia ihola nō.

I ia ahiahi, lele a‘ela nā pueo kiwi hulu a kīkaha ana ma luna o ka lewa. Eia ka‘u i kākau ai:

"Pepeluali 10

"He mau hua nō paha kā nā pueo kiwi hulu! Ua ke‘oke‘o ke kuahiwi, he pā mai ka makani, ua pa‘a ka hau, eia na‘e, ke hō‘ea mai nei ke kupulau ma ka pūhā o ka mēpala. E pinana aku nō wau ma laila i ka lā ‘apōpō.

"Pepeluali 12

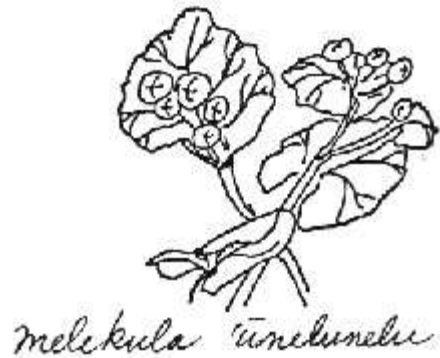
"‘Ae, ‘ae nō ho‘i hā! Ua kupulau mai nei ‘o loko o ka mēpala. Aia lā he ‘elua hua pueo kiwi hulu ma loko o kahi pūhā anuanu lā o luna o ke kumu mēpala, kahi ho‘i i hapa piha i ka hau, a ua ‘ano mahana nō lāua ke pā aku i ka lima. Auē nō ho‘i ka mea kupanaha ē, he hua manu i loko o ka hau. ‘A‘ohe a‘u ‘apa‘apa ma laila i ia manawa, a no ka mea, he wā pūanuanu nō, a ua makemake au e ho‘i koke mai ka makuahine e ho‘opumehana mai i kēia po‘e hua āna. Iho koke akula wau a hō‘ea hou ma lalo o ka honua, a ia‘u e ho‘i wikiwiki ana no ko‘u home, ‘alawa a‘ela wau i ka māmā e kīkaha ana ma waena o nā lālā lau ‘ole o ia ululā‘au, iā ia nō e ho‘i ana i kāna hana, he ho‘opumehana hua. Ua kolo akula wau ma ka lua hau i mua o ko‘u lumi kumulā‘au, ma ko‘u ala ho‘i e komo aku ai ma laila i kēia mau lā, a ‘o ka makani ho‘i, e hao mai ana nō i ko‘u kua. Ua ho‘ohala ihola wau i ia ahiahi i ke kalakalai wale ‘ana nō, a me ka no‘ono‘o ‘ana no kahi pueo e lele ana ma luna o kēia ‘āina ua ho‘ōla hou ‘ia mai nei e ka hō‘ea ‘ana mai o ke kupulau."

A no laila, ma ka ha‘alele ‘ana o nā kia a me ke ke‘u a ka pueo, i ‘ike ‘ia ai ka pohala ‘ana mai o ka ‘āina. He mea nani maoli ke kupulau, a inā aia nō ‘oe ma waenakonu ona, kahi e noho ana, he lilo nō ia he mea e piha ai ka na‘au i ke ohohia lua ‘ole.

Ua ‘ono wau i nā launahēle uliuli, a no laila, ‘oi ai wau i ho‘i aku ai i ka hiamoe i ia pō, e kau nui ana ko‘u no‘ono‘o i nā pī‘ai puku, nā laulele, a me nā nani kupulau nāna e kupu mai auane‘i mai loko mai o ka honua.

No Ke Kupulau ‘Ana Mai O Ka Ho‘oilō A Me Ka Ho‘omaka ‘Ana Ho‘i O Ke Panina O Ka‘u Mo‘olelo

‘O ka pueo ka mea nāna wau i ho‘opakele mai i ka ho‘oilō pau ‘ole. Ma hope mai o kona ‘ō‘ili ‘ana mai, ho‘omaka maila ko‘u ‘ike ‘ana i nā mea he nui wale āu e piliwi ‘ole ai ke ‘ole ka ‘ike maka aku. Ua ‘ō‘ili maila nā ‘elala ‘oi pa‘a ka ‘āina i ka hau. Ua ho‘opūnana maila nā manu, ho‘oipoipo ihola nā lākuna, kāhea akula nā ‘alopeka kekahi i kekahi, me ka ‘imi hou aku i kā lākou mau ipo ho‘okahi e noho ai i loko o nā kau a kau. A i ka hopena o Pepeluali, ho‘omaka maila ke kahe ‘ana o ke kohu o nā kumu mēpala. Ua wili akula wau a puka ka ‘ili o kekahi kumu mēpala i kahe mai kona kohu a ho‘oki‘o iho ana ma ka ‘ōmole, a laila, paila a‘ela i loa‘a mai ka wai mēpala. A he nui maoli nā kī‘aha kohu e pono ai ka kī‘aha wai mēpala ho‘okahi — a he kanakolūkūmālua kī‘aha nō ho‘i.

Eia nō kēia mau hō‘ailona o ke kupulau, a eia nō kā ho‘i au ke komo nei i ko‘u mau pale ‘ili o lalo i hana ‘ia me ka hulu holoholona. Ua ho‘i li‘ili‘i maila nā manu. Ua mōhalahala maila nā kupukupu o ka‘e o ka pūnāwai — me ka mālie loa na‘e. A laila, ua ho‘omaka ka ulu hikiwawe ‘ia ‘ana maila o ka ‘āina mai ‘ō a ‘ō, a ma ia wahi aku ia wahi aku. ‘A‘ole nō i li‘uli‘u, a me ka hala wikiwiki aku o ia loli ‘ana i mua o ko‘u maka me ka ‘ike ‘ole ‘ia, kupu mai ana nā kāpiki ponī ma ‘ō a ma ‘ane‘i o ka ‘ūnelunelu, me ko lākou mau pua e ‘oi‘oi a‘e ana i luna o ka ‘ili o ka hau. Ua ‘ako aku wau i kekahi mau kāpiki me ka mana‘o e ho‘ā‘o aku i ka ‘ai. Kuke ihola nō wau, a i ho‘ā‘ao aku ka hana, kā, ‘a‘ohe wahi mea a kohukohu iki i ka ‘ono. ‘Oia mau kāpiki ponī ko‘eko‘e nō.

Mai ko‘u kula mau‘u aku, ua hiki ia‘u ke ‘ike i ka uliuli ‘ana mai o ke awāwa ma lalo a‘e. Eia nō na‘e kahi piko o ko‘u kuahiwi ke pa‘a mau nei i ka hau, a no laila, ua iho pinepine akula nō wau i lalo o nā awāwa i ‘ane‘ane kēlā me kēia lā, i ka ‘imi hele aku i nā meaulu i hiki ke ‘ai ‘ia. He iho pū aku nō wau me Weliweli e kau ana ma luna o ko‘u po‘ohiwi. Ua ‘ike ‘ē nō ‘o ia ala i ia hō‘ea ‘ana mai o ke kupulau ma mua loa a‘e o‘u, a he pa‘a hākilo aku nō ia i ka lewa i nā manawa a pau. ‘A‘ohe wahi mea ola nāna e kā‘alo a‘e me ka ‘ike ‘ole ‘ia e ua ‘o Weliweli. He mana‘o paha ko ia ala e lele lanakila aku ‘o ia i ka ‘imi i kāne nāna, eia na‘e, ‘a‘ole i hiki ia‘u ke ho‘oku‘u aku iā ia i ia manawa, a no ka mea, ‘oia mau nō ko‘u kauka‘i ‘ana ma luna ona no nā mea e pono ai, ‘o ia ho‘i, ma muli o kona kālena hopu holoholona e loa‘a ai ka‘u mea‘ai, a ma muli nō ho‘i ona he loa‘a ko‘u hoa launa. Eia kekahi, inā wau e ho‘oku‘u aku, inā nō e pepehi ‘ia ana paha e kekahi palekona wahine, a no kona ‘ano ‘oko‘a wale nō paha, a no kona kūlana malihini paha i nā ‘āina o waho o ka ulu hemalaka. Eia hou, ‘o kona akamai i ka hahai holoholona, ua a‘o ‘ia e kānaka a no ka pono ho‘i o kānaka. ‘O ka ‘oia‘i‘o, he pio nō ‘o ia ma kekahi ‘ano, a he mea ua ma‘a iā kānaka. ‘A‘ole ‘o ia he manu ‘āhiu, a no laila, ‘a‘ole ana nō paha e hiki iā ia ke launa hou aku me nā manu ‘ē a‘e me ka maika‘i.

I kekahi lā, ia‘u ma ke awāwa e pā‘eli‘eli hua ana me ka ‘ohi ‘ana nō ho‘i i nā kupu laulele, ‘ike akula ‘o Weliweli i kekahi ‘io kakā. ‘A‘ohe nō i ‘emo, lele ‘oko‘a akula kēia mai ko‘u po‘ohiwi aku me he ‘ōlapa ‘ana lā a ka uila. A iā ia i lele ai, huki ‘ino ‘ia a‘ela nō ho‘i kona kaula a hemo a‘ela mai ko‘u lima aku.

"Auē, e Weliweli!" i kāhea aku ai au. "Mai ha'alele 'oe ia'u. Mai ho'i kāua." Ua hōkio akula wau. Ua kau a'ela ho'i i kekahi 'āpana 'i'o i luna. A ia'u e kāhea ana pēlā, e hopohopo ana nō ho'i o hihia auane'i kona kaula ma nā 'ēlau kumulā'au. E kīkaha ana kēlā ma luna a'e o'u me ka nānā aku i kahi 'io, a me ka nānā pū mai nō ho'i i ko'u lima, kahi e pa'a nei ka 'i'o, a laila, ho'okahi 'ūpa'i 'ana iho o ka 'ēheu, a māpu maila kēlā me ke ku'u hou mai ma luna iho o ko'u pu'upu'u lima.

"Ua 'ike wau i kēnā!" wahi a kekahi leo. I huli koke aku ka hana o'u a nānā, 'ike akula wau a he wahi 'ōpio kā nona nā makahiki ma kahi o ko'u pae iho nō. Aia lā kēlā ma ka'e o ka ululā'au e kū maila me ke kū'ululū 'ino 'ana ho'i o ke kino i ke anu.

"O 'oe nō paha ke keiki 'āhiu, 'a'ole anei?"

'O ka nui launa 'ole o ko'u pū'iwa i ka 'ike aku i kekahi o ko'u lāhui kanaka i loko o kēia wahi anoano hu'ihu'i, he kūnānā wale aku nō ka'u iā ia. A i ka wā i ho'i mai ai ko'u no'ono'o pono 'ana, 'o ka'u wale nō, 'o ka pane aku penei, "A'ole. He kupa wale nō au no ka 'āina."

"Auē ka minamina ē," i pane hou mai ai kēlā me ke 'ano hoka o ka leo. A laila, me ka ilihia i ke anu, ho'omaka hou maila ke kū'ululū 'ino 'ana o ko ia ala kino a nakekeke ana nā la'alā'au a puni 'o ia. Ua ne'e maila 'o ia i mua.

"He aha lā ho'i. 'O wau nō 'o Mataio Pela. He hana wau ma ka nūpepa 'o Ka Nū Ioka o Pakipi ma hope o ke kula. Ua heluhelu wau i nā mo'olelo a pau e pili ana i ke keiki 'āhiu ma nā Katakila, kahi e noho nei, a he mana'o ko'u inā e loa'a 'o ia ala ia'u a inā e kākau wau i kona mo'olelo, inā paha e lilo wau i mea kākau nūpepa. Ua 'ike anei 'oe iā ia? He 'oia'i'o anei ia?"

"Kā, he lalau wale nō," i pane aku ai au, ia'u ho'i e 'ohi ana i ka wahie malo'o me ke kūkulu a'e ma ka'e o ka ululā'au. Ua ho'ā koke ihola ma ke 'ano malū, me ka mana'olana 'a'ole e 'ike 'ia ka'u pōhaku paea me ke kila e ia ala. 'O ka nui na'e o kona hau'oki a me ka mahalo nō ho'i i ka mehana o ke ahi, 'a'ohe wahi mea a 'ekemu iki mai.

'Oloka'a akula wau i paukū lā'au nona e noho ai, a waiho ihola ho'i ma ka 'ao'ao o ke ahi e ālai 'ia nei ka makani hau'oki e nā lā'au Haukona. Ua kūlou ihola kēlā ma luna o ke ahi a li'uli'u, a

laila, noho ihola a waiho ana ka wāwae ma kahi kokoke loa i ke ahi. Mai puhi ‘ia ‘o lalo o nā kāma‘a i ke ahi.

"Eā, he aha lā kāu o ke komo ‘ole aku ma nā lole māno‘ano‘a a ho‘opumehana no kēia huaka‘i āu i pi‘i mai nei?" i nīnau aku ai au. "He make ko ke anu ‘elo‘elo o uka nei, ‘eā."

"Me he lā, ke make nei nō," i hō‘ike mai ai kēlā me ka noho ‘ana ma kahi kokoke loa i ke ahi, ua ‘ane pio ihola iā ia. He keiki u‘i nō ia, a ma kahi ho‘i o ka ‘umikūmākolū a ‘umikūmāhā paha ona makahiki i ka‘u kuhi. He keiki maika‘i ho‘i o ka helehelena, me ka ‘auwae ikaika, nā maka ‘ālohilohi, a me ka lauoho lenalena nō ho‘i i kōhu mau‘u malo‘o. A i loko nō o ka nui o kona kino, he keiki ‘olu‘olu a kōhu mea ua maopopo ‘ole iā ia ka nui o kona ikaika iho. Ua hoihoi wau i ua Mataio nei.

"Eia ia‘u kahi kanuika e koe nei," i hō‘ike mai ai kēlā, "e pā‘ina paha kāua."

"Mahalo iā ‘oe," i mahalo aku ai au, "akā, ua lawe mai nei wau i ka‘u." Iā māua e kama‘ilio ana me Mataio, aia ‘o Weliweli ma luna o ko‘u po‘ohiwi, kahi e kau ana. I kēia manawa na‘e, ‘oiāi ua hele a uluhua mai nei ‘o ia i ka uahi e pua mai nei, lelele akula ia i kahi lālā ma luna a‘e o laila e halakau ai, eia nō na‘e kona kaula ke pa‘a nei ma ko‘u lima.

"Ua ‘ike aku nei wau i kekahi manu e kau ana ma luna o kou po‘ohiwi," i ‘ōlelo mai ai ‘o Mataio. "He maka nani nō. Ua kama‘āina ‘oe iā ia?"

"He ‘ano kahu mālama palekōna au, ‘a‘ole na‘e ma ke ‘ano he ‘oihana maoli," wahi a‘u i pane aku ai. "I pi‘i mai nei au i ka ho‘oma‘ama‘a i ka‘u manu. He manu wahine ‘o ia — ‘o Weliweli kona inoa."

"He loa‘a mai kāna luapo‘i i kahi manawa?"

"Eia aku a eia mai, he loa‘a nō. Pehea ka nui o kou pōloli i kēia manawa?" i nīnau aku ai au, ‘oiāi ua pau mai nei kāna kanuika i ka lua wale nō o ka nahu ‘ana.

"He keu kā ho‘i ko‘u pōloli i kēia manawa, ‘a‘ole na‘e ‘oe pono e hā‘awi mai i kāu mea‘ai. He kālā nō ka‘u, a inā e kuhikuhi ‘olu‘olu mai ‘oe i ke ala e hiki aku ai i ke kahawai ‘o Hudesona, e hele aku nō wau ma laila e kū‘ai ai i ka‘u ‘ai."

I ia manawa, kū a‘ela wau a hōkiokio akula iā Weliweli. ‘O ka lele maila nō ia. Wehe a‘ela i kona kaula a hemo mai ke kalapu wāwae aku. Hamohamo ihola wau iā ia; a laila, ho‘olele a‘ela wau a lele ana kēlā i luna o ka lewa, a hele akula wau ma ke kula me ka pekupeku pū aku i ka nāhelehele.

Ua ‘ike ‘ē wau i nā meheu lāpaki he nui wale i ahu maila i ia kakahiaka, a ua ho‘omeheu akula wau ma hope o laila, i loko nō o ke ‘ano ‘ūkelekele o ka lepo. A i ia wā nō a‘u i ho‘opū‘iwa a‘e

ai i kekahi lāpaki, māpu 'oko'a maila kahi Weliweli mai ka lani mai nō a ka honua, a popo'i maila.

'A'ohē wā 'ono 'ole o ka lāpaki kō'ala 'ia, akā, i ka wā anuanu a pōloli ho'i, 'a'ohē lua e like ai ka 'ono. Ua 'ai ho'onu'unu'u ihola 'o Mataio a ola ka makapehu. Ua 'ai pū wau me ia i ia manawa, ma kahi 'āpana 'u'uku wale nō na'e, i loko nō o ko'u kūlana pōloli 'ole, a i mea wale nō ho'i e loa'a ai ko ia ala hoa 'aina. 'A'ole wau i hā'awi aku i nā walanuka a'u e mālama ana ma ko'u pākeke, a no ka mea, ua nui nā mea i palapala 'ia no ke keiki 'āhiu a me kona 'ai 'ana i nā hua i mea e ola ai.

"Ke mahalo aku nei ko'u 'ōnaehana koko holo'oko'a iā 'oe," i mahalo mai ai 'o Mataio. A he 'oia'i'o nō ia mau hua'ōlelo mahalo āna. Ua mahana mai nei kona mau lima a me nā wāwae nō ho'i, a ua ha'alele akula ka uliuli o kona lehelehe, a komo hou maila ka 'ula maika'i o ka mahana.

"Eā, 'o wai lā kou inoa? Ua poina ia'u ka nīnau aku."

Pane akula wau, "O Kamuela Kalipalī."

"E Kamuela, inā e hiki paha iā 'oe ke 'ae 'olu'olu mai i kekahi lakeke, inā nō e hiki ola aku nō paha ka'u huaka'i ma ke kahua ho'olulu ka'a'ōhua, me ka make 'ole ho'i i ka hau. E ho'ihō'i 'ia mai nō ma o ka leka lā, ia'u nō a hiki hou aku ma kauhale. 'A'ohē a'u lihi mahu'i ē me kēia nei ka pūanuanu loa 'o uka nei. Kainō ua lawa ko'u mau lole e komo nei. Eia kā, 'a'ole."

Ua ku'ihē iki ihola wau me ka no'ono'o pū 'ana iho, a laila, pane akula wau i ka 'ī a'e, "Auē kā ho'i ē. Ua mamao ko'u hale mai ne'i nei aku. Noho wau ma ka pāumu 'o Kalipalī, a he hele wale mai nō i kekahi manawa me ka'u palekona i ka hahai holoholona; eia na'e, e hiki nō iā kāua ke huli ma nā papa'i hale waiho wale, malī'a o loa'a kahi kapa lio kahiko ma laila, a mea 'ē a'e paha e mahana ai."

"Auē, 'a'ole pilikia e Kamu. 'A'ole wau e hemahema, e holo wāwae nō i mehana. Pehea, 'a'ohē anei ou wahi 'ike mahu'i no kahi keiki 'āhiu e kaulana nei ma nā nūpepa?"

"E haele aku paha kāua no ke alanui," i 'ōlelo ai au, 'oia'i nō e ke'ehi ana ma luna o ke ahi a pio ihola. A ia'u e hana ana pēlā, mana'o ana nō ē aia a ho'olalau hele 'ia akula 'o ia ala ma ke 'ano lauwiili a puni ia uka, a pōniuniu ho'i wau a 'ike 'ole 'o ia i kona wahi e noho nei, a laila, ho'ihō'i 'ia akula i ke alanui. A hō'ea akula mākou ma ka'e o ka ululā'au, 'ōlelo akula wau, 'ī akula, "E Mataio, ua 'ike nō wau i ke keiki 'āhiu."

'O ke kū koke akula nō ia o ua 'o Mataio Pela.

"Ā, nani ho'i, e Kamuela! E ha'ina 'ia mai kona mo'olelo." Ua lohe wau i ka nehe 'ana o ka pepa, a ua 'ike wau 'a'ole i nui loa ko Mataio anuanu e hiki 'ole ai iā ia ke kākau ma loko o kāna

puke kākau.

Ma hope o ko mākou hele iki ‘ana aku ma ke alanui, a laila, hō‘ike akula wau ma ka ‘ōlelo ‘ana aku penei, "O ua keiki lā, ua ha‘alele ‘o ia i kona home i kekahi lā me ka ho‘i ‘ole aku ma laila."

"Ma hea lā kona wahi e noho ai? He aha lā ho‘i kona lole e komo ai?"

Noho ihola mākou ma luna o kekahi pōhaku ma ha‘i o ke alanui. Aia ia pōhaku ma hope o kekahi kumu paina, ma kahi ho‘i e hao ‘ole mai ai ka makani houhou ‘ili.

"Aia ma ke komohana aku o ne‘i nei, kahi e noho nei lā. He ‘a‘ahu nō i ke kuka ‘ili pea, he lauoho loloa e ku‘uwelu ana i lalo — ua pepe‘ekue pilipili a pūkalakī, a ua pa‘apū nō ho‘i i nā kukū — a wahi āna, he lawai‘a kāna hana e ola ai."

"Ua kama‘ilio ‘olua me ia?" i nīnau mai ai kēlā me ka pi‘i pū mai o kona hoihoi.

"Ae, he kama‘ilio nō māua."

"Ā, maika‘i maoli!" 'Eu ana ka lima o ia ala i ka lawelawe ‘i‘o i kāna penikala. "He aha ke kohu o kona mau maka?"

"I ko‘u mana‘o, he ‘āhinahina ‘ālohilohi, a ‘ānoni iki ‘ia ho‘i me ka maku‘e."

"A pehea ka lauoho?"

"Ua hāuliuli paha — he nani ia ua kau ka pāpale huelo lākuna, a no ka nui ho‘i o nā huelo e lewalewa ana, no laila, ‘a‘ole i hiki ia‘u ke ‘ike pono."

"He huelo lākuna. Pehea lā, nāna nō paha i pepehi ia po‘e lākuna nona iho?"

"A‘ole paha. He kohu nō i kēlā ‘ano pāpale huelo lākuna i hiki ke ‘oka ‘ia ma o ka pahu siriala lā."

"Inā pēlā, ‘eā, ‘a‘ole nō wau e hō‘ike aku no ia māhele. ‘O "pāpale huelo lākuna" wale nō ka‘u e kākau ai."

"Ae nō ho‘i, ua lawa kēnā," i ‘ae aku ai au. "A ‘o kona kāma‘a, he pu‘u nūpepa wale nō i hīki‘iki‘i ‘ia akula a pa‘a ma kona wāwae. A he mea maika‘i ia, ‘eā, i mea pale anu."

”Oia?" A kākau akula nō ‘o Mataio i kēia kekahi.

"Ua hō‘ike mai ‘o ia i kona kumu i ha‘alele ai i kona home?"

"‘A‘ole wau i nīele aku i loko o ia māhele. He aha lā ho‘i kā kēlā keiki kēia keiki o ka ha‘alele ‘ana i kona home?"

Ua waiho iho ‘o Mataio i kāna penikala i lalo a nalu ihola i ia nīnau. A laila, ho‘opuka maila ia i kēia wahi hō‘ike, ‘ī maila ia, "I ko‘u wā e kamali‘i ana, ‘o wau kekahi i ha‘alele i ka hale ho‘okahi manawa. A ‘o ko‘u kumu i hana ai pēlā, i mea ho‘i e komo ai ke aloha i loko o ka na‘au o ko‘u po‘e ‘ohana no‘u, a piha ai ho‘i i ka menemene, a i kaumaha ho‘i lākou me ke kahe pū o ka waimaka no ka minamina nui i kā lākou hana ‘ino ‘ana mai ia‘u." A pau kēia ‘ōlelo, hū ‘oko‘a kā ia ala ‘aka.

A laila, ‘ōlelo akula wau, "Ua ha‘alele wau ho‘okahi manawa kekahi ma muli nō o ko‘u mana‘o ē...e hana wale aku nō i kekahi mea hou a‘e."

"He kumu maika‘i nō kēnā," i ‘ōlelo mai ai ‘o Mataio. "Pehea, ‘o ia nō paha ko ia ala kumu o ka...‘eā, ‘o wai lā ho‘i kona inoa?"

"‘A‘ole wau i nīnau aku," i pane aku ai au, me ka ‘oia‘i‘o ho‘i.

"He aha lā kāna mea‘ai maoli e ola ai?" i nīnau mai ai ‘o Mataio.

"He nui maoli nā mea o kua‘āina e ‘ai ai inā maopopo iā ‘oe kahi e loa‘a ai. ‘O ka i‘a ‘oe, ke a‘a ‘oe, ‘o ka pī‘ai paha, ka hua, a me ka lāpaki nō ho‘i."

"Ke a‘a? ‘A‘ole kā paha e kūpono ke a‘a i ka ‘ai."

"‘Eā, he a‘a ke kāloke."

"He pololei kā ho‘i kāu. A he ‘ano a‘a nō ho‘i ka ‘uala kahiki kekahi," i ‘ōlelo mai ai ‘o Mataio me he mea lā ‘akahi nō a loa‘a mai nei he wahi ‘ike hou. "A ‘o ka i‘a ho‘i, he nui nō paha ko ne‘i nei i‘a."

"Ua pihaku‘i nā kahawai i nā i‘a."

"He ‘oia‘i‘o anei kēia ‘ike ‘ana āu iā ia? A aia nō ke noho nei ma uka nei?"

"‘Ae. He ‘oia‘i‘o nō," i pane aku ai au. A laila, kū a‘ela wau i luna.

"Ua pono wau e ho‘i aku i kauhale. Aia nō ma ‘ō, ma kekahi ‘ao‘ao aku ho‘i. ‘O kou ala e hiki aku ai i ke kūlanakauhale, ‘o ia nō kēia nei. He hahai wale aku kāu a hō‘ea aku ma laila. A ma laila nō paha e kau ai ma luna o ke ka‘a‘ōhua."

"Alia kāua e ho‘i aku," i ‘ōlelo mai ai kēlā. "E ‘olu‘olu, e paka mua mai i ka‘u i kākau ai, i ‘ike

'ia ka pono o nā kū'ike a pau, a me ka 'ole paha."

"Hiki nō."

Ua kū a'ela 'o Mataio, a me ka puhi mua aku i kona mau lima i mehana, heluhelu maila: "He 'oia'i'o nō kahi keiki 'āhiu o nā Katakila, kahi e noho nei. He lauoho uliuli kona, maka 'ele'ele, a he kāhiko 'ia i ka pa'alole 'ili kia nani, āna nō ho'i paha i hana ai nona iho. Ua ikaika nō nā iwi a 'ula maika'i ka 'ili, a 'o ka hikiwawe o kāna ho'ā 'ana i ke ahi me ka pōhaku paea a me ke kila, he keu aku ka wikiwiki ma mua o ke kanaka e koekoe ana i ke kūkaepele.

"O kona wahi noho, he mea huna ia, akā, 'o kona mea nui e lako mau ai i ka mea'ai, 'o ia ho'i kahi palekona nani āna i hānai ai. He lele a'e nō kēlā mai ka pu'upu'u lima aku o ke keiki a popo'i i nā lāpaki a me nā kolohala i ka wā e pono ai ke keiki i ka 'i'o. Lawe wale nō 'o ia i ka nui o ka mea'ai e pono ai, 'a'ole ho'i he keu aku. 'A'ohe maopopo ka inoa o ua keiki lā. 'O ka mea wale nō i 'ike 'ia, ua ha'alele aku nei i kona hale me ka ho'i 'ole aku ma laila."

"Auē nō kā ho'i kō hana 'āpiki ē. E 'olu'olu mai 'oe, mai kākau i kēnā," i noi aku ai au.

A ua 'ane'ane wau e lele aku e hākōkō me ia, akā, i ia manawa nō, 'ōlelo maila ia me ke 'ano malū, "Eā, e hana paha kāua i 'aelike. 'O ia ho'i, inā e 'ae mai 'oe e noho pū wau ma 'ane'i me 'oe i loko o ko'u wā ho'omaha o ke kupulau, inā nō e 'ae aku wau 'a'ole e pa'i aku i kēia. E kākau wale nō wau ma nā mea āu e hō'ike mai ai."

Ua nānā aku wau iā ia a li'uli'u iki, a laila, mana'o ihola ē he mea maika'i paha ia ke kipa mai 'o ia ala. A no laila, 'ōlelo akula wau, "E hui nō kāua ma waho iki a'e o ke kūlanakauhale ma ka lā hea lā āu e 'ōlelo ai. 'Elua wale nō a'u mea e noi aku ai iā 'oe, 'o ia ho'i, e 'ae mai 'oe e ho'omakapō wau iā 'oe me ka 'āpana welu ma mua o ka pi'i 'ana aku no ko'u home, a 'o ka lua, e 'ae mai 'oe 'a'ole e lawe mai i nā mea pa'i ki'i a pe'e ana ma 'ō a ma 'ane'i o ka ululā'au. Maopopo iā 'oe ko'u hopena inā e pekapeka aku 'oe?"

"Ae, inā pēlā, he hō'ea wale mai koe o nā hui kūkala nūhou kīwī me kā lākou mau mīkini pa'i wikiō, a e 'ike 'ia nō paha nā mea kākau nūpepa e lewalewa mai ana ma nā lālā kumulā'au. 'O kou kaulana koke ihola nō auane'i ia."

"Ae, he kaulana nō me ka ho'ihō'i pū 'ia aku nō ho'i ma Nū Ioka e noho pa'a ai."

"E kākau wale aku nō wau ma nā mea āu e 'ōlelo ai, a ma ke 'ano ho'i e hiki 'ole ai i kou makuahine pono'i ke 'ike aku 'o 'oe kēlā."

"Inā e kākau 'oe i ka inoa o kekahi kūlanakauhale 'ē aku, inā nō wau e hā'awi aku i ka'u 'ae," i 'ōlelo ai au. "Ua hiki paha iā 'oe ke haku i mo'olelo no ko'u hana 'ana ma lalo o ka 'Oihana Kūpale o nā Kīwila, a eia nō wau ma nā kuahiwi e 'imi nei i kekahi mau 'ike no ka noho 'ana ma ka 'āina. E kākau aku ho'i no ka 'ono o ka 'ōpae kuahiwi a me ka mahana o nā ana i wahi e noho

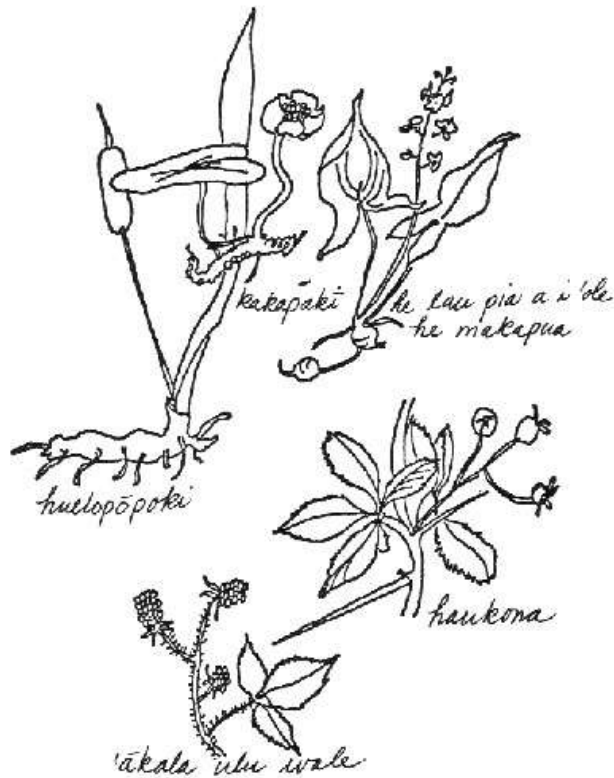
ai, a hō'ike aku nō ho'i i mua o ka lehulehu 'a'ole e pono ko lākou hopohopo o hemahema ka noho 'ana ma ka 'āina ke hiki mai ka wā pilikia e pono ai ka ne'e 'ana mai ma nā kuahiwi."

Ua hene iki maila ka 'aka a Mataio i ka lohe mai i kēia. A ua noho hou ihola 'o ia. "E hō'ike mai paha no nā mea ulu wale a me nā holoholona āu e 'ai ai o uka nei, i 'ike lākou. Ua hiki nō paha ke lilo kēia mo'olelo i hō'ike'ike ho'ona'auao."

Ua noho ihola wau, a i ia manawa, ho'omaka ihola i ka helu 'ana i nā i'a a me nā holoholona 'ai waiū i 'oi aku ka hikiwawe o ko lākou loa'a 'ana, a me nā meaulu i 'oi aku o ka 'ono. Ua hō'ike aku nō ho'i i kekahi o ka'u mau lekapī, me ke a'oa'o aku ho'i 'a'ole paha e pono ke ho'ā'o aku ka mea ho'okano a kamawae mea'ai i ka noho 'ana ma ka 'āina, ma hope hemahema koke auane'i.

Ua hoihoi 'o Mataio i kēia mau mea kekahi. Ua kākau, a kākau akula nō a hewa ka lima, a laila, 'ōlelo maila, "Ua 'ōpili mai nei ko'u lima i ka hu'ihu'i. E aho nō paha e ho'i aku wau. E hui hou kāua ma waho a'e o ke kūlanakauhale, 'eā, ma ka lā 'umikūmālua o 'Apelila i ka hapalua hola 'ekolu o ka 'auinalā. A i mea e hō'oi'a'i'o ai ua kō ka'u e 'ōlelo ho'ohiki aku nei iā 'oe, ke ho'i mai wau, e lawe pū mai nō me nā kolamu a pau a'u e kākau ai e pili ana iā 'oe."

"Mai ki'i a pekapeka aku, a no ka mea, he kiu ka'u e noho ana ma ke aokanaka, a he heluhelu 'o ia ala i nā kolamu nūpepa a pau no'u."

A pau kēia mau ‘ōlelo, lūlū lima māua, a laila, ‘o ka ho‘i akula nō ia o ia ala me ka māmā nō ho‘i o ka hele.

Ho‘i akula wau no ko‘u wahi o uka me ke kama‘ilio pū ‘ana ia‘u iho a hiki loa akula i laila. He mea ma‘amau ia‘u ke kama‘ilio ‘ana me ia leo i loko o‘u, eia na‘e, he nui a lehulehu ka po‘e hana pēlā. ‘O ke ‘ano o kānaka, a ke helu ‘ia nei nō ho‘i nā kānaka i kohu mea ua ho‘opuni mau ‘ia e nā kini lehulehu, he noho ho‘okahi wale ia i loko o ka ‘eiwa hapa‘umi o kona manawa; a ‘o ua leo lā i loko ona, he lilo nō i kekahi manawa, he hoa kama‘ilio maika‘i nō ia. ‘A‘ohe wahi mea e ‘oko‘a ai ‘o ka noho ho‘okahi ‘ana ma luna o ke kuahiwi, koe wale nō ka hemahema mai o ka leo puana i ka lawa ‘ole o ka ho‘oma‘ama‘a ‘ana. Ua mālama wau i ia kama‘ilio ‘ana i loko o‘u ma nā kumuhana like ‘ole he nui, a hiki loa aku nō wau ma ko‘u kumulā‘au. He kama‘ilio e ho‘olālā ai i ka‘u mau mea e hana ai. He kama‘ilio ‘ana me Ko‘olau a me Pāpā a me Mataio Pela nō ho‘i. A ma kekahi o ia mau kama‘ilio ‘ana, ua haku wau i kā Mataio kolamu no‘u, a ma hope nō o ke kama‘ilio ‘ana me Ko‘olau, a ua haku ‘ia nō me ka maiiau a akamai ho‘i o ka ho‘onohono‘ia ‘ana o nā hua‘ōlelo ma ke ‘ano he mo‘olelo ‘oia‘i‘o nō, a he mea ho‘i e ho‘olalau aku ai i ka lehulehu a e puni wale mai ai nō ho‘i lākou. Ua ulu a‘e ka ‘i‘ini i loko o‘u e kākau i ia mo‘olelo a ho‘ouna aku iā Mataio, ‘a‘ole na‘e au i hana pēlā.

Ua komo akula wau ma loko o ko‘u ke‘ena kumulā‘au a nāki‘i ihola iā Weliweli ma ka pou moe, a i nānā aku ka hana, aia lā ‘o Kēsi Kuna Limahue ma laila. E kala loa ko‘u ‘ike ‘ole iā ia, a he mau mahina paha ka lō‘ihi. Eia nō ‘o ia e pupue iho nei ma luna o ko‘u moe, a e ho‘ola‘i ana nō ho‘i me Niolopua. Aia ma ha‘i ona, he una honu, a kainō ua piha ua una lā i nā ‘i‘o walanuka ma mua o ko‘u ha‘alele ‘ana, eia kā ua hakahaka mai nei. ‘Oiai wau e nānā ana, ala maila ko ia ala hiamoe, lele maila mai ka moe iho, a hele mālie maila ma waena o ko‘u mau wāwae a puka akula ma waho o ka pā. Ua kuhihewa nō paha kēlā ua ha‘alele loa wau i ko‘u lumi a ua ka‘a aku nei ma lalo ona. He keu nō kā ‘o ia ala a ka lākuna puni ho‘onanea ma nā wahi ‘olu‘olu. Eia na‘e, ua ‘oi aku ko‘u nui ma mua ona, a pēlā nō ho‘i me ka ikaika o ko‘u mau lima, a no laila, ‘a‘ole ‘o ia i pa‘akikī i ka ho‘ā‘o e noho mau ma laila. Ho‘i akula na‘e ma luna o ko ka Pālona pōhaku, a ma laila aku a pinana ma luna o kekahi kumu hemalaka. A iā ia e hele ana, e hele ana nō ma nā lālā, me ke ‘ano kaumaha o ke kino, a i ia manawa nō, ‘akahi nō wau a ‘ike i ko Kēsi kūlana lākuna wahine.

Ma hope iho, ho‘omākaukau ihola wau i ka ‘aina ahiahi, a pau ka ‘ai ‘ana, noho ihola wau me ka mālama pū ‘ana iho i hālāwai kūkākūkā i loko o‘u. I ia mau lā, ua hiki nō ia‘u ke mālama i kekahi paio ‘ana ma waena o nā kānaka he ‘ehā e wala‘au like ana i ka manawa ho‘okahi, a i loko ho‘i o‘u ho‘okahi nō. A eia kekahi, ua hiki nō ia‘u ke mālama i ke kanaka ‘alima ma loko o ia hālāwai, me ka ‘ekemu ‘ole aku na‘e. A ‘o nā kumuhana i hāpai ‘ia ma loko o kēia mau hālāwai ‘ana, ua pili i nā ‘ano mea like ‘ole he nui, e la‘a ka ‘ino‘ino a inā e hō‘ea mai ana a hō‘ea ‘ole mai ana paha, ka pa‘alole no ke kau kupulau a pehea lā e hana ‘ia ai, a me ka ho‘onui ‘ana nō ho‘i i ko‘u lumi me ka pō‘ino ‘ole o ke kumulā‘au. I kēia pō na‘e, e kūkākūkā ‘ia ana ka nīnau no Mataio Pela. Koikoi mai ana ‘o Pāpā e iho pololei aku wau ma ke kūlanakauhale a pāpā aku iā ia ‘a‘ole e pa‘i iki i ia mo‘olelo, pehea ka mo‘olelo maoli a mo‘olelo haku wale paha. ‘O Ko‘olau na‘e, ua ‘ōlelo maila ‘a‘ole wau e pilikia ke kākau ‘ia ko‘u mo‘olelo, a no ka mea, ‘oia mau kūlana huna nō o ko‘u wahi e noho nei. A laila, komo maila ua ‘o Mataio Pela nō, a

ho'ākāka maila kēlā ē no ka nui o kona 'i'ini e kipa mai ia'u i loko o ka ho'omaha kupulau, 'a'ole nō 'o ia e pono ke hō'ike aku i kahi mea e ku'ia ai au o hā'ule pahū ia 'i'ini nui ona. Pākela ko ia ala ho'ohana 'ana i ia hua'ōlelo 'o "ku'ia". 'A'ole i maopopo no hea mai lā ia 'ano 'ōlelo, akā, me he lā ua lilo mai nei i 'ōlelo punahele nāna, a pēlā wau i 'ike iho ai i ko Mataio leo i loko o'u; 'o ia ho'i, kohu mea lā ua "ku'ia" nā mea a pau.

I ia ahiahi, ho'i ihola wau i ka hiamoe me ia po'e e noke ana i ka ho'opa'apa'a i loko o'u no ka papaha o ko'u hopu 'ia mai a ho'ihoi 'ia aku ho'i ma ke kūlanakauhale. 'A'ohe nō i 'emo, pa'ē maila ka leo o Weliweli ma loko o ia kama'ilio 'ana. Mea maila kēlā, "Mai 'ae 'oe e kipa mai ua 'o Mataio iā uka nei. 'A'ohe lihi launa o ka 'ai hemu." 'Akahi nō a komo mai 'o Weliweli ma kahi kama'ilio 'ana o loko o'u, a he mea ia e piha ai ku'u na'au i ke ohohia, a no ka mea, 'a'ohe o'u wā i mahu'i iki ai i ko ia ala 'ano ho'opalō i kāna e no'ono'o nei. Eia na'e, ua ahuwale kona hoihoi 'ole i ko Mataio 'ano 'aiāmanō.

Ua 'olu'olu ka na'au o kēlā me kēia hoa kama'ilio i kā Weliweli ho'opuka 'ana mai i ia mau hua'ōlelo, a me ia 'ano 'olu'olu nō i oki ai ke kūkākūkā 'ana o ia hālāwai i loko o'u. Aea iki a'ela ko'u po'o a nānā akula i kahi manu. Aia nō kona po'o ua pelu 'ia a pāpio ana ma loko o nā hulu o kona kua, a ua pa'uhia ihola i ka hiamoe.

I loko nō o kona hiamoe 'ana i ia manawa, 'oia mau nō na'e ko'u lohe 'ana i kona leo i ka 'ī mai, "Me he mea lā he 'i'ini kou e loa'a mai 'oe i ke aokanaka, a no ka mea, inā 'a'ole pēlā, inā nō ua hamau 'oe me ka hō'ike 'ole aku iā Mataio i ia mau mea he nui e pili ana iā 'oe."

"E aho 'oe ke noho mū," i 'ōlelo aku ai au me ka uhi pū 'ana ia'u iho i ke kapa 'ili kia, a laila, ho'i loa akula au i ka hiamoe nui kūlipolipo.

He Kokua Wau I Ka Ho'ea Koke 'Ana Mai O Ka Hopena

Ma ka hō'ea 'ana mai o ka hapalua like o Malaki, ua hiki nō ia'u ke 'ōlelo me ke kānalua 'ole ua hō'ea pū mai nō ia me ke kau kupulau. 'A'ohe kipa mai o kahi Kēsi i loko o ia mau lā. Aia 'o ia ma lalo o ke kahawai i ka lawai'a aku ma nā wai loa'a wale o ka i'a, a ma laila pololei aku nō ia a hiki aku i kona pūhā kumulā'au, kahi e kakali 'ia nei e nā pēpē pōloli. 'O ka Pālona Mukuela kekahi i kipa 'ole mai i ia wā. Ua pa'ahana i ka popo'i aku i nā mo'o a me nā poloka. Hīmeni pākahi maila nō ho'i nā kikakī, 'a'ole nō ma nā hui kalapu i 'ike 'ia ai lākou i ka ho'oilo. A 'o nā 'alopeka, nā mukuela wāwae pepewa, a me nā ponī, ua 'ike lākou i ka nui a'e o ka mea'ai e loa'a wale ai ma ka ululā'au ma mua o ka loa'a ma ko'u kumulā'au ho'āhu, a no laila, ua ha'alele ia'u. 'O nā 'īnea i lilo ai mākou i po'e hoa 'alo'alo i ka ho'oilo, ua hala a'e nei. He mea loa'a wale nā 'ai o ka 'āina, a 'o ka hau, e he'e aku ala.

I ka hō'ea 'ana mai o 'Apelila, pau mai nā lā o ko'u 'ai 'ana ma nā mea'ai o ko'u kumulā'au ho'āhu. Ua nui wale nā hua a me nā launahēle like 'ole i hikiwawe ka loa'a 'ana. Ua hele a nui nā 'ano mea'ai like 'ole o ka 'ike 'ia 'ana ma ko'u pākaukau. He hua manu 'oe, he wāwae poloka 'oe, a me ke kupa honu nō ho'i.

Ua ho'i wau i ka pūnāwai e 'au'au ai i ia mau lā, me ka ha'alele 'ana ho'i i ka 'au'au ma loko o kahi una honu me ka hau i ho'omahana 'ia a wai maila. He mea ma'amau ka lu'u 'ana i loko o ka wai hu'ihu'i loa o ia pūnāwai 'a'ole o ka'e mai — me ka 'alalā 'ana a'e nō ho'i 'oiai ke ea e kā'ili 'ia ana mai loko aku o ko'u mau akemāmā. He 'āna'anai koke iho nō wau, a pau, holo nui aku no loko o ko'u kumulā'au e ho'omalo'o iho ai i mua o ke ahi. Aia wale nō a pau ko'u mau lōle māno'ano'a i ke komo 'ia, a laila, pau ai ia 'alalā 'ana a'u. A laila, 'o ka wā ia no'u e hīmeni ai. A he nui hewahewa nā mele a'u i haku ai ma hope o ka 'au'au 'ana, a 'o kekahi, ua a'o aku wau i kekahi kanaka pi'i mauna a'u i hui ai i kekahi lā ma ka lihi pali ma luna o ka 'oawa.

'O 'A'alona kona inoa, wahi āna, a he kanaka lō'ihi o ke kino, 'a'ole nō na'e i lō'ihi o ka 'ōlelo. Ua loa'a mai 'o ia e noho ana kokoke ma ka lihi pali, a hākilo aku ana ho'i i ke awāwa e waiho kāhelahela ana ma lalo a'e. E hū ana ka leo a he mau mele li'ili'i. A 'o kona mino'aka mai, he mea pau 'ole ia a he kohu kaumaha nō ho'i ke nānā aku. A ma ka nānā wale 'ana aku nō i kona helehēlena i maopopo ai ia'u ē 'a'ole wau e pono e 'alo aku a pe'e paha mai kona 'ike. No laila, hele akula wau a kokoke i ona lā a noho iholā ma kekahi 'ao'ao ona. I loko o ia launa pū 'ana, ua a'o akula iā ia i ka'u "mele wai anuheā."

Ma ke kama'ilio 'ana me ia, eia kā, he mea haku mele kēlā no Nū Ioka mai. I pi'i mai nei ho'i ma nā Katakila i ka ho'olaule'a Pakoa a ua 'auana ho'okahi mai nei i ka māka'ika'i iā uka nei. A pau kēia kama'ilio pōkole 'ana, ua 'ane mākaukau kēlā e ho'i aku no ka ho'olaule'a. I ia manawa nō na'e i nīele aku ai wau i ka 'ī a'e, "'Eā, ua lohe aku nei wau iā 'oe i ka hū mai o ka leo."

"'Oia nō," i pane mai ai kēlā. "He puni wau i ka hū. Pehea 'oe, he 'ike kou i ia māhele?"

"'Ae ho'i," i pane aku ai au, "he wahi 'ike nō. He hū pinepine nō, a he hīmeni pū kekahi, a i ka wā ho'i ma hope pono iho o ka 'au'au, a e'e mai au mai loko a'e o ko'u punāwai, 'o ia no ko'u wā ma'amau o ka hīmeni, a he hīmeni leo nui ho'i."

"'Oiana ho'i."

A ‘oiai ua nanea mai nei au i ka pā mai a ka lā me ka ‘olu‘olu ho‘i o ka na‘au, ‘ae akula wau, "‘Ae, hiki nō. E hīmeni wau i ia "mele wai anuhea" a‘u.

Ua hīmeni akula nō wau, a pau, mahalo maila kēlā, "He nahenahe mai ho‘i kau. E hīmeni hou ‘ia mai." A ‘o ka hīmeni hou akula nō ia.

Paka maila kēlā, a ma hope o ka ho‘ololi iki ‘ana i ke ‘ea a kū i nā hua‘ōlelo, a me ka ho‘ololi iki ‘ana ho‘i i nā hua‘ōlelo a kū i ke ‘ea, hīmeni pū a‘ela māua.

A pau, noi maila ‘o ia ala, "‘Eā, hiki paha ia‘u ke lawe i ka māhele ‘o lae-la-lae-lae a ho‘ohana aku?"

‘Ae akula wau, "‘Ae. Lawe ‘ia a pau. Ua noa nā ‘ea o uka nei. ‘O ua lae-la-lae-lae nei nō ho‘i kekahi, ua lawe ‘ia mai ka leo o ka manu wileo mākole."

Ua noho a‘ela kēlā me ka nīnau pū mai, "He aha kekahi mau ‘ea e hīmeni ‘ia nei ma uka nei?"

Hōkiokio akula wau i ke ‘ea no ke mele "aloha kikakī" a Mika Kahaapo, ka mea nona ke po‘o ‘ele‘ele; a me ke mele wailele a ka manu keluka lā‘au. Ua unuhi maila kēlā i kāleka a kaha akula he ‘elima laina, a laila, kākau ihola i nā hua mele ma luna o laila. ‘Ōlala akula wau ma ka pā ‘ana mai a ka lā me ka hū ‘ana a‘e ho‘i i ke mele a ka manu kelaka maku‘e a me ke mele nō ho‘i a Palomika, ka nūhata. Ma hope iho, hīmeni leo nui a‘ela wau i ke mele a ka pueo kiwi hulu. A laila, ho‘ōki ihola wau i ia hīmeni ‘ana.

"Ua lawa kēlā, ‘eā?" i nīnau aku ai au.

"‘Ae. Ua lawa nō paha." A laila, moe kāhela ihola kēlā me ke alo e huli ana i luna, a me ka nānā wale a‘e i nā lau i ‘ōlelo mai ai, "Inā e ho‘ohana wau i ia māhele no kekahi mele, inā e ho‘i mai nō paha wau i kekahi lā o ia hope mai a ho‘okani mai i lohe ‘oe. E lawe pū mai nō ho‘i me ka‘u ‘okana lawe lima."

Pane akula wau, "Maika‘i."

A, ma hope o kekahi nanea pōkole ‘ana, nīnau maila ‘o ia ala, "Aia ana ‘oe ma kahi o ne‘i nei i kēia kau wela e hiki mai ana?"

"‘O ia paha. Aia i ka ‘ike ‘ana aku," wahi a‘u i pane aku ai. I ia manawa, e pili ana nā maka o ua ‘A‘alona nei, a ‘a‘ole nō i ‘ū iho, pa‘uhia ihola ia i ka hiamoe. Huli ihola wau a pā ana ka lā i ke kua. Ua hoihoi wau iā ia nei. ‘A‘ohe ona nīele iki mai ma nā ‘ano nīnau pilikino. Eia na‘e, i ia manawa, ‘a‘ole i maopopo le‘a ia‘u inā he mea ia nīnau ‘ole ‘ia mai e hau‘oli ai, ‘a‘ole paha. A laila, ho‘omana‘o a‘ela wau i nā hua‘ōlelo a Weliweli i ‘ōlelo mai ai i loko o‘u, "...he ‘i‘ini paha kou e loa‘a mai ‘oe...", a hā‘ule wau i ka nalu ihola no ko‘u ‘ano maoli me ke ‘ano kānalua. Eia nō wau ua huli mai nei a loa‘a kekahi o ko‘u lāhui kanaka. Inā ho‘okahi makahiki aku nei kēia,

‘a‘ole nō paha e ‘ike ‘ia kēia ‘ano o‘u.

‘O wau kekahi i ho‘i hiamoe i ia manawa. A i ala mai ka hana a nānā aku, ‘a‘ole ‘o ‘A‘alona. A ‘o Weliweli, i kona ‘ike ‘ana mai ia‘u i ka ‘oni iki a‘e, lele maila a ku‘u ihola ma luna o kekahi pōhaku ma ha‘i o‘u. Aloha akula wau iā ia, "Aloha mai," ‘oiai nō na‘e au e noke ana i ka moe i ia manawa. Moe mālie na‘e me ka ho‘olono aku i ke kani a nā manu a me ka nehe ‘ana o nā lau malo‘o e hele ‘ia nei e nā ‘elala, a me ka nehe ‘ana nō ho‘i o nā lau i kupu a‘e nei ma nā lālā kumulā‘au, a e puhi ‘ia nei e ka pā aheahe a ka makani. Ia‘u e moe ana ma laila, lilo akula ko‘u no‘ono‘o i kahi ‘ē. Me he lā ho‘i ua waiho hakahaka ‘ia mai nei nā kū‘ono a pau o ko‘u no‘ono‘o, a he nanea mai ho‘i kau. Me he mo‘o ‘olu‘olu lā au i maopopo le‘a iā ia kahi e loa‘a mai ai kekahi ‘ai hou ‘ana a‘e. A ua hele auane‘i a he nanea manakā nō ho‘i kau. A hala ho‘okahi hola, kau maila kekahi mana‘o ma luna o‘u. ‘O ia ho‘i, ‘ōlelo mai nei ‘o ‘A‘alona no ia ho‘olaule‘a Pakoa āna i pi‘i mai nei ma nā Katakila, a he nani ia ua hiki mai ka Pakoa, he hiki pū mai paha auane‘i me Mataio, e like ho‘i me kāna i ‘ōlelo mai ai. Auē kā ho‘i ‘ē, ua ka‘ahope a‘ela nā pule he nui me ko‘u helu ‘ole aku i nā kepa ma ka‘u pou ‘alemanaka.

Ua ili maila ke aka ‘olu‘olu o ke ao ma luna o ko‘u maka. A i ia manawa, ala a‘ela wau, kāhea hōkio akula iā Weliweli e lele mai a ku‘u ma ko‘u lima, a laila, ho‘i mālie akula māua i kauhale me ka ‘ohi pū aku i nā hua o ka nani kupulau.

He mau lā ma ia hope mai, hui akula māua me Mataio ma ke Alanui 27 i ka hapalua hola ‘ekolu ‘auinalā. Nāki‘i akula wau i ko ia ala hainakā a pa‘a nā maka, a ka‘ika‘i akula iā ia me ka ‘ōkupe a me ke kūnewanewa mau i ka hili hewa o nā wāwae, a hiki ma uka o ko‘u wahi. Ua hele pololei akula māua, a me he lā, ‘a‘ohe a‘u nānā i ia manawa inā e ho‘omaopopo paha ‘o ia ala i ke ala e hiki aku ai ma laila. I hō‘ea aku auane‘i ka hana, wehe a‘ela wau i ka hainakā ho‘omakapō a hākilo akula kēlā i ia wahi a puni.

"Ma hea lā kāua? Ma hea lā ho‘i kou hale?" I ia manawa, noho ihola wau i lalo a kuhikuhi mai iā ia e noho pū mai ‘o ia. A ‘o ka mālo‘elo‘e loa o kona kino i ia manawa, ‘a‘ohe wahi kū‘ē‘ē mai me ia mana‘o noho — eia ho‘i kekahi, ua mū‘olo ihola ia kino mālo‘elo‘e ona i lalo o ka honua.

"Ma hea kou moe e moe ai? Ma ka honua anei?"

Kuhikuhi akula wau i ke pani ‘ili kia ma ke kumu hemalaka, kahi e kōwelo ana i ka makani.

"He aha maila kēia? ‘O kahi kumulā‘au kā, ‘o ia anei kou wahi noho?"

"‘Oia nō."

A lohe maila i ia pane a‘u, ‘o ke kū koke nō ia o ua Mataio nei, a komo akula i loko. Ua wehe a‘ela wau i ke pani a pa‘a i ka hāmama e hiki ai i ka lā ke pā mai a mālamalama ana ‘o loko. I nānā aku ka hana i ko loko, pua‘i a‘ela ko ia ala leo hau‘oli i ka ua mea ‘o ka mahalo nui. Ua ho‘ā ihola wau i ka ihoiho a ua ho‘omāka‘ika‘i akula wau iā ia nei me ka hō‘ike aku i nā mea a

pau. A eia aku nō a eia mai, no ka nui o kona kāhāhā 'ana iho i kekahi mea hou a'u i hana ai, pa'e maila he leo 'uā i piha i ka hiala'ai.

'Oiai wau e ho'omākaukau ana i ka i'a punakea no ka lāwalu 'ia 'ana ma nā lau o ka hua waina ulu wale, noho maila ua 'o Mataio ma luna o ka moe me ka hō'ike pū mai i nā hunahuna mea hou o ke ao. Ua ho'olohe wau me ka pu'uwai minamina i nā pilikia o 'Eulopa, nā pilikia o ka Hikina Loa, nā pilikia o ka hema, a me ko 'Amelika mau pilikia nō ho'i. Eia kekahi, ua hō'ike mai kēlā no kekahi mau hana pepehi kanaka i kū i ke kāhāhā, kekahi mau helu 'ai o nā pā'ani pōhili, a me nā kaha nō ho'i ma ko ia ala kāleka hō'ike kula.

"'Eā, na kēia mau hunahuna nūhou e hō'oia'i'o nei i ka'u e 'ōlelo mau ai, 'o ia ho'i, ke noho kokoke loa nei nō kākou kānaka kekahi i kekahi, a 'a'ole maika'i."

"'O ia nō paha kou kumu o ka noho ho'okahi 'ana ma 'ane'i nei?"

"'A'ole. 'O ke kumu nui, 'a'ohe o'u hoihoi i ka noho 'ana me ke kauka'i nui ma nā mea o ke au hou e pono ai ka noho maika'i 'ana. 'O ia ho'i, 'o ka uila 'oe, 'o ke ka'aahi 'oe, 'o ke kima 'oe, 'o ka 'aila, ka lānahu pikimana, nā mlkini, a me nā mea 'ē a'e he nui hewahewa i hiki ke pilikia ihola."

"'Ā. 'O ia nō paha kou kumu o ka noho 'ana ma 'ane'i nei?"

"'A'ole. 'O kekahi po'e kāne pi'i mauna, ua pi'i lākou a hiki i ka piko o Mauna 'Ewaleka, a 'o ko lākou kumu ho'okahi wale nō i hana ai pēlā, no ka mea, aia ia ma laila. 'O ka mea na'e o ne'i nei, he waonaehele."

"'O ia anei ke kumu?"

"'Eā, e Mataio, 'ike 'oe i kēlā palekona? Lohe 'oe i kēlā po'e manu kepola pu'u ke'oke'o? Honi 'oe i kēlā ponī? Inā, no ka palekona ka lewa, no ka manu kepola pu'u ke'oke'o ka nāhelehele ha'aha'a, no ka ponī ka honua, a nou nō ke ke'ena nūpepa, inā pēlā, a laila, no'u nō ka waonaehele."

"Hele nō paha 'oe a mehameha i kahi manawa?"

"'A'ole. Mai ia manawa mai a'u i hō'ea mua mai ai i uka nei, 'o ka nui o ka'u mau hana e hana ai a pau ai ho'i ka hemahema o ka nohona, 'a'ohe nō he wā a 'ike 'ia ia mea he mehameha. Eia kekahi, 'a'ole anei he po'e mehameha ko ke kūlanakauhale, i 'oi aku ho'i ko lākou mehameha ma mua o ko'u? E ku'u Mataio ē, e kāpae paha 'oe i kou 'ano kākau nūpepa no ka manawa a e pā'ina iho kāua."

"'Ae, hiki nō. 'Ē! He 'ono 'i'o nō kēia. He keu nō ho'i a ka mea'ai 'ono loa a'u i 'ai ai." 'O ko ia ala 'ai ihola nō ia me ka ho'ōki 'ana ho'i i kāna mau nieniele 'ana mai.

Ua ho‘ohala māua i kekahi pule o ia hope mai ma ka nanea ‘ana i ka lawai‘a, ka hahai holoholona, a me ka ‘ohi ‘ana nō ho‘i i nā launahale a me nā hua. Ua emi li‘ili‘i maila ka nui o kā Mataio walawala‘au ‘ana mai, a ua nui a‘ela kona hiamoe, kona pi‘i mauna ‘ana a me ka nalu wale ‘ana iho nō ho‘i. A no kona ‘ano ‘ai ho‘onu‘unu‘u, no laila, hele a pa‘ahana maoli kahi Weliweli i ka hopu holoholona. Ua hana ihola ‘o ia i pa‘a kāma‘a ‘Ilikini nona mai loko mai o ka ‘ili kia, a me kekahi pāpale nō ho‘i i hiki ‘ole ia‘u ke wehewehe aku no kona ‘ano. A he nani ia ‘a‘ohe a māua aniani nāna e ‘ike iho ai iā ia iho, no laila, ‘a‘ole ‘o ia i ‘ike ihola i ke ‘ano ‘ē loa o kona nānā ‘ana, eia na‘e kahi mea i hiki ia‘u ke hō‘ike aku: Eia aku nō a eia mai, iā māua e lawai‘a ana ma kapa kahawai, a inā nō paha ma o kahi ulia pakalaki e hālāwai mai ai māua me ia ala, auē kā ho‘i ē ka lele ‘ino o ko‘u hauli i ka ‘ike aku i ia mea kū i ka pupuka! ‘A‘ohe nō lā a he wā e ma‘a ai au i ia pāpale ona."

Ma kahi o ka hopena o ia pule, i ka ho‘i ‘ana aku o māua ma ke kumulā‘au a nānā aku i loko, aia ho‘i ma laila, ‘o Ko‘olau kā, a e hiamoe ana ma luna o ko‘u moe! ‘O kona ho‘omaha kau kupulau nō paha ia, a ua ho‘i mai nei e like nō me kāna i ‘ōlelo ai. I ia pō, ho‘okani a‘ela māua ‘o Ko‘olau i kā māua mau hōkio mau‘u ‘ohe no Mataio, ‘oiai nō ho‘i e noho ana ma ka‘e o ke ahi. A he pumehana mai ho‘i kau. Eia hou, i ia manawa, ho‘oholo ihola ‘o Ko‘olau mā lāua me Mataio e hana aku lāua i hale ho‘okipa malihini ma loko o kekahi o nā kumu hemalaka ‘ē a‘e. A ua ‘ae akula wau penei, "'Ae, e hana aku nō kākou," a no ka mea, pēlā nō ke ‘ano o ko‘u no‘ono‘o i ia manawa, a i loko nō na‘e o ko‘u ‘ike ‘ana i ka hopena o ia māhele.

‘O ia ho‘i, inā e kūkulu mākou i hale ho‘okipa malihini, e pau ana nō ko‘u kūlana he keiki ua ha‘alele i kona home me ka pe‘e aku ho‘i ma ka waonahale. Inā ho‘i pēlā, inā ua lilo wau he mea noho wale nō ma ka ululā‘au e like me kēlā me kēia kanaka ‘ē aku e noho nei ma ka ululā‘au. ‘O ia ho‘i, he kipa wale mai nā malihini. He hele mai paha nā hoa noho i ka pā‘ina ahiahi. A he mau hana nō ho‘i e hana ai, ‘o ia ho‘i, ‘o ka ho‘omākaukau ‘ana i nā pā‘ina ‘ekolu o ka lā, ke kū‘ai ‘ana i nā mea a pau e pono ai ia mau pā‘ina, a me ka mālama mau ‘ana nō ho‘i i ka ma‘ema‘e o ka hale. Ua hele mai nei a like ko‘u kūlana o kēia wā me ko ka wā ma mua aku o ko‘u ha‘alele ‘ana i ka hale. Ho‘okahi wale nō mea e ‘oko‘a ai, ‘o ia nō ka loloa o ka huaka‘i e hiki mai ai i o‘u nei; ‘a‘ole na‘e ia he mea pa‘akikī loa. Nānā, eia nō ‘o Ko‘olau mā lāua me Mataio ua hiki maila.

Ua alu like mākou i ka puhi a pao ‘ana aku ho‘i i kekahi kumu hemalaka. A ia‘u e hana pū ana me lāua, nalu ihola i ia loli ‘ana o ko‘u ‘ano. No ke aha lā i ho‘ōho ‘ole aku ai au i ko‘u mana‘o hō‘ole, "'A‘ole"? A he aha lā ho‘i ka‘u o ka ‘oli‘oli i ke kūkulu ‘ana a‘e i kūlanakauhale ma kua‘āina — a no ka mea, ‘o ia ihola nō kā mākou e hana nei?

I ka wā i kū ai a hale a‘ela ua kumulā‘au nei, ho‘omaopopo ihola ‘o Ko‘olau e kahe ana ke kohu o nā kumu wīlou, a ua kūpono mai nei nā lālā i ‘ūlili he‘ehe‘e. Ua nanea ihola ko ia ala ahiahi i ka hana aku i mau pūkaniolo na mākou. A pau, ua ho‘okani like a‘ela mākou. ‘Eā, e ka makamaka heluhelu, ‘o ua hua‘ōlelo nei, ‘o like, ‘o ia nō kā paha ka hā‘ina e akāka ai ke ‘ano maoli o ia mea he kūlanakauhale.

A pau ia ho‘okani pila ‘ana, ‘ōlelo maila ‘o Mataio me ke ‘ano hilahila iki, "Aia ana paha he mau mea pa‘i ki‘i ma uka nei."

"Auē nō ho‘i ‘oe ē, e Mataio," i ho‘ōho ai au, ‘oiai nō na‘e, i kēia wā, ‘a‘ole i nui ko‘u hopohopo o loa‘a mai e like me ma mua. "He aha lā kāu mea i kākau ai?"

Na Ko‘olau i hō‘ike mai ke kolamu.

Ua heluhelu maila ‘o ia a he mau wahi hō‘ike ‘u‘uku wale nō a nā nūpepa ‘ē a‘e, e kama‘ilio ana no ia mo‘olelo mua. A laila, noho ho‘okīki‘i akula i hope a hiō ana i kona kumulā‘au e hiō mau ai, a ‘umo‘umoki ihola i kāna ipu paka.

A li‘uli‘u iki, pane maila kēlā, "Eā, e Kalau, ua hala aku nā lā i hiki ai i ke kanaka ke noho ma kauwahi o ‘Amelika nei me kona ‘ano ‘oko‘a a kū ka‘awale ho‘i. Inā he mea noho ka‘awale ‘oe a me ke ‘ano ‘oko‘a nō ho‘i, ‘a‘ole ana e nele kou ‘ike ahuwale ‘ia mai, a he ku‘i wale aku nō koe o ka lono a laha ma ka loa a me ka laulā o ka ‘āina. A inā nou nō ia lono, ‘a‘ole paha e hiki ke ‘alo ‘ia kou ki‘i ‘ia mai a ka‘ika‘i ‘ia aku nō ho‘i no ke kūlanakauhale; a i ‘ole ia, e ne‘e mai paha auane‘i ko laila po‘e i ou nei e noho ai, a ‘oia pau nō ia o kou kūlana kū‘oko‘a."

A pau kēia 'ōlelo, nanea iki ihola 'o ia ala. "E Kalau, ua ho'opūnana maila nā pueo?"

Hō'ike akula wau no nā pueo a me ka pā'ani 'ana ho'i a nā pueo keiki ma ia wahi a puni ka hemalaka. A pau kēia hō'ike, ho'i akula mākou i ka hiamoe — 'o mākou nō a pau, a me nā pu'uwai niniu nō ho'i i ka ho'omaopopo ē ua helu 'ia nā lā i koe o kēia noho maika'i 'ana.

Ua ho'i akula 'o Mataio i ke kula. 'O Ko'olau na'e, ua ka'ulua iki ihola no ka pao aku i kekahi pūhā kumulā'au i hale ho'okipa malihini hou a'e. Ua kīmōmō akula māua i ka lā'au i puhi 'ia i ke ahi a 'ele'ele. A po'opo'o loa, kūkulu ihola māua i ho'okahi moe, a i ka wā i ho'omaka ai i ke kūkulu i ka lua o ka moe, ho'i akula 'o Ko'olau i ke a'o.

'A'ole i lō'ihī ko'u noho ho'okahi 'ana pēlā, a loa'a maila wau iā Mika Maika.

Aia māua 'o Weliweli ma luna o ko'u huinalā'aulana i ia manawa, e ho'ā'o ana ho'i e hopu aku i kekahi honu 'aki nunui. He 'aki nō 'o ia ala, akā, i ko'u wā e huki mai ai a aea maila ho'i ke po'o ma ka 'ili wai, a i nānā mai ka hana o ia ala me kona mau maka anu kahiko a 'ike mai ia'u, 'o ka hemo koke a'ela nō ia o ka makau. Ia'u nō e nāki'i ana i kīpuka no ka ho'ohei 'ana aku i kahi honu ke aea hou mai kona po'o, i ia manawa nō i ku'u mai ai 'o Weliweli ma luna iho o ko'u po'ohiwi me ka 'ūpiki nui mai o nā māi'u'u. Ua 'i'ika mai nei kona kino me ka nui o kona 'iha'iha, a 'o ka mana'o o kēia ma kāna 'ōlelo, "Eia a'e kahi kanaka!" A no laila, 'a'ohe a'u pū'iwa loa i ka lohe aku i kekahi leo i ke kāhea 'ana mai, "Hūi. E Kaniāla Puna ē. E aha ana 'oe?" Aia ho'i, 'o Mika Maika kā kēlā e kū maila.

"Ke huki mai nei au i ka honu koholā," i pane aku ai au me ka leo pīhoihoi 'ole, i mea ho'i e mana'o ai kēlā ua hele mai nei a he wai 'au'au wale nō ia hana no'u.

Noke akula wau i ka hana kīpuka 'ana a 'uā hou maila kēlā, "E hili aku i ka lā'au pālau."

Ho'omau akula wau i ka lawai'a 'ana me ke kīpuka, 'oia mau hoka nō na'e ia o ko'u mana'o hopu i kahi honu ma'alea. A no laila, holo akula wau a pae ma kapa kahawai a e'e maila ua 'o Mika Maika. A hala ho'okahi hola ma ia hope iho, ua pa'a maila kahi honu i ka hopu 'ia, ua pau ho'i i ka ho'oma'ema'e 'ia, a ua maopopo nō ho'i ia'u ko Mika Maika inoa maoli, 'o Koma Kane'ehi'he'e.

Ua kono akula wau iā ia i ka 'ī 'ana aku, "E pi'i mai paha 'oe ma ko'u hale." 'O ka pi'i nō ia. A kohu mea lā, 'o ka wā ia ma hope o ke kula ma ke Alanuiākea 'Ekolu ma Nū Ioka, a eia ho'i kahi hoa kula o'u ua kipa mai nei lā i ko'u hale. 'O ua Koma nei, he ake nui kona e 'ike i nā mea a pau, a i loko nō o kona mana'o 'āhē i ia mau māhele 'ano 'ē o ko'u nohona, kāohi 'ia ihola na'e i lawe nō a 'olu'olu maila ka na'au, a laila, kōkua maila ia'u i ka ho'omākaukau 'ana i ka 'i'o honu no ke kupa 'ia 'ana.

'Oiai wau e paila ana i ka 'i'o ma loko o kekahi kini, pā'eli'eli akula kēlā i nā 'aka'akai e ho'okomo ai i loko o ke kupa. He mea uaua lua 'ole ka 'i'o honu, a aia wale nō a hala nā hola he

nui o kona paila ‘ia ‘ana, a laila, e palupalu mai. Kāpī ihola i ka pa‘akai hikolī i mea e hō‘ono‘ono ai, a ho‘okomo akula nō ho‘i i nā hua o ka kilaokolomona i ‘oki‘oki ‘āpanapana ‘ia. Ua nui ka wai, wahi a Koma, a no laila, ho‘okūpū ihola wau me kekahi mau hua i ku‘i ‘ia a okaoka mai — ua pau ‘ē ka‘u pauka ‘ēkona. A eia hou, ua ho‘ā‘o wau me ka ho‘okomo pū ‘ia ho‘i o nā a‘a puapalani, a he ‘ono nō.

A ‘oiāi ke kupa e paila ana, kono akula wau, "E noho mai paha a pā‘ina ahiahi pū kāua, a laila, e ho‘āumoe mai ‘oe." Pane maila kēlā, "Mahalo iā ‘oe. E pono na‘e wau e ho‘i mua aku i ko‘u hale a noi aku i ka ‘ae a ko‘u māmā." A hala nā hola he ‘elua wale nō, ho‘i maila kēlā. Eia na‘e, ‘oia mau uua nō o ka ‘i‘o, a no laila, haele akula mākou i ke kula mau‘u no ka ho‘onanea i ka ho‘olele ‘ana iā Weliweli. A ‘oiāi ma laila, hopu akula kahi manu a‘u i kāna mea e pā‘ina ahiahi ai. Ma hope, nāki‘i ‘ia akula ‘o ia ma kona halakau a ho‘i akula māua i loko o ka ‘oawa e māka‘ika‘i wale aku ai nō a ‘ane pō ka lā. A i ka wā i ho‘i mai ai, ‘ai kupa ihola māua, a laila, ho‘i akula kēlā ma ke kumulā‘au ho‘okipa malihini, kahi i hiamoe ai.

He hia‘ā wale nō ko‘u pō i ka nūnē ‘ana iho i ka mea i emi mai nei ka hoihoi o ko‘u noho kua‘āina ‘ana.

He keiki ‘olu‘olu nō ua Koma nei, a ua lilo māua he mau hoapili kekahi no kekahi. Ua hele a he mea ma‘amau iā ia ke kipa ‘ana mai ma nā hopena pule i ‘ane‘ane nō a pau.

Hō‘ike maila ‘o ia no kona kime maika, a no kona mau hoaaloha nō ho‘i, a ua māhuahua li‘ili‘i a‘ela ko‘u mau ‘ike no ka po‘e o ia kūlanakauhale ma lalo o ke kuahiwi, ‘o Telepai. A ma muli o kēia mau ‘ike i emi mai ai ka nui o ia waonahale kua‘āina. A i ke panina o kekahi hopena pule, i ka wā ho‘i i ho‘i aku ai ‘o Koma, kākau ihola wau i kēia mau ‘ōlelo:

"Hō‘ike maila ‘o Koma no ko lāua komo ‘ana aku ma kekahi hale waiho wale me Liko, a i ko lāua lohe ‘ana i ke kanaka kū‘ai hale i ke komo ‘ana mai, ‘o ko lāua he‘e koke ihola nō ia a hiki i ka lumi o lalo o ua hale lā, a ma o ka papahe‘e lolo i he‘e ai; ua puka akula ma o ka puka lā o ia lumi, a pēlā lāua i pakele ai. Eia kekahi, mea maila ‘o ia ala ua pahū kekahi paipu wai nui o ke kula a hālanalana ana ka wai ma ia kahua a puni, a ua wehe nā haumāna i ko lākou mau kāma‘a i ia lā a pā‘ani akula i ka pōhili i loko o ka wai."

Ua kaha akula wau i laina e ‘oki ana i kēia mau lālani “ōlelo, a kākau hou ihola:

"E kala loa ko‘u ‘ike ‘ole i ka Pālona Mukuela. Iā‘u iho, ua ha‘alele loa ‘o ia i kona lua ma ha‘i o ka pōhaku nui. Aia kekahi manu pōpoki e ho‘opūnana nei ma kahi o laila. A eia ka mea ‘āpiki, ua maopopo nō iā ia he nāki‘i ‘ia ihola ‘o Weliweli i kahi manawa, a no laila, ke ‘ike mai ‘o ia ua pa‘a ‘o Weliweli i ka nāki‘i ‘ia, he hele wiwo ‘ole mai nō a kokoke ma ke kapuahi i ka huli mai i wahi hakina mea‘ai nana, a me ka hopohopo ‘ole o popo‘i ‘ia mai e Weliweli."

Ua kaha aku nō wau i laina ma kēia mau ‘ōlelo kekahi, a laila, ho‘opihapiha akula i ke koena o ia ‘āpana ‘ili ma ke kaha ‘ana i nā ki‘i o Weliweli.

I kekahi lā a‘e, hele akula wau i ka hale waihona puke me ka lawe aku he ‘ehā puke mai laila aku.

A i ka hō‘ea hou mai ma ko‘u wahi o uka, ‘a‘ole i li‘uli‘u, hō‘ea pū mai me ‘A‘alona ma ka‘e o ka ulu hemalaka a kāhea mai ana ho‘i ia‘u. Pehea lā i maopopo ai iā ia aia nō wau ma laila, koe aku ia. Ua noho mai ‘o ia a hala ho‘okahi pule wale nō, a ‘o kāna hana nui i ia wā, ‘o ka luakaha wale iho nō i ka ho‘okani ‘ana i nā ‘ūlili wllou. Kahi maika‘i ona, ‘a‘ohe wahi nīele iki mai no ka‘u e hana nei ma uka nei. Me he mea lā ua ‘ike ‘ē ‘o ia i ka hā‘ina, a ma ke kama‘ilio aku me kekahi kanaka paha, a ma ka heluhelu paha i kekahi puke, a pehea lā ho‘i i ‘ike ai, me he lā ua ‘ike ‘ē nō a ‘a‘ohe wahi mea hou aku e nīnau mai ai. Kohu mea lā nō ho‘i ua lilo wau he kumuhana kūkākūkā nui ‘ia ma waena o ka lehulehu kānaka. Kā, ‘a‘ole wau e nānā.

Ua loa‘a ke ka‘a iā Ko‘olau a ua pinepine a‘ela kona kipa ‘ana mai. ‘A‘ohe āna hāpai ‘ana i nā kolamu nūpepa i kēia mau lā i kumuhana e kama‘ilio ai, a ‘a‘ohe a‘u nīnau aku. Ua ‘ōlelo wale aku nō na‘e i kekahi lā me ka ‘ī aku penei, "‘Ē, kohu mea lā he helu wahi ko‘u i kēia mau lā."

Pane maila kēlā, "‘Ē ho‘i."

A ‘ōlelo hou akula wau, "A ma ka huina nō ho‘i ia o ke alanui Alalaulā a me ke alanui Kanahākūmālua."

Pane hou maila ia, "‘Ae nō ho‘i, ma kahi o laila nō." A laila, nānā maila kēlā me nā maka i piha i ke kaumaha.

"‘A‘ole pilikia, e Ko‘olau. He ma‘ū nō paha ia ke lawe pū mai ‘oe i lolewāwae ‘āhinahina me ka pālule nō ho‘i ke pi‘i hou mai ‘oe. He mana‘o ko‘u inā ‘a‘ole i kū‘ai ‘ia ua hale lā o ke kūlanakauhale, inā nō paha ua hiki iā māua ‘o Koma ke he‘e aku ma kona pāhe‘e lole."

E milimili ana ‘o Ko‘olau i kahi ‘ūlili wīlou ma kona mau lima. ‘A‘ole na‘e ‘o ia i ho‘okani a‘e.

Ho‘ea Maila Ko Ke Kulanakauhale A Pau I O‘u Nei

Ua hō‘ea mai nā manu kūolokū ma ia uka, ua uliuli maila ho‘i nā kumulā‘au e like me ka mea mau o ke kau wela, a ua pāhola maila nō ho‘i ko Iune mana ma ia mau kuahiwi a puni. A he ‘a‘ala ke honi aku, a he ‘ono ke pā mai i ke alelo, a he ‘olu‘olu nō ho‘i i ka maka ke ‘ike aku.

E moe kāhela ana au ma luna o ka pōhaku nui o ke kula mau‘u i kekahi kakahiaka. Aia ‘o Weliweli ma lalo a‘e o ka mau‘u e kiko aku ana i kekahi mea o laila. I ia manawa koke iholā nō, a me he lā ho‘i mai ka lani mai nō a ka honua, ‘anapa maila ke kukui o kahi pahu pa‘i ki‘i a ‘o ka ‘ō‘ili honua maila nō ia o kekahi kanaka.

"E ke keiki ‘āhiu!" i kāhea mai ai kēlā me ke pa‘i hou mai i ko‘u ki‘i. "E aha ana ‘oe? He ‘ai hua anei?"

‘O ke kaumaha koke ihola nō ia o ko‘u na‘au i kēia loa‘a ‘ana mai nei o‘u. A ‘o ka nui ho‘i o ia kaumaha, noho mālie nō me Weliweli e kau ana ma luna o ko‘u pu‘upu‘u lima, a i mea ho‘i e hiki ai i kahi ka‘aka ke pa‘i mai i ko māua ki‘i. Ua hō‘ole na‘e au i kā ia ala noi e hō‘ike aku wau iā ia i ko‘u wahi e noho nei, a laila, lawe a‘e nō a ha‘alele. Ma ia hope mai, pi‘i maila ‘elua mea pa‘i ki‘i hou a‘e, a me kekahi mea kākau nūpepa nō ho‘i. Ua kūkākūkā iki nō mākou, a i ko lākou wā i ha‘alele ai, kaka‘a akula wau a pili ana ka ‘ōpū i ka honua a nūnē ihola no ke kāhea ‘ana aku paha i ka ‘Oihana Kālai‘āina e nīnau aku ai iā lākou no nā ‘āina ākea aupuni o ke komohana (me ka mana‘o nō ho‘i e ne‘e aku paha ma laila e noho ai). ‘A‘ole i lō‘ihi ia nūnē ‘ana, a hali‘a ana au i ka pā‘ani pōhili ma ka wai hālana.

Ua ka‘ahope akula he mau lā ‘ehā hou a‘e, a i loko o ia mau lā, ua kipa mai nā mea kākau nūpepa he nui wale, a me nā pa‘i ki‘i nō ho‘i. A i ka lima o ka lā, i ka wā i kau ai ka lā i ka lolo, pa‘ē maila kekahi leo mai ka ‘oawa mai, e kāhea mai ana, "Hūi! ‘Auhea ‘oe e ke keiki o ka uka?"

"Pāpā!" i ho‘ōho a‘e ai au, a ‘o ka holo nui akula nō ia ma ka ihona o ke kuahiwi a hiki aku i ona lā.

Ia‘u e holo ana, lohe akula nō i ke kani pāpa‘a‘ina a nā la‘alā‘au o ka nāhelehele e ha‘iha‘i ana. Auē nō kā ho‘i ē, ua hele mai nei a lē‘i Kohala i ka nuku nā kānaka. A i ia manawa nō, e no‘ono‘o ana wau inā e aho nō paha ka huli a holo aku no nā kau a kau me ka ho‘i ‘ole mai. Ua hiki nō ia‘u ke mālama ia‘u iho, a ua hiki nō ho‘i paha ia‘u ke ka‘ahele aku a puni ka honua me ka nele ‘ole i ia mea he kālā, a me ka pakaualele ‘ole aku ma ‘ō a ma ‘ane‘i, a me ke noi ‘ole aku ho‘i i ke kōkua maiā ha‘i. Eia kekahi, ua hiki nō ia‘u ke holo aku i ke kai loa ma luna o ka wa‘a, a ma o ke kaikōā nō ho‘i ‘o Pēlina, a pae aku ma ‘Asia. A ua hiki paha ia‘u ke holo aku ma luna o ko‘u huinalā‘aulana a pae ma kekahi mokupuni. Ua hiki ke ka‘apuni i ka honua me ka ‘ai wale aku nō ma nā meaula o ka ‘āina. A ma muli o kēia mau mana‘o holo o‘u, ‘o ka huli holo akula nō ia. Eia na‘e, i ka hō‘ea ‘ana aku ma ka ‘oawa, huli ho‘i maila. A no ka mea, ua ha‘o wau i ku‘u pāpā.

Iho hou akula wau i ka hui aku me ia, a me ka nui lehulehu āna i lawe mai nei mai ke kūlanakauhale mai no ke pa‘i ki‘i a nieniele mai paha ia‘u, a me ka ho‘iho‘i aku nō ho‘i ia‘u ma kauhale. Ua mālie ko‘u hele i ia manawa, a no ka mea, ua maopopo ia‘u ‘o ka hopena nō kēia o ko‘u noho makanahale ‘ana. I lohe aku ka hana, e olo mai ana ka pihe o nā leo hauwala‘au o ia lehulehu. ‘A‘ohe wahi o ku‘u kuahiwi kōkeano i nele i ka lohe ‘ole ‘ia o ia kanikani.

I ka lohe mai na‘e i ka leo o ku‘u pōki‘i nona nā makahiki he ‘ehā wale nō, lele nui a‘ela wau i luna me ka hū a‘e nō ho‘i o ka ‘aka i ka ua mea he hau‘oli nui ‘a‘ole ho‘i o kana mai. ‘O ku‘u ‘ohana kēlā! Ua lawe mai ‘o Pāpā i ka ‘ohana! A ua hiki mai kēlā me kēia mea nō a pau. Holo ‘ōlalilali akula wau ma waena o nā kumulā‘au me he ‘io Kupa lā i ka lele, a eia aku nō a eia mai, pa‘a akula i kahi ‘ōlapa haole ‘ōpiopio palupalu a he‘e aku nō a hala he mau kapua‘i o ia ihona he kanalima a keu aku paha.

"Pāpā! Māmā!" i ho‘ōho a‘e ai au, ia‘u i ho‘okoko ke aku ai ma ko lākou wahi malo‘o o ke kahawai e kūo‘e hele maila ma loko o nā la‘alā‘au ‘ākala. Pa‘i maila ‘o Pāpā i ko‘u mau

kīpo‘ohiwi, a pūliki nui maila ‘o Māmā a kahe ana nā waimaka.

Lele maila ‘o Keoni ma luna o‘u. Kula‘i maila ‘o Kimo a kaka‘a ana māua ma ka mau‘u lō‘ihi. Noho maila o Malia ma luna iho o‘u. Ho‘opūkalakī maila ‘o ‘Alika i ko‘u lauoho me ka lūlū mai ho‘i i nā lau. Huki a‘ela ‘o Hanalē iā Kimo mai luna aku o‘u. Huki a‘ela ‘o Ioni ia‘u a kū hou ana i luna, a nahu maila ‘o Iakopa i ko‘u ku‘eku‘e wāwae. ‘O ku‘u kaikuahine pēpē kiuki na‘e, ua kolo akula me ka uē pū a‘e.

"Auē nō ho‘i ‘oukou! Kohu mea lā ua hiki mai nei ko Nū Ioka a pau!" i ‘ōlelo aku ai au me ka nui o ka ha‘aheo. "He lā kū i ka maika‘i kēia ma nā Katakila."

Ka‘i ha‘aheo akula wau iā lākou i uka me ka no‘ono‘o pū i kā mākou mea aha lā e ‘ai ai no ka ‘aina ahiahi, a me ka mea‘ai i loa‘a, a me ka nui ho‘i e lawa ai mākou a pau. ‘Akahi nō a maopopo ia‘u kā Māmā e mana‘o ai ke kono aku mākou i nā hoaaloha e noho mai i ka pā‘ina ma ko mākou hale.

I ke kokoke ‘ana aku o mākou ma ka ulu hemalaka, ua ‘ike akula wau e halihali mai ana ‘o Pāpā i kekahi pū‘olo. Ma kona ho‘ākāka ‘ana mai i ‘ike ai wau he mea‘ai kēlā i lawe ‘ia mai i mea e lawa ai mākou i loko o nā lā mua o ka noho pū ‘ana, a i ‘ole ia, a hiki i ia wā e hiki ai ia‘u ke a‘o aku iā Keoni, Kimo, Hanalē, a me Iakopa i nā mea a pau e pono ai ka noho ‘ana ma ka ‘aina. A lohe wau i kēia ho‘ākāka ‘ana, ‘imo akula ko‘u maka iā ia.

"Eā, e Pāpā, ‘a‘ole paha e kūpono kahi kua‘āina no nā Kalipalī e noho ai."

"He aha kā ho‘i kāu?" i ‘uā mai ai kēlā. "Mai ka wā mai nō o nā kūpuna kuakolu o kākou, he loa‘a ko kākou Kalipalī ‘āina. He paionia kākou, he po‘e ho‘āla ho‘i i ka ‘āina ua moe." Me he ‘ano mele lā kāna ‘ōlelo i ka ho‘opuka mai.

"A pehea ka holo aku i ke kai loa?" i ‘ōlelo aku ai au ma ke ‘ano ho‘opa‘apa‘a.

"He au hou kēia. Ua pāpā ‘ia e ke kāmāwai no nā limahana keiki ‘a‘ole e lawe ‘ia nā keiki e holo ma ke kai."

Kainō a he mea kēia mau ‘ōlelo hō‘ike āna e ‘aikola ai wau, eia kā na‘e, ‘a‘ole pēlā, a no ka mea, ua nui nā mea a‘u e ho‘olālā ana i ia manawa a mākou e pi‘i ana, ‘o ia ho‘i ‘o ka mea‘ai ‘oe, nā moe ho‘i, a me nā hana ma‘amaui nō ho‘i o ka hale a na wai nō ho‘i ia e hana. ‘O Pāpā na‘e, ‘oi ai ua ho‘omaka ‘ia kona ho‘olālā ‘ana no kēia huaka‘i ma kahi o ka Nū‘ia, ua mākaukau ‘i‘o nō. Ua nāki‘iki‘i akula i nā maka‘aha ma ‘ō a ma ‘ane‘i o ka ululā‘au. ‘O kēia po‘e keiki ho‘i, he ‘oli‘oli a lohe mai i ke a‘o. A na ka nui ‘uā a mē ka hene ho‘i o ka ‘aka i hō‘auhe‘e i nā manu a me nā holoholona a hō‘ea aku ana ma nā wahi ‘ōmalumalu o ka ululā‘au i ka‘awale loa mai o mākou aku. ‘O ua wahi Nina nei nō ho‘i kekahi i loa‘a kona maka‘aha pono‘ī, a i loko nō o kona kūlana ‘u‘uku, e nūnū ana me ke ehehene ho‘i, ‘oi ai ‘o ia ho‘okahi i ka lawe ‘ia ‘ana e ka holo koali a ka maka‘aha e lewalewa ana ma waena o ‘elua kumu ‘ōlapa haole ma ka‘e o ke kula mau‘u. Ua ‘ai

mākou i kā Māmā moa palai. A he ‘ono nō ka moa, ua like ho‘i kona ‘ono me ia mea he moa.

‘A‘ole nō wau e poina i ia ahiahi.

A ‘a‘ole nō ho‘i wau e poina i kā Pāpā i ‘ōlelo mai ai, "E ku‘u keiki, i ko‘u wā i hō‘ike ai i kou māmā no kahi āu i hele aku ai, mea maila ia, ‘Inā ‘a‘ohe ona makemake e ho‘i mai i ka ‘ohana, inā e lawe nō kākou i ka ‘ohana i ona lā.‘ A ‘o ia nō ko mākou mea i pi‘i mai nei."

Kāhāhā ihola nō wau i ka ‘akahi nō a maopopo ia‘u ē ‘a‘ole kēia he wahi huaka‘i ho‘omoana a ho‘āumoe wale nō paha, eia kā, he mana‘o ko lākou e noho pa‘a ma ‘ane‘i me a‘u. I nānā mai ka hana o Māmā a ‘ike i ko‘u ‘ano kāhāhā, ‘ōlelo maila, "Aia wale nō a kanaka makua mai ‘oe, a laila e hiki ai iā ‘oe ke hana aku e like me ka makemake. I kēia manawa na‘e ‘oi ‘ōpiopio, he kuleana ko‘u e mālama ai iā ‘oe, e like me ia e palapala ‘ia nei ma nā kānāwai o ka ‘āina." Kau kona lima ma ko‘u po‘ohiwi a pūliki maila, a me ka mālie loa i āewa paipai a‘e ai māua. "Eia ho‘i kekahi, ‘a‘ole wau he Kalipalī, he Tua wau, a he puni nō ho‘i nā Tua i ka noho makanahale." Ua hākilo akula ia i nā kuahiwi a me ke kula mau‘u a me ka ‘oawa nō ho‘i, a me he lā e naku ana nā wāwae i lalo o ka lepo me ka ho‘oa‘a ‘ana iho.

I kekahi lā a‘e, lawe akula wau iā Keoni, Kimo, Hanalē, a me Iakopa ma waho o ke kula mau‘u kuahiwi i ka ‘imi mea‘ai me Weliweli. ‘O ka nui o ka loa‘a, ua lawa nō e hānai aku ai i kēia kūlanakauhale kini lehulehu o ka uka.

A i ka ho‘i ‘ana ma kauhale, aia ho‘i, ua kūkulu a‘e nei ‘o Pāpā he mau pou papa hāhā, a ma ka ‘ao‘ao o laila, he ahū papa lā‘au hou aku, a ua lawa ho‘i nō ke kūkulu ‘ana i hale holoholona nui.

"Auē, e Pāpā," i kāhea aku ai au, "he aha lā kāu mea e hana nei?"

"E hale ana kākou," i pane mai ai kēlā.

Kāhāhā ihola nō wau me ka ‘eha iki ho‘i o ka na‘au.

"Aī, e pau ana ka pono o kēia wahi iā ‘oe!" i hō‘ike aku ai au i ko‘u mana‘o kū‘ē. "‘A‘ole anei e hiki iā kākou ke noho ma nā kumulā‘au a me nā maka‘aha?"

"‘A‘ole. ‘Olelo maila kou māmā, ‘o ka hale ka pono, a ma ka hale ho‘i e hānai ‘ia ai ‘oe. A iā ia ihola ho‘i, he kaupoku ko ka hale, a me nā puka nō ho‘i. Ua pi‘i kona wela i ka heluhelu nūpepa. ‘O ia ho‘i, kohu mea lā e ho‘ohalahala ‘ia ana ‘o ia no ka hānai ‘ole aku iā ‘oe ma ke ‘ano kūpono."

"He keu a ka haku‘epa." Mai kulu ko‘u waimaka i ka lohe i kēia. "He makuahine kū nō i ka pono. Aia ma hea kekahi makuahine nāna e ‘ae aku i kāna keiki e hana e like me ka‘u i hana aku ai?"

Ko‘u ‘ao‘ao o ke kuahiwi na Jean George
Unuhi ‘ia e K. Laiana Wong

"Ua pololei nō ‘oe, e ke keiki, eia na‘e, he noho ka makuhine ma waena o kona mau hoa noho, ‘o ia ho‘i ‘o Mika Kahaapo a me Mike Hau mā. A he nani ia ua pa‘i ‘ia nō ua mau kolamu lā i mua o ke ākea, ua like ia me ka ho‘ohalahala pololei mai a kēia po‘e hoa noho ona. A ‘oiai nō ho‘i ua hō‘ike ‘ia kēia mau mea i mua o ka lehulehu, ma kekahi ‘ano, ua lilo ka lehulehu ‘o ko mākou po‘e hoa noho ia. Na wai e ‘ole ka hilahila — " I ia manawa nō, ‘oau maila kekahi manu pōpoki. "Nānā i kēlā manu pōpoki, ‘a‘ohe āna ho‘ohalahala ‘ana i kou māmā."

Ua kokoke wau e ho‘opa‘apa‘a hou aku me ka leo nui, akā, i ia manawa koke nō, kau ka lima o Māmā ma luna o ko‘u po‘ohiwi.

"E ku‘u Kamuela ē," wahi āna i ‘ōlelo mai ai, "'oia ana nō a hiki i ka piha ‘ana o nā makahiki he ‘umikūmāwalu iā ‘oe." A ‘oia wale ihola nō ia.